

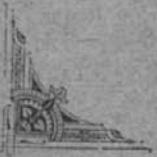

RIMSKI KATOLIK

PETI TEČAJ

IV. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1893

Izhaja vsak tretji mesec. — Vreda cel tedaj 2 gld.

Na znanje.

„Rimski Katolik“ bode tudi vprihodnje izhajal kakor doslej.

Naročnina za celo leto znaša dva goldinarja; naroča se pri „Hilarijanski tiskarni“ v Gorici.

Nekateri gospodje naročniki so še na dolgu z naročnino za l. 1893; prosimo jih torej prav vljudno, naj bi jo blagovolili nam v kratkem poslati, da ne bomo prisiljeni iz lastnega žepa doplačavati tiskovne in vpravništvene stroške.

Čudno se nam zdi, kako so nekateri gospodje vrnili nam še le III. zvezek, in sicer s a m — brez I. in II. zvezka. Menimo, da bi nam bili lahko vrnili vže I. zvezek, in nam tako prihranili tiskovne stroške za II. in III. Ne vemo sicer, kako vravnajo tako počenjanje z vestjo — pošteno vsekakor ni, da prizadevajo brezpotrebnih stroškov nam, ki vže tako vse žrtvujemo za katoliško in slovensko reč. Naj nam kdo očita, ako more, dobičkarije ali katerih koli drugih stranskih nepoštenih namenov!

Sicer se je pa, kakor smo enkrat vže omenili, število naših naročnikov od lani znatno pomnožilo.

Prijatelje svojega lista prosimo torej, naj nam pošljejo naročnino za časa — ako le mogoče, vže o novem letu, da bomo vedeli, koliko eksemplarov nam je tiskati.

Skrbeli bomo, da bo list tudi v bodoče po vsebini mnogovrsten, po dokazih temeljit, ter vsestransko zanimiv.

V to pa vabimo slovenske razumnike, naj se vrstijo v krog naših sotrudnikov, katerih število je vedno še prepičlo.

V sedanjih strankarskih in političnih bojih se je bati, da bi se naše mišljenje preveč ne poplitvilo; zato je izobražencu neobhodno potrebno, da se od časa do časa zamisli in vglobi v kako težiše znanstveno vprašanje ter si tako duha spet izbistri in vkrepi. Naš list naj potem priobčuje plodove globljega studija.

Upamo tedaj, da se še marsikatera izvrstna moč vzdrži in se nam pridruži v težavnem boji, ki nam ga je blizu z nasprotnimi silami za sveto stvar.

Mi stojimo — vzdržuje nas Bog pa misel, da nismo sami.

Vera in politika.

Kako nas sodita dva mariborska gospoda!

S prvim katoliškim shodom pričela je za Slovence nova doba. Poslal je Bog svojega duha, ki vse oživlja, ki zemlji slovenski obličje obnavlja.¹⁾ Da, katoliški shod govoril je odločno, govoril je slovesno: Bodi luč! In luč ta, luč katoliškega načela je zažarila, ob njej se elementi razsnavljajo, duhovi se ločujejo: Kristus prihaja, razidite se!²⁾

Z Božjo močjo, katera mu je lastna, katoliško načelo prodira, kaker bi klicalo sovražnim silam: Kdo kaker Bog?

Vender pa so nekateri, ko se upajo v sredo mej sovražne čete — sè zastavo miru in sprave, v imenu krščanske ljubezni, močje, ki bi radi prepad, koji je mej nami zazijal, zasuli, pometavši vanj najprej „prenapeteže obeh strank“.³⁾

Da so liberalci zmožni za to spravljivo delo, se nihče nima čuditi. Priliznene ustne, dvojno srce vže psalmist v svetem pismu pripisuje liberalcem.⁴⁾ A da se na to brezvspešno delo spravljajo močje, ki so in hočejo biti katoličani, kaj? celo močje — duhovni — nam je in nam bo na vse veke nerazumljivo.

Ta posel izvršujeta v najnovejši dobi na Štajerskem dva gospoda: doktor bogoslovja Medved, pa gospod Hudovernik, drug duhoven v Mariboru. Meseca avgusta, o priliki, ko je „Slovensko pevsko društvo“ imelo koncert v Mariboru, dala sta ta gospoda, kaker piše „Edinost“, oduška čutilom, ki ju navdajajo.⁵⁾

¹⁾ Ps. 104. 30.

²⁾ Christus venit, discedite. Cerkv. pesen.

³⁾ „Amerikanski Slovenec“ l. l, št. 40.

⁴⁾ Ps. 11. 3.

⁵⁾ Odkar se borimo v javnosti za katoliško načelo, ne vemo, ali se nas je hujše in nedostojniše napadlo, nego sta tu storila — brata naša v Kristusu. Pa mi smo vajeni ravno od bratov prestajati najhujše. Čujmo nju obsodbo! Mi smo „zlomiselnost“ v naš narod zasejali preprič; mi smo „domači intri-

V tem odušku seveda morala je najti izraza tudi ena najnavadnejših, stokrat premlačenih fraz, s katerimi naši liberalci razumejo tako mojsterski slepiti slovensko ljudstvo, ter je plašiti pred ljubljanskim škofom — fraza o veri in politiki. Gospod Hudovernik je kaj zvesto reproduciral nauk vvodnih člankov „Narodovih“ rekoč: „Nečemo več dovoliti, da bi se mešala in menjevala vera in politika, ampak goji naj se vsaka na svojem mestu“.

Ravno o tem smo se namenili spet spregovoriti, ako ravno smo vže marsikaj o tem pisali. To je točka, katero se ne more nikdar dovolj pojasniti. Hočemo pa to storiti sè stališča načelnega, oziraje se ob enem na zgodovino.

Področje vere in področje politike.

Kaker je vse v božjem stvarstvu določeno, tako tudi vera in politika. Vsaka reč se pa določuje po svojem pojmu ali ideji. Ideja je misel, katero je Bog od vekomaj imel o reči; po tej je vsaki reči določil bistvo. Ker pa ni nobene reči vstvaril brezsmotreno, je bistvo reči določeno po smotru, za kateri jo je Bog odmenil. Kjer nismo torej na jas-

ganti“, mi krivi proroki“, kateri učijo Slovence, da imajo „dva Boga — jednega v nebesih in jednega v Gorici“. Mi Slovence „silimo in tlačimo v temo“; mi smo krivi, da so Slovenci mogli „tako propasti“, kajti „izgubili smo vse velike cilje spred oči“; principi naši so — z eno besedo — „stara šara“, katero v kratkem novi „mladi možje brezobzirno pometajo“ — na gnoj!

Ta besede so se v slovenskem jeziku slišale meseca avgusta leta 1893, eno leto po katoliškem shodu — iz duhovniških ust. Za našo osebo nam ni mar; gospoda govornika pri „nadvojvodi Ivanu“ nista gotovo premislila, da s'a z „intriganti“ in „krivimi proroki“ psovala ne le nas, ampak tudi vse deležitelje kat liškega shoda, pred vsem pa više pastirje slovenske, ne izvzemši svojega lastnega, kateri je kat. shod. počastil z izbornim govorom odobrivši njegove resolucije in tendence! Ker se nas tiče, mi bratoma odpuščamo; tudi nas njuni napadi pač malo ganejo, tem menj, ker nam je pred štirimi leti 23 mariborskih duhovnov (evet lavantinske škofije) poslalo krasno zaupnico, ki je najodločnija obsodba dr. Medvedovih in Hudovernikovih izjav. V tem ko ona povdajati, da brezvercev mej nami ni, duhovniki mariborski konstatujejo, da se je tudi pri nas vgnezdil lažiliberalizem in indiferentizem v verskih rečeh, kateri hoče pri nas požreti vsako drugo boljše in tudi versko idejo. V tem ko nas ona nazivlja „krive proroke“, dajejo nam gospodje duhovni mariborski spričalo, da smo meč resnice krepko zavihteli nad sovražniki. Ona nas kot staro šaro brezobzirno pometata v kot, oni zaupnico sklepajo kličoč nam: „Le hrabro naprej, mi smo z Vami!“

Gospod doktor Medved pa gospod Hudovernik sta v Mariboru — sama. To nam je najboljše zadoščenje, pa tudi njima — najboljši odgovor.

nem glede bistva katere reči, poglejmo na njen smoter in iz tega pojasnili si bomo nje bistvo. Smoter veri je večni blagor človekov, smoter politike pa časni. Z vero cerkev ljudi zveličuje večno, s politiko naj jih država časno osrečuje.¹⁾

S tem je vže začrtano bistvo in ob enem področje vere in politike. Vera razteza se na vse, kar je v ozišji ali širši zvezi z večnim zveličanjem, politika se pa omejuje na to, kar je potrebno v dosego časne sreče človekove.

Vera ima svoj delokrog, politika ima spet svoj. Vender iz tega še ne sledi, da bi vera in politika nikdar se ne srečali; kajti cerkev in država nista dva ekscentrična kroga, katerih eden bi bil tako ločen od drugega, da bi nikdar se ne dotikala. Akoravno je vsaki določeno svoje področje, vender ste v svojem delovanji ena na drugo tako tesno navezani, da se večni in časni blagor človeštva more povspesovati, le ako obe prijateljski združeno delati, vsaka po svoje sicer, a obe vkup.²⁾ Glavni razlog temu je, ker obeh objekt je eden in isti, nedeljiv — človek. Res sicer, da na človeku ločimo mej dušo in telesom, da cerkev ima pred vsem skrbeti za dušo in njene potrebe, država pa za telo — vender spadata duša in telo, nič manj ena kot drugo, k bistvu človeške narave; in v tem življenji sta oba tako eden od drugega odvisna, da niti more cerkev duše imeti brez telesa, niti država telesa, ako v njem ne biva duša. Še drug, globokeji razlog nahaja se v filozofijskem nauku, da duša je forma telesa, ki tedaj kot taka telo dejstvuje in določuje, tako da telo človeško brez nje ni več to, kar je. S tem filozofičnim nazorom zлага se tudi krščansko razodenje, da telo je poklicano k vstajenju, ter k istemu zveličanju in veličanju z dušo. Sploh nič ni bolj nasprotno krščanskemu nazarju in filozofiji, kaker je nauk Platonov, po katerem je za človeško naravo v človeku bistven le duh, tako da človek je pravzaprav samo duh, telo je pa le prigodno (akcidentalno)

¹⁾ Človek je potreboval dvoje vladarjev po dvojem smotru: namreč papeža, da bi po razodenji človeški rod pripeljal v večno življenje, in cesarja, da bi ga vodil k časni sreči — Dante de monarch. I III.

²⁾ Cum regnum et sacerdotium inter se conveniunt, bene regitur mundus . . . „Cum vero inter se discordant, non tantum parvae res non crescunt“, sed etiam magnae res miserabiliter dilabuntur. — Ivo Carn.

in nebitveno, da, protinaravno priklenjeno na dušo, kot nekaka ječa, v kateri se duša pokori.

Iz tega temeljnega nazora o bistvu človeške narave se določuje razmerje mej cerkvijo in državo ter se vidi, kako se tesno sklepati področji, v kojih se ima gibati delavnost vere in politike. Tudi glede cerkve in države pa vere in politike nekako velja, kar je Jezus Kristus spregovoril o zakonu moj možem in ženo: Kar je Bog zavezal, človek ne razvezuj.¹⁾ Cerkev ni nikoli odobravala ločitve cerkve od države, tedaj tudi ne vere od politike ali nasprotno, ampak kot vzor razmerja mej cerkvijo in državo je smatrala vedno tesno, bratsko zveze mej obojo. To enotno razmerje ima biti v javnem in socialnem življenju izraz onega enotnega razmerja, katero se nahaja mej dušo in telesom v človeku. Inocencij III v svojem pismu na nemške kneze kaže še na viši razlog, zakaj ima mej državo in cerkvijo biti tolika edinost, namreč na Jezusa Kristusa, kateri po svoji Božji naravi je bil kralj kraljev, vladar vladarjev, kaker ob enem duhoven od vekomaj po redu Melkizedekovem, po svoji človeški naravi pa je izhajal iz duhovskega in kraljevskega rodu — hote tako z lastnim vzgledom učiti, kako morati tudi duhovenstvo in kraljestvo, cerkev in država nerazvezno biti spojeni. Sploh je v krščanskih stoletjih merodajno bilo nazoranje, da duhovska in državna oblast bivati pod eno streho, da obe ste eno krščanstvo, skup — ena krščanska država, in so krščanske ideje za obe enako merodajne in določujoče. Oboja oblast — piše Bossuet — posvetna in duhovna, je del iste krščanske države.²⁾ Bellarmin pa uči: „Kralji in papeži, kleriki in lajiki, niso dve državi, ampak ena t. j. ena cerkev. Smo namreč vsi eno telo (Rim. 12. 5; I. Kor. 12. 12.); na vsakem telesu pa so udje sklenjeni in eden odvisen je od drugega.“³⁾

Ponavljamo pa še enkrat: akoravno morati cerkev in država vzajemno delati in kaker iz enega principa, vendar mora vsaka ostati v svojem delokrogu, ne da bi si vsvajala, kar ni njeno. Niti bi prav bilo, da bi država segala v pravice

¹⁾ Mat. 19.

²⁾ Def. p. I. i. c. 2.

³⁾ De Rom. Pont. V. c. 7. n. 2.

in v področje cerkveno, ker nihče je ni postavil, da bi v cerkvi vladala, niti, da bi cerkev vtopila se v državi in njeni politiki, ker bi se s tem izneverila svojemu poklicu ter postala nesposobna opravljati svoj čeznaravni posel. Obe, cerkev in država, zavedajti se svojega poklica, svojih pravic, svojega področja — a ena druge ne moti, ampak spoštuje, podpiraj.

Ako se pa vpraša, katera je prva: cerkev ali država, se o tem niti dvomiti ne more. Cerkev je pred državo. Cerkev je namreč vseobča, obsegajoča vse države ne glede, kak je način vladanja, vse narode, ona na svetu ne pozna mej; država pa je omejena na en ali več narodov, na en del zemlje. Cerkev stoji tedaj nad vsemi državami. Drugič, početek cerkve in vere je čeznaraven, države pa naraven; isto velja tudi o smotru. Cerkev je vstanovil Bog sam neposredno; država je sicer tudi vstanova Božja, pa le posredno. Delavnost cerkve se nanaša v prvi vrsti in neposredno na dušo in večno življenje, delavnost države pa na telo in časno življenje. Kolikor je torej duša vzišena nad telesom, toliko više stoji cerkev nad državo, vera pred politiko.¹⁾

Država ima cerkev braniti in odstranjati vse, kar je v zapreko njenemu prostemu razvoju. To pa za cerkev ni nečastno ali poniževalno, kaker ni nečastno za telo, da služi duši; kajti ta inferijornost cerkve ni samovoljna, ker vtemeljena vže v naravnem zakonu in se zraven tega še opira na pozitivno Božjo naredbo. Sicer pa ima tudi cerkev do države dolžnosti, da, ravno cerkev dela državi večje vsluge, nego država nji. Cerkev namreč, kaker vse naravno, tako tudi državo, katera je najpolniši naravna vstanova, povzdiga k čeznaravnemu, cerkev s čeznaravnimi sredstvi posvečuje državno oblast. Cerkev vtrjuje državo učeč, da vsa oblast je od Boga, posvečujoč nositelje državne oblasti v namestnike Božje. Cerkvi je zagotovljen obstoj od Boga samega za vse veke, ne pa tako državi, katera potem takem tem

¹⁾ Prim. sv. Jan. Kriz. Hom. 15. in II Cor.: ὅσον οὖν ψυχῆς καὶ σώματος τὸ μεσον, τόσον τὸν πάλιν αὐτῇ διέστηκεν ἐκείνης ἢ ἀρχῇ. Const. ap. II: ὅσῳ ψυχῇ σώματος κρείττον, τοσούτῳ ἱερῶσύνῃ βασιλείας.

bolj potrebuje pomoči in podpore od cerkve. Država, ki se opira na cerkvi, naslanja se na steber, katerega niso in ne bodo zmajale nobene sile.

Razmerje mej cerkvijo in državo v zgodovini.

Ako pogledamo v zgodovino, najdemo, da se je razmerje mej državo in cerkvijo v raznih dobah spreminjalo in sta se vsled tega tudi širila ali ožila delokroga vere in politike.

Čimbolj je zatemnevalo mej ljudmi Božje spoznanje, tem bolj je ginila vera, tem bolj se je tudi ideja cerkve izgubljala ter začela zamenjavati z idejo države. In ko je slednjič politeizem popolnoma dozorel, se je cerkev identifikovala z državo ali z narodnostjo, vera in politika ste bili odslej neločljivo spojeni. O razmerji mej državo in cerkvijo pri Izraelitih ne bomo govorili, ker pozitivno Božja naredba stare teokracije je bilo le nekako izredno sredstvo, torej le začasne, prehodne veljave, sredstvo, katero je Bog hotel porabiti, da bi v izvoljenem ljudstvu pripravil tla svoji sv. cerkvi.

Preidimo v krščansko dobo. Kristusova cerkev je pri svojem rojstvu našla pogansko državo. Da bi se s to državo ožiše sklenila ali zavezala, ni bilo mogoče. Treba je bilo osemstoletnega prerajanja, predno je poganski socialni red vmaknil se krščanskemu. Še le ko je krščanstvo narode prošnilo s černaravno močjo ter ne le privatno, ampak tudi javno življenje oblažilo, se je moglo misliti na zблиžanje mej cerkvijo in državo. To zблиžanje se je tudi zvršilo. Leta 800 na božični praznik je papež Leon III Karola Velikega slovesno kronal v rimskega cesarja, izročivši mu višje vodstvo krščanskih narodov v časnih zadevah; s to častjo je bilo kot dolžnost združeno varstvo sv. cerkve in rimske stolice — *advocatia Ecclesiae*. Odslej je obveljalo v mejnarodnem pravu, da sovražnik cerkve se ima ob enem smatrati za sovražnika države; in nihče, ki bi bil izobčen iz cerkve, nima pravice državo vladati. Država je cerkvi v bran po-

dala svojo mogočno roko, cerkev pa je zavezala se državi naklanjati nebeške blagoslove. To je ideja svete rimsko-germanske države, ideja, katera se je le malokdaj in le nepopolnoma približala svojemu vresničenju v idealu.

Prišla je doba reformacije, vsled katere se je razmerje mej cerkvijo in državo moralo predrugačiti. Reformacija je onemogočila združenje države s cerkvijo, kaker je zahteva krščanska ideja. „Vez zedinjenja mej cerkvijo in državo — tako piše eden novejših cerkvenih učenjakov — se je po nesrečnem verskem razkolu v šestnajstem stoletji tako porušila, da se ne more več misliti na popolno zvezo oboje oblasti. Ker ako tudi cerkev, zvesto držeč se svoje misije, ne more nikdar premeniti svojega vedenja nasproti državi, se je vendar vsled omenjenega razkola moral predrugačiti odnosaj države nasproti cerkvi. Dokler so še vsi državljani cerkev častili kot varuhinjo prave vere i nravi, tedaj je bilo tudi državi mogoče nasproti cerkvi tako se vesti, da je priznala pozitivno njeno verstvo in pravoslovje t. j. da je vzela krščansko vero i nprav za pozitivno podlago svojim činom, in posebno svojemu zakonodajalstvu. Kaker brž so se pa v državi vpeljale in vradno priznale razne vere, se je ono razmerje moralo rušiti; zdaj moramo zadovoljni biti, da država cerkveni nauk le negativno prizna t. j. da ga ne žali, in tako delo cerkve sè svojo roko brani.“¹⁾

Verski razkol je tedaj provzročil, da je morala država popustiti vsako pozitivno sodelovanje s cerkvijo v dušno zveličanje državljanov, ter vrniti se k prvotnemu poklicu svojemu, kateri je: braniti vsakemu svoje pravo. Od versko razklane države cerkev večje koristi nima pričakovati, nego da ji zagotovi in brani razvoj na podlagi njenih Božjih zakonov, kar je sicer država dolžna naklanjati tudi drugim veram, ako očitno niso nevarne državnemu in socijalnemu redu. To bi bilo pravno določeno razmerje po reformaciji za državo, katera se je versko razcepila.

Toda dejanski so se razmere v novejših časih vse drugačno obrnile. Reformacija je višje cerkveno oblast od papeža prenesla na posvetne vladarje; tako se je ena cerkev,

¹⁾ Reinerding. Der Ursprung der Grenzen der Staatsgewalt.

obsegajoča vse narode in države, razcepila na državne in narodne cerkve. Cerkev se je zistovetila z državo, in v tej vtonila; vera in politika ste se spojili, tako da je prva začela hlapčevati poslednji.

To se je sicer najprej zgodilo v prot'stantskih državah; a vzgled protestanski je močno vplival tudi na katoliške vladarje. Tudi teh se je polastila želja po cerkvenem vladanju. V osemnajstem veku najdemo katoliško cerkev po vsej Evropi vklenjeno v jarem državnega absolutizma; državne koristi določujejo cerkveno pravo.

To neznosno razmerje ni moglo dolgo trajati. Jarem državnega absolutizma je skoro povsod strla revolucija; oklicala se je svoboda za vse vere, tedaj tudi za katoliško. Ker se je pa država po revolucijskem načelu izpoznala za brezversko, se je iz tega porodilo načelo: ločitev cerkve od države. Tako tedaj se cerkev po mnogih državah nahaja ločena od države in njenega nadzorstva, ter ji je prosto vpravljati se po svojih zakonih. To razmerje seveda ne odgovarja ideji krščanski, vendar je za cerkev veliko vgodniše od razmerja, v katerem se je nekdanj pokorila absolutni volji državne oblasti.

Po drugih državah se je hotel nekako rešiti princip krščanski, po katerem imati cerkev in država prijateljski združeni skupno in sporazumno sodelovati za časni in večni blagor narodov. Sklenile so se nekake cerkveno-politične pogodbe mej cerkvijo in državo, konkordati. A ravno to pogajanje postalo je osodepolno za svobodo cerkve, kajti privedlo je do skrajne zmešnjave cerkveno-političnih pojmov ter cerkev malone spravilo pod isti jarem državne absolutnosti, pod katerim je zdihovala v osemnajstem veku. Potem ko je država po konkordatih pridobila raznih cerkveno-političnih pravic, katerih najvažniša je imenovanje škofov in drugih cerkvenih dostojanstvenikov, se je od svoje strani izneverila dolžnostim do cerkve; da celo; povsod skoro se je v pogin cerkve zavezala z liberalizmom, kateri po vladah in njenih zakonodajnih in izvrševalnih organih pritiska na cerkev, lutiše in nevarniše, kaker se je sploh kdaj godilo.

Neslišano je, tako da se vže pri sami misli vpira človeško čustvo, da si iste države, katere preganjajo redovnike,

katere si vsvajajo izključljivo pravo do poduka in šole, do šole, kojo hočejo imeti brezversko, države, katere narodom vsiljuje civilni zakon, katere skušajo vže v prvem kalu zatreči vsako prosto katoliško gibanje, mej tem ko protiver-skim težnjam povsod na roko gredo, da se iste države pre-drznejo ali očitno ali skrito tako vplivati na cerkvene orga-ne, kaker bi se v Kristusovi cerkvi nič ne smelo zgoditi, nič premeniti brez dovoljenja državnega ministra. Reci kdo, kar hočeš, nam ne gre in ne bo šlo v glavo, kako more država na eni strani potegovati se za herbartovstvo ter vradno vvajati je v šolo, na drugi strani pa predlagati in določevati, kdo bodi škof na tej ali oni stolici! Ne preteče še sto let, ko se bodo z začudenjem in strmenjem nazaj o-zirali na devetnajsti vek, kateri je, zapisavši na svoj prapor brezversko državo, v isti državi nastavljal ministerstva za bo-gočastje in uk!

Pustimo na stran versko-politiške teorije, faktično je, da dandanes so v veliki množini evropskih držav verske in politiške zadeve zamotane. Zatorej tistemu, ki nam kliče: ne mešajte vere s politiko, goji naj se vsaka na svojem mestu! — odgovarjamo z vso pravico: Mi vere ne mešamo s politiko, niti politike z vero, ampak oboja je vže brez nas zmešana! Da se pa to nesrečno mešanje vsta-vi, odgovoriti se mora, kdo je mešanja kriv; kdo tedaj mora odstopiti, da bo mir, da bo konec versko-politiškim zmešnjavam?

Mi kažemo na dovršeno dejanje, in to je tako, da se moramo mešati v politiko, kot katoličani, kot — du-hovniki. Ali boste, gospod dr. Medved pa Hudovernik, tudi to dovršeno dejanje tajili? Odprite knjigo, ki se ji pravi „ius canonicum“, pa berite o krščanskem zakonu. Našli boste, da zakon krščanski je — sakrament vstanovljen od Jezusa Kristusa. Kdo ima vpravljati sakramente, kdo določevati, kako in komu naj se delijo? Ne li cerkev? Prav. A zdaj vstopite v naše parlamente, in videli boste, kako se sv. zakon zvlekava na oder politiških strasti, kako ne od cerkve posvečeni škofje, ampak od ljudstva izvoljeni tribuni, liberalci, židje, masoni skrunijo njega sakramentalni

značaj, rušijo njegovo nerazvezljivost, hoteč vzeti mu, kar ima na sebi Božjega, svetega.

Ni li Jezus Kristus zavkazal: Učite vse ljudi? Ozna-
njujte evangelij vsaki stvari? Mej stvarmi Božjimi so naj-
nedolžniši, poduka najpotrebniši — otroci. In komu je Kri-
stus dal oni vkaž? Ne li apostelnom in njih naslednikom?
Prav. Poduk otrok in mladini spada po Božjem pravu v
področje cerkve. A dejanski je dandanes vse drugače. Dr-
žava je segla vmes ter siloma osvojila si vzgojo otrok Bo-
žjih, dedičev nebeškega kraljestva. Niti krščanskega nauka se
jim ne more deliti nego po knjigah od države dopuščenih.
Kajti vsaka beseda, ki se javno izreče v šoli, izreče se —
v imenu države, vsled njenega pooblaščenja. Kje se je sko-
vala, kje sprejela brezverska šolska postava? Ne li v
državnem zboru? Politika je tedaj segla v verstvo z na-
menom, da verski čut in mišljenje zaduši v mladih sreih.

Kdo je mini-ster? Državni vradnik. In ta minister
potrjuje za šolo knjige, v katerih se zgodovina sv. pisma
imenuje bajka, v katerih se zagovarja Darwinova teorija,
poveljuje masonstvo! Ima li vse to kaj stika z vero? Vi-
dite tu državo v cerkvi, vidite politiko zamešano v verstvo?
Kaj sledi iz tega?

Iz tega sledi, da katoličan, akoravno je zatrdno sklenil
omejiti se na stališče versko in cerkveno, je primoran
vtikati se v politiko. Ako je volk vgrabil jagnje, sledil mu
bo pastir tudi v brlog, da se tu ž njim spoprime in mu
jagnje iztrže. In katoličan, tudi tisti, ki drugega bi ne hotel
imeti pred očmi nego svoj večni namen, katoličan bo li roke
križem držal videč, kako nasprotniki vhajajo na versko po-
lje, kako vgrablajo cerkvi pravico za pravico, kako si vsva-
jajo oblast učiti narode, kako segajo sè svojo neposvečno
roko v svetišče vesti!

Ne, ampak katoličan bo za sovražnikom hitel tje, kjer
ve, da njegove nakane vjalovi, da napade njegove odbije,
da mu iztrže plen, ki ga je vgrabil. Sledil mu bo na volil-
no bojišče, sledil v državne in deželne zборе, na ljudske
shode; sledil mu bo v predale političnih listov. On ne bo
pomišljal se vtikati v politiko, na mestih, kjer plamenijo
politiške strasti, braniti, zagovarjati vero in cerkev. To vme-

šavanje v politiko je dandanes za katoličane ena najsvetejših dolžnosti, od katere jih ne more odvezati noben škof, in sam papež ne. To dolžnost zanemarjati bilo bi — izdajati sveto cerkev in stvar Kristusovo.

Naj se prej dokaže, da se država res zdržuje vsakega napada na vero, da res na svetu, na Slovenskem liberalcev — ni, kateri vedoma ali nevedoma po svojih listih ne žalijo verskega prepričanja, ne napadajo Bogu posvečenih oseb. — ko se vse to dokaže, potem bo katoličan odložil orožje, potem bo mir v Izraelu, potem: politikujte, pišite, koliker hočete — nas se bati nimate!

Politikovanje je opravilo lajikov, ne duhovnikov. Vodstvo v politiki.

Z mašniškim posvečevanjem stopil je duhovnik v službo sv. cerkve. Nji se je zavezal obljubivši pokorščino svojemu škofu in naslednikom njegovim. Cerkev je kraljestvo čeznaravno, v katerem se vpravljajo sakramenti in druga sredstva, s kojimi se ima človeštvo vzgajati, da doseže svoj čeznaraven namen.

Država je pa kraljestvo te zemlje, kraljestvo, kjer se vpravljajo posvetne zadeve; države smoter je človeka časno osrečiti. Po izvoru, po namenu, po sredstvih se cerkev in država razločujeta. Zatorej pa ima država svoje vradnike, kaker ima cerkev v duhovnih svoje.

Iz tega sledi, da duhovnikov pravi poklic je služiti cerkvi, vero oznanjevati, sakramente deliti; ni pa poklic njegov pečati se s politiko, kajti politika spada v področje države, katera vže ima za to svoje vradnike. Glede politike duhovnom velja opomin apostolov: Nihče, ki se vojskuje za Gospeda, se zapleta v posvetna opravila.¹⁾

Politikovanje tedaj ostane opravilo lajikov. Iz tega pa tudi sledi, da vodstvo v politiki tiče pravzaprav lajikom. Politika je namreč sredstvo, s katerim država dosega svoje svrhe. Kaker so tedaj lajiki poklicani vladat državo kot

¹⁾ II. Tim. 2. 4.

kraljestvo tega sveta, tako tudi njim pripada voditi politiko ter določevati načela, katerih se ima držati, da more država dosežati svoje svrhe.

Očita se duhovnom, da hrepene po vodstvu v politiki; ravno od tod baje prihaja državi in narodu največa nevarnost. Res, večkrat so se duhovni vsiljevali v politično vodstvo, ter poprijemali za politične vajeti. Toda vpraša se, ali so duhovni kot taki spuščali se v politiko z nobenim drugim namenom nego da bi politikovali. Potem bi morali tako ravnanje obsojati: politika kot taka ne spada v področje duhovskega poklica.

Rekli smo: politika kot taka, duhovni kot taki. Ako politika prestopi meje svojega področja ter seže v področje vere, tedaj politika izgubi od svojega znaka in postane verska; in v tako politiko vtikati se ima duhoven pravico kot duhoven. Pa tudi duhovnik ni tako duhovnik, da bi ob enem ne mogel biti še kaj drugega, vsled česar mu more pristojati pravica do politikovanja, katere bi sicer ne imel. To nas pripelje do posebnega poglavja:

Duhovnik ne le da more, ampak danes tudi mora politikovati.

Tudi duhovnik more biti in je državlján kot vsak lajik. In kot državlján ima svoje politične pravice, katere mu je prosto vporabljati. Za pravo porabo državljànskih pravic mu ne manjka niti razsodnosti, niti omike, niti izkušnje, niti — dobre volje. Mašniško posvečevanje ne vkrati človeku ne enega ne drugega.

Tudi ni politika sama na sebi slaba, akoravno je posvetno opravilo, ampak celo dobra, ker služi v dosego časne sreče; zato rej ni, da bi se morala duhovniku prepovedovati. Res sicer apostelj opomina pred posvetnimi opravili; ali on svari, da se vojak Kristusov nima „zamotati“ v posvetna opravila t. j. tako se ž njimi obložiti, da ni več vstani prosto opravljati svoj duhovski posel. Ako tedaj vže hoče politikovati, stori naj to vedno v odvisnosti od svojega duhovskega poklica, vkoliker mu ta dovoli; drugič pa tudi v od-

visnosti od svojega škofa, kateri zna najbolje presoditi, ali vtegne duhoven poleg svojega duhovskega poklica pečati se še z drugimi, posvetnimi posli, in ali ima tudi potrebne lastnosti, da ne bo v politiški borbi prestopal mej duhovniške dostojnosti ter nečasti delal svojemu vzvišenemu stanu.

Nočemo še posebe govoriti o državi, katera se je prijeljski s cerkvijo zvezala, da skupno ž njo sodeluje ne le za časni, ampak tudi za večni blagor podložnikov. V tem slučaju sega vsled mejsebojnega sporazumenja vera v politiko in politika v vero; kaker je tedaj lajikom dovoljeno nekako vplivati na cerkvene zadeve in na razvoj verskega življenja, tako imajo tudi duhovni prosteki pristop do politike, katera več ali manj ima cerkveno lice.

Pa da sploh duhovnom cerkev dovoljuje politiko, nam priča vzgled pred vsem rimskega papeža in katoliških škofov, kateri, ako je treba, ne le sami posegajo sè svojo oblastno besedo v politiko, ampak tudi duhovne in vernike podučujejo in spodbujajo, naj se politike poprimejo. Rekli bi celo, da ni odličnega škofa v našem veku, ki bi zane-marjal politiko ali pa duhovne od nje odganjal. Najvišji vzgled pa politične modrosti in vstrajnosti nam daje papež Leon XIII, kateri vrhovno vodi politiko malone vseh katoliških narodov. Pa isti Leon, kaker njegovi predniki, so večkrat katoličanom povdarjali, naj se nikar ne misli, kaker bi cerkev nikdar ne imela pravice vmešavati se v politične zadeve, ali kaker bi vernikom prosto bilo škofom odrekati pokorščino, kader kaj določijo, kar se tiče politike. Ono ločevanje mej škofom kot škofom, pa mej škofom-politikom, katero je našim liberalcem toliko priljubljeno, in katero je tudi gospodom govornikom pri pevski slavnosti v Mariboru bilo pred očmi, je od papežev vže stokrat obsojeno.

Pa mi gremo še dalje: duhovnik, kaker stoje reči dandanes, je moralično primoram vmešavati se v politiko; politika je v naših časih ena najsvetejših, neopustljivih dolžnosti višega in nižega duhovniškega pastirovanja.

Faktično se je namreč dandanes država polastila mnogih strok, katerih vpravljanje spada v področje cerkveno; državna politika se je globoko zajela v telo sv. cerkve ter ji mnogostransko krati najsvetejše pravice; Kristusova ne-

vesta je povsod zabita v brezštevilne paragrafe državnih zakonov, tako da ji ni več mogoče svoje Božje misije v človeštvu izpolnjevati. Kdor ima za cerkev le kaj srea, ne bo mogel rok križem držati, ampak bo vse zastavil, dokler jej ne pribori spet tiste prostosti, katera ji je neobhodno potrebna, da more izpolnjevati svoje Božje poslanstvo. Bog ničesar bolj ne ljubi nego svobodo svoje cerkve; zatorej pa tudi katoličanu nič dražje biti ne more od te svobode.

Toda kdo pojde mej sovražne čete, v ogenj za Kristusovo cerkev? Ta boj zahteva trdne, jeklene značaje, katerih pa ni brez globokega verskega prepričanja. Pošljemo v boj lajike? Da, katoliškim lajikom bi pripadala častna naloga cerkev in njena prava zastopati, braniti po ljudskih shodih, po političnih listih, po zborih, pred ministri. Pa trebalo bi nam v to odločnih, temeljito v verskih vprašanjih podučениh razumnikov. Toda takega versko izobraženega, nevstrašnega lajištva žalibog nimamo. Krive temu so naše brezverske srednje in više šole, katere versko prepričanih mož ne morejo vzgojiti. Bliža se čas volitev, tedaj se začnemo ogledavati po katoliških razumniki, po odvetnikih, profesorjih, više izobraženih meščanih, a ne najdemo jih. Katoliškega prepričanja ni; kjer pa to manjka, ne more biti tudi nevstrašnosti in odločnosti, ne more biti požrtvovalnosti — vse lastnosti, katere mora dandanes imeti zastopnik katoliške stvari. Ne da bi hoteli trditi, kaker bi ne bilo mej nami nobenih krščansko mislečih, versko živečih lajiških razumnikov — toda katoličanstvo takih je večidel le privatno, katoliško mislijo in živijo le za se in svojo družino. Za javnost treba drugačnih mož. Javnost zahteva bolj vtrjenih značajev, katerih pa dobiti ne moremo brez temeljitih verstveno-znanstvenih studijev; do takih studijev naša mladina nikdar ne pride. Drev lepo raste in se razcveta v zavetji, za zidom, a ko bi ga izpostavil na širno ravan, kjer razsaja silovita burja, se bo omajal: nima dovolj globokih korenin. Tako je tudi z možem-politikom, ki ga postavimo na politično bojišče sredi mej viharje političskih strasti: ne bo imel niti moči niti poguma vstrajati ter kljubovati nasprotnikom katoliškega načela. Krščanskih lajikov-razumnikov katoličani dandanes najbolj pogrešamo v politiški borbi, to je najobčutljiviša

golota na telesu katoliške cerkve v našem veku.

Zatorej katoliški cerkvi drugega ne ostane nego svoje lastne služabnike — duhovnike pošiljati na politiško bojišče, borit se za njeno prostost in neodvisnost. Res, da politika ni duhovnov pravi in lasten poklic, a potreba jim politikovanje nalaga. Z modrim politikovanjem dandanes duhovnik cerkvi veliko več koristi, nego da bi se omejil na strogo duhovno-pastirski delokrog. Kje bi bilo vže s katoliško cerkvijo v Evropi, da bi zadnjih petdeset let nobenega škofa in duhovnika ne bilo na politiško torišče? Z vso pravico smemo trditi, da javno katoliško gibanje zadnjih desetletij, ki tako radikalno Evropi pretvarja lice, reakcija proti liberalizmu v politiki je večinoma delo katoliških duhovnov. Poglejmo li na Slovensko. Kdo je zabranil, da ni liberalni tok nam preplaval domovine, od kod izhaja mogočni odpor proti brezbožnemu radikalstvu v političnem in socijalnem življenji? Zatrpite vse politične in znanstvene liste, katere so nam duhovni vstanovili in jih še izdajajo, pa poženiti duhovne iz javnosti v cerkev, češ, naj tu vpravljajo svoj posel, politiko in javno življenje prepustivši lajikom — v kratkem bo radikalstvo in husitstvo triumfiralo na Slovenskem in stvar katoliška pokopana bo za vse veke.

Da, duhovni se moramo vzdramiti iz one osodepolne letargije, v kateri se tako dobro počutijo „božji volki“, češ, svet tam zunaj naj se trže, jaz imam dovolj opravka na leci in v spovednici! Ne, tako govorjenje ni pravo, dandanes ni katoliško! Marveč na noge, ven v javnost v politiko, k volitvam! Dopisujmo v politiške liste; prežimo in opazujmo sovraga od vseh strani, kje bi zapazili kako ranljivo mesto — sèm merimo, da jih ranimo, da razkropimo njih vojsko na vse štiri vetrove, da jih osramotimo, vničemo!

Še le potem, ko si na srednjih in viših šolah vzgojimo značajnih, katoliško mislečih in gorečih mož, bomo duhovniki jeli odstopati od politike, z mirno vestjo prepuščajoč vajeti lajiškim rokam, naj vodijo voz politike slovenske. Potem se duhovniki veseli vmaknemo v Božja svetišča: tu bomo za mlade katoliške boritelje molili, od tu jih blagoslavljali in vsipali na nje nebeških darov. Dokler pa takih katoliško-

zanesljivih mož nimamo, nam bo politika ena prvih skrbi, ena najsvetejših dolžnosti našega — duhovskega poklica.

Ne zaupajte liberalcem, ker so prekanjeni! Dr. Tavčarjeva značajnost.

Menimo, da nekateri dobri in pohlevni kristijani, mejnimi tudi marsikak duhoven, posebno na Štajerskem, liberalske zvijačnosti še vse premalo poznajo. Mislijo, da liberalci so tako pošteni kot oni, tako čisto vneti za narod kot oni, tako nedolžna jagnjeta kot oni. To je osodepolna zmota naših časov. Kajti taki dobromisleči kristijani z nepopisljivo prizanesljivostjo in potrpežljivostjo prenašajo in izgovarjajo vse liberalske napade na vero, na škofo, na duhovščino, češ, saj imajo le dobre namene, največ da grešijo iz prevelike ljubezni do naroda! Prenašajo, da liberalci snujejo svoje liste, da, naročajo si take liste in jih pridno bero. Ko se pa liberalskemu volku zdi, da je nedolžno jagnje v njegovih krempljih in da mu ga nihče iztrgati ne more, tedaj je nevsmiljeno raztrže in požre. Take nakane s katoličani so imeli liberalci na Kranjskem — le da so se jagnjeta za časa zavedela. Iste nakane imajo sedaj liberalci z brati Štajerci. A dosti je bratov Štajercev, ki tega še zdaj ne vidijo, češ, liberalci, ki so po vsem svetu načelni nasprotniki vsega krščanskega in dobrega, bodo na Štajerskem delali izjemo, saj so — Slovenci, in mej Slovenci liberalcev — ni, ker jih biti ne more!

Pa zapomnite si, gospodje na Štajerskem, ki se ziblje-te v takih nadah: Ne preteko tri leta, ko se tudi pri vas liberalizem razkrije, ko tudi pri vas radikalci — in takih imate dovolj — vržejo krinko raz obraz in se vam pokažejo v vsej svoji volčji golosti — kot sovraige katoličanstva in vaše. Glejte, da se ne bošče pokorili, a britko pokorili — brez sadu.

Poznate g. dr. Tavčarja? On je sedaj voditelj mladoslovenske radikalne politike, on prvi zaščitnik radikalnega dnevnika, on notorično poznan sovrag ljubljanskega škofa in slovenske duhovščine, on — sodimo iz njegovih spisov — razširjevalatelj protikrščanskih načel na Slovenskem, osmeševalec naših svetih verskih resnic in služabnikov Kristusovih. In ta gospod — veste, kako se je pred leti gospodom nuncem priporočal za časa volitev? Berite:

Visokočestiti gospod!

Dné 26. maja zboroval je v Ljubljani shod županov in srenjskih mož ljubljanske okolice. Pri tem shodu, katerega se je udeležilo 27 županov in 35 svetovalecev, sprejel se je podpisani z ogromno večino za kandidata pri prihodnji volitvi v deželni zbor. Nasprotovala sta samo dva glasova. V svojem govoru sem med drugim tudi tole naglašal:

„Ali to pa je tudi jezik, častiti možje, v katerem me je mati prvo molitev učila. Zatoraj bi, kot Vaš poslanec, odločno nasprotoval vsemu, kar bi škodilo verskemu čutu, kar bi utegnilo širiti versko mlačnost med narodom.

In že leta 1881., ko smo slavili narodno zmago pri mestnih ljubljanskih volitvah, sem, napivajoč duhovščini, tole govoril:

„Vsak, kdor ljubi slovenski narod, ter mu želi srečno prihodnost, ima prepričanje sedaj, da se ima narodnost nasklarjati na vero. Narodnost, gospoda, vije se kakor trta okrog mogočnega debla, okrog vere. In kakor hitro se loči trta od debla, pade po tleh, in njena rast, njeno razvitje, in pred vsem njena rolovitnost je popolnoma uničena. Vse to smo imeli priliko opazovati tedaj, ko je med nami plapolal ogenj tako imenovanega „Mladoslovenstva“. Vsak, ki je dober patrijot, vé, da je „Mladoslovenstvo“ mrtvo, da mora mrtvo biti, in da z groba nikdar vstati ne sme!“

Toliko občenemu mnenju v pojasnilo.

Z odličnim spoštovanjem

Dr. Ivan Tavčar

v Ljubljani.

Mi sami nismo, govore o politiki, nikdar še tako rimsko-katoliško pisali. To vabilo res zaslužili, da bi si je „Sl. Narod“ prilepil na čelo. Označilno je ne le za dr. Tavčarja, ampak za vso našo liberalno politiko.

Iz enega učite se poznavati vse. Taki so pravi liberalci t. j. ljudje brez Boga, ljudje brez načel. Ako nočete tega britko skusiti — otesite se jih še za časa!

Dr. Mahnič.

Zavornica duhovne sile.

„Če je dvanajst mož (apostolov) okvasilo vesoljni svet, kako bi mi, ki nas je toliko, ne zamogli poboljšati teh, ki so preostali, ko bi vendar morali zadoščevati tisoč svetovom! Ali je mar svet zdaj hudobnejši? ali je milost manjša? mar nam manjka učenosti ali moči? Recimo pravo: gorečnosti tiste, ki je navdihovala dvanajstoročico, pri mnogih najti ni.“

Slomšek 19. malega srpana 1846.

(Besede Sv. Ivana Zlatousti.)

Pri tistem slovesu iz te solzne doline je naročil naš Gospod in Vzveličar apostolom, duhovne oblasti nositeljem, naj mirni ostanejo v Jeruzalemu in naj se dela ne lotijo, dokledar jim ne dojde moč z nebes, dokledar jih ne včvrsti čudotvorna sila sv. Duha. Bilo je pa celih dvanajst izbranih in potrjenih delavcev, a delo, koje so imeli skoraj začeti, je bilo veliko in nepregledno: spričevanje o Jezusu Nazarejskem, Sinu Božjem od konca do konca sveta. Kdor je poznal do tedaj slavno dvanajstoročico, ni si mogel niti misliti, da bi toliko delo začeli sami ob sebi, ali kdor je Gospoda poznal, Gospoda vseмогоčnega, je bil prav gotovo prepričan, da bo zasnovano delo kedaj dovršeno. In res! Ko je skrivnostna moč od zgoraj napolnila apostole, so vže isti dan začeli napovedano in obljubljeno delo brez strahu, brez omagavanja, uspešno in vstrajno vpričo nebrojnih in silnih zopernikov. Gnala in navdajala je sveto dvanajstoročico moč božja, sila sv. Duka, koji se nobena oblast vstavljati ne more. Tudi niso ostali dolgo sami. Kmalu se je namnožilo posvečeno osobje in razkropilo po vsem svetu. Polagoma se je organizovalo v mogočno starešinstvo, kakeršnega svet nikoli videl ni. Bilo je v njem močij, da so morale svet dvigniti iz tiru: učenost, čednost, neodvisnost, bogastvo, odločnost, pogum in pa ona tajna sila, koje so prijeli duhovni starešini od sv. Duha.

Poglejmo to moč, kako zmaguje stotere zapreke in zopernike, z ognjem žive besede in svetega vzgleda, poglejmo

to duhovno silo v eni sami apostolski osebi: v sv. Pavlu. Oj zares prečudna moč je dana od zgoraj katoliške cerkve posvečenemu osebnju. Podobnega napora ni še videl svet. V Pavlu edinem je bila ona čeznaravna sila večja ko ves „robur exercitus Romani“. Močnejši je bil Pavel v svoji živi veri in v goreči ljubezni do Boga in do bližnjika, kaker so bile brezbrojne čete Kserksove in armade Darijeve, ki so prestopile Helespont, da prevladajo Evropo. Česar niso one dosegle, dosegla je jeklena volja Pavlova.¹⁾ Tolika je bila duhovna sila v enem samem duhovniku Kristusovem; toliki ujeni vspehi po enem samem sotrudniku v pičlih 30 letih, in pa brez denarja, brez očitne organizacije, brez pokroviteljstva posvetne gosposke. Ako je en sam toliko zmogel, koliko bode pač celo starešinstvo? Koliko še le v stoletjih in tisočletjih? In pa kako silna je njegova organizacija, ki objemlje celi svet v ogromnem kolobarju, ki je gibčen in prožen ali trden, z močjo nebeško vtrjen na enem težišču! In bogastvo? Toliko je, da nikdar ne poide, ker pisano je: „Ko sem vas poslal brez vreče, ali vam je česa manjkalo?“ Odgovor: „Ne!“²⁾ Kaj pa še le osobje Kristusovega starešinstva! Sami izbrani možje, zreli, dorasli, izobraženi, dobro poučeni do najmanjšega poklona pri sv. obredih, neodvisni, svobodni, posvečeni in maziljeni, napolnjeni z milostjo božjo. Gospod je ž njimi, sv. Duh jim daja ono čudotvorno moč, ki gore prestavlja, ki svet prenavlja, ki grehe pere in čednosti zaraja. Ali naj se tolikej sili duhovnega starešinstva ystavlja moč posvetna? Katera pač? Marli bogastvo? marli znanost in učenost? Nikar, ker pisano je: „Jaz Vam bom dal govor in modrost, koji ne bodo mogli vgovarjati vsi vaši nasprotniki.“³⁾ Marli meč in ogenj? Pisano je: „Ne bojte se tistih, ki telo ymorijo!“⁴⁾ „Vrata peklena je ne bodo premagala.“⁵⁾ Tako nekako se govori na novih mašah.

Toda vspeh? Ne vsojam si nezmotne sodbe, ali kar menim, da je res, brez strahu zapišem: vspeh ni soraz-

¹⁾ Napotnik, Sv. Pavel. 1893. str. 35.

²⁾ Luk. XXII.

³⁾ Luk. XXI.

⁴⁾ Mat. X.

⁵⁾ Mat. XVI.

meren z duhovno silo Kristusovega starešinstva. Vspeh se nam zdi premajhen in nepopolen. Le pogledjmo nekoliko okrog po „krščanski“ Evropi. Vshodni del Evrope, nekedaj svojina katoliške cerkve, je ločen od nas in duhovna sila tje ne vpliva. Severni del Evrope se je naravnost izneveril duhovnemu starešinstvu in životari v krivi veri. Menim torej, da polovica „krščanske“ Evrope niti naša ni. Toda pogledjmo v čisto katoliške dežele, pokorne duhovni sili Kristusovega starešinstva. Ali je morebiti tam vspeh po moči od sv. Duha? Večina izobražencev je brez vere; vbožno ljudstvo prestopa od dne do dne v socialiste; šole — prva socialna velesila — je v rokah brezverskih; časopisje — druga socialna velesila — je proti nam; svobodna društva do malih izjem niso katoliška; zakoni so vprav skovani za vklep katoliške cerkve. Gospodarji v čisto katoliških državah, deželah, okrajih in občinah nismo mi, ampak so naši zakleti sovražniki; katoliške manjšine v zbornicah so neznatne in včasih premalo vgladne; naše časopisje životari in ni vedno svobodno in neodvisno; znanost je taborišče proti veri; lepa književnost leze po tleh; greh je razširjen, morda nič menj ko mej protestanti in mej pravoslavniimi. V nečistosti ni Pariz za Berlinom, v kovarstvu ni Rim za Petrogradom, v požrešnosti ni Dunaj za Londonom.

Ko so prišli „avstrijski“ katoličani v Bosno, so se Turki začudili njih pohotnosti in nenravnosti. — Tako nečastne in očitne prostitucije, kaker je v Parizu ali Pešti, ni bilo za Sardanapala v Orijentu. Ko je bil perzijski šah na evropskih dvorih, so ga siroto pohujšali katoličani, ki so Kristusa oblekli.¹⁾ Na turškem vshodu nima ženska sama za se nobene cene in časti, ali možu je sveta. Harem je Turku nedostopen, svet kraj. V Evropi je pa videl nedolžni orijentalc, da je katoliško ženstvo tudi brez one časti. Na licu mesta našel je šah tudi namestnike Kristusove, ki pa se niso upali reči knežjim razuzdancem: Non licet.²⁾ Kaj naj rečem o poštenosti čisto katoliških narodov? Panama je

¹⁾ Gal. III.

²⁾ Mat. XIV.

še vsem v spominu, ali tudi sicer si lahko povemo „na štiri oči“, da je tekoče stoletje velikim sleparjem posebno vgodno in prijazno. Njega resnični prorok mu je izprašal vest pišoč:

Nei tempi men leggiadri e più feroci
Mettevano i ladri sulle croci,
Nei tempi men feroci e più leggiadri
Mettono le croci sui ladri.

Ali se smemo morebiti hvaliti s krščansko ljubeznijo in z bratoljubjem? Na tem nas imajo spoznati ljudje, da smo učenci Kristusovi, ako se ljubimo mej seboj. Ali to znamenje se je skrilo. Vsi krščanski narodje so oboženi na vojsko krvavo o prvi priliki t. j. ko jim sine zversko upanje, da brata soseda premagajo in ponižajo. Lepa ljubezen! Ali je morebiti to vspeh duhovne sile? Ali naj nas „ljudje“ iz Azije in Afrike spoznajo po puškah in topih, da smo učenci Kristusovi? — Ako so vsečiherni trudi duhovne sile tako oprhli na zeleni veji katoliških narodov, kaj naj se zgodi v Afriki, v Aziji, v Ameriki in Avstraliji?

Po tej oceni naših vspehov, oglasi se samo ob sebi vprašanje, ali je duhovno starešinstvo odgovorno za te jalove vspehe. Neka groza pretrese duhovnika pri tej misli, ali človeško srce, nečimerno, igravo, otročje, pozabljivo srce premami trezni razum, da najde kmalu razlogov nepovoljnim vspehom brez svoje odgovornosti. „Časi so porelni“, „krdelice Kristusovo ostane vedno majhuo“, „otroci tega sveta so modrejši“, „narava je pokvarjena“, „šole, šole“, „časniki, časniki“, „narodnost“, „politika“, „denarja ni“, „naraščaja ni“ itd. do konca: „kaj hočemo?“

Takim in podobnim izgovorom nasproti sliši se včasih z vzvišenih stolic cerkvenega starešinstva: „Perditio Tua ex Te, Israel“. To pa nima pomeniti, da duhovno starešinstvo ni isto ko nekedaj ali pa da nima one sile, kojo nam je Gospod obljubil od sv. Duha — oni izrek samo pravi, da je duhovna sila zavorjena. Ako bi bila krepost duhovne moči v organizaciji ali v naravnih zmožnostih duhov-

nega oseboja, biti bi morali vspehi veči nego so, toda moč naša je dar sv. Duha. Ako ne more do razvoja ta moč, ni primernega vspeha. Samson je bil močan v plečah in pesteh, ali skrivnostno moč svojih pleč in rok je imel v sedmerih kitah Bogu posvečenih kodrov.¹⁾ Ko mu je Dalila kite prestrigla, je ostal brezsilen; ko so mu pa kite vnovič dorasle, se onemogle dlani potresle nečisti dom filistejskih malikov. Ako je torej taka skrivnostna sila v posvečenem oseboju, da bi mogla gore prekladati, zakaj se tako polagoma pomiče? Deli so jej zavornico! Zavornica duhovne sile pa je posvetnost duhovnega starešinstva in sicer posvetnost oblasti in oseboja.

Posvetnost oblasti. Bodite previdni ko kače in preprosti ko golobje.²⁾ To pravilo je dal Gospod apostolom na pot. Zdi se pa, da so bili cerkveni poglavarji bolj preprosti ko previdni meneč, da imajo vsi tako čiste roke, ko cerkev. Ta sv. preproščina je napotila cerkev, da je zaupno naslonila glavo v naročje mogočnim pokroviteljem, katerim je dal Bog meč v obrambo sv. vere. Ne posvetnim, ampak od Boga maziljenim rokam dala je cerkev nekaj svoje oblasti. Ko so pa maziljene roke izgubile blagoslov, je prišla sv. oblast v čisto posvetne roke, pod posvetne koristi, v strankarske namene, v policijske nastave. Tako izvoljeni cerkveni poglavarji so se naravno približali svojim posvetnim zavetnikom; hodili so pridno na dvor in nosili so se po knežje: zdaj visoka zdaj nizka pokrivala, zdaj tesne zdaj obilne suknje, zdaj bele zdaj pisane ovratnike, zdaj plitvo zdaj visoko obuvalo, kaker so videli, da nosijo pridvorni pobočniki, tajniki, svetovalci itd. Tam so se učili slepe pokorščine presvitlim vladarjem, vradniške osornosti v občevarju z duhovščino in verniki, tam so pozabili C. I. C. in se naučili one samovolje, ki se brani vsakega pravila in prava. Začelo se je nepostavno centratistično vladikovanje brez papeža, brez kapitelja, brez sinod in brez neodvisnih sodišč. Tako se ni godilo samo pri nas, tako se je vladalo na široko okolo naše Avstrije, tudi ne samo enkrat ali eno samo stoletje, ampak

¹⁾ Consecratus Deo sum ex utero matris meae. Jud. XVI.

²⁾ Mat. X.

vže več stoletij je preteklo, odkar razjeda oni rak zdravo telo sv. cerkve. —

Ali prišli so še hujši dnevi. Sv. oblast, podeljena od sv. Duha cerkvenim poglavarjem, je prišla iz maziljenih rok v bogoskrunske roke, v pesti bogatajev in frامasonov. Sv. oblast ni bila samo zavorjena, ampak tudi vklenena. Prišli so za pastirje volkovi Hvala Bogu, da se je v našem stoletju katoliška zavest toliko vzdramila, da nam noben minister ne more več vsiliti nevernih in cerkvi očitno vpornih vladik.

Ali vse to ni bilo in ni poglavitno zlo posvetne oblasti. Poglavitno zlo je, da ne pridejo na krmilo sveti značaji in pa da se poniža duhovnega starešinstva moštvo in ponos. Svetih značajev niso izbirali. Izbirali so posvetni mogotci in izbirali so vedno poštrevajoč posvetne koristi in izbralo se je navadno take može, ki so žrtvovali cerkvene koristi posvetnim težnjam. Koliko krivih nauk, koliko krivic, koliko razkolov, koliko greha se je mirno pretrpelo v enem stoletju — radi državnih koristi. Ali je šlo za veljavo vladarjevih besed, ali za vojsko, ali za državno gospodarstvo, ali za ljubi mir, ali za narodnost — molčalo se je o viših potrebah katoliških narodov. — Oznanjati je bilo treba nauk Kristusov o grehu in peklu, ali pripovedovalo se je samo vbožnemu ljudstvu, dvorom in plemstvu se je molče spregledala brezmejna razuzdanost. To pa pomeni strahopetnost duhovnega starešinstva, kateremu je bilo zapovedano : „Quando steteritis ante reges et praesides“ Duhovna sila je bila zavorjena in zavornica bila je posvetnost.

Kedar take tožbe čitamo, sili nam vedno v glavo neosnovano in neresnično mnenje, da so visoki duhovni starešnje zanikrno vršili svojo dolžnost samo nasproti javno-pravnim (političnim, pravnim in socijalnim) zmotam in nasproti državnim politikom, da so pa bili vedno na mestu, ko je šlo za dogme ali za sv. obrede. To mnenje je neosnoyano in ni resnično. Nasproti vemo, da so bili politično odločni možje vedno tudi vzorni delavci v spovednici in na leci, čuječi varuhi proti krivi veri in proti grehu. Oni pa, ki so duhovščini kar branili vtikati se v javno življenje, ki so vse krivice z visokih mest mirno prenašali, niso se nič

kaj radi potili ni v spovednici ni na leci ni s peresom. Večinoma so nam ostali za njimi sami vradni akti, pobotnice in pa zapiski o dohodkih. Imeli so pač dobro in rahlo srce, ali manjkala jim je zavest dolžnosti, bili so vedri in igravi, ali nikoli resni in vstrajni. Zgodovina ve, da je bila duhovna sila zavorjena, tudi ko je šlo proti krivovercem. Naj navedemo en sam vzgled, kakeršnih je brez števila v XVI stoletju. V Genfu, imenitnem mestu v Švici, se je začela širiti kriva vera Kalvinova. Zgodovina pravi: „Genf je imel od starine knezoškofa. Takrat je vladikoval Pierre de la Baume iz starodavne plemenite rodovine. Imel je lepe sposobnosti; njegova pisma razodevajo izvanredno izobraženost, tenak vkus in duhovitost. Njegova nravnost je bila v tolažbo vernim. Bil je mil človek, dobroten, prijazen in veder, ali njegova dobrota je bila šibkost. Za oni čas mu je manjkalo vsega: odločnosti, stanovitnosti, poguma, eneržije. Ni poznal ni razmer ni ljudi in zato se ni upal nobenega odločnega dejanja. Pierre de la Baume je ljubil dobre čase, veselo in mirno življenje. Dolžnost mu je bila ostati v Genfu, ali on je rajše zapustil bojišče in vžival božji svet v tihih gradovih in samostanih. Še zdaj je človeku bitko čitati iz tako resnih in burnih časov svojeročna škofova pisma, v kojih se veseli izvrstne kapljice iz Arbois in naroča vkusnih rib in kapunov.“¹⁾ Duhovna sila je bila zavorjena, zato pa so bile proste peklenške sile, ki so tudi zmagale.

Toda še hujše zlo je ponižanje moštva in ponosa duhovščine. Sv. očetje imenujejo duhovnike častito starešinstvo škofu. Toda to starešinstvo je v toliko ločeno od škofa, v koliker ga ne izbira. Da, še več. Duhovno starešinstvo ne sme niti želje izraziti po osobi novega pastirja. Po zapovedi sv. cerkve moli posvečeno osobje, v kojem prebiva ona skrivnostna moč sv. Duha, pred Srcem Jezusovem, naj pošlje zapuščeni čredi dostojnega pastirja. Apostoli so molili: „Ti, Gospod, razodeni, katerega si izbral.“²⁾ Ko izbira in posvečuje škof dijakone in mašnike, se skrbno posvetuje sè

¹⁾ Correspondenz des Priester-Gebetsapostolates 1892 XIII, 1. pag. 9,

²⁾ Dej. apo-t. I.

starešinstvom, vestno povprašuje na vse strani in na zadnje vpraša še ljudstvo. Ali po vsem tem ga je vender še strah in groza, da ni morda grešil zoper sv. Duha, in pravi: „Et nos quidem (če prav postavljeni od sv. Duha) tamquam homines divini sensus et summae rationis ignari, horum vitam quantum possumus, aestimamus. Te autem, Domine, quae nobis sunt ignota, non transeunt, te occulta non fallunt“.¹⁾ Tako dela cerkev, to je cerkveno pravilo in cerkveni duh.

Zdaj pa bi morali pogledati v zgodovino, in ta bi nam povedala, kako se je večkrat godilo pri izbiranju dostojanstvenikov. Strašno je, kar piše o svoji dobi slaven, svet mož iz visokih cerkvenih krogov. Pisal je grški, da bi ga razumeli na široko na okolu. Mi pa nočemo njegovih besed prelagati na slovenski jezik, ampak prepuščamo trezno mislečim čitateljem, naj si tolmačijo sami, da se ne poreče, da je tudi zdaj tako.²⁾

Ko sem bil na Španskem — tako mi je pred leti nekdo pripovedoval — sem šel s prijateljem v državni zbor poslušat in gledat kovače postav. Jaz sem se hitro zamislil, prijatelj pa, porednež vže takrat, je vedno stikal po sobani in galeriji. Vstopil je v zbornico mlad človek, krasavee, odet v črn salonski frak, z belo ovratnico, lepo po sredi počesan, mokre lasi, bele rokavice, zvijal se je na desno in levo. Davno je vže zakonski mož, ali vedno se je še zavedal, da je prijeten in zal gospod. Ko je vstopil, slišal sem šepetanje: „Božji minister je prišel“ t. j. po naše: minister za nauk in bogočastje. Videl sem ga vprvič in zato sem kar zijal vanj. Tedaj pa me dregne poredni prijatelj rekoč: „Ali ga vidiš? Ta je tisti, ki vkaže tudi črez

¹⁾ Pontif Rom.

²⁾ Ὁ μὲν γὰρ θεὸς νόμος γυναῖκας ταύτης ἐξέωσε τῆς λειτουργίας, ἐκεῖναι δὲ ἑαυτὰς εἰσθεῖν βιάζονται καὶ ἐπειδὴ δι' ἑαυτῶν ισχύουσιν οὐδὲν, δι' ἐτέρων πράττουσιν ἅπαντα καὶ τοσαύτην περιβέβληνται δύναμιν, ὥς τῶν ιερῶν καὶ ἐγκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν (Experto crede!) οὗς ἂν ἐθέλωσι καὶ τὰ ἄνω κατω (τοῦτο δὴ τὸ τῆς παροιμίας ἐστὶν ἰδεῖν γινόμενον) τοὺς ἄρχοντας ἄγουσιν οἱ ἀρχόμενοι, καὶ εἶθε μὲν ἄνδρες, ἀλλ' αὖς οὐδὲ διδάσκειν ἐπιτέτραπται τί λέγω διδάσκειν; οὐδὲ λαλεῖν μὲν οὖν αὐταῖς ἐν ἐκκλησίᾳ συνεχώρησεν. Io. Chrysost. Περὶ ἱερωσύνης III. 8. — Mož ni nosil rokavic, pa tudi si ni dal zavoriti duhovne sile.

škofe“. Meni pa je zamrščalo po vseh kosteh, da me še zdaj spreletava, ko se spominam. Stopili so mi pred oči častiti, sivolasi očaki v cerkvenih ornatih, zbrani okolo Kristusa, in ti naj bodo pod rokavico onega krasavca? Vbogi španski škofje, vboga španska duhovščina!

Vprašanje pa je, kako naj si duhovno starešinstvo pomaga, da reši svoje moštvo in čast? O tem ni lahko zapisati jasne besede. Izvesten avstrijski pisatelj nas je opozoril: „Kdor bi hotel vže zdaj belati za svobodo sv. cerkve, njega bi zaprli.“ No, če vže ne smemo delati, smemo vsaj misliti o osvobojenju, in po državnih postavah smemo tudi pisati in govoriti. Cerkvinih kanonov se nam ni bati. Prvo tedaj je: mislimo o svobodi, vnamimo se za svobodo svojo. Prepričanje in navdušenje je moč, ki se ne da pobiti s kopjem. — Nadalje smemo in moramo krščanskemu ljudstvu razložiti načela cerkvenega prava, da bo vedelo, kaj je cerkvena in kaj je posvetna oblast. To bo zdaj toliko vspešniše, ker so ljudstva izgubila zaupanje do vlad. Pri nas na Slovenskem pa straši to vprašanje skoraj v vseh liberalnih listih, ki vpričo ljudstva očitajo škofom, da so izbrani in postavljeni po milosti ministrov in namestnikov, kojim morajo neki radi ali neradi služiti. Mi pa povejmo ljudstvu — liberalcem v odgovor — da je liberalizem največ kriv očitnega ponižanja, koje je tudi po svoje vzakonil¹⁾, nam pa je tako ponižanje nedostojno in pogubno cerkvenim in državnim koristim. Tudi je duhovnom svobodno — ako so možje — izreči naravnost opportune vel importance, kakih mož si želijo. Nimajo prava izbirati, toda pravice misliti in govoriti jim do zdaj še niso vzeli.²⁾ V obče

¹⁾ Glej postavo 7. maja 1874. Zanimivo je čitati vladno priporočilo one postave, kjer je mej drugimi tudi vprašanje postavljeno in s čudovito pretankostjo rešeno: *Wie weit reicht verfassungsgemäss die staatliche Zuständigkeit bei der Gesetzgebung über kirchliche Angelegenheiten?*

²⁾ Tako so storiли nedavno č. duhovni bratje v Zagrebu, kaker je poročal „Slovenec“ dne 20. t. m. „Predvčeraj ob 10. uridopoldne je bil v župnišću pri sv. Marki v Zagrebu shod subarhidijakonov in župnikov zagrebške nadškofije. Župnik daruvarski č. g. Tadić je zbor pozdravil in omenil, da ima shod namen posvetovati se, kaj je storiti, ker se še vedno ne imenuje nadškof za zagrebško nadškofijo. Potem se je župnik siseški č. g. König volil predsednikom in č. g. dr. Volović namestnikom. Predsednik je prečital dve adresi, jedno pisano v hrvaščini na cesarja in kralja Franca Jožefa, drugo v latinščini na papeža Leona XIII. V obeh se pravi, da se za zagrebškega nadškofa

pripravljajmo, kakerkoli moremo, javno mnenje za svobodo katoliške cerkve. Učimo se dela od socialistov. Blagor nam, ako sami očistimo duhovno oblast od posvetnosti, predno pošlje Bog socialiste raztrgat nam stare, krivične vezi. Naj si bo pa to ali ono, ohranimo mirno zavest: izgube se nam ni bati — zavornica bo odvojena.

* * *

Posvetnost posvečenega osobja. Sv. apostel nam je posebno naročil, naj se v posvetna opravila ne zapletamo. Da bi se res ne! Ali očitna in vsemu svetu znana resnica je, da posvetne težnje bodisi vže osobne ali občne težijo srca Bogu posvečena. Vemo sicer, da nikoli ni bilo premnogo tako svetih src, ki bi ne imela posvetnih pez, ali žalostno je, ako posvečeno osobje velikih narodov zapade v take skrbi in težnje, ki nam srce krčijo in mučijo. Skoraj je ni več dežele v Evropi, kjer bi ne bilo take zavornice, ki zavira i odgojo duhovnega naraščaja i delovanje posvečenega osobja. Posrečilo se je hudobni sili postaviti neki dijafragma mej naša srca in Srce Jezusovo, da se ne vnamejo čiste ljubezni do Boga in človeštva. Le pogledjmo po Evropi!

V Italiji se motijo in maličijo s vprašanjem o narodnem edinstvu in to vže celo stoletje. Pokorni so Sv. Očetu, pripravljeni so delati in trpeti za Kristusa in cerkev — ali — ali — *salva unitate Italiae*. Narodnost mori čisti plamen ljubezni, da ne more vsplamteti. Niso vsi te misli, morebiti samo $\frac{1}{3}$ ali $\frac{1}{4}$: zložnosti ni več, ni zaupanja, ni vzajemnosti, ni navdušenja v duhovnem starešinstvu. Zavornica je skrita misel: rajše nego bi imela trpeti narodna edinost, naj se nekoliko kroti sv. navdušenje za božjo čast in slavo. Ta misel spi na dnu srca tudi dobrih in mirnih duhovnikov, kojim ni do politike. Treba je le prilika, da se zbudi z vso strastjo. — Videl sem blaznega duhovnika, ki je glasno v cerkvi molil in klical Leona XIII, naj gre

imenuje kak vreden duhovnik in sin naroda hrvatskega. Adresi sta se vsprejeli z malimi spremembami in izvolila se je deputacija, ki je dne 22 t. m. odpotovala iz Zagreba i lastnoročno izročila adresi cesarju in papežu.

k Humbertu I, naj mu vse odpusti in naj ga objame. Pace, Santità, pace! Ali poreče se morebiti: Oni je bil blazen. Da, ali stultorum infinitus est numerus. Govoril sem s treznimi tudi, to stran in ono stran Apenin. Kaker drugod po svetu, našli so tudi v Italiji novodobni veleumni, če prav cerkvi sovražni, podpore in sočutja pri altarju. Zanardelli se je nedavno pohvalil, da mu je bila neka duhovščina na roko, in Crispi tudi prav dobro ve, da niso vsi tako hudi nanj, kaker govorijo in pišejo. Za narodno edinstvo se trpi, da gospodarijo v tej krasni katoliški zemlji framasoni in judje. Kamor pride malik, pade podoba Kristusova.

Na Francoskem muči srca Bogu posvečena narodno in državnopravno vprašanje. Saj so vsi dobri katoličani, dobri duhovniki, tudi vneti, ali hladi jim navdušenje ledena sapa političnih in narodnih nazorov in teženj. Globoko v sredi jim je Alzacija in Lotaringija. Nekateri so pravi republikanci, drugi so vedno še za staro, zakonito monarhijo, drugi so za novo, nekateri se za vladno ne zmenijo in se molčeč pokorijo vladajoči stranki. Tako je pač povsod: posvetne koristi in težnje delijo duhovne moči. Koliko sile je v francoski duhovščini, ali razdeljena je, zavorjena je. Sv. Oče jim je vže večkrat o tem govoril in jih prosil z živo besedo, naj pustijo brezplodna vprašanja in naj se vsi zedinijo za obrambo krščanske kulture in katoliške cerkve, da naj ne žrtvujejo večnih in čeznaravnih koristi strankarstvu in posvetnim namenom. Kaj naj bo narodu monarhija, ako ne bode več narod katoliški? Čemu naj se prepirajo mej seboj o prvenstvu in gospodstvu, ko so vsi še sužnji framasonov in judov? Kaj so odgovorili? Rekli niso, da ne, ali pravega navdušenja ni zapaziti. Iz „Vaterlanda“ je bilo razvidno, da plemstvu ni segla papeževa beseda do srea; zadnje volitve pa so pokazale, da niso katoličani na novi podlagi še ničesar storili. Bilo je celo za nas pravo pohujšanje, da je grof do Mun propadel! In vendar so imeli katoličani v katoliški Franciji večino volilcev s seboj. Da, da, ali prišli so prepozno na volišče, ker so imeli koleso zavorjena. Duhovne sile vspeh je vsemu svetu znan. Brezbožni in razdivjani liberalci, nesramni sleparji so v katoliški deželi gospodarji in ravnaajo brezobzirno z duhovšči-

no in verniki, katoliški možje pa se h parobku stiskajo vsaki svojega malika časteč. Naj me pa nikedo krivo ne razumi! Francoska duhovščina je imenitna in idealna. Nje veri gre hvala po vsem svetu.¹⁾ Neizmerna moč je v francoski duhovščini, ali zavorjena je, hudobne sile pa so proste in razuzdane.

Ali naj govorim posebe še o drugih deželah? Razumnemu čitatelju je dovolj, ako nekatere samo imenujem: Špansko, Česko, Poljsko, Nemce v Avstriji, Dalmacijo, Hrvaško, Italijane v Gorici, Trstu in Istri i. t. d. Najbolj očitna je zavornica duhovne sile na Ogerskem. Malik je tam narodnost, koji se mora vse pokoriti. O zložnosti, o navdušenosti in vzajemnosti za sv. evangelij ne more biti še govora. Duhovščina vdana posvetnim težnjam je brezsrčna. Na svoje oči vidi ponižanje katoliške cerkve, večno pogubo tisočero duš, ali vse to je ne zgane do dejanskega odpora. Dijafragma posvetnih misli in želj brani vsmiljenju in ljubezni v srce. Tudi njim je govoril Sv. Oče, ali niso ga razumeli. Kaker v Galiciji in na Hrvaškem, tako bi bil tudi na Ogerskem lep vzgled zlata vreden radi pravoslavnih sobratov, ali kake vzglede daja katoliška duhovščina pravoslavni? Dokler bode duhovna sila tako zavorjena, ni upati uspehov pri pravoslavni.

Exempla trahunt.

Kako je na Slovenskem vemo vsi. Duhovna sila je zavorjena sè srobotjem, ki pa dobro drži. Vender pa je pri nas krivda bolj očita. Pri drugih narodih imajo nekaj pomena besede: Zložna duhovščina bi bila na poti tej ali oni posvetni ideji, za katero se vojskujejo narodni veleumi. Toda pri nas bila bi enodušna, zložna in vzajemna duhovščina mogočna pomočnica tudi posvetnim težnjam slovenskega ljudstva. Nekaterim gospodom teče tako rada beseda o zložnosti s posvetnim razumništvom neglede na verska načela, ali o zložnosti čč. duhovščine skrbno molčijo. Ako pa nekateri mladi gospodje menijo, da zložijo in sporazumejo slovensko duhovščino sè „Slovenskim Narodom“, mo-

¹⁾ Rimlj. I.

ramo jim povedati, da so prepozno začeli. Kedar čitamo njih izjave, zdi se nam, da hodijo še vedno v medvedji odeji propalega katoliškega liberalizma.

* * *

Do zdaj sem navedel samo posvetne ideje — zavornice duhovne sile, zdaj naj dostavim še nekaj zlih posledic.

Posvetne ideje družijo posvečeno osobje z ljudmi, ki nimajo nobene vere. Ne pravimo, da se zlagajo ž njimi, ali shajajo se, pomagajo jim z modrim svetom, z denarjem, z vzgledom. Mezinec duhovnikov pomaga več ko sicer cela roka. Prevelika vdanost presvetnim težnjam je kriva, da nočejo vojščaki Kristusovi na vojsko. Tako ostanejo katoliški prvoboritelji na cedilu. Slavni Windthorst je naročil, naj zapišejo katoliškemu centru na grob te le pomenljive besede:

Von den Feinden nie besiegt,
Aber von den Freunden verlassen.

Posvetnost je zasejala mej posvečeno osobje nezaupnost in nezložnost. Vsaki ima svoj kamen na srečo. Omnes quae sua sunt quaerunt. V nekaterih pokrajinah je duhovščina razdeljena po narodnosti, in potem zopet na dvoje. Morebiti ne pride do prepira pred svetom; kaže se neko prijateljstvo, ali to samo pri kozarcu in taroku, toda pri resnem delu ni vzajemnosti in odkritosrčne zaupnosti. Ko človek to vidi in spozna, da do njegove smrti bode prav gotovo vedno tako ostalo — taedet eum etiam vivere.

Posledica je, da drug drugemu podiramo, in pa kako podpiramo! Poznal sem nadarjenega mladeniča, ki je bil še v VII. gimnazijskem razredu ves navdušen za katoliške težnje. Njegov odgojitelj — dr. M. — ga je bil vesel in upal, da bode kedaj steber katoliškega taborja na Slovenskem. Zastonj! Črez tri leta se je vrnil v domovino brez navdušenja in brez vere. In kako ne bi izgubil navdušenja? Slišal je iz ust učenih duhovnikov, da je Mahničevo delo neumnost in zločin; pri demonstracijah proti Mahniču

videl je duhovnike na čelu. Celo razni škofje so se bojda izrazili, da niso ž njim; papežev nuncij ga je pozval na Dunaj radi krivih naukov itd. Vse to je izvedel iz „dobrega vira“: od duhovnikov, pa naj ne bi bil izgubil navdušenja in starega prepričanja?! Za večino celo izobraženega občinstva velja argumentum ex auctoritate več ko razlogi. Kolikrat sem vže slišal duhovne in posvetne izobražene gospode: „Kaj nam hočete? ali ni x v Gorici, y v Ljubljani, z v Mariboru veleučben in katoliški duhovnik?“ Naravnost povem, da na tak vgovor nisem še našel odgovora. Bog nas razsvitli, da si ne bomo eden drugemu moči vorili.

Za slabim uspehom pride nevolja, ki nas navaja na lenobo. „Če me vže nočete, pa grem, saj osebnih koristi ne iščem in tudi ne najdem v tem taborju“. Tako se vmakne brez števila najboljših delavcev v zatišje. Vsi se pač nikoli ne vdajo, ali njih sila je oslABLJENA, njih delovanje pa je bolj otepanje ko pravo delo.

Pri takem stanju pride v nevarnost tudi osebna dostojnost in svetost. Vže o bogoslovnici se mladina bega in ne najde jasnih načel, še menj pa navdušenja. Vsled tega ni žive skrbi za posvečenje in duhovno dovršenost. Krščanska asceza se zdi mladim gospodom malostna, subjektivna in za javno življenje narodov brezplodna. Pobožnost jim je neka mehkobnost, ki se premalo podaja moškemu značaju. Sveti značaji niso „za življenje“. ¹⁾ Divinus est Christus. Pri izpovedi ali pri obhajilu je Kristus vse v politiki, v življenju, v književnosti je pa — nič. Ta razdor je zavornica duhovne odgoje. Meni se zdi vse to tako naravno, da si ne morem drugače misliti. Kdor ne veruje, naj poskusi! Ako so naši listi „Slov. Narod“, „Edinost“, „Soča“, „Slovanski Svet“, „Zvon“ zares katoliški listi, da je duhovniki naročajo, priporočajo in gojijo, naj se je dovoli in priporoči tudi bogoslovceem, saj niso več otroci. To bi bilo čisto dosledno in ne vem, zakaj bi se prepove-

¹⁾ To krive misel pobija Leo XIII v zadnji okrožnici o sv. rožnem vencu „... illud imprimis occurrit, quod multis persuasum, cogitatione futurorum caritatem dirimi patriae terrestres reique publicae prosperitatem convelli; quo nihil profecto odiosius, ineptius nihil“ itd. Naj bi se o tem večkrat govorilo!

dovalo celo čitati podobne liste. In vendar se je prepovedalo povsod na Slovenskem. Ako ni načelne razlike, zgodila se je bogoslovcem krivica, in ona prepoved bi bila pravo policijsko sredstvo za strankarske namene. Ali in koliko bi se potem z enakimi prepovedmi vslužilo prepričanju in odgoji, ni težko vganiti. Tu bi veljala pesnikova beseda:

Wenn ihr es nicht fühlt, ihr werdet es nicht erjagen,
Wenn es nicht aus der Seele dringt
(Faust I.)

Kjer ni take odgoje po načelih, tam trpi osobno posvečevanje in rado se zgodi, da se stari človek odene z duhovno obleko. Strasti se nekoliko poležejo, ali nikaker se ne vkrotijo. Vsaka taka strast se pozneje zopet vzbudi in razvije. Strast pa nebrzdana, bodi jej ime kakeršno koli, je zavornica duhovne sile. In koliko jih je! Rad bi o tem govoril, ali moral bi le prepisavati iz sv. očetov, in tudi sicer ne čutim poklica za to, še menj pa pravice. Naj nam pošljejo nebesa svetnika, ki bo smel in vedel izprašati vest nam, ki smo posvečeno osebje Kristusovo. Do tedaj pa vsak sebi pridno izprašavaj vest, ali ni morda sam sebi ali pa drugim zavoril z eno ali drugo zavornico ono skrivnostno silo, kojoj je duhovno starešinstvo prijelo od sv. Duha. Izderi jo, odsekaj je, odvori jo in vrzi jo od sebe. Fiat, fiat.

Dr. Pavlica.

Filozof Herbart v novodobni državni šoli.

Gospod Henrik Schreiner pri glavnem zboru učiteljske
„Zaveze“. — Slomšek — Herbart.

Povod tej razpravi je dalo glavno zborovanje, katero so imeli gospodje učiteljski zavezniki meseca avgusta v Mariboru. O tem zborovanju poroča „Popotnik“ v letošnji 17. številki. Dvorana z govorniškimi odrom bila je primerno ozaljšana. In, kaker se godi ob takih prilikah, skušalo se je že sè zunanjim okrašenjem simbolično izraziti duh, ki je navdajal zborovatelje. Učitelji-vzgojitelji čestijo svoje voditelje-pedagoge; zatorej je kar naravno, da teh podobe kinčajo dvorane učiteljskih skupščin. In res, tudi naši zborovatelji obesili so na častnem mestu, gore na sredi za predsedništvom, podobo prvega slovenskega pedagoga A. M. Slomškega; a njemu na straneh videl si podobi pedagogov-prvakov -- čujte! — Komenskega in — zopet čujte! — Pestalozzija! Kaker je pa katoliški škof Slomšek znad predsedništva blagoslavljal slovenske vzgojitelje, tako je sè stranske stene na nje gledal — filozof Herbart.

Kar se poslednjega tiče, povedal je gospod ravnatelj Henrik Schreiner zborovateljem, da s Herbartom začenja nova doba v zgodovini uko- in vzgojeslovja. Pa, kar je še zanimivejše, g. Henrik Schreiner je učiteljskim zaveznikom zatrdil: „... Tako zvane Herbartove npravne ideje nič ne nasprotujejo krščanskemu duhu. Herbart je prišel torej potom modroslovnega premišljevanja, na popolnoma znanstvenem potu, do ravno tistih npravnih načel, katere je v tako priprosti obliki učil naš Zveličar.“

G. ravnatelj ni hotel s tem gotovo nič drugega povedati — če še kaj razumemo — nego isto, za kar se je svoje dni do skrajne meje proti nam poganjal dr. Romih: da smisel Herbartove (in po njem Lindnerjeve) filozofije in pedagogike je pristno kristijanska. Praktična posledica te trditve bila bi: akoravno naše šolstvo sloni na podlagi Herbartovega principa, vendar radi tega nimamo razloga, da bi tirjali njega preosnovitev po krščanskih načelih, kajti Herbart sam ne uči drugega, nego kar je učil Sin Božji Jezus Kristus in kar za njim uči sv. mati katoliška cerkev!

Ne vemo, ali g. Schreiner sam pa njegovi slušatelji resnično verujejo ta nauk — a res je, da tako misli, tako veruje dosti njih po Slovenskem, i učiteljev i neučiteljev. Čemu zahtevati

druzih šol, saj so sedanje krščanske! — to so resno ponavljale in še ponavljajo naši tako zvani liberalni listi. Isto ne nehati povdarjati učiteljski glasili „Popotnik“ z „Učiteljskim Tovarišem“ vred. Iz tega se da tudi razlagati, kako morejo, dasi odločni privrženci nove šole, vendar ob enem tudi Slomškega čestiti. „Učiteljski Tovariš“ izhaja celo sè Slomškovim podobo na glavi, in vendar se klanja do tal modernemu šolskemu herbartizmu!

Tu so gospodje zabredli v protislovje, iz katerega ni izhoda. Motijo se, in ta zmota je velika, je osodepolna. Mi smo vže več vzgojeslovnih vprašanj pojasnili, da bi gospodom zaveznikom pokazali, kako nekrščansko je sedanje šolstvo. Isto namerjavamo tudi s pričujočo razpravo. Hočemo pa vzeti ta pot Herbarta, katerega duh je dandanes zavladal v državni vzgoji. Herbart je kot filozof izumitelj načela, katero skoz in skoz nasprotuje kristijanstvu. Gospodje zavezniki so spet sijajno pokazali, da nimajo pravega pojma niti o Herbartovi filozofiji niti o krščanskem verstvu, ako menijo, da se herbartizem da spajati sè Slomškovimi nauki, Herbartovo navosljovlje z navoslavjem — Kristusovim.

Sicer je govoril zavezni predsednik g. V. Ribnikar prav pomirljivo, zagotavlja, da „slovensko učiteljstvo ne mara prepira.“ In, ako se ne motimo, so si gospodje „zavezniki“ ravno ljubeznivega apostelna krščanske ljubezni, odgojitelja Slomškega izbrali, da ž njim pomirijo, pobratijo duhove v slovenskem učiteljstvu, kateri so se po katoliškem shodu jeli ločevati. Da, kaker povzemamo iz „Popotnika“, se je pri isti 5. skupščini v Mariboru sestavil poseben „Slomškov odsek“, kateri si smatra za svojo „sveto nalogo“ Slomškov stoletnico 1900 obhajati „tako slovesno in dostojno, kaker je to sploh mogoče.“ V to se misli izdati znanstvena ocena Slomškova kot pedagoga in pa njegovi zbrani spisi za mladino. Radovedni smo pač, kaka bo tista „znanstvena“ ocena Slomškega — pedagoga. Ako so gospodje zavezniki le količkaj dosledni, ocenjati morajo Slomškega sè stališča tiste „samostalne znanosti“, do katere je povzdignil pedagogiko velikan-filozof — Herbart. Potem pa — vbogi Slomšek! Bomo videli.

Tudi mi ne maramo prepira. Mir želimo, toda pravi mir, stalen mir, kateri je pa nemogoč, dokler nismo vsi edini v istih načelih. Toda družec Herbarta sè Slomškom, identifikujoč herbartstvo s krščanstvom, spajajo gospodje zavezniki skrajnostno izključujoča se načela, in tako vže v svojem ožišem krogu, v zavezi, vničujejo načelo, brez katerega ni edinosti, ni zveze. Kako bodo, sami brez načela, sami nezavezni, še le nas si pridružili?! Slomšek je tem manj Vaš, čim več ste Vi Herbartovi — Vi ste pa skoz in skoz herbartovci, zatorej nimate od Slomškega — nič.

Vsaka popolna filozofična zistema zasega in določuje vse

človeško mišljenje in življenje. Herbart je ustanovitelj take zisteme, in on je to zistemo še posebe vpotrebil na vzgojeslovje. Ker je pa njegovo vzgojeslovje vradno pri nas sprejeto in vvedeno, hočemo iz temeljnih nauk Herbartove filozofije pokazati, kako to vzgojeslovje nasprotuje prvič fundamentalnim načelom krščanskim, a drugič tudi načelom pristne naravne filozofije.

Mej nami treba luči. Ako se družimo v imenu same ljubezni, ne da bi vprašali po načelih, je ljubezen naša golo čustvena, nejasna, nas, razumnih bitij, nevredna. Ljudje, ki se družijo navzlic svojim protislovnim načelom, se drug drugega slepijo, kajti težijo po nečemer, kar je nemogoče. Ako tedaj naše raziskavanje dožene, da ni je razlike, ni ga protislovja mej Herbartovim in Kristusovim pravoslovjem, potem si z gospodi zavezniki in z vsemi zagovorniki moderne šole sežemo v roke, potem nas nikoli več ne boste slišali, da bi zahtevali preosnovo sedanje šolske postave, potem postavimo po naših učilnicah Herbarta zraven Slomškega. Ako pa doženemo, da si Kristus in Herbart nasprotujeta, potem ostanite Vi le pri svojem Herbartu, a mi ostanemo pri Kristusu in njegovi besedi, katera ne prejde; potem je vsaka sprava, vsaka zveza nemogoča, ker pogrešamo neobhodne vezi, ki more edino duhove sklepati, vezi v istem načelu spoznane in priznane resnice; pa potem, upamo, boste tudi nehali spravljati Kristusa in Herbarta pod en krov, boste nehali trditi, da je naša šola krščanska; potem bo pa tudi „Učiteljski Tovariš“ moral ali očitno odpovedati se koketovanju z liberalizmom in herbatizmom ali pa izbrisati sè svoje glave podobo Slomškove ter nadomestiti jo s Herbartovo. Doslednost!

V luči osvetljeni si bomo videli v obličje, kdo smo in kje stojimo: ali stojimo vsi na istih tleh ali ne; in ako ne, ali moramo mi k Vam, ali Vi k nam.

Pred vsem moramo ločiti mej naravnim in čeznaravnim smotrom!

Temeljna v krščanstvu je resnica o čeznaravnem smotru, za kateri je Bog človeka odmenil. Ta smoter se pa zove čeznaraven, ker presega i zahtevo i moči človeške narave, tako da bi človek, akoravno bi svojo naravo in moči še toliko spopolnil, vendar nikdar ga ne mogel doseči; da, o sebi bi ga ne mogel niti spoznati niti poželeti. Čeznaravni smoter pa obstoji v gledanju in vživanju Boga od obličja do obličja. Človek je sicer zmožen tudi naravnim potom priti do nekakega, in sicer naravi njegovi primerne spoznanja in vživanja Božjega; a to spoznanje ni od obličja do obličja, ni zajeto iz Boga samega, ampak vedno le, in bodi še tako popolno, iz stvari Božjih; v njem spoznavamo Boga kot prvi vzrok iz včinka.

Ker tedaj človek z naravno močjo se ne more povspeti do čeznaravnega smotra, mu Bog mora vcepiti čeznaravno moč; to se zgodi po milosti, katera človeka iz naravnega bitja prerodi v čeznaravno; milost človeka povzdigne v kristijana, v otroka Božjega.

Sedanje življenje je prehodno; potujemo iz časa v večnost, sè zemlje v nebesa. A to življenje nam je dano, da se z njim za čeznaravno življenje v nebesih pripravljamo, in si je. sodelujoč z milostjo, zaslužimo. Ker pa večno življenje poganja iz milosti, sledi iz tega, da se mora tudi sedanje vršiti iz čeznaravne milosti, da mora biti življenje — krščansko.

Nikomur ni pa Bog na izbero dal, da sme, zavrgši čeznaravni smoter, odločiti se za naravni, ampak kdor hoče priti v večno življenje, mora krščanski verovati in živeti; kdor tega noče, mu drugega ne ostaja nego večna nesreča, pogubljenje.

Sedanje življenje mora tedaj kristijana pripravljati, vzgajati za večno življenje, za nebesa. Glavna naloga v tej vzgoji pripada cerkvi. Za to vzgojo je pravzaprav cerkev ustanovljena. Kar se pa šole tiče, je pred vsem gotovo, da šola ne sme cerkvi nasprotovati, izključivši iz vzgoje čeznaravni smoter, ker to bi bilo isto kar otroka, ki je eden in nedeljiv, duševno raztrgati ter odvrčati ga od prave, večne sreče. Pa ne le to, ampak šola mora cerkev v doseganju čeznaravnega smotra tudi podpirati. Kajti kar je niže, mora služiti višjemu, nprava mora služiti milosti, veda pokoriti se mora veri. Ker je šola naravna vstanova, ki se bavi z vedo, mora služiti in ljudi vesti k čeznaravni vstani, k cerkvi. Niti ne velja tukaj izgovor: šola sme ostati glede vere neutralna; češ, naloga njena je povspeshevati časni blagor ljudi, in je torej neodvisna od cerkve, ki ima skrbeti le za večni blagor. Ni res. Časne in večne koristi so pri človeku tako tesno sklenjene, da se ne dajo ločiti. Solo ločiti od vere, od Boga, je isto, kar otroke navajati, da vedo, da življenje, sploh vse, kar človek včinja zunaj cerkve, začenjajo smatrati za neodvisno od Boga. To je pa protikrščansko, kajti sv. apostelj piše: „Mo j pravični živi iz vere t. j. življenje kristijanovo, da bo živel pravično in Bogu dopadljivo, mora celo poganjati iz sy. vere, mora biti po vsem čeznaravno. Pa vže samo na sebi ni in ne more človeku nikdar dovoljeno biti indiferentnemu nasproti krščanski veri. Kajti krščanstvo je vera absolutne resnice, človek je pa kot razumno bitje vstvarjen za resnico, o resnici živi njegov duh. Biti indiferentnemu nasproti resnici je tedaj za človeka isto, kar bi bilo telesu biti indiferentnemu nasproti jedi in pijači. To je absurdno.

Pa tudi Bog posvečuje z milostjo in povzdiguje v čeznaravni red ne le dušo, ne le notranjega človeka, ampak tudi telo, tedaj celega človeka, in s človekom celo njegovo življenje z vsemi raznimi razmerami in pojavi, katerih je zmožno človekovo

bitje, bodisi v ožem privatnem krogu, bodisi v javnosti. Tako mora tedaj vera s čeznaravno milostjo prešinjati vsa človeška dejanja, vse napravo, privatno in javno življenje.

Od te postave ni izvzeta tudi šola, kaker ne veda in umetnost. Nočem reči sicer, kaker bi se moralo pri zgodovini, pri matematiki itd. predavati krščanski nauk — kar zahtevamo, je le to, da prvič, katkoli se predava v šoli, v ničemer in nikaker ne nasprotuje naukom sv. vere; drugič, da tudi poduk v drugih predmetih spremlja verska misel in ga vznša k čeznaravnemu smotru, kar se zgodi, ako se pred podukom in po poduku učenci v molitvi povzdigujejo k Bogu, ako se mladina napeljuje k molitvi in pobožnim vajam, ako učitelji z besedo in vzgledom kažejo spoštovanje in ljubezen do vere, in sploh vsako priložnost porabijo, da od šolskih predmetov obračajo učencev pozornost k čeznaravnemu, k Bogu. Ako se tako ravna, se počasi zacepi v mlada srca krščanski čut, kateri oplemenjuje vse duševno življenje.

Taka bi bila šola po našem vzoru, taka bila bi vzgoja — krščanska. Te šole pedagog je slavni naš Slomšek. Šola, vzgoja pa, ki ali čeznaravni red taji ali se nanj izrečno ne ozira ter nanj učencev ne privaja, ni in ne more biti po misli pravih kristijanov. In taka je šola Herbartova. Poglejmo.

Herbart je racijonalist. Tega nam pač g. Schreiner sam ne bo vporekal. S tem je pa tudi rečeno vse, kajti racijonalizem, ki je po bistvu naturalizem, ne priznava človeku nego naraven smoter; čeznaravno razodenje, red milosti, na katerem sloni krščanstvo, racijonalizem taji. Tako tudi racijonalizem Herbartov.

Sicer je to posebne vrste racijonalizem. Da bi ga tu nadrobniše razlagali, ne more biti naš namen; dovolj, da si ga ogledamo od tiste strani, katera se tiče vere. To stran pojasnjuje Herbart mej drugim tudi v knjigi: „Kurze Encyclopädie der Philosophie aus praktischen Gesichtspunkten entworfen“. Ne da bi Herbart verstvo sploh zametaval, ampak verstvo ima pri njem le relativno veljavo, niti je za vsakega človeka enako potrebno. Vera mu je le dopolnitev (Ergänzung) k nauku o kreposti in dolžnostih.¹⁾ Herbart pušča človeka v naravi; priznava, da kot takemu je težko izpolnjevati vse tirjatve нравnostnega zakona; volja je prešibka, skušnjave prevelike, čutnost presilna, nego da bi mogel vse premoči. Tu tedaj prihiti šibkemu na pomoč vera. Ona omahujočega vzdigne, žalostnega tolažil, grešnika straši ... Vse prav, vse lepo; da, zdi se celo pristno krščanski ta nauk. Toda s tem bi se Herbartova vera — da molčimo še o pravem nje bistvu — s krščanstvom nekako dotikala le v eni točki, v

¹⁾ Man wird wohl einräumen, dass die Religion zu den Lehren von Gütern, Tugenden, Pflichten, eine Ergänzung bildet; diese Beziehung liegt gar zu offen am Tage, um geleugnet zu werden,

koliker namreč tudi krščanstvo po grehu ranjeno človeško naravo ozdravlja, krepi, dopolnjuje. Pa s tem krščanstvom nismo še pri kraji; glavni njega znak je Herbartu popolnoma nepoznan. Krščanstvo se ne omejuje na to, da naravo dopolnjuje; ono ni le nekako zdravilo za naravo, ne bistven dodatek, ampak ono kot čeznaravna vera, recimo bolje sè sv. Paviom, kot čeznaravna Božja moč vceplja naravi nov življenjski princip, čeznaravni princip milosti. Ta princip prerodi in prevzame celega človeka, ter naravo njegovo, ne da bi je uničil, poplemeni in povzdigne v drug, viši red bivanja, v čeznaravni red, in ga s tem sposobi za čeznaravni smoter. V tej točki — in ta je nam glavna, ta nam je vse — loči se Herbart od nas.

Dosledno mora po Herbartovem nazoru vera **za** vedo zavzemati mesto; tedaj se pa tudi ne da več dvomiti, katero je razmerje mej cerkvijo in šolo. Herbart piše o tem doslovno: „Cerkve se nanaša na šolo, a je nikaker ne vlada. Kajti cerkev skrbi za dopolnitev tega, kar se v šoli uči o dobrih (die Güter), dolžnostih in čednostih; dopolnitev pa tirja, da pred biva, kar je dopolnilno. Zato se cerkvi more pripetiti, da se mora dati reformirati od šole, in po reformi razklati; kaker se je pripetilo krščanstvu, ko se je v cerkvi zanemarljiva potrebna učenost, in si je ta po lastni moči spet opomogla. Žalostna okolnost, kateri se pa ne da izogniti, ako je zlo vže priučujoče.“¹⁾

Nauk o prednosti šole pred cerkvijo se dandanes ponavlja v raznih oblikah in je globoko vcepljen v srca modernih šolnikov. Od šole se pričakuje preroditev narodov; učitelji so v očeh naših državljanov veliko večje važnosti nego duhovni; zidajo se šolske palače z neizmernimi stroški, v tem ko se za cerkve tako težko kaj izda. V mladih učiteljih se obuja zavest o njih eminentno kulturnem poklicu, oni so baje aposteljni nove, zlate dobe! Sploh se vede ali nevede mladi učiteljski rod vzgaja v duhu cerkvi in duhovstvu sovražnem. Ako je res, kar smo slišali, so nedavno abiturijenti nekega učiteljskega, ko so se razhajali, segali si v roke s parolo: Boj proti farjem! Kolik ponos mora pač navdajati može, ki se v svojem glasilu spodbujajo, kaker sledi: „Učitelj kaži ob vsakej priliki in vsakomur, kako visoko ceni svoj poklic ter da je tudi ponosen na svoj stan! Kdor ponižuje se sam, podlaga je tujčevi peti. Pred nikomur se učitelj hlapčev-

¹⁾ Die Kirche nun bezieht sich auf die Schule, aber sie beherrscht sie nicht. Denn sie sorgt für die Ergänzung dessen, was in der Schule von Gütern, Pflichten, Tugenden gelehrt wird, die Ergänzung aber setzt das zu Ergänzende voraus. Daher kann es der Kirche begegnen, von der Schule aus reformirt, und durch die Reform gespalten zu werden; wie solches dem Christenthum begegnete, als in der Kirche die nöthige Gelehrsamkeit war vernachlässigt worden und diese sich aus eigener Kraft wiederherstellte. Ein trauriger Umstand, der jedoch nicht zu vermeiden steht, wenn das Übel einmal da ist.

ski ne ponižuj! Svoje pravice vselej zasleduj ter po vestnem izpolnjevanji svojih dolžnosti kaži, da se nikogar ne bojiš! To bode imponovalo narodu ter šoli v obče sigurno hasnilo.“ — Se bolj označilne so morda besede: „Z gospodi veroučitelji naj vzajemno postopa v vzgojnih rečeh, a tudi zunaj šole naj s temi gospodi — koliker se le da — dobro izhaja; kajti naš narod je prav konservativen in duhovništvo ima nanj velik vpliv. Sapienti sat!“¹⁾ — Da, tudi mi pristavljamo: Sapienti sat!

Pa vrnimo se k Herbartovemu verstvu. Krščansko to nika-ker ni. Pa ono se niti verstvo sploh ne more menovati. Kar zovemo vero, religijo, Herbartu ni nič objektivno določenega, kar bi imelo realno podlago. Kajti po Herbartovem mnenju je spoznanje najvišega bitja človeku nemogoče.²⁾ S tem so pa spodnesena tla vsaki veri. Vera prava mu je tista, v kateri ni nič določeno „die Religion schaut ins Unermessliche und durch keine Erkenntnisskraft Erreichbare hinaus“. Vera brez spoznanja Boga je absurdum. Se jasneje se o veri izraža Herbart, govore o njenem početku. Porodila se je vera kot nejasen, nedoločen čut iz srca, ne da bi človek vedel, kaj pomeni, kaj je njena smisel. Legla se je kot temna megla na njegovo zavest, napolniši ga se strahom in češčenjem do nečesar, kar sam ni vedel, kaj je. Vera ga ni tedaj niti duševno razsvetlila, niti ga učila, kaj je dobro, kaj je slabo, kaj mu je delati, kaj mu je opuščati: človek v prvotnem stanju bil je, akoravno pod vplivom vere, brez vsake mravnosti. Se le po naravnem razumu se je počasi dvignil do pravoslovnih idej. Mravstveno probujenemu človeku je vera le še nekaka opora, na katero se naslanja, ko radi naravne šibkosti ne more spolnjevati vseh zahtev mravstvenega zakona; a čim bolj se človek mravstveno ojačuje, tem manj pogreša te opore. Herbart tu pravi, da se z mravstvenim napredkom vera čedalje bolj „čisti“ t. j. pravzaprav: vera je tem popolnša, čim bolj se iz človeškega mišljenja in delovanja izloči misel na Boga in čeznaravni svet, in čim bolj se človek ytopi v samega sebe kot popolno in absolutno neodvisno bitje. Čista vera je tedaj vera brez nadnaravnega Boga, vera ta je vera — čiste človečnosti. Tako tedaj vera z napredujočo omiko počasi spuhiti izgubivši še tisto nejasno vsebino, katero je imela od početka; vmakne se čisto naravni morali t. j. morali neodvisni od Boga; ker pa za to moralo človeški rod vzgaja šola, je naravno, da z napredujočo šolsko omiko je vera, je cerkev vedno manj potrebna, vedno manj potreben tudi duhovnik. Treba tedaj

¹⁾ „Popotnik“ I. I.

²⁾ Läge das höchste Wesen in Kreise unseres Wissens als ein erreichbarer Gegenstand, so könnte eben so wenig die Religion den zerrütteten Menschen in ein neues, besseres Laad einführen, als im vorigen Falle.

le poduka, treba le šol — in prišel bo čas, ko bodo po šoli izomikani ljudje tako pravstveni, da bo odveč cerkev in duhovščina. Kot komentar k tem izpeljavam iz Herbartove filozofije beri le pazljivo letnike „Popotnikove“; pa še živeji komentar nam podaja vsa moderna učna vprava, in postopanje njenih organov.

Herbartove in Kristusove pravoslovne ideje.

Vnebovpijoče je pa in — vsaj s katoliško - krščanskega stališča — kar blasfemno, kar trdi g. Henrik Schreiner v naslednjih stavkih: „Zanimivo pa je, da takozvane Herbartove pravne ideje nič ne nasprotujejo krščanskemu nauku. Herbart je prišel torej potom modroslovnega premišljevanja, na popolnoma znanstvenem potu, do ravno istih pravnih načel, katere je v tako priprosti obliki učil naš Zveličar“.

Gospod ravnatelj Schreiner se tu prav temeljito moti.

Ne more biti naš namen, niti nam čas pripušča, da bi tu na široko razlagali Kristusovo t. j. katoliško-krščansko pravoslovje. Saj to mora biti našim bravcem, vsaj v glavnih potezah, znano.

Najviši vzor, po katerem se ima kristijan pravstveno spopolnjevati, je Bog sam; kaker nas opomina Jezus Kristus: „Bodite vi popolni, kaker je popoln Oče vaš, ki je v nebesih.“¹⁾ Pravstveni poklic kristijanov obstoji tedaj v tem, da postaja čedalje bolj Bogu podoben. A prav ta podobnost Božja je, kateri se filozof Herbart — posmehuje pomiljujoč one, ki jo človeku stavijo za pravoslovni princip — „Moralprincip.“²⁾

V naslednjem navedem še nekaj drugih temeljnih nauk iz Herbartovega pravoslovja, da čitatelji vidijo, kako ono skoz in zkož nasprotuje naukom Kristusovim.

V krščanstvu je prav od vere neločljiva: marveč ona korenini in poganja le iz vere. Od vere in Boga neodvisna morala je velika herezija, katero obsoja cerkev in krščansko prepričanje vseh stoletij. Herbart pa je ločil moralo od vere, in ne le postavil jo na lastno, neodvisno stališče, ampak odkazal ji

¹⁾ Mat. V. 48.

²⁾ Nicht einmal die ursprünglichen, praktischen Ideen wirken unter allen Umständen moralisch. Das verrathen diejenigen (um ein nahe liegendes Beispiel zu geben), welche sich nicht bedenken, Gottähnlichkeit als Moralprincip zu verkündigen! Ihnen schwebt Heiligkeit, Vollkommenheit, Güte, Gerechtigkeit und Vergeltung, nach den praktischen Ideen, als vereinigt in höchsten Wesen vor; hievon empfinden sie den ästhetischen Gesamteindruck. Nun meinen sie, wer den ähnlichen Gesamteindruck durch den Lauf seines irdischen Lebens hervorbringen könnte, der würde Ähnlichkeit mit Gott erlangen!

tudi prednost pred vero in celo edini morali prisodil objektivno veljavo; vera se pridruži še le kot nekaj primeček, kot golo subjektivna ideja, brez vsake objektivno določene vsebine. V veri si človek nekaj domišlja, o čemer pa nihče ne sme trditi, da je na sebi res tako, akoravno ta domišljija blagodejno vpliva na dejanja нравstveno nepopolnega.

Krščanski nravi, ker je tesno zvezana z vero, je najvišje vodilo — volja Božja, kolikor se javlja po naravnem razumu in po čeznaravnem razodenju. Herbart pa, ločivši nrav od vere, tega ne priznava, ampak najvišje vodilo нравstvenega življenja postavlja v praktične ideje ali pravzaprav v človeški razum sam. Krščanski nravoslovec ne bo nehal opominati: V vseh svojih dejanjih imej Boga pred očmi in spolnuj njegove zapovedi, to je ves človek. Da, ravno v tem, da se v vsem zgodi volja Božja, obstoji po krščanskih nazorih najviša popolnost, svetost človekova. Herbartova morala pa ne ve ničesar o Božji volji. Herbart namreč določuje kot smoter vzgoje, da postane človek sam sebe določujoč нравstven značaj. Ko pa rečemo „sam sebe določujoč“, nihče ne jemlje teh besed v pomenu, kakor bi нравstveno vzgojeni značaj sam sebe določeval po višem vodilu, ki je za nas volja Božja, ampak vodilo njegovo je v njem samem, ne da bi se dal voditi od katerekoli avtoritete zunaj sebe ali nagibati iz ozira na višo voljo. Storiti, da gojenec najde samega sebe, v leč dobro, zame tuj oč slabo: to je vzgoja k značajnosti ali pa je ni — so besede Herbartove.¹⁾ Človek je avtonomen, on zajema razloge za dobro in slabo, ter nagibe za vse, kar dela in neha, edino iz idej, ki so pa le subjektivne veljave.

Tretjič. Ena temeljnih resnic v krščanskem nravoslovju je prosta volja, in sicer se razumeva ta prostost ne le od zunanje sile (libertas a coactione), ampak tudi od notranje nujnosti (a necessitate). Herbart to prostost odločno in trdovratno taji: prost mu je človek, da je le neodvisen od zunanje sile. Vže sam ta princip pa določuje njegovi nravi v vsem drugačno bistvo od krščanske. Volja in nje prosta odločba je vničena; na katero stran se bo nagnila, je odvisno ne od nje, ampak od množine misli in vnanjih vtisov. Treba le vplivati na vsebino v duši, obujaje zanimanje za to ali ono; tako umetno vzbujeno zanimanje je edina gibovna moč za voljo. Kdo more pri tem še govoriti o prosti samoodločbi, o imputaciji za dobro in slabo, o zaslugi — vse pojmi, brez katerih nravoslovje nima nobene smisli.

V tesni zvezi s tem stoji nauk o vesti. Poglavje o vesti je v vsaki morali eno najvažnejših. Po krščanski morali je vest

¹⁾ Machen, dass der Zögling sich selbst finde, als wählend das Gute, verwerfend das Böse: dies oder nichts ist Charakterbildung.

odmev ali glas razuma, ki človeku v konkretnih slučajih kaže, ali in kako mu je delati. V oblasti volje je pa, se po tem glasu ravnati ali ne. To vest, ki razumno, jasno uči, je Herbart nadomestil s takozvanim нравstvenim okusom — *sittlicher Geschmack*. Ta okus je neko nejasno, nezavestno dopadenje o reči ali dejanji. To dopadenje določuje voljo, ono je postava, princip, po katerem se volja ravna. Nравstven okus se sè slepo nujnostjo poraja iz mrtve mase dušnih misli in vtisov, katera se pregiblje in presnavlja po tem, kaker se je znalo od zunaj vplivati na dušo.

Kaj ima tedaj Herbartovo нравslovje skupnega s Kristusovim? Zveličar naš je rekel: Moja jed je, da storim voljo tistega, ki me je poslal. Brez volje Očetove ni storil niti najmanjšega dejanja; v vsem je iskal le Očetove časti; a tudi Očetu prepustil, da ga za njegovo pokorščino poveljica. Tudi trpljenje je prevzel le, ker je bila Očetova volja; in ni hotel, da bi britki kelih šel od njega, ako ni volja Očetova. Isto je učil svoje učence. Le kdor stori voljo nebeškega Očeta, ima pričakovati plačila. Kdor pa dobro dela, da bi ljudem dopadel, je plačilo vže prejel. Kristusova нрав je vsa iz Boga, v Bogu, za Boga — da ne govorimo v njenem čeznaravnem značaju, Herbartova нрав pa je skoz in skoz brez Boga, taka, da človeka pripelje ne k Bogu, ampak od Boga, da ga uči moliti čisto človečnost, Herbartovo нравslovje je pravi нравstven — ateizem.

In vse to pravi se po g. ravnatelja Schreinerja modrovanji, kateremu so ploskali slovenski učiteljski zavezniki: Herbart je prišel do ravno tistih нравnih načel, katere je učil naš Zveličar!!

Herbartova pedagogika — na višini samostalne znanosti, posebno njegova psihologija.

„S Herbartom začenja nova doba v zgodovini uko- in vzgojeslovja, doba, ki jo imenujemo znanstveno. Herbart ima nevenljivo zaslugo, da je povzdignil pedagogiko na višino samostalne znanosti . . . Svoj uspeh je dosegel Herbart s tem, da je sezidal svoj pedagogični sostav na dva močna stebra: na znanstveno нравslovje ali etiko in na dušeslovje ali psihologijo . . . Na pot do visokega smotra, ki nam ga kažeta verstvo in нравslovje, vodi učitelja dušeslovje ali psihologija“. — Tako g. ravnatelj Schreiner.

Mi si hočemo nekoliko od bliže ogledati eden onih dveh „močnih stebrov“, na katerih sloni Herbartova znanstvena pedagogika, namreč njegovo dušeslovje; kajti o нравslovji Herbartovem smo vže govorili. Da je namreč s Herbartom začela nekaka nova doba v zgodovini vzgojeslovja ter vsled tega tudi v zgodovini vzgoje in šole, je žalostna resnica. Država sama, ko si je

vlastila izključljivo pravo do javne vzgoje, je vradno priznala Herbartovo znanstveno vzgojeslovje za svoje. In to vzgojeslovje je v kratkem času zavladovalo v državnem šolstvu. Tudi naši gospodje učiteljski zavezniki prisegajo na Herbartovo zastavo. A ravno zato, ker, kaker smo rekli, Herbartovo vzgojeslovje sloni na njegovem dušeslovju in se po tem določuje, treba videti, kako je to dušeslovje. Le kdo prav misli o duši, je zmožen človeka duševno prav vzgajati, pa tudi najmanjša zmota o bistvu in lastnostih človeške duše zapelje vzgojitelja na kriva, pogubna pota.

Herbart je res v dušeslovju popolnoma se izneveril tradicijam dosedanje filozofije in s tem vzgojeslovje postavil na podlagi od prejšnje povsem različno. Osodepoln je njegov temeljni stavek, da duša človeška nima nikakih zmožnosti ali naravnih sil — Fähigkeiten, kaker se je menilo doslej. Duša je nekak atom, lena brez vsake naravne samodelnosti, zatorej popolnoma pasivna, tako da se ob svoji moči nikar ne zagiblje in ne določuje, ampak vse njeno življenje je le rezultat vnanjega vplivanja. Duši edino lastna je njena obrazovalnost (Bildsamkeit) ali zmožnost, sprejemati vnanje vtise in se po njih dati določevati. Potem takem se da duša primerjati zgradbi, ki se sestavlja iz raznih predstav (Vorstellungen). Vse je od tega odvisno, kak je material, ki ga pri tem porabljamo. V duši ni nikake miselne in hotne moči, ki bi poganjala iz nje same, ampak mišljenje in hotenje mora se umetno producirati od zunaj. Po Herbartovem vzgojitelj ni vrtnar, ki bi v dušo le sejal seme nauk ter prepuščal duši, da ona z lastno močjo seme obdeluje in pretvarja; take moči duša nima, ampak tudi to mora v njej proizvesti vzgojitelj sam.¹⁾ Iz tega se razvidi, kako potrebno je, neprenehoma od zunaj vplivati na mladega človeka ter vsestranko ga obdelovati, kajti bodoč mož odvisen je od tega obdelovanja. S vzgojiteljem pa pri vzgoji sodelujejo tudi okoliščine. Človek tedaj je čist produkt dvojih faktorjev: vzgoje, ki umetno in premišljeno nanj vpliva, pa okoliščin, ki slučajno obrazijo njegovo duševno življenje in značaj.

Kar smo pa doslej imenovali vzmožnosti človeške duše, kaker: spomina, domišljija, razum, volja — je popolnoma napačno; duša nima vzmožnosti; na duši ni nikake virtualne različenosti. Tudi ni duša sama na sebi vzmožna katerihkoli prememb; ampak ona je le nositeljica predstav in misli, katere se potem, kaker se na razne načine od zunaj nanjo vpliva, raznotero spajajo ali ločujejo, ena predstava drugo potiska, tako da, v tem ko nekatere ostanejo bolj na dnu, druge vsplavajo na površje.

¹⁾ Nach Herbart ist die Seele kein Keim, der dasjenige zur Entwicklung bringt, was ursprünglich in ihm potentiell eingeschlossen und gleichsam vorgebildet ist, sondern ein unbeschriebenes Blatt . . . Lindner: Encykl. Handb.

Po raznosti stanja, v katerem se v tem ali onem trenutku nahajajo predstave v duši, se poraja mišljenje, hotenje itd. Kar se je tedaj napačno zvalo vzmožnost, ni nego le za trenotek obstoječe stanje ali sklad predstav ali misli v duši. Čustva (Gefühle) so predstave, katere so bile od družih potisnjene znad površja zavesti, katere tedaj nekako v brez zavestni temi čakajo luči, odrešenja. Iz te teme silijo na površje k svetlobi, in se s tem javljajo kot poželenje. Poželenje je pa volja, ako se mu pridruži nada, da doseže, po čemer hrepeni.

Po tej psihologiji je tedaj vzgojevalec absoluten gospodar svojega gojenca in ga odgoji, za karkoli ga hoče. Duša se nikoli ob lastni moči ne bo vstavljala uameram, ki jih ima vzgojevalec z gojencem, ker je le pasivno dovzetna za vse, kar se ji vtisne. Kaker kdo iz mrtvega kamna ali iz ila izobrazí katekolo podobo mu je všeč, ne da bi se bal vpornosti od mrtve mase, tako tudi, ako je dušeslovna teorija Herbartova resnična, se ni treba najmanj bati, da bi iz otroka postalo kaj drugega nego kar se je po učnem načrtu določilo. Vspeli vzgoje se dajo strogo matematično izračunati; bodoči značaj stoji vže prvi dan natančno določen v duhu učiteljevem z vsemi onimi potezami, kaker bo po desetih, dvanajstih letih dovršen stal pred njegovimi očmi.

Rekli smo: ako je teorija Herbartova prava, vse to nujno iz nje sledi, kaker brž se jo vpotrebi na vzgojo. Ta teorija je kaj zapeljiva, za tiste, kateri malo ali nič cenijo osobno prostost pa individualnost človekovo. Teorija Herbartova takim ljudem podaja filozofično vtemeljeno sredstvo individualnost z njenimi pojavi in težnjami v ljudeh vdušiti ter vzgojiti iz njih brezvoljne robote absolutne volje. To sredstvo je vzgoja, izvedena na podlagi Herbartove filozofije.

Nihče se ne more potemtakem čuditi, da je moderna država z obema rokama segla po Herbartovem vzgojeslovju. Znano je namreč, da je reformacija pa filozofija 18. veka evropski državi navdihnila absolutistične težnje. Hegel je državo oklical celo za pričujočega, edino pravega boga. Hegelova filozofija je postala nekak katekizem za moderne državnike, kar dovolj priča zgodovina Nemčije in mlade Italije. Bog je pa vsega pričujoč, vsevedoč, vsevladajoč, v njem se vse giblje, vse živi in biva. Vse te lastnosti Božje si prisvaja tudi Hegelova država. Ona noče le zunanje zadeve odločevati, voditi, ampak hoče resnično kot pravi Bog tudi v duši človekovi, v vesti, v razumu, v volji bivati kot vse zapovedujoča, vse gibajoča, vse določujoča; ne le, da se ne sme nobena lokomotiva zagibati v celej državi brez njenega dovoljenja, ampak ona namerja tudi duhove zasesti s svojim božjim imperativom, da bodo le to mislili, kar jim bo ona vtiskala, le to hoteli, k čemur jih bo ona nagibala. Moderna država hoče individualnost državljanov vničiti, da bo vladal in živel in delal

«en sam individuum — država-bog, požrši in v sebi spojivši vse posamezne individue!

Taki državi — rekli smo — je Herbart pravi apostelj; treba le na dejanje vpotrebiti njegovo vzgojeslovje. In državniki naši, ne da bi dosti premišljali ali preiskovali, je li Herbartovo dušeslovje tudi pravo, vvedli so je v srednje in više šole, po njem vzgajajo tudi ljudske učitelje, nadejaje se, da bodo tem potom v kratkem v narodih na večne čase vtrdili kraljestvo absolutne državne volje!

Mi nočemo tu zavračati teorijo Herbartovo samo na sebi, pokazati hočemo le, kako pogubna je v svojih posledicah in v porabi na vzgojo in poduk. Zmota v principu, dasi se zdi tako nenaznatna, je v svoji porabi na prakso in življenje osodepolna. To se pred vsem lahko vidi glede Herbartovega nauka, da duša nima lastne moči, ampak ji je naravno lastna trajavost (Trägheit). Ta stavek sam radikalno predrugači ves poduk in njegovo metodo. Vzgojevalec, ki se drži do Herbartove dobe veljavne teorije o vzmožnosih ih duše, dasi ne bo opustil gojenja seznanjati z raznimi predmeti ter v dušo vvažati vedno novih pojmov, bo vendar glavno pozornost obračal na to, da bo duševne zmožnosti, katere v otroku spe, obujal, jih uril ter tako napeljeval ga k samostojnemu mišljenju in hotenju. Prepričan, da človek ni mrtva, lena tvarina, ampak da ima v sebi od Stvarnika vsajeno lastno moč, bo glavno nalogo stavil v to, da pred vsem zdrami ono moč, da jo vkrepi, in gojenca privede do samostojne, v službi resnice in dobrega proste individualnosti. Človeka najvišje dostojanstvo je namreč, da ob lastni moči misli, sodi in hoče. To je prav za prav, kar pravi sv. pismo: Rekel sem, da bogovi ste vi.

Herbartovcu pa individualnost in osebna prostost ni nič, ker sploh manjka v njegovi duši zanj prvi pogoj — vzmožnost, dvigniti se ob lastni moči. Njemu ne more biti do tega, kako bi vzdramil s primernimi vajami speče moči in gojenca privadil k lastnemu mišljenju in hotenju, ampak glavna naloga mu bo, kako bi pred vsem vsestransko založil dušo z raznim materijalom; kako bi potemtaj materijal razvrstil, kako bi slednjič na množino predstav, s katerimi je dušo obložil, vplival, da se vse to zagiblje, spaja in razpaja, kaker se mora goditi, da se doseže od šolskega zakona namerjavano mišljenje, hotenje, pozečenje. Vzgoja Herbartova je čisto mehanično, za človeka nedostojno, do stroja poniževalno ga delo.

Herbartov vzgojeslovni mehanizem je v našem šolstvu močno zavladal. Zdi se, kaker bi se vsa vzgoja od najnižega razreda na ljudski šoli, do višjih gimnazijskih razredov, in deloma do najvišjih šol, čedalje bolj postavljala na mehaniško stališči Herbartovo. Na nižih šolah se sploh pretirava potreba nazornega, kazavnega uka (Anschauungsunterricht). Hoče se učenec vse čutno predočiti, vse na drobno pokazati, da se mora

res miselna moč, ki se v duši jame buditi, preobložena od čutnih vtisov, zadušiti. Skuša se otroke v šoli umetnim potom seznaniti z najnavadnejšimi rečmi, katere so jim vže tako znane iz vsakdanjega življenja. Vtepa se jim v glavo pojme o rečeh, do katerih spoznanja jih privede sama ob sebi narava in izkušnja. Z največim trudom se jim pojasnjuje razmere, katere vsakdo vidi, kaker brž pride k pameti, in katerih pojasnjevanji niti treba ni, ker so ob sebi jasne. Ta metoda je pa posliedica iz Herbartovega dušeslovja, po katerem je otrokova duša „tabula rasa“ in povsem nezmožna po lastni moči povspeti se do kakega spoznanja, zato je treba vse v nji proizvesti neposredno s podukom. Naravne moči se prezirajo in mladi duhovi se dolgočasijo, njih čilost se moji. Od tod tudi izvira preveliko drobljenje in razcepljevanje šolskih predmetov na posamezne tedne, dneve, ure in pol-ure. Pedantstvo šolskih nadzornikov je v tej zadevi večkrat neverjetno. Tu ti je v bogemu učitelju za cele mesece naprej določil, kaj in koliko mora vzeti to in to uro, te in one pol-ure, do tega časa, do tega dne. In gorje učitelju, ako bi se dal zasačiti, da je kakerkoli zanemarl red predpisan od strogega gospoda! Tudi ta napetost, rekli smo, je le posledica Herbartovega dušeslovja. Ker je duša mrtva, brez lastne samodelnosti, ni po tem nikake razlike mej raznimi učenci, duše vseh so enako „tabulae rasae“, enako se dajo popisati, ker so vse enako pasivne in obrazilne, kaker se da petdeseterim ilovnatim kepam poljubno vtisniti isti obraz; Herbart prezira in taji vsako individualnostno razliko, ki bi izhajala od narave. Kdor se tečaj tega nazora drži, bo z matematično natančnostjo za celo leto naprej izračunal in določil, koliko se mora v posameznih urah učencem vtisniti, in sicer vsem enako, ker vsi so enako pasivni in dovzetni in nobeden nima moči, da bi mogel kako drugače delati negonanj pliva učitelj. Vsak čin učiteljev po računu nadzornikov mora enako v vseh učencih proizvesti svoj včinek, kaker se vže naprej z vso gotovostjo da določiti, koliko bo izdelal v nekem času stroj, v kateri se je vrglo toliko in toliko oglja ali drv. Seveda ko bi gospod nadzornik obsojen bil, da bi moral sam par tednov vbijati se s šolskimi poglavci, bi se kmalu prepričal, da otroške „tabulae rasae“ niso tako pohlehnne, ampak ima vsaka svoje muhe, vsaka svojo pamet. Z dušo človeško se ne da matematično računati.

Tudi na srednjih šolah je, kaker se zdi, ista Herbartova psihologija kriva, da se skoro edino gleda na obsežnost znanja, a prav malo, da bi se razne zmožnosti obujale in učenci se privajali k samostojnemu duševnemu življenju. Na teh šolah črpi največ spomin, kateri se tako obklada z raznovrstnim materijalom, da učencem pod njegovo težo skoro ni moč priti da jasne samozavesti ter do svojega mišljenja in hotenja. Z učenjem na pamet se mučijo celo dijaki viših gimnazijskih razredov; pa

tudi drugo učenje je sploh mehanično, večinoma (pravimo večinoma — ker izjeme se nahajajo) strogo po črki šolske knjige, sušensko navezano na besedo in fraze avtorjeve ali profesorjeve. Se celo v pisмениh izdelkih, tako zvanih nalogah, bodisi šolskih ali domačih, katerih glaven namen bi moral biti, da se učenci urijo v prostem mišljenju in tako pokažejo vsak svoje nazore, svoj zlog, sploh svoje individualne svojosti, celo v teh izdelkih se učenci ne smejo presto gibati, ampak navezuje se jih na to, kar so v šoli ali slišali ali brali, tako da jim drugega ne ostaje, nego mehanično reproducirati misli in besede pisateljeve ali profesorjeve. Ali čuda potemtakem, da konec osemletne gimnazije, ko ima dijak kot „zrel“ stopiti v življenje, ne zna logično stakniti niti dveh misli: da sploh nima lastnih misli, lastnega prepričanja, lastne volje . . . No, pa država si želi ravno takih vradnikov, takih državljanov, kateri se samih sebe niti ne zavedajo, niti so sploh zmožni, drugače misliti ali hoteti nego misli in hoče minister.

Iz vsega tega je pač razvidno, kako pogubljivo, za človeka ponižujoče je iz Herbartovo dušeslovje v svoji uporabi na vzgojo. Herbartovo načelo vzgojo centralizuje ter zamorivši individualno nagnjenje in sposobnosti narode dozarja za tisto nenaravno enakost, ki ima biti eden glavnih pogojev bodoče socijalistične države. In tako mora tudi v šoli slepa liberalna država sama sebi tla spodkopavoti in pot gladiti — socijalizmu! Zato pa naši herbartovci — učiteljski zavezniki nikdar ne zabijo pri svojih zborovanjih in shodih „Slava“ klicati cesarju!!

Pustite filozofijo!

Vsakikrat, ko se naši zavezniki spustijo v filozofijo, se opečejo. To je bridko skusil vže njih prvi filozof dr. Romih. Zdaj se zdi, da so si izbrali drugega filozofa-apologeta. Ta je g. ravnatelj Henrik Schreiner. V svojem govoru pri letošnjem velikem zborovanju slov. učiteljske „Zaveze“ je nekako začel razvijati svoje filozofične nazore. Zajahal je Herbarta, a kot prorok obeta svetu tudi novo dušeslovje.

Pa prva filozofična ekspedicija Schreinerjeva je prav nesrečna. Mi ne najdemo izhoda iz labirinta prekoslovij, v katera se je zamotal. Kaker smo videli vže zgore, Schreiner trdi, da s Herbartom začenja v vzgojeslovju nova doba, namreč znanstvena. Herbart ima nevenljivo zaslug, da je povzdignil pedagogiko na višino samostalne znanosti. Herbart pa je dosegel tolik uspeh s tem, da je sezidal svoj pedagogični sestav na dva močna stebra, na znanstveno pravoslovje ali etiko in na dušeslovje ali psihologijo. Prva znanost nam odgovarja na vprašanje: kaj je smoter? druga nas uči,

kako dosegamo ta smoter. Pri prvem vprašanji, kaj je smoter, je Herbart kot modroslovec prišel do istih načel, kot jila je učil naš Zveličar. Kar se pa tiče drugega, namreč dušeslovja, ki ima biti kašipot k vzgojnemu smotru, je Herbart, ki se zgore na isti strani slavi kot začetnik nove dobe, ki ima nevenljivo zaslugo za povzdigo pedagogike, ki je dosegel svoj vspeh v vzgojeslovji: ta isti Herbart — uči Schreiner na drugi strani — stoji sê svojim dušeslovjem — na krivi podlagi. Tako se je eden tistih dveh „močnih“ stebrov, na katera je Herbart sezidal svoje poslopje, zrušil vze v dvajsetih vrstah! Čudno! On, ki je z nevenljivo zaslugo povzdignil pedagogiko, ki je glede pedagogičnega smotra dosegel Božjo modrost našega Zveličarja Jezusa Kristusa, ni vedei pokazati poti do tega smotra!! Schreiner, ki na prejšnji strani učiteljem postavlja Herbarta za vzor-voditelja na pedagogičkem polji, v isti sapi na drugi strani opomina učitelje, da ne misli priporočati jim Herbartovega dušeslovja, kajti to stoji na krivi podlagi. In vender je po njegovi lastni trditvi v dušeslovji zapo-nadeno je d ro denašnje pedagogike!! Vprašamo prvič: Jedro je isto kar bistvo; ako je tedaj dušeslovje bistveno v pedago-giki, in ako je Herbart ravno v dušeslovji se motil, ni li s tem njegova pedagogika bistveno kriva? V čem potem obstoji nje-gova nevenljiva zasluga za pedagogiko? Drugič: Schreiner piše, da brez dušeslovja ni prave pedagogike, brez nje je učitelj sle-pec. tavajoč po temi, mornar brez kompasa. Iz tega sledi opomin: Učitelj. uči se dušeslovja! Prav — pa katerega dušeslovja uči se zaskozbog?! Herbartovega ne, ker je krivo, starega dušeslovja peripatetiške šole, ki priznava v duši vzmožnosti, menimo, da Schreiner še manj misli priporočati gospodom zaveznikom, ker on sploh malo ali ničesar noče vedeti o starih. Katero tedaj bodi ono dušeslovje, kompas našim zaveznikom - pedagogom? Izmej doslej obstoječih gotovo nobeno. No, pa saj smo vze zabili, da g. ravnatelj Schreiner je tudi filozof-prorok; da, on prorokuje novo dušeslovje: „Če Bog da, zagledalo bode beli dan v nepre-daljnem času dušeslovje, kakeršno si mislim jaz, da bode vga-jalo učiteljskim potrebam“. Pa to dušeslovje še ne eksistira, in iz tega sledi, da naši učitelji — Schreiner je odgovorem za ta naš res malo trd sklep — so še zdaj mornarji brez kompasa, s'epci, tavajoči po temi! In ta prorokovalna modrost slavnostnega govornika o bodečem dušeslovji, vse te logične nezmisli so, ka-ker porača „Popotnik“, od gospodov „zaveznikov“ zaslužile — „živalno odobravanje“! Prosit!

Gospod Schreiner je potem nadaljeval svoj govor o vzgo-jevalnem delovanji po Herbartu, pa omejil se je edino na pouk kot tisto točko, ki spada osobito v učiteljev delokrog. Le žal, da nam „Popotnik“ doslej (ko smo namreč to pisali) ni še prinesel nadalje-vanja, in tako ne vemo, kako je g. Schreiner rešil svojo nalogo. Ker

pa pouk je brezdyomno v vzgoji eno izmej sredstev v dosego smotra ter kot tak neločljiv od dušeslovja, katero g. Schreiner sam imenuje pot k vzgojnemu smotru, smo res radovedni, katero dušeslovje si je postavil za podlago pri svojem razpravljanji. Ker naznanja, da hoče govoriti o vzgojevalnem delovanji po Herbartu, bi skoro mislili, da se je g. Schreiner spokorjen vrnil k Herbartovemu dušeslovju. Pa ker je le tri vrste višje to dušeslovje obsodil, vendar morda to ne bo res. Da bi g. Schreiner postal peripatetik, ni verjetno. Ne ostane torej drugega, nego da je opustivši vsako dušeslovje izročil se morskim valovom — brez kompasa, in najbrž obtičal v pesku, ako ne celo ladjo razbil si ob morskem pečevji.

Mi menimo, da bi za gospode zaveznike najboljše bilo, da bi sploh filozofijo enkrat za vselej — pustili, ker filozofija ni zanje. Pa tudi nihče ne pričakuje, da bi ljudski učitelji bili filozofi. Kdo bo pač zahteval, da bi vzgojitelji kmetских otrok, katerih glavna naloga je podučevati v branji, pisanji in v računanji, reševali filozofijske probleme in Aristotelu, Tomažu ali pa tudi Herbartu glasovali nezaupnice, češ, njih psihologija je kriva, nove pričakujemo mi, ki ima še le vgajati našim učiteljskim potrebam! Kar se pa Slomšeka tiče, svetujemo gospodom zaveznikom, naj ž njim previdno postopajo, ako nočejo doživeti nove blamaže. Slomšek je naš cel, kaker ga je Bog dal; ako bi pa herbartovci hoteli svojiti ga sebi, bo naša častna naloga — braniti ga odločno!

Dr. Mahnič.

Kaj je smešno?

Razprava.

*Τὸ αἰσχρὸν ἔστι τὸ γελοῖον μῶριον
Τὸ γὰρ γελοῖον ἐστὶν ἀμάχημα τι καὶ
αἰσχρὸς ἀνώδυνον καὶ οὐ φθαρτικόν.*

Arist. de arte poet. 5.

„Grdobo rabi umetalnik (slovesni) kaker primes (Ingredients), da provzroči neka mešana čustva. Ta mešana čustva so smešno in strašno ¹⁾. Tu hočemo na kratko pojasniti pojem in bistvo smešnega.

Mnogo smešnega se nahaja ne le v umetelnosti, no tudi v

¹⁾ Lessing: Laokoon XXIII.

navadnem življenji. Kdo cenjenih čitateljev ni še sedel v poštenu družbi ali pri veseli mizi, kjer je zdaj ta zdaj oni katero povedal ali „zasolil“, da se je vse od veselja kahljalo in hehetalo in hotelo počiti od smeha? In vendar ni vse smešno, čemur se smejemo! Večkrat se pozdravlja kot dovtip besedo, ki ni dovtip. Večkrat se človek smeje, ker ga k smeju nagibajo drugi razlogi n. pr. dobra volja, zdravo telo, vgodne razmere itd. Ali ni toraj primerno zadati si nalogo, da se pojasni in preišče bistvo in pojem toli priljubljenega predmeta?

Na čelu smo navedli o smešnem misel preučenega moža, ki se imenuje kar „modrijan“ — in ja-ne so nam njegove besede. „Smešno je namreč hiba in grdoba brezbolestna in neškodna“. Toda Jungmann pravi v svojem krasoslovju: To ni opredelba. Ko bi jo bil Aristotel vedel, bi jo bil zapisal. „Smešno“ piše Jungmann ¹⁾, „je prikazen, v kateri se nam pojavi pogršek zoper zakone našega razuma, a tak, da nam ne vzbuja ni bolesi, ni straha, ni studa“. Ta opredelba je boljša. To je vse res. Izraz (beseda smešna) ali prikazen (dejanje smešno) ne sme kazati nič takega, kar bi nam vzbujalo sočutje, stud, ali strah. To je že razvidno iz Aristotelovih besedij. Strah bi se protivil pogoju *φθαρτικόν* bolest ali vsmiljenje pogoju *ἀνώδυον*. Ali vendar še nečesa v opredelbi pogršamo. — „Ach. Fräulein!“ prosi zaljubljen sanjač, „sagen Sie doch ein süßes Wort!“ Gospica odgovori: „Zucker, Honig!“ ²⁾ — Zakaj se smejemo? Le pomislimo, kako zelo oddaljena sta si pojma: sanjarska koprneča ljubezen — in domačala jedila: sladkor itd.! — Neki kmetič se je hvalil: „Joj, v mojem vinogradu bi se že sedaj (meseca aprila) nabralo polno kado (vinska posoda) zaroda! To bo de letina, da bomo vriskali!“ — O trgatvi je bilo tam grozdja 4 ali 5 kilogramov! Koliko grozdja bi dozorelo iz tolikega zaroda — in koliko ga je mož vbral? Razvidimo, da bistvo smešnega je **nasprotje**.

„K smešnemu je potreben kontrast popolnostij in nepopolnostij.“ ³⁾ Tako uče tudi drugi krasoslovci ⁴⁾

Da bodedo lažje razumeli bistvo smešnega, razdelimo si zanimivo stvarino v 4 male dele in prašajmo se, kaj je komično, smešno v ožjem pomenu, ironija, humor.

„Resen mož“, piše novodoben krasoslovec, ⁵⁾ „resen mož gre iz vesele družbe v pozni noči domu. Mesec sveti, noč je jasna; vračajoč se v navdušenem stanu vidi po cesti prekope (brazde) in je preskakuje. Ko tja pogledamo bistreje, vidimo

¹⁾ Jungmann S. I. Aesthätik št. 190.

²⁾ Shakspeare: Nevspešno ljubovanje.

³⁾ Lessing, Laokoon XXIII.

⁴⁾ Oesers's aesth. Briefe.

⁵⁾ Dr. Josip Durdik, Vseobecná aesthetika § 70.

mi, da so to le sence, katere meče vrsta topol na njegovo pot. Važni, dozdevne prekope preskakajoči mož se zdi nam (subjektu komičnosti) komičen (objekt komičnosti). V tem slučaju vidimo zelo jasno, kaj spada k pojmu komičnosti; in sicer kar se nam pojavi najprej kot podlaga: da moramo boljše vedeti nego oni resni mož, kaj so prekopi. Ko bi tudi mi sami mislili, da so te sence resnični prekopi, bi komika nehala. Opazujmo moža dalje. Ko bi nagloma padel, si nogo zlomil, ali glavo ranil, oglasil se v nas čut vsmiljenja do njega in slučaj hitro izgubi svojo komičnost. Naj se toraj v komičnem godi karkoli: neskladnosti, nasprotja v vsi ostrosti, a vendar nasledki za vse pri tem deležne morajo biti neškodni (kaker zahteva Aristotel: *αἰσχος ἀφαιριστόν*). Ne da bi se izključevala vsaka težava, le škodljivost je zabranjena. Tako ima naš resni mož napor, ko preskakuje, trpi na svoji složnosti, ker bi lahko kar šel čez sence brez napora " Itd.

Ako toraj slučaj ali prikazen komičnemu objektu dcnese škodo in nam (komičnemu subjektu) provzroči sočutje — ali pa le eno — ni slučaj več komičen, če tudi sti v zvezi najskrajnejši nasprotji. Kaker hitro se oglasi katero elementarno čustvo, sočutje, zavist, ali druga, ne čutimo več komike, ne smejemo se več. Iz vseh elementarnih čustev bi se s komiko k večemu prenašala škodeželjnost. Iz tega si razlagamo znano prikazen, da ljudje, navdušeni za blagor in napredek svojega bližnjega, imajo malo čuta za komiko, zato ker v njih prevladajo elementarna čustva.

Tu in tam se sliši ali čita stavek: Od vzvišenega do smešnega je le korak. Ali je pa to v resnici tako? Ne. Vzvišeno in smešno sta čisto nasprotni. Meni n. pr. se zdi, da se višam (k višku pregibljem) na dvoji način. Ali menjam jaz svoje stališče, ako stopam n. pr. v resnici višje, ali pa menjajo predmeti svoje n. pr. padajo nižje. Prvo je pri vzvišenem, drugo pri komičnem. Ako toraj rečemo, da vzvišeno v komičnem je navidezno, to tako umevam: da mi ostanemo na svoji stopinji, toda okolica (predmeti so zapleteni v komiko) pada. Kadar razumemo nasprotja komične zveze, pade nasprotje popolnosti radi nasprotja nepopolnosti. — „Pijte, boter, pijte!“ vabi kmetič, „to Vam je kaker burgundec! Zmastil sem nekoliko drenulj in robidnic! Pijte!“ Pijača izgubi v tem hipu nekaj dobre, nekaj časti — radi malovrednega nasprotja. Pričakovali smo dobro, celo izvrstno pijačo radi imena znamenitega vina. Sedaj pa smo slišali nasprotje, in pijača pade nižje po svoji vrednosti. Mi ostanemo na svojem mestu, a vendar smo višje, vendar tako pijačo preziramo, ker je padla pod našnjo vrednost. — Pri vzvišenem pa stopa okolica visoko nad nas in moramo se nehote zanjo višati nad svoje navadno stališče. Vzvišeno in smešno si je toraj protivnc. Pozorujmo kon-

kreten slučaj. Umetalnik n. pr. (deklamator ali glasbenik) hoče v društvenem življenju izvesti kaj vzvišenega. Želi vsaj, da bi se z del oni čin vzvišen. Ako se mu ne posreči niti ta dozdevnost, se pokaže, da je človek kaker mi — in zdi se nam ravno nasprotje vzvišenega — smešen. Prava vzvišenost nima na sebi nič smešnega ali šaljivega. Ni res, da je od vzvišenega do smešnega le korak. Od poskusa izvesti prikazen vzvišenosti — k smešnemu je le korak. V vsakdanjem življenju se večkrat pripeti, da kdo sega po vzvišenem, a zagazi v smešno. Mož n. pr. koraka gravitetno po cesti in naenkrat se zaplete in štrbunkne na tla. Cela okolica vdari smeh. Smeh je tem odkritosrčniši, ako se ve, da je mož padel ravno radi gize dave gravitetnosti. — Ko je Kserks dal Helespont bičati radi nepokornosti, je bil laliko svojim vojakom vzvišena prikazen. Toda ko bi hotel kdo dandanes kaj takega početi, bi se nam ne zdel vzvišen — no pač komičen, ker bolj je vemo nego Kserksovi vojaki, da se voda ne da kazniti. Vzvišeno preskoči v smešno zato, ker Kserks ni za naše oči storil nič vzvišenega. Poskusil je le izvesti navidezno vzvišeno, a posrečilo se mu ni.¹⁾

Pogoj komičnega je tudi, kaker smo že rekli, boljje vedenje, boljje umenje. Ako vzamemo prejšnjo priliko o Kserksu, ki je v kazal nedolžno morje z bičem pretepati, se ne čudimo, kaker so se morla njegovi vojaki. Narobe: smejemo se. Zakaj boljje vemo nego vojaki, kaj se da bičati in kaj ne. Vedeti moramo, da to in to nasprotje se ne sklada. Neki katehet je otrokom povedal v šoli izvrsten dovtip, da bi se pokalo od smeha. Toda smejal se je sam. Otroci niso priprostega dovtipa razumeli. Komika se nam javi, kjer vedenje, pomisli, duh. Kjer ni duha, kjer ni mišljenja, ni komike.

Ako potemtakem pregledamo vse znake komičnega (smešnega v širjem pomenu), lahko rečemo: Smešno sploh je prikazen (beseda ali dejanje), ki spaja pojma dveh oddaljenih nasprotij po kateremkoli znaku v soglasje tako, da nam ne vzbuja nisočutja, ni studa, ni straha, in da nasprotje boljje razumemo nego nositelj smešnega (ali komični objekt). Komičnih vzgledov nam ponuja v obilici vsakdanje življenje. Komično je vse lovenje efektov, vsa licemernost, vsa ličenost. Ona zveza nasprotij po znakih pojmovih se kaže premišljujočemu duhu neopisljivo raznolična. Opomnimo, da komično ne sili vedno k smehu, kaker dovtip — o katerem spregovorimo pozneje. (Niti dovtip ne provzroči vedno smeha). Tu podamo nekoliko vzgledov, ki nas pouče o zvezi nasprotnih pojmov. Tu in tam odkrijemo tudi nasprotja. Komika nastane:

¹⁾ Primeri Dr. Durdik, Vseob. aesth. § 70.

a) Ako se nam podaje sredstvo na mestu namena. N. pr. Charles Gervais, kupec v Parizu, je prosil častne službe pri municipiju. Neki časnikar mu napiše par besedij, katere bi imel Gervais govoriti pred mestnimi očetmi. „Kot kandidat za to važno službo, vejica, popolnoma se oziraje na Vaše želje, vejica, prosim Vašega glasu, pika.“¹⁾ Časnikar mu je bil namreč zaznamenal in v glavo vtepel tudi medpičje.

b) Ako se rabijo namenu nepripravna sredstva. N. pr. „Lukec!“ vkaže gospodar svojemu pastirju dne 1. aprila, „hitro teci k sosedovim! Naj posodijo oni sveder, s katerim se vrta sir!“

c) Ako otrok govori in se vede kaker odrasel človek. N. pr. Deček zida hišico. „Oh, toliko dela imam! Lenčika, hodi po še kamenja! Jaz ne morem vsega sam!“ Ali pa: Petletni deček si obuje praznične škornje svojega deda, se vnjih skoro izgubi, poskusi hoditi, si potisne dedovo pipo med zobe, slastno vleče in modro se kremži in pljuje na tla.

d) Ako se zamenja varčnost z lakomnostjo. N. pr. Skopuh leži na smrtni postelji. Smrt že trka na njegovo trhlo telo. Hlapec stoji pri postelji. Skopuh skrbno pogleduje svečo, ki gori pri njem. „Ti!“ spregovori skopuh, „vgasni svečo, vgasni! Saj se lahko vmrje v temi!“

Nasprotji: čednostna varčnost — ostudna lakomnost.

e) Ako olikan človek govori nalašč ne olikano. N. pr. „Jaz sem tudi v Gorici zagnal vseh osem latinskih. Težave so bile. A sedaj vendar imam imenitno službo v Trstu pri pravici.“

f) Ako se neolikan človek sili govoriti olikano. N. pr. „Veste, gospod sosed, v tej zadevi sem že govoril z županom. Toda bile so take okolistave, da se nisva mogla dogovoriti.“

g) Ako se nam odkrije pravi pomen besede na mestu prenesega. N. pr. V nekem časopisu vidimo naslikam prevrtan klobuk, klobuk brez dna s podpisom: „eine bodenlose Behauptung“.

Nasprotji: star, „penzioniran“ klobuk — lepi izraz strogega kritika.

h) Ako se nam kaže prenesen pomen na mestu pravega. N. pr. Neki kmet je vedno imel pri hiši osla. „Kupi si raji konja!“ mu svetuje žena. „Oslo sem se že naveličala!“ — „Tiho bodi. Marijana! Dokler bom jaz živ, bodeya vedno imela osla pri hiši.“ (Osel bi bil gospodar.)

i) Ako se rabijo brezpotrebni sinonimi za nevažen pojem. N. pr. „Prosim, gospod, ne zamerite, da Vas obiščem tako pozno! Hotel sem prej. Toda nisem imel priložnosti, nisem imel priloge, ali recimo prilike! Da se Vam je pa sinoči zgodila taka

¹⁾ „Vaterland“, 18. avg. 1893.

nesreča, me je jako iznenadilo, veste, me je prehitelo, skoro bi rekel presenetilo!⁴

k) Ako se predmet prenatalčno opisuje. N. pr. „Wir kamen dann auf einen Planet, welcher Erde heisst, und fanden dort ein zweifüssiges Säugethier, welches Mensch heisst, in grossartiger Menge.“

l) Ako se hoče slabo pohvaliti. Kmet n. pr. se jezi nad deževnim vremenom. „A! danes je res „fajn“ dan! Apraminti najne! letos se nisem še tako premočil!“ Ako pa vidimo kmeta premočenega do kože, trudnega, vpehanega, lačnega, se nam vsiljuje sočutje in prizor hitro izgubi komično podobo.

m) Ako se pove kaj malenkostnega na mestu pričakovane veličastnega. N. pr. Drugo predpepelnično nedeljo (evangelij: o sejalcu in semenu) je neki izvrsten govornik hotel dokazati, kako nastane iz malega veliko, in tako-le začel: „Vi bi se razveselili, če bi vam zagotovil, da si zamorete za košček starega usnja kupiti kruha, mesa in vina, kaker za časa rimskega cesarstva, ko so imeli usnjate denarje Zakaj vsak mož premore doma dovolj starega usnja. Za časa Numa Pompilija so tekli kameniti denarji. To bi bilo tudi dobro za vas, ker kamenja vam pač ne manjka.“¹⁾

n) Ako kdo dela hitro, kar bi moral počasi — ali pa naobratno. N. pr. flegmatičen študent pride v kuhinjo: „Prosim, gospodinja, kozarec vode!“ Za trenutek prosi še enega. „Kaj pa imate?“ praša gospodinja. „A nič! Le moja soba gori!“

o) Ako se govori o dobrem kaker slabem. N. pr. „Gospod, ali se res ne vstavite pri nas?“ — „Ne! Hvala! Obljubil sem že gospodu N.... Prijatelja sva že dolgo let, od mene je vino kupil, pri njem sem prenočil, povabil me je danes na obed in tako — abyssus abyssum invocat!“

p) Ako se govori o lahkem kaker o težavnem in narobe. N. pr. „Ker zna (Janezek) že streči pri maši, naj se pa nauči še maševati, kar mu najbrž ne bo delalo prevelikih preglavic.“²⁾

Nasprotji: vaški strežnik — izšolan abiturijent in bogoslovec.

Velik komičen vtis se da doseči tudi s pomočjo glasbe. Treba je le zvezati oddaljena nasprotja. Ako sta napev in harmonizacija resna, vzvišena, besede pa smešne, šaljive, bode večinek smešen. Ako so besede resne, žalostne, mrtvaške — in napev okrogel, poskočen — ravno tako. Tu je prav umestno, ako ponovimo besede našega domačega glasbenega umetnika in teoretika. „Recimo — hudomašen skladatelj vzame prav navadne, morda šaljive besede, pa jim zloži napev, ki naj se prav — mi-

¹⁾ Primeri: Pridige P. Joannis Baptistae a S. Cruce Vipacensi. G. Mayr Lubaci 1707.

²⁾ Dom in Svet 1893, 10 zv. str. 452.

lootožno poje, in efekt bo — komičen. Zlata vreden je humor, šala, dovtip in saj obstoji ta navadno v tem, da spravimo nasprotno pojme nepričakovano v zvezo mej seboj, a glasbenik to prav lahko napravi s tem, da nalašče v napevu ravno nasprotno izraža, kar besede. — Slišal sem nekda ob eni po polnoči pijanca, ki se je drl na ves glas, ki mu je bil do skrajne meje hripav, in kaj je pel?

„Ptički, l' po prosimo vas,
Sliš' te moj mili glas.“

Ako bi hotel kedo take muzikalične šale zbijati, pazi naj, da ne bode vzvišenih tekstov poniževal, ali pa že znanih občutljivih napevov s frivolnimi besedami skrunil.¹⁾

Kako se pa neki razdeljuje komika? Najprej v nježno in surovo. Mnoga komika se poraja le iz grdega (*τοῦ αἰσχροῦ μῦθου*), nepristojnega. Ako se malega dečka sili v družbi, da bi kaj deklamoval, in naposled se vstopi in nasproti družbi iztegne iz ust rudeči, zdravi jeziček — in vsa družba vdari v smeh. moramo vsi takemu prizoru pripoznati komično moč. To je nedolžen slučaj surove komike. K surovi komiki spada tudi surova šala, ki človeka žali občutljivo. Čim več elementarnih čustev komika prenese, tem nižja je in zamore iz tega vzroka biti jako vplivna in rezna.

Prvi glavni oddelek komike je karikatura (*caricare* = nakladati, preobložiti, presiliti), ki ni nič drugega nego pretiranje. Radi svoje komične moči je karikatura pri ljudstvu jako priljubljena.

Drugi glavni oddelek je parodija. Parodija vzame iz slavnega in znamenitega umetniškega dela le njegove zunanje, postranske znake in jim pripoji nekaj malenkostnega ali recimo vzame njegovo zunanjo obliko in jo napolni s tujo vsebino. Parodija je kaker strašilo v zeljniku. Obleka je človekova — a vsebina je tuja — kol in slama. Znano je, kako je Napoleon I. svoje čete pregledovaje prašal starega vojaka, v katerih vojnah je bil. Vojak odgovori: V bitvi pri Marengu, pri piramidah, pri Slavkovem: Vojskovodja se začudi, da ni vojak dospel v višjo službo, in ga hitro povzdigne v službo visokega dostojanstvenika. To prigodbo čita nekega jutra vladar male države in napravi še svojim vojakom podoben prizor. Toda neslavnost prebivalcev, neresnica vojsk itd. nastopijo kot kontrasti proti prejšnjemu prizoru. To je parodija. Parodija se sploh polastuje znakov česa velikega in je nadeva malemu. Žabo-mišo-boj (*batrochomyomachia*) je parodija Ilijade. Neki pesnik je k „pesmi o zvonu“ — parodoval zloživši „pesem o škornju“. Pod-

¹⁾ I. Kokošar, glasba s tekstom, R. Katolik III. t. str. 122.

laga in včinek parodije sloni največ na nesoglasji med obliko in vsebino. A zahteva se še nekaj: moramo zopet nekaj vedeti, nekaj razumeti. Ta oblika je prej krila bolje vsebino, sedaj obe vsebini — prejšnjo in sedanjo v svojih mislih primerjamo. Oblika je občna, ki veže prvo in drugo vsebino — toda nasprotji obojih se odbijati.

Vzemimo n. pr. parodijo k pesmi: „Jamica tiha“. Oblika ostane — a v obliko se povije tuja vsebina: oslova smrt.

„Jamica tiha, kotichek miru.

V tebi ni glada, težav ne joku,

Vtrujeno vzemi uha tega kri,

V tvojem naročji se stegniti želi.

Kratki so dnevi na svetu za nas,

Hitro nas mine odločeni čas;

Blagor mu, kateri pri rožji zaspi.

V kozjici sladki se tam prebudi¹⁾

Le pet besedij je spremenjenih — in vsebina je druga.

Tretji oddelek komike je travestija. Travestija se ne meni za zunanjo obliko: odbere si njegovo vsebino, pusti jej znane in glavne črte, osebe, dogodke, imena — toda preobrne je v komične. Syeto prevrne v opolzlo, vzvišeno v nizko, i. t. d. Na mesto velikih in dostojnih nagibov postavlja navadne, malenkostne. Travestija se polastuje vsebine velikega in jo pokrije z malimi znaki in ima toraj iste vsebino — kaker izvirnik — toda nepristojne malenkostne znake. Ako hočemo priliko: travestija več škodi izvirniku nego parodija. Zakaj parodija širi slavo originalne oblike, travestija pa sega z opolzlo roko tudi po vsebini. Lupino zavrže, jedro osmradi. Umeje se samo po sebi, da se vse imenitno, veličastno vzvišeno lahko paroduje (a se ne sme.)

Oddelek komike je slehnič satira. Satira je na kratko rečeno: komika s tendenco. Satira hoče vplivati na izboljšanje obstoječih zlorab, razvad, nenravnosti, in rabi v sredstvo komiko. Kaže sploh nevoljo proti nepravim resničnostim. Satirik tepe, biča, seka, preganja, zasmehuje — a vedno prosvita njegov smoter, da mu je do izboljšanja. Satira karikuje, paroduje in travestuje. Satira mora pretiravati, da se zlorabe in razvade pokažejo tem vidneje in razločneje.

¹⁾ Čitatelj se ne zgrozi radi te parodije! To ni smešuje cerkvenih obredov, ker vse nagrobnice so ne liturgične in imajo koren v pogauskih običajih. — „Bratje! Nočemo, da ste v nevednosti gledé vmrlih: da ne žalujete kaker drugi, ki nimajo upanja.“ 1. Tes. 4. Naj bi se k večemu poslovenilo in vglasbilo katero prekrasnih antifon „Subvenite, In paradum, Ego sum resurrectio et vita“!

Ako satira izgubi dobro smer in ima za namen le trpkost in frivolnost, bliža se sarkazmu, ki po svojem imenu (*σαρκᾶ* = meso) močno vpliva in zajeda kar meso.¹⁾

To smo omenili o smešnem sploh — ali o komičnem. Komično ne sili vedno v smeh. Lahko se smejemo v kakem slučaju. Toda navadno se smejemo le v onih slučajih, v katerih se nam nasprotje odkrije na gló. Ako sti v komični zvezi spojeni nasprotji in se na gló ma pojavi njihovo soglasje, nastopi smeh. To imenujemo dov tip. Med komičnim in smešnim v ožjem pomenu je taka razmera, ako se smemo izraziti, kakor med potenco in dejstvom. Pri komičnem je vzmožnost vzbuditi smeh, pri smešnem v ožjem pomenu se smeh v resnici pokaže. Izjeme so tudi tukaj. Včasih nas smeh posili pri samem komičnem, včasih izostane pri najboljem in pravem dov tipu.

Smešno v ožjem pomenu je ona prikazen, v kateri se nasprotje pokaže naglo. Nadalje lahko rečemo: dov tip je nagli izraz komičnega. „Mnoge reči se mi zde komične, pa me ne silijo v smeh. Da se zasmejem, se mora komično pokazati na gló ma.“²⁾ Če tudi si nisti nasprotji zelo oddaljeni, vendar nagli izraz njihove zveze navadno vzbudi smeh. Pravi dov tip mora, kakor zahteva opredelba, imeti v sebi nekaj komičnega, mora v sebi spajati dve nasprotji, ki sti spojeni po katerem skritem soglasji, ne sme žaliti, ne sme škoditi, ne sme se studiti. N. pr. „Ich bin für diese Welt gepfeffert!“ Oseba je hotela reči, da je za ta svet kakor pokopana. Nasprotji: pokopati — s poprom posuti. Obema pojmom občni znak ali reci-mo skriti soglas: sè zemljo zasipati — s poprom posipati. Zveza teh nasprotij nam ne vzbuja sočutja, nam ne škodi, nam se ne studi. To je pravi dov tip. — Ali vzemimo drugo priliko! V hiši sedi mlada žena s tremi otroci, in moli in joka. K vmi-rajočemu možu so prinesli sv. popotnico. „Janezek!“ pokliče mati najstarejšega dečka, „pojdi sem, pokrižaj se in moli za ateja, ki bodo kmalu vmrli in šli v sveta nebesa!“ — „Vmrli bodo ata? In tiste štruklje bomo sami pojedli za večerjo?“ Vse pogoje vidimo, toda tu se nam s očutje vsiljuje. Dov tip ni pravi. Hibo ali grdo bomo imamo. Grdo je dečkovo prašanje pri očetovi smrti. Toda hiba ni brezbolestna (*ἀναισθησία*). Sočutje nam brani sme-jati se. — „Z dov tipom“ — piše Dr. Durdik (§ 60), „z dov ti-pom spajamo dve, pomisli iztaknivši v njih neko soglasje, ki se je do sedaj skrivalo. „Perzijanec je toliko, da njihovi škiti ob-senčijo solnce“ — „Tem bolje,“ odvrne Spartanec, „bojevali se bomo v senci!“ Nasprotje: težki boj (proti veliki množini) in lahki boj (v senci). Dov tip se tem bolj posreči, čim bolj odda-

¹⁾ Dr. Durdik. §. 71.

²⁾ Dr. J. Dusdih. Vš. aesth.

ljeni sti nasprotji — ali čim večje nesoglasje se je kazalo prej; nadalje čim močnejše je sedanje soglasje, ali čim globeje se je skrivalo prej. Čim bolj se spolnijo pogoji, tem močnejši bode včinek. Zato vpliva najbolj soglasje, ki nastopi na g l o. Znan je pregovor, da dovtip išče znake podobne na stvarih nepodobnih. Dovtip mora zato imeti velik pregled, ker se poganja za skritimi podobnostmi. Najbolj se dovtip tam iskri, kjer logična razsodnost in zdravi razum vidita popolno needinost. Smešno opredeljuje dovtip F. Th. Vischer: „Dovtip je preoblečen duhoven, ki poroči vsak par in najraje take pare, katerim branijo sorodniki.“ To pomeni, da dovtip veže vse pojme po katerem soglasu, posebno kojim branijo v zvezo protivni znaki.

Dovtip razpada v dva oddelka: miselni (stvarni) in slovesni (besedni) dovtip. Besedni dovtip sloni le na okritji soglasja med besedama, na podobnosti zvoka — in preložen v drugi jezik se izgubi. Pevec je pivec — pivec je pevec! Ako to preložimo v nemščino, se dovtip izgubi. „Slovesni (besedni) dovtip ni veliko vreden. Pravi dovtip je vedno miselni ali stvarni. Lahko se stega k pomislim najširjega obsega; toda vendar, kar se nam zdi daleč, hitro spoji. Imenuje se tudi ostri rezni, nježni in surovi dovtip. Iznenadenje dovtipa sloni na dveh činiteljih, ki sta: nepričakovanost (ker je bil soglas skrit) in naglost.

Tu zopet podamo nekaj vzgledov. Najprej za besedni dovtip.

a) Zveza nizkega in vzvišenega. V šolski nalogi napiše učenec prvi stavek: „Arion war ein berühmter Thonkünstler“. Soglas je med besedama Thon (ilo) in Ton (glas). Nasprotji: imeniten godec in pevec — lončar.

b) Novinec pri vojakih ne zna glave lepo po konci držati. Vprašan pove, da je bil pevec. „Wahrscheinlich ist Ihnen die Tonleiter in der Kehle stecken geblieben.“¹⁾

c) Sin pravi: „Mati, sedaj pa imamo res lepo hišo. Ko se oženim, bom lahko cel tisočak potegnil!“ — „Da!“ pravi mati, „ako bi ti ga kdo privezal z vrvjo!“

Miselni (stvarni) dovtip).

a) Neživo se zamenja z živim. „Gumbi na jopiču so puntarski, se odtrgavajo in hočejo se ločiti!“ (Fran Erjavec).

b) Deli človeškega obličja se primerjajo mrtvim predmetom. N. pr. stara sodnijska pisača se pogovarjata. Eden bi rad nosljal in drugi mu vstreže. „Na! na! Vzemi si ga en tovor in objadraj horizontalni promontorium svojega obličja (nos)!“

c) Jezikoslovna okornost se osmeši. N. pr. Suplent praša pri fiziki učenca, kateremu je šla nemščina trdo: „Führen Sie Krieg gegen die deutsche Sprache?“

¹⁾ „Slovenec“ 1893 — Črtice iz somatologije.

d) Iz malega vzroka — velik včinek. N. pr. „Pri vojakih se nisem ničesar bal. Tam v Bosni sem enkrat sprožil — pok — in krogla je deset Turkov predrila!“ Ali: „Tudi X-ov šomašterček bi zložil „Missa Papae Marcelli“!“)

e) Velik vzrok — mal včinek. Furlanski pesnik pripoveduje nekje, da so kedaj njegovi dedje najeli slavnega Rafaela Sanzi-ja, da bi s slikami okrasil domačo cerkev — in pri tej priliki da je nekoliko podrsnil in pobarval vrata domačega skednja.

Nasprotji: Rafael — skedenj!

f) Žalost se primerja navadnim stvarim. N. pr. „Ali ga hočeš s solzami izprati iz groba?“) — Mož zapravljivec pride pijan domu in žena se joka. „Kaj Ti je, Terezija? Kaj otiskaš? Ali si se najedla hrina?“

g) Vbožstvo se zamenjuje z bogastvom. N. pr. Neki revež je pridelal le mernik turšice. Sosed ga podraži, kam jo bode „petjal“ na prodaj. „Ne!“ odvrne kmetič. „Ne prodam je še! Moram pisati v Banat in poizvedeti po čem je tam!“

h) Večkrat na mestu enkrat — in narobe. N. pr. „Lukec! Teci domu! Oče ti je naglo vmrl!“ Lukec: „O kako je to? Saj ni imel navade vmirati!“

i) Ako se med važen, resen pogovor vtikajo postranske zabavljice, neslane opazke, ki imajo posebno veliko moč, ako se izgovarjajo v tujem jeziku.

Ako je dovtip „ovenčan“, je soglasje — občni znak obeh pojmov — globoko skrito in vpliva močnejše. N. pr. Najdeta se dva prijatelja. Eden vzame lok v desnico, gosli v levo in jame gosti, drugi pa začne peti svetovno znano skladbo v „I-dur.“

Lok — nož, gosli — pleče, gosti — rezati, peti v „I-dur“ — piti. — Visokošolec kot enoleten prostovoljec je počasi napredoval v vojaških vajah. Stal je okorno kaker veljblod. Korporal: „Was stehen Sie da wie ein immatrikulirtes Schiff der Wüste?“

Dovtip mora biti v svojih podobah dosleden. N. pr. Učenec rešuje pri deski v potu svojega obraza trigonometrično nalogo.

Profesor: „Toraj pišite! Ta kvocijent je tako velik kaker — No!“

Učenec: Kaker sinus-a!“

„Pišite!“ in profesor zacepta z nogama. Učenec piše krivo preobrnivši funkcijo in črko — a-sinus.

„Na, sehen Sie!“ zavpije profesor. „Auf der Tafel und bei der Tafel steht ein a-sinus!“ „Er wird ersucht sich an seine

¹⁾ V nekem letniku „Cerkvenega glasbenika.“

²⁾ Shakspeare. Romeo in Julija IV.

Krippe ¹⁾ zu begeben!“ Profesor ni smel reči, da bi šel „osel“ v klop. Da bi bil dovtip dosleden, moral je osel k jaslom!“

Na podlagi komičnega je vzevela tudi cvetka, ki z osatimi listi marsikoga čut zbode in rani, namreč ironija. „Ironik poklada nekaj nepravlega, protivnega na mesto resničnosti“ ²⁾ Na vasi n. pr. sede trije bogatini in vbog sestradan delavec — Blaž. Trije bogatini mešajo s krajcarji po žepih, vbogi delavec nima belica. „Danes bode šlo na dražbo sosedovo premoženje, veš, Blaž!“ izpregovori eden bogatinov. „Glej, da ne bodeš preveč višal in gonil, nobenega se ne bojim nego le tebe!“ Komične so pa te besede, ako prisotni možje bolj razumejo, koliko je resnice v stvari, ki se jim kaže v napačnih besedah. Po besedah bi se zdelo, da je sestradani Blaž imovit mož, ki bi tekmovalna dražbi se svojimi sosedi. Toda možje in mi bolj resnico poznamo nego nam jo oni bogatin kaže po svojih besedah. Iz tega pogoja dobiva ironija smešno lice. — Ironija ima za sredstvo svojemu namenu misli. „Zato se ironija že bliža pronikavemu razumu in je od domišljije oddaljenejša nego komika, nego priprosti dovtip. Zato jo posebno radi rabijo govorniki in tendenčni pisatelji, satiriki in sarkasti. (Dr. Durkik § 72). Ironija ima namen z navideznim nasprotjem opozorovati stvari na njihovo pravo mesto. Deluje pozitivno in negativno in hoče, da nastopi dobro, krepostno, kjer ga ni in da odstopi hudo, napačno, kjer se je vgnjezdilo. Zato razločujemo dobromiselno (dobrohotno) in zlomiselno ironijo; toda v obojih slučajih je ena in ista. „Tako pozno?“ prša žena moža prišedšega iz pivnice. „Do jutra si mogel tam biti, do jutra!“ To je zlomiselna ironija, ker pravo mesto pijančevanja je zlo. — „Včeraj si zopet dala polno moke onemu beraškemu capinu!“ krega bogata kmetica nevesto. — „Oni revež,“ meni nevesta, „ni bil pri nas že pol leta! Sedaj pa me še kregate! Revežu dati milodar je grešno, kaj ne?“ To je dobromiselna ironija, ker dajati miloščino je dobro. Ironično govorjenje je včasih težko umeti, ako je nasprotje globoko naskrito. Toda ko se nasprotje — ali prav za prav — soglasje nasprotij — odkrije, je včinek tem večji. N. pr. „Andrej, blizu tvoje glave se ne sme vžigati žveplenik!“ Ako je Andrej vžaljen, je moral že besede premisliti in razumeti očitanje, da ima slamo v glavi. Ako rečem tolstemu človeku: Tolsti trebul ima medle možgane,³⁾ mora dotičnik razumeti, da si vegetativna in duševna zmožnost nasprotujeta, in še le potea mu je jasno, da želim zlo — preobilno vzivanje jedi in pijače — pregnati in dobro — duševno delo vpeljati.

¹⁾ Jasli.

²⁾ Dr. Durdik § 72.

³⁾ Shakespeare: Nevspešno ljubovanje.

Vsa do sedaj navedena plemena komičnega: dovtip, travestija, parodija in ironija se zbirajo v en pojem: morajo nam pomagati, da bi pojasnili, kaj je **humor**. Humor ima z ironijo podobnost v tem, da postavlja nekaj za nekaj drugega. V njem se nam javi skrito nasprotje; toda kar izvršuje z mislimi, deluje humor s čutenjem. Humor je zakrivljanje čustev. Človek čuti A in se pretvara, kakor da bi čutil non-A ali — A; tako pravo resnično čustvo bolj prodira. Toda njegov sodeležnik se naposled dové, da čustvo non-A ni resnično in zato ga ne jemlje za resnično. Oba vdeleženca (človeka) tako nekako igrata. Kakor se mi humorist ne kaže, ima pravo podobo o mojem čutenji, toda kakor se mi kaže, mi javi nasprotno mojega čutenja in imam ga za človeka, ki čuti zoper mene, za svojega protivnika in sovražnika. Se le ko se zmožim, ko bolje vem, da je humorist vendar zmiraj čutil z menoj, mi njegovo sočutenje tem mileje zasveti. Včasih pride ono poznanje, kakor blisek in tako se mi humoristični pisatelj v hipu priljubi. Ker je humor zakrivljanje čutov, se humorist s čustvi igra in je premaga. Smeh nježno taji. Znak pravega humorista je pretvarati se k vsemu, kar se godi. Pravi humorist je nježen in globok in naj si dovoli kar hoče, je vendar daleč od frivolnosti, dopada in naspušča zadovoljene. (Dr. Durdik). To je pravi humor.

Humor nima toliko vrednosti, kolikor mu je nadevajo navadni ljudje. „Za pravo oliko ni nevarnišega sredstva nego baviti se preveč s komičnim (humorističnim) berilom.“¹⁾ „Pri vseh krasnih lastnostih humor za življenje ne zadostuje, važnost in možka resničnost velja vedno več. Vsaka plitvost, vsi jalovi poskusi življenja se lahko izgovarjajo s humorom. Kjer manjka etična resničnost, manjka vsak pogoj pravega značaja in sreče. Humor je lahko vse: spojenje nasprotij in nasprotja sama, nebo, peklo. Radi te nedolžnosti je postala beseda „humor“ zatolčišče vseh nevednežev, prostomislecev, lenuhov, „ničmanov;“ postala je občni lek in konečno stopila po imenu z veleumom in z absolutnim venpomen. (Dr. Durdik.)

Dandanes se piše toliko smešnic, šaljivih prizorov, glum, šaloiger, komedij i. t. d. in vendar, če pomislimo, nimajo enaki spisi skoro nobene vrednosti. Smešno je del grdobe (*τοῦ αἰσχροῦ μῦθου*) — toraj ni lepo. Že šolski otroci sklonijo glavo na klop, ako jim vhaaja smeh. Ako jim učitelj ne pusti glave polagati na klop, si pa obraz z rokama zakrivajo. Narava nas toraj uči, da je smešno del grdobe. „*Ridiculum pulchro minime adstipulamus,*“ piše Egger²⁾ „*cum ridiculum quandam incongruen-*

¹⁾ Jungmann. Aesth. št. 190.

²⁾ Propaed. phil.-theol. št. 232, v opazki.

tiam et deformitatem importet. — „Locus quasi et regio ridiculi in turpitudine et deformitate continetur¹⁾ — Der Witz führt auf ewig Krieg mit dem Schoenen.“²⁾ Že to jemlje humorističnim spisom nekoliko vrednosti. Toda posezimo globeje. „Ker imajo,“ piše česki krasoslovec, „ker imajo ravno malenkostne libe v komiki veliko vlogo in se je hitro pozabi, mora se vis comica izgubiti in vidimo, da se komični piodi starajo hitro. Mi jih ne razumemo več, in čudimo se mnogokrat, kako so se mogli naši predniki nečemu smejati, v čemer mi ne vidimo nič komičnega. Težko je napisati „veselo igro“ „za veke“ bolj nego tragedijo. „Sofoklej nam je bližji nego Aristofanes; ta zahteva mnogo več učenosti.“ (Dr. Durdik § 70). Smešnice so za eno ali dve leti. Gledalci in poslušalci morejo poznati vse razmere življenja, ki je tam vpodobljeno. Kako se more neki smešnica igrati po mnogih letih in kako morejo taki spisi vplivati? Nasprotja so pač skrita — a pregloboko — in tako se nam ne mere pokazati soglas med nasprotjema. Mi — komični subjekt — moramo več vedeti, nego se nam piše ali deklamuje.

Vendar, bi kedo prašal, ali nima smešno prav nikakega smotra in prav nikake koristi v življenji in znanosti? Vendar! Koliko vdarcev, koliko blatenja, koliko sramote, koliko nečasti doleti nas kristijane, nas katoličane, našo sv. cerkev, naše najsvetejše bisere — od zlobnih sovražnikov! To je zlo in grdo! Grdobo pa moramo, da ne škodi, da ne dopada, svojim sobratom pokazati kot tako. Svoje sovražnike v pisavi in besedi moramo osmešiti — kaker oni nas. V to se nam ponuja dvojno sredstvo.

a) Besede pisateljeve (oziroma govornikove) se osmeši, ako se je spoji z oddaljenim nasprotjem. N. pr. Neki jezuvit je omenjal v nekem časopisu spodtikljivo slavljenje Giordana Bruna v Rimu. Zabavljaj je njegovim privržencem, ki bodo prišli v Rim, in dostavil: „Veliko veselje se bode vzdigalo proti nebu in celi potokiradostnih solz se bodo v Tiberu pretakali!“

b) Besede nasprotnikove se osmeši, ako se je nespremenjene zapiše ali tiska, med vejice vklene in nalašč ponavlja kolikerkrat je le mogoče. Tako nasprotnika pobijemo z njegovim orožjem. To mora nasprotnika zelo zbosti. Zakaj kar je morda z velikim naporom zložil in izmislil, vidi naenkrat oblateno, vničeno. Kar bi mu imelo pri malovrednih donesti slave, mu pri vseh donese sramote. Tako oponaša Demosten sebične in koristolovne politike in govornike svojega časa, ki niso

¹⁾ Cicero de orat 2.

²⁾ Jungmann 190.

znali drugzega nego se ljudstvu dobrikati in sladkati: „*Τί βούλεσθε; τί γράφω; τί ὑμῖν χαρίσωμαι;*“¹⁾ Izdajatelj je te besede tudi vklenil med vejice.

Zakaj se smejemo videvši smešno dejanje ali slišavši smešno besedo ali, da prašam drugače, kako zamore zveza nasprotij v našem organizmu provzročiti smeh, je težko psihologiško prašanje, v katero se nočemo in ne moremo spuščati. Nekateri pravi-
vijo: Naš razum hrepeni po resnici, zahteva, da so stvari v soglasji z njim. Soglasje razuma in stvari pa je resnica.²⁾ Toda pri smešnem zasledi razum lastnosti in dejanja ali znake nizkega predmeta pri višjem — in nasprotno. Tej neskladnosti se razum roga. Toda tu ni še besedice ob organizmu! „Kjer se neskladnost pojavi, naglo ma nastane naenkrat komičen vtis, provzroči množino pomisli, ki imajo v najposlednjišem členu nasledke na sam organizem in nastane smeh.“

Ako se še enkrat ozremo na podano opredelbo sploh komičnega in dovtipa, vidimo, da je vtis tem večji, čim bolj je skrit s o g l a s, čim bolj sti oddaljeni nasprotji in (pri dovtipu) čim nagleje se nam odkrije soglas. Važen je za nas posebno pogoj: čim bolj oddaljeni sti nasprotji. Ako je grozdje prezrelo (ako gnjije), ne dopada, ako je premalo zrelo, tudi ne dopada. Tu pri komičnem in pri dovtipu se veliko pregreši. Ako je ono nasprotje neskončno oddaljeno, je dovtip močan, toda ni več pravi dovtip, ker nas žali, donese škodo ali stud. Bolj se nam to zjasni, ako smemo tu rabiti matematična izraza pozitivne in negativne brezkončnosti. V oddaljenost pozitivne neskončnosti postavimo B o g a, v oddaljenost negativne pa — zlo (ki nima bitja, ki ni resnično, ki se zgublja v prepadu ničnosti). Ako imamo naglo zvezo navadnega predmeta — z enim brezkončnih nasprotij, ali celo zvezo negativne in pozitivne brezkončnosti, nastane najmočnejši dovtip, ki ga more skovati človeški um. (Toda takih dovtipov ni. Ko bi pač rekel, da je Bog kradel, klel, bil pijan itd.?) Sèm spadajo šale in dovtipi, ki se tikajo Boga — in dovtipi, kojim je predmet podlost, polzkost, nesramnost. N. pr. profesor, ki bi rad nosljal, praša: „Gospod kolega, pokažite mi svojo skrinjico zaveze“ (tobačnico). Ali ni to močan dovtip? Da! Toda žali! — Gospica učiteljica praša učenko s krivim naglasom: „Viktorija, kaj je Bog?“ Otrok: „Kar ma Marija mamka Božja skuha!“ Taki dovtipi, ki bi bili najmočnejši in najboljji, niso pravi in sonam prepovedani. Zakaj? Prvič žaliyo verski čut in sramežljivost. Manjkata jim pogoja *ἀνώδυνον* in *ἀφραγιστόν*. Drugič zbu-
jajo stud. Stud pa nekako pripravlja s t r a h, ki prinaša š k o-

¹⁾ „Kaj hočete? Kaj naj pišem? Sčim vam vztrežem?“ (Olynth III, 22).

²⁾ Veritas est adaequatio intellectus et reias (Thom. Aquin.)

d o. Za polzke dovtipe ne navajamo vzgledov, ker nočemo prevzeti „častne“ naloge „humorističnim“ listom.

To so naše skromne misli o smešnem. Polagoma nam kdo napiše kaj boljšega. *ἔτερος λέγει τις βελτίω*. Ako pa kdo zapazi kaj neumestnega v spisu, blagovoli oprostiti in pomisliti, da smešno ni del lepega, naobratno: da je del grdobe.

Josip Grilanc.

Apologetični razgovori.

Fizika uči, da sedanji svet se mora končati in ne more biti od vekomaj; iz tega sledi, da mora bivati Bog.

Zadnji pot smo sklenili: mora bivati nematerijalno, večno bitje, od katerega izhaja sedanje gibanje v vesolnem svetu, mora bivati Bog.

Do iste trditve moremo pa priti še po drugi poti. Pripelje nas tje tista fizika, katero dandanes tako radi smatrajo za nespravljivo nasprotnico metafizike in verstva.

Razpravljali bomo pa po naslednjem redu. Postavimo prednjo trditev: Kar ima konec, mora imeti tudi začetek, tedaj ne more biti večno, samo od sebe.

Spodnja premisa: Fizikalično se da dokazati, da svetovna energija vedno bolj pojema, tako da se mora sedanje gibanje in razvijanje sveta kdaj vstaviti, priti h koncu.

Sklep: Iz tega sledi, da mora bivati Bog, od katerega izhaja svetovna energija in gibanje.

Nejasna vtegne komu biti prednja trditev — praemissa maior: Kar ima konec, mora imeti tudi začetek — češ, zakaj bi ne smelo nekaj, kar je bivalo od vekomaj, skončati? Pa nič ni bolj naravno od naše trditve. Vzemimo tisti trenotek, ko bi imelo priti dotično bitje h koncu. Ker je večno, tedaj bi moralo čakati celo večnost, predno bi prišlo do tega trenutka t. j. prišlo ne bi nikdar, kajti večnost je neskončna. Včinek, ki bi moral celo večnost čakati, predno bi se vresničil, moral bi vedno čakati, bi se torej nikoli ne mogel vresničiti.

Vzemimo stvar še drugače. Denimo, da bi dotični včinek imel se vresničiti l. 50000 po Kr. r. Z vso pravico, bi smeli potem vprašati: Zakaj se to ni zgodilo vže leta 5000 ali katerega koli leta prej? Kajti leta 5000 je večnost bila ravno tako velika kakor l. 50000, in onih 45000 let, katera manjkajo do 50000, je pač vže zapopadeno v večnosti; saj ta je brez začetka, torej ne-

skončna. Iz tega tedaj sledi, da ne moremo v času najti trenutka, v katerem bi večnost zamogla nehati. Mej večnostjo in časom ni nič skupnega, večnost in čas sta dva ekscentrična kroga, katerih krožnici se nikdar ne dotikati. Kar je večno, je absolutno vzvišeno nad vsak čas in časovno premembo. Ako se tedaj da dokazati, da svetovna energija čedalje bolj pojema ter pride kdaj h koncu, sledi iz tega, da svet ne more biti sam od sebe, večen. Poglejmo!

Ako opazujemo nebesna telesa, se da o njih dvojce trditi: prvič, da so nekdam imela in večinoma še imajo visoko gorkoto, drugič, da se brez izjeme gibljejo. Vender se v tem dajo konstatovati neke premembe, katere morajo slednjič privedi k določenemu koncu, ki se s precejšnjo gotovostjo da spoznati. Ta konec pa je tak, da se svet, dospevši do njega, naravnim potom ne more dalje gibati in razvijati.

Poglejmo najprej na sonce, in sicer pred opazujemo njegove temperaturne razmere. Splošno se dandanes meni, da je srednja temperatura v solnci zelo visoka, vender se misli, da ne dosega 100000 stopinj. Pa to za nas ni tolike važnosti. Večega pomena za naše vprašanje je, da sonce enakomerno na vse strani odžarja gorkoto. Vsled tega mora solnčna toplina čedalje bolj padati. Imenitni učenjak, jezuit P. Secchi je preračunil, da se sonce vsako leto ohladi za nekaj več kot eno stopinjo. Bodisi temu, kaker hoče, vzemimo toplino solнца še tako visoko, gotovo je, da z odžarjanjem se sonce čedalje bolj ohlaja; iz tega sledi, da se tem potom prej ali slej mora popolnoma ohladiti in nehati svetiti.

Pa, ali se morebiti ne nahaja kje kak vir, iz katerega prihaja solncu nova gorkota? Pomagati so si hoteli z raznimi hipotezami. Nekateri so vzeli, da se sonce odškoduje z gorkoto, katero vkrešajo tako zvani meteoriti, ki v veliki množini, z veliko silo padajo na sonce. Pa kaker je preračunil angleški fizik Thomson, bi se moral, ako bi bila resnična ta hipoteza, obtečni čas solнца v 2000 letih skrajšati za $\frac{1}{2}$ leta. A dokazati se da z izvestnostjo, da v poslednjih 2000 letih se leto ni skrajšalo niti za eno minuto.

Ob enem se je trdilo, da se sonce čedalje bolj zgoščuje in njegovo površje vpada proti središču, kar toplino povišuje. A P. Secchi je dognal, da to ne more nikaker res biti. Sicer pa ima tudi zgoščenje solnčnega telesa svoje meje in, so te dosežene, tudi toplina neha rasti. Tako moramo konečno vrniti se k temu, kar smo zgoraj rekli: sonce je telo z neizmerno visoko temperaturo, kojo pa oddaja v svetovni prostor in se tako ohlaja. Ni ga pa vira, iz katerega bi si sonce dopolnjevalo oddano gorkoto. Zato-rej mora sonce kdaj priti do popolnega ohlajenja. A iz tega sledi, da sonce tudi ne more stati od večnosti, ampak da je pred določenim časom začelo oddajati luč in gorkoto. Kar smo rekli

o solnci, velja tudi o zvezdah premičnicah, koliker se svetijo in gori; tudi one se morajo kdaj ohladiti; in tako mora kdaj s sedanjim svetovnim gibanjem priti do konca. S tem bi bila spodbita trditev materijalistov: materija sè svojimi lastnostmi in močmi je večna.

Pa da bi se temu sklepu izognili, so iztuhtali drugo hipotezo. Vzeli so v svetu nekako krožno gibanje. Ko je v svetovnem gibanju prišlo do nekega končnega stadija, se tok povrne nazaj v začetni stadij ter začne znova svoje gibanje in tako dalje. V prvem stadiju je materija bila v plinastem stanju raztresena na vse strani. Kmalu se je začela zgoščati in zbirati; vsled tega so se stvarila poedina nebesna telesa. Ta proces je proizvajal gorkoto in luč. Počasi so se mase spet začele ohlajati, ena ob drugo vdarjati in se spajati. Slednjič ste ostali le dve velikanski telesi; a tudi ti ste morali ob se trčiti in se v eno spojiti. To vdarjanje telesa ob telo ter spajanje je porajalo novo gorkoto. V poslednjem svetovnem telesu, ki je nastalo po spojbi vseh družih, nahajala se je vsa svetovna energija, in sicer edino le v obliki topline, ker gibanje nebesnih teles je popolnoma prenehalo ter se premenilo v toplino. Skupna vsebina topline mora biti ravno toliko, kot je bila od začetka, ko se je iz topline svetovne snovi pričelo gibanje. Iz te v vesolnem telesu spojene topline prične spet novo gibanje; toplina začne namreč prehajati v obliko gibovne energije ali moči (Bewegungskraft). Vsled tega znova zgoščanje in zbiranje svetovne snovi v posamna telesa — sploh svetovno kolo se začne znova vrteti. — Tako, menijo zagovorniki večnega atoma in njegovih nespremenljivih lastnosti.

Pa tudi ta hipoteza — zdi se nam — ne more svetovnemu razvoju zagotoviti večnega obstoja. Neosnovana je trditev, kaker bi se nič topline ne izgubilo. Fizika nas uči drugače. Pred vsem bi — v omenjeni hipotezi — gibovna moč le počasi prehajala v toplino. Kajti da se vsa gibovna moč spremeni v toplino, je potrebno, da dve absolutno neelastični, neodjenljivi telesi eno ob drugo trčiti; zraven tega morati obe biti enake mase, in se morati z enako hitrostjo eno proti drugemu gibati, ter trčiti v ravni črti. Pri nebesnih telesih ne nahajamo nobenega teh pogojev. Ona niso absolutno neelastična; tudi se ne gibljejo v ravnih, ampak v krivih črtah. Po vsakem trčenju dveh teles tedaj le en del gibovne moči prejde v toplino; z ostalo gibovno močjo se bo gibanje nadaljevalo, ki bo pa manje za toliko, koliker gibavne moči se je prestavilo v toplino. Slednjič ostaneti — po hipotezi — le dve ogromni telesi, kojih manje, po večkratnem vdaru obveče, bo izgubilo vso gibavno moč in se slednjič z njim spojilo. Ostalo eno telo se bo po nebesnem prostoru dalje vrtelo. Toda to vrtenje bo moralo počasi nehati vsled odpora etrovega; pa tudi toplina njegova se bo morala počasi izžariti v nebesnih prostorih; ostala bo slednjič temna, hladna masa, b ez vsakega gibanja.

Pa denimo tudi, da bi svetovna obla, ki je nastala iz vseh nebesnih teles, koj začela se znova gibati in razsnavlјati se v razna telesa, vender toplotina svetovnih teles v obče bo morala pojemat i in se počasi shladiti. Povdarјati je namreč, da toplotina ne ostane vsa v telesih, ampak se izžarja v prostor, kateri jih obdaja. Toplina obstoji v etrovem gibanji, katero se od gorkega telesa neprenehoma v čedalje širših valovih vsekrog razširja; ti valovi nikjer ne zadenejo ob neprodirno steno, odkoder bi se odbijali ter nazaj vračali, odkoder so izšli. Toliko topline tedaj, koliker je nebesna telesa izžarijo od prvega početka, ko se atomi iz plinastega stanja zganejo ter jamejo spajati, pa do onega trenutka, ko se vse telesne mase spojijo v eno samo telo — toliko topline manj pravim, mora se v tem slednjem telesu nahajati.

Nič ne de, ako tudi vzamemo, da se krožno gibanje še toliko tisočkrat obnovi — dovolj je konstatovati, da v vsaki naslednji svetovni obli se bo nahajala toplotina v manjši meri: enkrat mora priti tako daleč, da se vsa toplotina iz svetovne mase izžari v neizmerni svetovni prostor.

Ako pa toplotina svetovnih teles čedalje bolj pada, sledi iz tega, da razvijanje sveta ne more biti od vekomaj, ampak se je moralo v določenem času pričeti.

Omeniti nam je tu še nekaj o takozvani «stalnosti energije», s katero si hočejo nekateri materijalisti pomagati, da bi svet rešili smrti. Sklicujejo se namreč na izkušnjo, da se gibovna moč da premeniti v toplino, toplotina pa spet v gibovno moč, ne da bi se pri tem ene ali druge kaj izgubilo. Določena množina gibovne moči proizvede baje vedno določeno gibanje, kaker tudi poslednje, ako preneha, vedno proizvede določeno množino gorkote.

To pa ni tako. Res sicer, da energija, v katerikoli obliki se nahaja, se da lahko in popolno premeniti v toplino; ne pa tako se da toplotina nazaj predstaviti v drugo energijo. Pretvor topline na drugo energijo je omejen po naslednjem načinu: Kjer se nahajo temperaturne razlike, preide gorkota od gorkejšega na mrzlejše telo; le tem potom se da gorkota premeniti na drugo energijo; le en del prehajajoče topline sprejme novo obliko. Lokomotiva more le delati, ako je sopar topleji nego so deli stroja, katere ima gibati; tudi je le en del vročine pod parnim kotlom — okol 5 do 18% — ki ga zamore mašina prestaviti v mehanično delo; ostali del preide kot toplotina na mašino in njeno okrožje, si prebere tedaj le nosilca, ne pa energijine oblike.

Ako tedaj neprenehoma razna energija prehaja v toplino, v tem ko se od poslednje le en del more nazaj v energijo prestaviti, mora gorkotina zaloga čedalje rasti, ob enem v isti meri pojemat i zaloga energije. V istem času morajo tudi manjšati se temperaturne razlike; kajti povsod, kjer se take razlike nahajajo, morajo se počasi poravnati, ker gorkota ima lastnost, da vedno prehaja od gorkejšega telesa na mrzlejše.

Slednjič mora vsa svetovna energija preiti v toplino, vsa toplotina mora priti na isto temperaturo. S tem pa mora tudi sedanje razvijanje, ali tok v svetu prenehati. Kar se pa tiče topline, se mora ta počasi izžariti v neskončni svetovni prostor, dokler se svetovna obla konečno popolnoma ne shladi.

K poslednjemu rezultatu pelje tedaj dandanašnja fizikalična veda. Svetovna energija in toplotina — to tirjajo izvestno spoznani in vtrjeni fizični zakoni — mora kdaj skončati. Ako je pa temu tako, moramo tudi vzeti čas, v katerem je energija začela svetovno maso gibati, zatoorej večna ne more biti. To nas spet sili vzeti bitje, ki je energijo vstvarilo in svetovno maso z njo zagibalo: mora bivati Bog.

Kaj uči astronomija?

Druga veda, na katero se dandanes tako rado sklicuje, češ, ona je še le pojasnila, kako nepotreben je Bog, je astronomija.

Kaj se je doslej znanstveno dognalo v astronomiji? Prvi teleskop, Galileiev, je povečeval za sedmero; eden najnovejših, Herschelov, povečava za šesttisoč petstotero. Ko se je ta velikanski teleskop prvič postavil, je vid kar oslepel; pokazalo se je na nebu toliko zvezdnih skupin, da se je zdelo nemogoče zvezde prešteti. Posrečilo se je to le približno.

Števito je res neizmerno. V enem samem kotu ozvezdja, koje se imenuje dvojčki, kjer more najbistrejše oko zapaziti le sedem zvezd, se jih s teleskopom sošteje nič manj kot — tritisoč . . . V zvezdem zistemu, ki se da s zemlje opazovati, izračunili so 75 milijonov zvezd, in vendar je ta zistem le ena izmed brezštevilnih skupin rimske ceste! Ko bi pa teh 75 milijonov zvezd opazovali iz neke daljave, kazale bi se nam kot blede, neznatna proga!

Pa astronomi, ne da bi zvezde le šteli, oni preiskujejo in določujejo tudi njih težo. Saturn tehta stokrat, jupiter pa celotristo osemtridesetkrat več od zemlje. Solnce je štirinajstotisočkrat več kot zemlja, sirij pa dvanajstkrat več od solca, tedaj šestnajst milijonkrat več od zemlje.

Po tem se da soditi o daljavah in neizmernosti prostorov, ki so potrebni, da se tolika telesa prosto gibljejo. Brzovlak, ki bi vsako uro premeril petdeset kilometrov, potreboval bi od solca do zemlje tristo sedem in štirideset let. In to neizmerno daljino premeri luč v osmih in pol minutah. Luč katera prehodi v eni sekundi petinsedemdeset milijono milj, hodila bi k nam od polarne zvezde edenintrideset, od alikijone, najsvetlejše mej plejadami, petsto let. Od ene tistih zvezd, ki se znajdejo na rimski cesti, hodila bi luč do nas celih dvatisoč let. Pa to ni še zadosti. Humboldt trdi, da bi od onih meglic, ki se zapazujejo kraj zvezdna-

tega neba, luč do nas potrebovala dva milijona let. Potemtakem je solnce naš bližnji sosed! Pa tu neha števljenje, človek ne more nego — strmeti; in z nekako ironijo stopi prednj vprašanje katero je Bog Abrahamu postavil: Štej zvezde, ako zamoreš!

Pa ne da bi ta telesa v miru počivala, ampak ona se po neizmernem prostoru vrtijo, vsako po določenem tiru. Vrtenje je dvoje: vrte se okol sebe pa okol drugih centralnih teles — kakor je bil nekako ples pri starih. In s koliko naglostjo se vrši ta ples! Merkur prepleše vsak dan več kot en milijon kilometrov. Vzemimo še neizmerno težo teh velikanov. Solnce tehta dva milijona kilogramov, kar bi izrazili pritakniviš številu 2 trideset ničel. Mej vrste teh plešočih milijonov vhaajo kosmate repatice in se skoz nje vrivajo. Newton je izsledil ritem, po katerem se petinsedemdeset milijonov zvezd na našem zistemu vrtijo — in to je njegova največa slava. Pa Newton bi bil ostrmel, ko bi hotel kdo reči: zvezde gibljejo se ob svoji moči! Materijalisti sicer kličejo: privlačnost! privlačnost! (Anziehungskraft). Toda kaj je privlačnost? Kdo je v zvezde postavil tisto moč, s katero se mej seboj privlekavajo? Pa privlačnost sama ni še najviše čudo, ona se da nekako še razlagati; obstoji v tem, da vleče telesa k sredi; toda privlačnost sama bi nebesna telesa pognala k enemu in istemu središču, da bi se vsa spojila v eno samo neizmerno, negibno maso. A da se to ne zgodi, seže za časa vmes neka druga moč, katera telo, ki se vrti proti centru, zadržuje pahnivši je nazaj v svetovni prostor. Povejte tedaj, od kod izhaja ta moč. Navedite fizičnih razlogov, kako ta moč naravnim potom postane in se vzdržuje. Druzega razloga za njo našli ne boste nego nepremično, nad ves svet vzišeno voljo, katera krepko poseza v svetove in jih brzda, da drug v drugega ne trčijo in svetovne harmonije ne rušijo. Do tega sklepa je prišel Newton.

Ta sklep je rezultat strogo znanstvenih podatkov. Astronomi in fiziki se ne dajo kakor pesniki prevladavati od čustva ter ogreti se za trditve: oni opirajo svoje trditve na števila in geometrične stavke. Njih dokazovanje je suho, priprosto, očividno; za podlago postavijo obče priznane trditve, da materija je trajava; potem dalje sklepajo: materijalno telo tedaj, ako se giblje, zagibati se more le po drugem, zunanjem, nematerijalnem vzroku; vsako gibanje materije izhaja od drugod. Ker se tedaj v nebesnem prostoru vrši neskončno gibanje neštevilnih teles, katerih teža presega vso našo domišljijo, mora bivati vsegamogočno bitje, ki je gibanje provzročilo. Dalje se to gibanje vrši po natančno določenih računskih zakonih; te račune je moralo bitje, od katerega gibanje izhaja, rešiti. Euler se je trideset let bavil s tem računanjem, Newton pa je izrekel, da se mu ni posrečilo vse račune, po katerih so zakoni svetovnega gibanja določeni, rešiti. Potemtakem — sklepata velika astronoma in matematika — je moral početnik svetovnega gibanja biti neskončen računar.

Mora tedaj bivati Bog nadsveten, neskončno razumen, po volji vsegamogočen, kateri je svetovno snov ali maso zagibal, kateri je v zakon nespremenljive nujnosti vklebil nebesna telesa in njih gibanje po neizmernem svetovnem prostoru. Svet se svojo energijo ni sam od sebe, ni večen, ampak je začel v določenem času, ko ga je prosta volja Stvarnikova poklicala v bivanje.

Pomudili smo se nekoliko dalje pri tej točki, zato ker sega v naravoslovje, v tisto vedo, ki se dandanes največ zlorabi v pobijanje verskih resnic. Želeti bi le bilo, da bi se naša mladina na srednjih in višjih šolah vglobila v taka vprašanja; ne imeli bi gotovo potem v omikanih krogih toliko darwinistov in materialistov. Sicer pa smo v pričujočem razpravljanji sledili nekatere najslavnejše apologete in naravoslovce današnje dobe, pred vsem smo porabili: Dr. Fr. Pfaff: *Die Entwicklung der Welt auf atomistischer Grundlage*; J. Duilhé de Saint-Projet: *Apologie des Christenthums auf dem Boden der empirischen Forschung*; Msgr. Emil Bougaud: *Religion und Irreligion*.

Dr. Mahnič.

Odgovori na vgovore.

6. Vgovor. Čuden (recte čudapoln) je ta svet. Toliko tisoč let že, in toliko teme še pri različnih narodih! Če je človek za kaj višjega — če je tedaj nevmrjoč: in vendar še tolika razlika med narodi, toliko ver, toliko pagaštva, toliko krivoverstva, in vsak meni in trdi svojo kot pravo — ali pa bodisi da tje v en dan (kaker pravimo) živi! — Človek bi mislil, da ima vendar tukaj (če smo vsi enaki) kaka bolj določna jasnost, ali enakost, edinost ali kako bi se dalo bolj izraziti, vladati, da bi se vendar vsi enega namena, enih pravic in dolžnosti zavedali. — A so po misijonskih poročilih narodi, o katerih so dvomili, če so sploh ljudje (pravi pasjeglavci), ko so jih prvokrat zagledali. Misel se vrti, da je res človek še le človek, ko se izobrazi? Toliko milijonov zemeljskih črvičkov (ljudi) je že zginilo s površja zemlje, kateri ne o Bogu, ne o veri in sploh o nikaki omiki niso čuli — in se še tako godi — in vsi smo enaki?! — Kako se to vjema s človeško dostojnostjo in višjim namenom?

Odgovor. Ta vgovor bi se dal boljše sestaviti; skoro ne vemo od katere strani bi se ga lotili. Sledimo glavnim mislim. — Kar se tiče verstvene teme pri različnih narodih, se pač večkrat pretirava. V to temo navadno zakrivajo vže pradobo člo-

veštva, kar je pa popolnoma napačno. V najstarših časih so ljudje poznali pravega Boga in druge verske resnice. Še le kasneje je to spoznanje zatemnelo. Pred splošnim potopom po mnenji sv. Tomaža in drugih najveljavnejših cerkvenih učenikov ni še bilo malikovanja na svetu. In kdor zasleduje zgodovino raznih starih in novejših malikovalskih narodov, najde pri vseh, da so v prejšnjih časih imeli čistejše pojme o Bogu in veri, in da njih poznejši stan se ima smatrati kot nazadek od boljšega k slabšemu. Sploh pa je le redek narod, o katerem bi smeli trditi, da živi v popolni temi Božjega in verskega spoznanja; marveč večina malikovalcev biva le bolj v nekakem mraku, ki jim ne odjemlje popolnoma pogleda v kraljestvo resnice. Znano je, kako čisti nazorji o Bogu, o nevmrljivosti itd. so se nahajali pri nekaterih starih narodih n. pr. pri Perzih. Za dobe apostelske je bilo poznanje pravega Boga malone razširjeno po vsem poganskem svetu. Kar se tiče novejših poganskih narodov, res sicer da bivajo nekateri v temi, a pri drugih, in sicer pri večini, nahaja se še vera v nekega najvišjega boga, da ne govorimo o veri v nevmrljivost duše, v povračilo onkraj življenja.

Da je pa več narodov tako globoko zabledlo v malikovalstvo in druge verske zmotе, kdo je to zakrivil? Smemo reči, da Bog? Nikaker, marveč Bog je prižgal človeku svetilnico razuma, da išče svojega stvarnika; in ta razum resno iščočega res tudi pripelje k Bogu. Ne v razumu, torej ne v Bogu imamo iskati vzroka tolikim zmotam, ampak v zlorabi proste volje človekove, v grehu. Prostost volje je najvišje dobro, katero je človek prejel od svojega stvarnika; da pa se človek s prosto voljo od Boga odvraca k stvari, je njegova krivda. Nasledek greha je pa otemenje in konečno zaslepenje razuma. Čim bolj se človek vda grehu, tem bolj mu strast zatemni razum in zakrije solnce pravega spoznanja. Kdor greši, se boji pravega t. j. svetega, pravičnega, vsemogočnega Boga, kateri slabo i pozna i je hoče pa more kaznovati. Grešnik, ki hoče v grehu ostati, bo torej skušal, da si pomiri vest, Boga ali tajiti ali sploh idejo njegovo spačiti; iz tega se je porodil ateizem, panteizem, politeizem.

Iz prostosti volje se da tudi razložiti ona res velika razlika, ki se nahaja med raznimi verami. Zmota izhaja konečno iz slabe volje, iz greha. Greh pa kot negacija je različen, niti dva človeka ne grešita popolnoma enako. Ako pa greh zatemnjuje razum, mora tudi to zatemnenje različno biti, po velikosti in po različnosti greha in strasti različne bodo tudi verske zmotе in napačna naziranja. Zgodovina priča, da ravno pri onih narodih se nahaja versko spoznanje na najnižji stopinji, pri katerih je npravstveno življenje najbolj propadlo. Ko je pa narod od generacije do generacije več stoletij npravstveno padal, je prišel slednjič tako daleč, da se je v njem zadušil ves človeški čut,

ponižal se je do živali. Na tej najnižji stopinji stoje človekojedci, o katerih se je res od začetka dvomilo, ali so ljudje. A ta dvom je izginol, ko so misijonarji take živalske ljudi začeli vzgajati; brezdvomno se da zdaj trditi, da ga ni na svetu še tako divjega, živalskega naroda, ki bi se ne dal počlovečiti. Iz tega pa tudi razvidimo, kako imamo soditi o misli, ali je človek še le človek, ko se izobrazí. Vsak, tudi najbolj živalski ljudojedenec je nič manj človek kakor katerikoli izobraženec; razlika mej obema je le, da v prvem duševne zmožnosti še spe, ali pa niso razvite, ker jih mesenost in nevzdržana strast duši in zavira, v drugem pa so zmožnosti probujene in razvite. V prvem je potencia ali mogočnost, da se po primerni vzgoji vzdigne do dovršenosti drugega. V najbolj poživljenem človeku je tedaj nekaj, kar se ne nahaja v živali. Vzemite človeku najpodobnišo žival, opico, pa učite jo in pilite na vse mogoče načine — do človeške stopinje je ne pripravite nikoli. Iz tega sledi, da v opici se pograša neki princip, zmožnost, katero ima človek. Človek je tedaj človek vže po tem principu, akoravno še tako surov, ne pa po izobrazbi, katera človeški naravi kot taki ničesar ne doda, ampak ji omogoči le njen razvoj.

„Vsi smo enaki?“ Razložimo. Enaki smo vsi, vkoliker imamo vsi enako telo iz Adamove krvi, telo z istimi udi; vkoliker ima vsak nas dušo z istimi zmožnostmi. Nismo pa vsi enaki glede telesnega in duševnega razvoja; kajti ta razvoj je prvič dosti odvisen od podnebja, od živeža itd.; največ pa od prste volje, s katero se človek odloči za dobro ali slabo in tako v pravem spoznanji in omiki več ali manj napreduje. Različnost mej ljudmi pa sama na sebi daje društvu lepše obličje; saj lepota obstoji pravzaprav v raznolikosti. Kako suho, kako pusto in prozaično bi bilo na zemlji, da bi bili vsi ljudje popolnoma enaki.

7. Vgovor Ča se pomisli, kaki reví in bedi je izpostavljen človeški rod — ení v takem bogastvu in slavi, drugi pod psom — in pomislimo najnovejšo katastrofo na Zanti — ali koliko je že prej takih in enakih bilo! Kako se to vjema, rekel bi, z Božjo pravico in vsmiljenostjo — da mnogo tisočev ljudi gre s površja, kakor kup mravljišča, ki ga slučajno človeška roka razbrska itd. Gorostasna razlika — vbogi rod! Ali je to samo greh večnil — ali je bil začetni rod bolj enakoličen?

Odgovor. „Kako se to vjema z Božjo pravico in vsmiljenostjo!“ Res, ako ločimo sedanje življenje od večnega, ne moremo drugače vsklikniti. A ravno ta neenakost in navskrižnost glede vsode toliko ljudi vpíje v nebo t. j. je najtehtnejši razlog, da vzamemo bivanje svetega, vse vedočega in pravičnega Boga, ki strašanske razlike, kaže se v sedanjem življenji, v prihodnjem poravna. Brez vere v tega Boga in v nevmrljivost duše nihče ne re-

ši te vganjke. To je razlog, ki nam vero kar zapoveduje. Seveda je Bog po grehu človeški rod podvrget elementarnim silam, smrti in drugim nezgodam, ne more se umeti, kako so večkrat tisoči in milijoni žrtev, kaker se zdi. krutega, slepega slučaja; drugače pa so reči v očeh Božjih; kar se zdi slučajno nam, ki imamo preveč pred očmi le sedanje, časno življenje, je modro in dobro pred Bogom, kateri zre vedno na naš večni cilj, h kojemu nas vede po skrivnih, zamotanih potih. Kaj pa je — ako motrimo sedanost v svitu neskončne večnosti — kaj je na tem, ako je ta ali oni žrtev trenutnega slučaja? Saj tako na en ali drugi način treba zemljo zapustiti. To nas le še bolj opomina, kako globoko nam morajo vtisnjene ostati besede Zveličarjeve: Bodite pripravljeni!

In imamo morda bogatine zavidati radi njih bogastva? Dvomiti bi se dalo, ali se bogatini v obče čutijo srečnejše nego vbogi. Seveda kdor meri srečo po posestvu svetnih reči, tega ne ume: kdor pa ve, da prava sreča biva le v čistem in zadovoljnim srci, kdor pomisli, da srca človeškega ne morejo vpokojiti vse dobrote sveta, in da, čim več človek ima, tem več poželi — tak ne bo več toliko bogatim zavidal njihove sreče. Kaj pa še le, ako motrimo reč z verskega stališča? Ako pomislimo, kako Jezus Kristus v evangeliji blagruje vboge, a žuga bogatinom, kako bogastvo človeka oslepi, da pozabi na večnost, a vboštvo ga naredi ponižnega, vrednega milosti Božje in nebes?

Menimo pa, da neka raznoličnost bi bila mej ljudmi tudi brez greha, ker Bog je svojemu stvarstvu vtisnil znak lepote, katera se lepše razodeva v mnogoličnosti nego v enoličnosti. Da pa po grehu vsled raznoličnosti in neenakosti mnogi trpe, hoče Bog, da to trpljenje vzamejo ali kot kazen za greh ali kot prilžnost, da si zaslužijo večno življenje; kogar je pa ta raznoličnost povzdignila do časne sreče, je volja Božja, da se ne prevzame, da se do vbožca ponižuje, in lajšajoč mu njegovo vsoto, sebi zaslužuje večno srečo.

8. Vgovor. Kako je sè zveličanjem in sploh z odnašaji mej Bogom in ljudmi, ki naj bi stanovali na družih svetovih? To je sicer znanstveno nedokazana hipoteza, o kateri se pa govori tudi v šolah skoraj z gotovostjo. Je-li ta trditev protiverska? Če pa ni, kako jo je mogoče razjasniti z verskega stališča? — Čemu so sploh toliki svetovi?! —

Odgovor. Pošiljatelj naslednjih štirih vgovorov nam ni objavil svojega imena, in bi skoro prav bilo, da bi se ne ozirali nanj. Vender pa mu hočemo odgovoriti.

Kar se tiče hipoteze, da stanujejo ljudje na družih svetovih, mi je ne moremo priznati za hipotezo, ampak ona je le neko poljubno mnenje, brez vsakega pozitivnega znanstvenega razloga. Da more katero mnenji biti hipoteza, se mora več ali

manj opirati vsaj na neke pozitivne podatke ali razloge; potem mora se skazati vsaj v nekoliko verjetno, tako da se s tem mnenjem dajo povoljno razlagati razni pojavi bodisi v naravi bodisi v življenji; prava hipoteza mora biti nekako plodna za vedo in izkustvo. Kar se pa tiče omenjene toditve, pogrša se pri nji i eno i drugo. Da bivajo ljudje na družih svetovih, ni niti od daleč kot verjetno dokazala niti astronomija niti fizika ali mehanika niti katera druga veda. Po spričevanju teh ved sklepati bi se dalo ravno nasprotno. Gospod oponent sam piše, kaker bomo videli v 9. vgovoru, da so se nekateri svetovi dočista ohladili ter postali premrzli za človeka. O družih pa pričajo astronomi in fiziki, da so tako nezmerno vroči, da ni absolutno misliti na bivanje kakih živočih bitij na njih. Vže ti sami razlogi kažejo verjetno, da na družih svetovih se ne nahaja pogojev potrebnih za bivanje človekovo. Kje so tedaj tisti učenjaki, katerim se verjetno zdi ravno nasprotno: da bivajo ljudje na svetovih?

Nam se pa zdi, da ta hipoteza se je le zasanjala v razgreti domišljiji. Da se govori v šolah o tej hipotezi skoraj z gotovostjo, presneto malo pomeni; kajti vemo iz lastne skušnje, kako hlastno večkrat suplent na srednji šoli seže po vsaki nezmislji, katero je morda našel v kaki poljudno pisani naravoslovni knjigi, da le eno zasoli katoliški cerkvi in tako vdušuje verski čut v srcih mladih dijakov. To je tista gotovost!

Je-li ta trditev proti-verska? Tako bi se pravzaprav niti ne smelo vprašati, dokler ni gotovo, da je ta trditev res nekaj več ko plod domišljije. Prvič naj bi se to trditev vsaj toliko vtemeljilo, da bi se smela zvati hipoteza. A drugič, denimo, da bi res bila vže prava hipoteza, bi jo s katoliškega stališča vedno še smeli prezirati; kajti vsaka hipoteza je negotova trditev, ki se more še popolnoma ovreči; zatorej katoličan nima razloga, da bi nasproti hipotezi branil svojo dogmo; sovražnik mra biti gotov, predno grem v vojsko nad-nj; na senco ne bom streljal. — Kaj pa, ko bi se omenjena trditev kdaj znanstveno vtemeljila? Nas to nič ne skrbi. Vera in sv. pismo ne odgovarjata na to niti „da“ niti „ne“. Mi smo Adamovi otroci, katere je prišel odrešiti Sin Božji — ljudje pa, ki naj bi se nahajali po nebesnih svetovih, ne bi mogli biti Adamovega rodu; bila bi torej bitja, ki niso z našo naravo v nikaki zvezi. To bi vže bila druga narava, drug rod, o katerem kaj več vgibati bi bilo brezmiselno. Sploh se nam zdi brezpametno o tem resno razpravljati, ker ne vemo, kaj je, in ali je kaj. Enakih „hipotez“ se da izmisliti na stotine, in sicer tako, da bo ena bolj ko druga nasprotovala veri in sv. pismu! Toda tako počenjanje bi bila otročja igrača!

„Čemu so toliki svetovi?“ Da bi vže radi drugega ne bili, čni pričajo človeku o neskončnosti, vsemogočnosti in modrosti Božji. Dalje so svetovi substrat vedi, ki se zove astronomija. Pomislimo li, kako veličastna je zgradba človeške vede! Ni li

bilo vredno, da je Bog, kateremu je igrača v enem trenutku stvariti milijone svetov, vže radi tega neizmerno nebo obsejal z brezbrojnimi zvezdami, da bi človek jih raziskaval, izsledoval zakone, po katerih se gibljejo, ter tako čedalje bolje spoznaval modrost Styarnikovo? Ni! Vže spoznanje teh zakonov, s katerim se bavi astronomija, vredno tolikega stvarstva? En sam akt spoznajočega duha je na sebi veliko više vrednosti nego milijoni materialnih svetov. Slednjič bi morali pomisliti, da znajo ineti nebesni svetovi še poseben namen za ono prihodno dobo, katera po nanku sv. pisma bo sledila sedanji dobi — za dobo po vstajenji. V oni dobi ne bo človek navezan več na ozko zemljo, ampak bo z duhovo naglostjo premerjal neizmerne prostore. Je-li nemogoče, da se bo še le tedaj duhu človeškemu razkrila neizmernost, harmonija in lepota zvezdnega sveta, in da bo rayno to spoznanje deloma pomnoževalo večno srečo človekovo? Povzdignimo se iz ozkih mej prostora in časa, v katere smo vkljeni v sedanjem življenji, povzdignimo se do večnosti — in duh naš se bo gotovo pomiril, pomislivši, do zdaj vidimo le deloma, skozi srčalo v vganjki.) Le večnost nam more rešiti vse vganjke tega življenja.

9. Vgovor. Nekateri svetovi so se dočista ohladili, izgubili so vso lastno gorkoto; tako n. pr. luna, in postali so premrzli za človeka. Tako bode morala ohladiti se, sklepaajo, prej ali slej tudi naša zemlja, in tedaj bode proč s tukajšnjim človekovim bivanjem. Tudi to se predava v šoli, kako se pa zлага sè sv. pismom? —

Odgovor. „Kako se to zлага sè sv. pismom?“ Mislím, da ni bolj se ne zлага sè sv. pismom kot ta trditev, kajti ničesar sv. pismo bolj ne ponavlja, nego da ta svet ni večén, da pride kdaj konec za človeštvo in sedanji svetovni red. Ali bo pa Bog čakal, dokler se svet tako ohladi, da ne bo več človeku na njem živeti, ali pa vže prej poseže vmes, da stre svetovni stroj, na to sv. pismo ne ve drugega odgovora nego: Za tisti dan in uro pa nihče ne ve, tudi ne angelji nebeški, nego Oče moj sam.) — Ako se torej v šoli kaj takega predava morda z namenom, da bi se v dijakih obudil dvom o resničnosti sv. pisma, je to spet spričevalo, kako se v moderni šoli nevednost in hudobnost zavezuje proti Bogu in njegovi cerkvi.

10. Vgovor. Zgodovina nam dokazuje, da so imeli v rokah visoke in celo najviše oblasti v sv. cerkvi nevredneži, ki niso bili le v marsičem sumljivi, ampak so celo zlorabili svoje moči n. pr. pravico izobčevanja. Kako, da se pa že vedno daje posa-

¹⁾ I Kor. 23. 12.

²⁾ Mat. 24. 36.

meznikom novih oblastij, kljub temu, da so se zlorabile še prejšnje? Kako se to sploh zлага z avtoriteto in z lastnostmi, ki jih pripisujejo papežu? Ni li zgodovina nekaj vgovor proti njim?

Odgovor. Gospod oponent bi moral premisliti, da v sedanjem življenju sploh ni mogoče vladati človeštva nego po ljudeh, kateri morajo biti nositelji „visoke“ in celo „najviše oblasti“. Viša oblast, brez katere je absolutno nemogoče vladati, ne visi v zraku, ampak mora biti navezana na to ali ono vidljivo o s e b o. Ker pa vsak človek, torej tudi nositelj oblasti, vedno še ostane človek t. j. zmotljiv in pregrešen, zamore tedaj tudi svojo oblast zlorabiti. Temu nedostatku v izvrševanju oblasti ne pridemo v okom, dokler človek ostane človek t. j. nikdar. Kajti ako bi oblastnik moral izgubiti oblast, ker greši, tedaj bi morali oblast prenesti na drugega, kateri bo pa nič manj grešnik kot prvi — sploh na zemlji potem ne najdemo več vrednega nositelja oblasti, a potem ni pa tudi mogoče več vladati niti cerkve niti države, in društvo mora v kratkem razpasti. Enak princip je izrekel vže Hus, in prav to je njegova glavna zmota; s tem naukom se načelno opravičuje revolucija.

Kaj je pa gospod oponent pravzaprav mislil v drugi polovici svojega vgovora, nam ni jasno. Ker govori o novih oblastih, ki se še vedno dajejo posameznikom, kljubu temu, da so se zlorabile prejšnje, in ker ne more umeti, kako se to zлага z lastnostmi, ki jih pripisujejo papežu, bi se dalo soditi, da je v mislih imel papeževo nezmotljivost. Ako je tako, naj bi se temeljito podučil o tej dogmi, in videl bo, kako neosnovano je vpletati jo v take vgovore.

Ednajsti vgovor odlagamo za drug pot, ker zahteva nekoliko daljšega odgovora, in nam je apologetična snov zavzela vže preobilo prostora.

Dr. Mahnič.

Žensko poglavje.

„Pod moževo oblastjo bodeš, in on
ti bo gospodoval“. — I. Mojz. 3. 16.

„Soča“. — Žensko pismo z našimi opazkami.

Čudno pač, kako nismo vstani spisati niti ene strani, da ne bi se koj po nas planilo ter iz naših stavkov iztikalo, kar smo vanje deli in ne deli. Začeli smo še le pisati o ženskem vprašanji, izrecno povdarjajoč, da mislimo nadaljevati; dostojnost je tedaj zahtevala počakati, da se vsaj izrečemo — a strast, katera naganja naše nasprotnike, jim ni dala tako dolgo potrpeti: vprizoriti bi hoteli vže zdaj nad nas nekako „črno vojsko“ vsega slovenskega ženstva. V gladkih rokovicah, namazani z vsemi vonjavami, z medenim jezičkom se levijo okol njih kril, da bi jim pojasnili, kako strašansko smo spet žalili žensko veličanstvo!

Odlikuje se v tem stara grešnica, goriška — „Soča“, kateri bi pač bolj kazalo na stare dni misliti — na pokoro, nego pogrevati stare hudobije in neslanosti. Ona je pred štirimi leti prva zanesla v ženski svet novost, da namreč zaresno mislimo ženske mučiti z neko novo natezalnico in pristrigati jim jezike z velikimi krojaškimi škarjami! To novost so kratkoumne slovenske lepoticke večinoma vzele v pravem pomenu, kar smo spoznali iz pisem, ki so nam takrat od njih dolhajale. „Soča“ je to zatrobila v svet iz gole premetenosti vedoč, da bivajo res tako nedolžne stvarice, ki bodo novost vzele zaresno; kajti tako beba sta „Soča“ vendar ni, da bi bila nesposobna doumeti, kaj pomenijo naše škarje! No pa, recimo, da se je hotela „Soča“ takrat z nami — sicer s hudobnim namenom — malo pošaliti, bi morala vendar pomisliti, da vsaka šala velja le nekaj časa, kdor jo hoče pa leta in leta naprej tirati — ošali se samega sebe. Tako se je zgodilo tudi nji, ko po 4½ letih prežvekuje z vso resnostjo zastarelo historijo o naši ženski natezalnici in škarjah! No pa, ker se vže zdravo razumništvo po Goriškem odvrča od „Soče“ in njene terorizujoče politike, treba s takimi drastičnimi sredstvi apelovati na kratkoumnost — žensk, da se iz njih srede rekrutujejo nove sile pojemajoči „Sočini“ inteligenci! V kratkem bomo slišali — o ženskih zaupnicah!

Iznašla je pa „Soča“, da se naši nazori o ženstvu popolnoma križajo z nazori našega estetika in pisatelja — dr. Lampeta. Kako se ji je ta iznajdba posrečila, se bode razvidelo iz nadaljne naše razprave.

Došlo nam je pred kratkim pismo od slovenske učiteljice. Povod temu pismu je dalo spet naše „žensko poglavje“ v zadnji številki „R. K.“ Ker je, kaker smemo misliti, gospica učiteljica nekako govorila v imenu slovenskih spolnih družic, ali vsaj njim iz srca, hočemo tu celo pismo priobčiti — iz njega naj se povzamemo vsa ženska „gravamina“ proti naši ginekologiji (ženskosclovju).

Velečestiti gospod doktor!

Ha, ha, zopet jedna, dejali bodete, gospod doktor! Pa glejte, je vže tako. Pred štirimi leti, ko ni bilo treba,¹⁾ nastala je cela vojska zoper Vas za nas, a sedaj, po zadnej št. „R. K.“, ko je potrebno, ni ga jednega,²⁾ da bi govoril pošteno besedo za ženstvo. Zato mora nas jedna — pod škarjice!

Gospod doktor, ostanite pravični. V zadnjem „R. K.“ nas sicer zagotavljate, da bolje mislite o nas, ko marsikdo drugi,³⁾ a slabo ste to dokazali. Da nas imate za tako omejene, to je vendar malo odveč! Ali mislite, da ste res možki ves razum v najem vzeli? — Najvišje, toraj tudi najrazumniše stvarjeno bitje⁴⁾ bila je ženska. Modrih, vzvišenih žen poznate dovolj v zgodovini, a nočete tega priznati, ker ne poznate ženstva. Gospod doktor, poznate le tiste razposajene Micike, ki po goriških ulicah drve, katere bi po Vašem mnenju treba bilo v kovčeg zapreti in v omaro vtakniti.⁵⁾ Boljših žen in deklet, katerih gotovo tudi v Gorici ne manjka, Vi ne poznate; sicer bi ne mogli tako brezizjemno⁶⁾ slikati ženskih napak in slabosti. Teh se pa v višjeji meri tudi možkim ne manjka!

Gospod doktor poznate le znajdbe in umotvore možkih. Saj

¹⁾ „Ni bilo treba“ tedaj pred štirimi leti k orožju klicati nad nas cel ženski svet! „Soča“, „Narod“ itd. naj se tu dajo podučiti od ženske!

²⁾ Ni res. Naročite se na „Sočo“!

³⁾ Da, tako je: to upam tudi dokazati. Berite le njih romane; tu spoznate, kaki so njih ženski vzori; čemu je njih junakom žena na svetu. Zarudeli boste, gospica!

⁴⁾ Mislite tu na blaženo Devico. Da, prav imate. O njeni razumnosti in vzvišenosti bi znal tudi jaz kaj povedati, in to tudi mislim storiti. Sicer pa izhajajo v nji one vrline iz čeznaravne milosti, a jaz sem doslej pretehtoval, kaj je ženska po naravi. Po naravi in sicer po naravi pokvarjeni vsled greha, je ženska zelo zelo ponižana, še le Kristusova milost jo je povzdignila in robstva moževe pohotnosti. Zatorej pa ne verjamite liberalcem, ko Vam obetajo osvojo, enakopravnost z možem, a pri tem ne nehajo spodkopavati stebre krščanstva — poturčiti Vas hočejo, dozarjati Vas nočejo — za harem. Za brezbožnika ženska večje vrednosti nima, nego koliker služi njegovi pohotnosti; ko mu je odslužila, vrže jo na gnoj, kaker izžmeto citrono. Vprašajte tržaško Marico, ali ni to glavna misel Turgenjevljevega ženskosclovja!

⁵⁾ Izvrstno!

⁶⁾ Oho!

vendar vsak dan mašujete, pogledajte no bolj natanko mašno obleko. Mislite li, da je večja umetnost naslikati lepo cvetico, kakor z zlatom ali svilo všiti jo v tkanino?¹⁾ In kedo je izumil one cvetice? Profesorji ali doktorji?? Jaz Vam po pravici povem, da vsi doktorji, kar Vas je, niste izumili nogavice, najpreprostejšega ženskega umotvora, brez katere iznajdba bi morali kneippati tudi Vi, gospod doktor!²⁾ Pa se ve — to Vam je prevsakdanje; priznati pa vendar morate, da iznajdba raznih ročnih del ni nič manje važnosti, kot umetnosti od Vas navedene — le to je, da Vi poznate in cenite samo, kar je na Vašej strani.

Dalje trdite, gospod doktor, da se ženstvo na Slovenskem še nikoli ni tako čestilo kot dandanes. Tu se pa motite, gospod doktor. Naši dedje res niso poznali puhalce, tudi me jih ne obrajtamo tako, kakor vi mislite, a spoštovali so ženstvo vse bolj kot dandanes. Rekali so: deklica je angelj, žena dar božji, gospodinja tri vogle hiši podpira itd. Od teh se učite, gospod doktor!³⁾

Pa tako Vas strašno skrbi, da bi se me ne prevzele, ako nas kedo malo pohvali.

Tudi tu se zavedamo, da se dostikrat le zgodi, da se nas pozneje toliko bolj pritiska (n. pr. Alban Stola, L. Kist itd. — ti možje so Vam gotovo bolj znani kot meni).⁴⁾ Nikdar ne verjemite, da žanjemo, kjer nismo sejala. Za naš kruhek, ki si ga nekateri same zaslužimo in za samostojnost, nas nekateri tako zavidate, da noč in dan študirate,⁵⁾ kako bi nas obdržali pod površjem. Pa faktor smo, s katerim morate računati⁶⁾ — in to postopanje dokazuje, da nam negativno priznavate razum. Kedo se bi neki bal slaboumne stvari?! — Nasproti je pa mnogo večja nevarnost, da se Vam prevzamejo Vaši šolarčki bravši v „R. K.“ žensko poglavje, domišljujoč si: Bog zna, kaj je to, da imajo hlačice — klobuke imamo pa me lepše, če prav Vam niso všeč!⁷⁾

V mnogih pedagogičskih knjigah sem vže čitala, da učitelj v prvem razredu mora biti čvrst mož t. j. značajan, sposoben itd. Glejte, sedaj smo pa ženske vmes posegle in prevzele naloge I. razreda. In da jo v obče ravno tako, ali še bolje rešujemo — Kellner to trdi⁸⁾ — odgovarja Vam narod, le vprašajte kmetstvo

¹⁾ Quaesivit linum et lanam, et operata est consilio manuum suarum.

²⁾ Morda bi bil bolj zdrav nego sem v Vaših nogavicah!

³⁾ Tudi jaz potrjujem vse te in enake častne naslove, s katerimi so Vas odlikovali naši pradedje. Ako sem Vam kje le enega odrekel — preklicujem tu slovesno!

⁴⁾ Malo nejasno.

⁵⁾ Da bi človeka ne morale resniše studije!

⁶⁾ Vižjo no, kdo pa to taji?!

⁷⁾ Kako veste, da ne, gospica?

⁸⁾ Jaz tudi, gospica!

ljudstvo, katero je — malo omoženih izjem — povsod zadovoljno z učiteljico. — No, to je pa slaba opomba, kaj ne, g. doktor? Vi še učiteljev prav visoko ne cenite — saj jih stavite 10.000 proti jednemu akademično izobraženemu, in še mislite, da Vaš jedinec zmaga¹⁾ — kako še le sodite o „ne-bodi-je-treba-učiteljici — brale smo tudi letos v „Katoliku“!

Zapomnite si pa, gospod doktor, da tudi s kratkimi lasmi ni vselej združena dolga pamet. N. pr. omoženim učiteljicam naklada se trojna dolžnost, ker se jim dovoljuje, da ostanejo aktivne. Toraj slabotnemu spolu, dolgolasej ženski, trojno breme — ona naj bo: učiteljica, mati in gospodinja! Tu pa jaz pripoznam žensko slabost — to pa ni mogoče. Ženska je lahko gospodinja in mati, ali pa učiteljica in gospodinja. Dvojno dolžnost lahko spolnjuje v dovršenej popolnosti, vseh treh pa nikedar ne! Ali zanemarija jedno ali drugo, dostikrat pa vse tri. Največkrat trpi šola; ne le potem, ko je vže omožena, vže preludij možnost je tako malo vzgleden,²⁾ da ona učiteljica, ki se misli močiti, zgubi vso ljubezen in zaupanje otrok in odraslih. Največji nedostatek je pa ta, da demoralizira mladino. Kedo pa dovoljuje aktivnim učiteljicam močitev? Od Vas v tretje nebo povzdignjeni možiki!!!³⁾

Toraj, gospod doktor, bodite pravični! Ako opisujete ženske napake in slabosti, poštenost zahteva, da na merodajnih mestih dostavite, da so izjeme — ne pa kar kričite: „Reši nas, o Gospod!“ Možkin pa nikar take gloriije ne prepevajate, je ne zaslužijo! Izjeme so pri Vas in pri nas dobre in slabe, slabomnost in razum na Vašej in na naši strani — saj pravi stara slovenska pesem:

„Tako pravi svet Ambrož,
Kar je žena, to je mož!“ —⁴⁾

Se klanjam, gospod doktor! Z najodličnejšim spoštovanjem

I. I., učiteljica.

¹⁾ Svetoval bi Vam, gospica, da si nataknete naočnike — morda ni vse prav tako, kaker Vi čebate o 10.000! Da pa to ni nemogoče, spričuje tudi sv. pismo: Padlo jih bo o tvojej strani tisoč, in deset tisoč na tvoji desni!

²⁾ Res!

³⁾ Z druge strani se pa hudujete, da se Vam močitev ne dovoljuje!

⁴⁾ Gospica, da bi bil hudoben, bi Vam pa zasolil z eno iz sv. Avgustina.

Zenska javnosti v in v politiki.

Potem ko smo v zadnji številki „R. K.“ bolj v obče razpravljali o ženskem poklicu, hočemo zdaj odgovoriti na nekatera posamezna vprašanja, katera sèm spadajo.

Je ženska za javnost in politiko?

V obče moramo trditi, da ženska ni z možem enako sposobna za javno delovanje. Prvič, ženske glavni poklic je biti mater. Materstvo pa žensko priklene na dom ter jo tako ovira vstrajati v javnosti. Javno poslovanje ženske bi se od časa do časa pretrgalo; to pretrgavanje bi zahtevalo nadomeščanje. S tem bi pa vprava javnih poslov veliko trpela v škodo podložnikov. Nič namreč bolj ne zavira naravnega razvoja v javnem življenju nego vedne izjeme, vedno prenehavanje.

Dalje pride ženska, predno postane mati, v stan, v katerem se ji bolj spodobi, da se javno ne kaže, ampak da ostane doma. Marsikdo se bo morebiti pri tem namuznil — pa reč ima vendar svoj globok razlog. Narava sama je človeško roditev zakrila s tajnim zagrinjalom. Dala nam je s tem migleč, ki nam mora biti svet. Proti temu se pregreši, kdor naravine skrivnosti brez potrebe razgrinja. Kdor javno nastopa, vidijo ga vsi. Tu imamo v mislih pred vsem otroke in sploh nezrelo mladino. Ni vse za vsako starost; kar sme vedeti mož, ne sme vedeti otrok, in prav je, da ne ve. Narava je potegnila meje vsaki starosti; gorje, ako se te meje prekoraka. Naj se tu ne vgovarja, češ, kar otroci vidijo v javnosti, imajo neredkokrat v domači hiši vedno pred očmi. Drugače je kaj videti doma, poznati iz domače hiše, in drugače je isto spoznavati v javnosti. Javnost je nekaj drugačnega nego ozi krog domače hiše; isto, kar je doma naravno, postane v javnosti pohujšljivo. Zakaj pa se ne greš vmivat in česat na veliki mestni trg, kar doma storiš vsaki dan? Pa še neke druge okoliščine ne smemo izpustiti. Vemo pač, kako p'odna je otroška domišljija. Ko sem bil n. pr. jaz tak otrok, sem si hotel razložiti, od kod sem prišel jaz in moji mlajši bratje; tedaj sem prišel v svoji domišljiji do tega sklepa: vsako toliko časa prinese angelj iz nebes dete ter je položi v cerkvi na oltar, a na čelo prilepne listič, na katerem je zapisano, komu in v katero hišo naj se dete odda! In v tej otročji domišljiji — ni me sram povedati se — živel sem nekaj let. Pustimo otroke v stroški domišljiji! Vzemimo žensko o času očitne ečnosti; nespodluje naj javno pred večim ali manjšim občinstvom — kake opazke se bodo tu vsiljevale mej navzočimi; skušnja žalibog uči, da sramežljivosti je malo na svetu. Odrasli res, da se ne pohujšujejo, a nevarnost je za otroke in

neodrasle, kateri s posebno opazovalnostjo tako radi vlovijo vsako besedo in vsak pogled ter globoko v spomin vtisnejo. Tako pridejo pred časom do spoznanja naravnih tajnosti, kar pogubno vpliva na njih nraynost. Naj nihče ne reče: saj vender mora človek kdaj naravo spoznati — čim preje, tem bolje. Ni res, ampak narava hoče biti spoznana počasi, primeroma starosti. Kateri oče bo pač svojemu sedemletnemu otroku razlagal vse naravine skrivnosti? Modri vzgojitelj bo o tem molčal ter prepustil naravi, naj se ona v meri, kaker se razvija, sama otroku in mladeniču razodeva. Prerana razvitost je največi nedostatek v sedanji vzgoji. Kaker slavni Dupanloup nekje v svojem vzgojeslovju piše, bi bilo želeti, naj bi mladeniči pred zakonom ničesar ne vedeli o spolovnih tajnostih.

Stopimo dalje. Za vspešno delovanje v javnosti je neobhodno potrebna avktoriteta. Avktoriteto pa mož bolje zastopa nego žena. To velja vže glede zunanosti. Ne sicer, kaker bi avktoriteta navazena bila na zunanost človekovo, vender moževa postava je tako rekoč boljša nositeljica in izvrševateljica avtoritetne oblasti nego ženska. Vže telesno je mož viši in krepkejši od žene. Ljudje, posebno neomikani, so taki, da avktoriteto preveč identifikujejo z osebo; oseba malostna in telesno drobna se jim ne zdi tako oblastna kot oseba krepka in postavna. Velikega pomena je tudi glas. V javnosti se mora avktoriteto izvrševati z zapovedovanjem, opominjevanjem, karanjem. Bolj oblastno vpliva na podložne krepak, globok glas, ki se mogočno iz prs odmeva, nego tenak in visok glas, ki se iz grla siloma iztisaka, glas ženski. Zatorej je ženska vže radi glasu menj sposobna javnost kot mož. Menim, da bi ne bilo posebno spodbudljivo, ko da bi po naših zborih, taborih in sodnijah pevali ženski soprani!

Avktoriteta dobi zunanji izraz in oporo posebno v glavi. Pokončna glava, odprt obraz, pred vsem visoko čelo — vsega tega nehotе iščemo na človeku, ki nam hoče gospodovati: in ako ne najdemo, ne vpliva vgodno na nas. Pri ženski pa ravno to pogrešamo; sploh se niti rado ne vidi, ako ženska mogočno koraka s povzdignjeno glavo. Kar se pa tiče obraza, čela in sploh cele glave, je narava žensko odičila z dolgimi, obilnimi lasmi, da jo odevajo in skrivajo. In prav lepi, obilni lasje se smatrajo kot poseben kinč ženskega telesa. Poglejte li dobro, kolika razlika je v tem mej njo in možkim! Kako ji dlaka zarašča čelo in ji ob straneh sili v obraz, pa kako lepo ji še pristojna, ako si vrhu tega še s kodri zakrije en del obraza. Kdo bo pa pri moži trpel, da si vrže lasne kodre čez čelo! Pri moži se še lahko prenaša plešasta glava, da, neredkokrat mu pleša podeljuje nekako častitljivost — a mislite plešasto žensko: vsi nekrščeni duhovi bi bežali pred takim pošastjo!

Po tem, kar smo doslej rekli, se samo ob sebi ponudi vprašanje: kaj ženska v politiki? Je ona sposobna vpravljati po-

litične posle? Politika spada v javno življenje, in zato velja tu o ženski več ali manj vse, kar smo doslej rekli o njenem delovanju v javnosti.

Je pa še nekaj drugih razlogov, radi katerih menimo, da ženska ni sposobna za politiko. Za politično delovanje je potreben trezen, prevdarjajoč razum; srce in čustvo v politiki ni na mestu; gorje mu, kdor se da premamiti od pregorkega čuta, ali preslepiti od strasti: zmožen je v enem trenutku pokvariti delo dolgotrajnega truda. A ravno v ženskih prevladuje gorki čut, kateri le prevečkrat prehiti razum in mu ne da reči trezno presojati in po tem vkrepati. Pred meseci so se ženske zbrale k posvetovanju na svetovni razstavi v Čikagi; toda kmalu začne predsednica jokati, druge ji pritegnejo — in konec komediji je bil, da je vsa njih politika po debelih solzah skapala — na tla.

Dalje je ženska prerastresna; njena pozornost prerada obtiči na posameznih, neznamenitih rečeh; in ženska se le težko iz omejene posameznosti dvigne do višine splošnosti. Vzrok temu je, ker ženska narava je bolj vtopljen v čutnost nego možka. Znalo bi se zgoditi, da, v tem ko bi se zbrale v razpravljanje važnih političnih vprašanj in bi trebalo vse duševne sile napeti, bi se naenkrat zagledale v lepo spletene kodre ene ali druge svojih tovarišic ali pa v krilo vkrojeno po najnovejši modi, in tako bi znal visoki zbor še končati s predlogi in peticijami na visoko vlado, kako naj se preosnuje — ženska toaleta!

V politiki je treba previdnosti. Beseda sama izraža, kaj pomeni. Politik se mora znati odtegniti trenutnemu vtisu ter vedno držati se v neki višini, iz katere zre v prihodnost, tako da po mogočosti bodočih slučajev vravna sedanje delovanje. Ženska stoji preveč v oblasti trenutnega vtisa, da bi se mogla hitro zgodovedeti in premagavši trenotek ohraniti si veder pogled v bodočnost. Skusnja me je učila vže večkrat, kako so najblaze, najpridniše ženske, ko je potreba izviti se iz trenutka in zreti malo naprej, neverjetno kratkega vida. Ženska izvrstno dela, ako se je vživela v neki vedno znova ponavljajoči se red, kjer se vrsti reč za rečjo; kaker hitro pa jo spravi izyenereden slučaj iz konteksta, izgubi glavo in si ne ve pomagati. Ženska narav je bolj mehanična kot možka; zatorej ženska ni za politiko, ki je polna slučajnost in prememb.

V politiki treba krepke, vstrajne volje. Sicer vznáša, krepí voljo tudi čustvo, a krepost, ki jo podvžiga le čut, ne vstraja; čut je premenljiv, negotov, ker je vtopljen v čutnost, zatorej čut volji ne more dati vstrajnosti. Volja vstraja krepko do konca le tedaj, ko je podprta in osvitljena od neovrgljivih umovnih razlogov. Resnica jasno in do dna spoznana ostane nepremična, in nepremična nypogljiva ostana tudi volja, ki se opira na jasno vpoznano resnico. Zatorej je volja vstrajniša v moži kot v

ženi, kajti mož se pred ženo odlikuje po jasni razumnosti in globokejšem vziranju umstvenih razlogov. Kar je mož spoznal za pravo, to si predpostavi za smoter hotenja, in premakne ga ne nobena sila. Zatorej je mož sposobniši za politiko, kjer treba krepko, vstrajno, v vednem boji z brezštevilnimi težavami težiti po daljnih ciljih.

Nihče pa ne vgovarjaj: zgodovina pozna več žensk, katere so se v vladanji odlikovale, tako da se smejo primerjati z najslavnejšimi državniki; dovolj omeniti le cesarice Marije Terezije. A te ženska so le redka izjema v veliki množini; izjema pa le potrjuje pravilo. Kdo bo pač hotel radi nekatereh žensk, ki so se pokazale sposobne za politiko, sklepati: torej so ženske sploh kaker možki sposobne za politiko. Kaker se zna v možkem nahajati ženska narav, tako more izjemoma ženska imeti možkih lastnosti. Večkrat pa ni niti narava tolikanj vsposobila ženske za politiko, nego le bolj posebne okoliščine ali sila. Sila kola lomi in pod vplivom izvenrednih okoliščin se človek za marsikaj vsposobi, za kar bi nikoli ne bil. Toda sila in izvenredne okoliščine so spet le izjeme v življenji. Iz tega pa sledi, da pri rednem, naravnem razvoji človeških razmer bo le redkokdaj katera ženska našla v sebi poklic in sposobnost za javne posle v politiki.

V potrjenje svojih nazorov navajamo sodbo, katero je o tem važnem vprašanji izrekel slavní De Maisre: „V ženskah se pogreša ona živahnost duha, ona globoka pazljivost, s katero so obdarjeni veliki duhovi; kriva temu je vže šibkost ženskih organov, kaker tudi njih srce, katero se tako lahko vnema in neprenehoma obvladuje razum ter ga vleče od treznega razmišljanja dejanskih razmer k podobam, ki si jih je nasnovala domišljija. Ne tajim, da ženska, posebno ojačena od krščanstva, zamore dostojno upravljati politične posle in krepko držati vajeti vladarstva. Politične žene, modre kraljice in cesarice pozna zgodovina in jih omenja pohvalno; izvrševale so najvišjo oblast v prostranih kraljestvih in dobivale vsak dan izrazov posebnega čislanja kaker v javnem tako v privatnem življenji. Vsekaker one vzbujajo vedno obče občudovanje, ker so redke prikazni v zgodovini. Ako je učena žena izjema, je žena politična ne kak privilegij. Recimo tedaj: naravni sedež, kraljestvo, kjer vlada krščanska žena, nahaja se tam, kjer ji je krščanstvo postavilo miren prestol — v zatišji domače hiše.“

Pa tudi noveji vek, akoprav svobodomisein, je prepričan, da ženske niso za politiko. Ko se je začel vvajati po Evropi vstavni konstitucionalizem, ni nikomur v glavo padlo ženskam enako z možkimi podeliti bodisi aktivno ali pasivno volilno pravico. To prepričanje, katero ženskam zabranjuje vstop v politiko, ne izvira pa nikaker iz kakih „predsodkov“, ki jih je morda državnikom vcepila krščanska vzgoja, kajti moderna vstavna

Evropa se malo ali nič da voditi od krščanskih načel — ampak to prepričanje je izraz čisto naravnega čuta. Tudi najhujšemu liberalcu bi težko prijetno bilo, da bi moral v državni zbornici sedeti kot poslanec poleg svoje družice v krilu, koja so tovarisice poslale zastopat njih ženske interese.

Res sicer, da so se v najnovejšem času od neke strani začeli glasovi, ki zahtevajo splošno volilno pravico ne le za moške, ampak tudi za ženske. Toda ves svet ve, da glasovi ti izhajajo od tistih socialistov, ki povsod stavijo protinaravne zahteve; znak njih teženj je sploh negativen, razdejaven, kajti oni končno tudi nič drugega ne namerjavajo nego razrušiti obstoječi socialni red. Popolno in vsestransko zenačenje ženskega spola z možkim, ki očitno nasprotuje naredbi Stvarnikovi, je ena glavnih točk v njih programu; in temu programu zvesti morajo naravno tudi volivno in vse druge politične pravice raztegniti enako na ženske.

Upamo pa, da nam naše ženske ne zamerijo, da jih odvrčamo od politike; naj malo potrpe, in videle bodo, kako tudi njim odkažemo primeren delokrog, v katerem morajo v blagor človeštva vpotrebati vse svoje duševne moči, delokrog, kateri, akoravno se na prvi pogled ne zdi, sega tudi v javnost in politiko. Ozirali se bomo tudi na ona gravamina, s katerimi se je v gorenjem pismu potožila dobra naša prijateljica, gospica učiteljica I. I. Ne hudujte se pred časom in nikar ne verjamite „Soči“, da zna ona boljše od nas zastopati vašo pravo čast.

Dr. Mahnič.

Bolgarija in Rim.

V. Nova bolgarska država (1187 — 1393).

L. 1087. se je Bolgarija zopet vzdignila iz razvalin, v katere jo je pokopal oholi Bizanc pred poldrugim stoletjem. — Bolgarski narod je še navzlic vsej svoji nesreči imel v sebi dovolj moči, da bi otrešel grški jarem in si priboril slobodo. To je bilo tem lažje, ker je takrat Bizanc vže popolnoma iznemogel in se vedno bolj nagibal v grob. Ni minolo skoro leto, da ne bi Grki izgubili kake vojske; Normani, Suraceni, Seldžuki in Kumani napadajo od vseh strani na iznemoglo cesarstvo in strahovito plenijo grške pokrajine v Aziji in Evropi. Bizantinci niso več sposobni, da bi branili svojo lastno domovino. Kaker nekdaj v

zahodnem r. cesarstvu, tako služijo tudi tukaj najrazličniši narodi: Čerkezi, Armenci, Arabci, Bolgari, Rusi itd.

Najhujše zlo je pa bilo to, da nikdo ni hotel spoznati gnile in ran, ki so razjedale državo. Grki se rajši zanimajo za vsakovrstne teološke prepire, vganjajo vraže ter v svojem bizantinskem napulhu prezirajo vse, kar ni grško, vendar pa ne znajo pomagati svoji nesrečni domovini. — Zdavna se je vže izgubil plemeniti grški ponos, izginila je požrtvovalna ljubezen do domovine; nevredni potomci se bahajo le s svojimi slavnimi predniki: a posnemati jih ne znajo. — Prosto ljudstvo izgublja ljubezen, vdanost in spoštovanje do svoje cerkve in bogomilstvo se tudi mej Grki vedno bolj širi.

V tem času je Mihael Cerularij (1043—1058), zaklet sovražnik Rima, dopolnil delo, ki se je vže več stoletij na izhodu pripravljalo, pretrgal je namreč zadnje vezi z Rimom in celi izhod potegnil v razkol. Sicer se je pozneje še večkrat delalo za zjedinenje in tudi nekateri cesarji so podpisali unijo — seveda le iz političnih vzrokov — vendar pravega vspela ni bilo. Ravno cerkveni razkol je pa bil najhujši vdarec za grško cesarstvo. Rim je skušal večkrat odvrniti od Bizanca pretečo nevarnost, ali je bilo zastonj, ker na izhodu so tudi cerkveni ljudje izgubili pravo cerkveno zavest in mišljenje.

Na cesarskem prestolu sede v tem času nevredni ljudje. „Bizantijski je dvor bezdana (brezno) pletaka; a njegova je poviest, poviest krvi, nepoštenja i brloženja“ (nesramnosti) — pravi Marković. — Ko je l. 1056 izmrla rodovina Bazilija Macedonca, je prišla na prestol hiša Komnenov, ki je grško cesarstvo spravila na rob propasti.

Ker so državne blagajne bile prazne, a denarja je bilo vedno več treba za vojsko in razuzdani cesarski dvor, so državni vradniki gulili vbogo ljudstvo, da je bilo groza. Najhujše so ravnali na Balkanu z Vlahi in Bolgari, kjer so kaker pravi razbojniki razsajali in izsesavali narod. — Bolgari so nekaj časa prenašali bizantinske krutosti, a pod cesarjem Izakom II. Angelom (1185 — 1195) je izbruhnila v strašen plamen iskra, ki je vže dolgo tlela pod popelom.

Na čelo razkačenega naroda sta se postavila dva brata, Peter in Ivan Asen iz Tarnova, potomca starih bolgarskih carjev rodu Sišmanovega. V cerkvi sv. Demetrija v Tarnovu so se vstasi zakleli, da ne bodo prej mirovali, dokler ne pribore svobode svoji domovini. Plemstvo in prosto ljudstvo je jednodušno zgrabilo za orožje. Ivana so izklicali za carja Bolgarov in Grkov, a nadškofa trnovskega so razglasili za neodvisnega od carigradskega patrijarha. — Vnel se je hud boj z Grki, katere so Madžari podpirali. Bolgari so v posameznih četah napadali Grke zdaj tu, zdaj tam. V kratkem je vsa zemlja mej Donavo in Balkanom otrešla grški jarem, ali ko so Grki po na-

ključji vjeli bolgarsko carico, sklenili so Bolgari mir za nekaj časa (1188).

Zahodni svet se je v tem času pripravljaj na tretjo križarsko vojsko. Nemški cesar Friderik Barbaross je vodil močno vojsko skozi Ogersko, Srbijo in Bolgarijo proti Carigradu, da bi tamkaj prestopil na azijska tla. Grki so pri tej priliki pokazali svoje sovraštvo v vsej goloti. Mesto da bi podpirali zahodne kristijane v njihovem vzvišenem a težavnem podjetji, napadali so zavrato iz šum in klancev križarje, a cesar Izak je celo potajno zvezo sklenil s sultanom Saladinom. — Čisto drugače so Srbi in Bolgari sprejeli križarje. V Nišu je Štefan Nemanja cesarja Friderika sijajno pogostil, a i bolgarski car mu je poslal nasproti poslanstvo z laskavim pismom. Bolgari so smatrali Nemce za svoje zaveznike in so se hoteli z njimi okoristiti proti Grkom. Ivan Asen jim je obljubil 40.000 vojščakov, ako mu priznajo carski naslov ter vdarijo na Carigrad in ga vzamejo. Toda Friderik ni sprejel ponudbe, ker njegov namen ni bil rušiti kresčanska kraljestva, marveč osvoboditi sv. kraje.

Kmalu po odhodu križarjev so se ponovili boji mej Grki in Bolgari, v katerih so poslednjič slavili sijajne triumfe proti nesposobnemu cesarju Izaku. Ali sredi največega slavja je bil zavrato vmorjen (1136) obnovitelj bolgarske države, bojeviti Ivan Asen. Nasledil ga je miroljubni Peter z mlajšim bratom Kalojanom (Calojoannes). Ko je pa v kratkem tudi Peter izgubil glavo, je zavlada Kalojan sam (1197 — 1207), ki je bil nepomirljiv sovražnik Grkov. Bil je izkušen vojak in zveden državnik, ali surovega in divjega značaja. Ko so Bolgari l. 1188. z Bizantinci sklenili mir, je šel kot porok v Carigrad, kjer je do dolga spoznal slabost grške države. Ko mu je vže predsedala bizantinska bahatost, je pobegnil iz Carigrada in se vrnil v Bolgarijo. Kot car je bil strah in trepet Grkom. Pomagali so v vojski divji Kumani, s katerimi je bil tesno zvezan in ta zveza je najbrž imela velik vpliv na njegova djanja, s katerimi se je večkrat pokazal pravega barbara.¹⁾

Oglejmo si sedaj cerkvene razmere v novi državi.

Vže Ivan in Peter sta poskušala obnoviti zvezo z Rimom, hoteč dobiti carsko krono od papeža in nakloniti si zahodne vladarje proti Grkom. Tudi Kalojan je takoj v začetku svoje vlade poslal tri poslanstva v Rim, ali nobeno ni doseglo svojega namena, ker so jih povsod zalezovali sovražni Grki in Madžari. — Kalojan je bil mej dvema ognjema, ker so Madžari in Grki bili v tem času v ozki zvezi. Cesar Izak II. je namreč imel za ženo Margareto, hčer ogrsko-hrvaškega kralja Bela III. (1173 — 1196) in zato so Ogrji podpirali Grke. — K sreči je papež Inocencij III. (1198 — 1216) zvedel za želje Kalojanove in mu pri-

¹⁾ Gesch. d. Bulg. 243.

tekel na pomoč. — Inocencij je kot zveden politik spoznal veliko važnost Bolgarije za rimsko cerkev in celi zahod. Bizanc se je popolnoma odvrnil od apostolskega sedeža in je bil nesposoben, da bi branil vrata evropejska proti napredujočemu mohamedanstvu. Razven tega je bilo za križarske vojske neizmerne važnosti povzdigniti na izhodu močno in apostolskemu sedežu vdano krščansko državo.

Poslal je torej v Tarnovo svojega legata, grško zjedinjenega duhovnika Dominika iz Brindizija, ki je bil vešč grškemu in latinskemu jeziku ter je kot Grk lahko prepotoval grške zemlje, da ga niso spoznali.

Dominik je Kalojana izročil pismo papeževo, katerega vsebina je kratko ta-le: Papež je slišal, da je Kalojan vdan apostolski stolici. Ako se po svojem legatu prepriča, da je to res, poslal mu bo druge poslanca, kateri bodo vtrdili zjedinjenje mej Bolgarijo in Petrovo stolico. Po legatu naj odkrije apostolski stolici svoje želje in potrebe.

Kalojan je bil tega zelo vesel in je poslanca prav leposprejel. Ker je legat imel opravila tudi v Srbiji in Bosni,¹⁾ vračal se je še le l. 1202 nazaj v Rim. Kalojan je poslal z njim nekega bolgarskega škofa s pismom za papeža, v katerem zatrjuje svojo vdanost in otroško ljubezen do sv. stolice. Prosi papeža, da bi ga s celim narodom sprejel v naročje rimske cerkve in mu poslal carsko krono.²⁾ Iz pisma, katero je pisal papežu neki bolgarski velikaš, je razvidno, da so se takrat vsi bolgarski škofje zjedinili s sv. stolico. To svedoči tudi nadškof trinovski Bazilij, ki prosi papeža v posebnem pismu, da bi vslišal prošnje Kalojanove, ker je s celo svojo državo iskreno vdan rimski cerkvi.³⁾

Grke je hudo speklo, ko so zvedeli, da se Kalojan pogaja s papežem. Ponudili so mu takoj carski naslov in patrijarško čast bolgarski cerkvi, toda Kalojan je predobro poznal grško zvižajo, da bi se dal na led speljati. Odbil je odločno vsako ponudbo ter l. 1203 zopet pisal papežu in ga prosil, da bi mu poslal legatske kardinale, kateri bi ga kronali, in da bi mu imenoval patrijarha, ker hoče, da bi bila njegova cerkev popolnoma

¹⁾ Poviest Hrvatska I. 329.

²⁾ . . . Sanctissime pater, significastis nobis per sacras litteras vestras, quod nos significaremus vobis, quid ab ecclesia Romana petamus. Hoc autem petit imperium nostrum ab apostolica sede, ut nos simus in ecclesia Romana sicut matris filialiter firmati. In primis petimus ab ecclesia Romana, matre nostra, coronam et honorem tanquam dilectus filius, secundum quod imperatores nostri veteres habuerunt.

³⁾ Unde nos omnes, parvi et magni, sicut boni filii, regamus vos, sicut bonum patrem, ut dominus noster imperator, quod petit a vobis, obtineat, quia dignus est hoc obtinere, quia ipse ac totum imperium eius bonam devotionem ad ecclesiam Romanam habent, tanquam haeredes descendentes a sanguine Romano. Theiner Monum. Slav. Meridional. (Romae 1863) I. p. 17. n. 28.

neodvisna od Carigrada.¹⁾ — To pismo je imel izročiti papežu nadškof Bazilij sam, ali komaj je prišel do Drača, vže so Grki zavohali, da gre k papežu in bi ga skoro vtopili. Moral se je vrniti nazaj in pismo poslati po drugih ljudeh v Rim. Ko je papež dobil pismo v roke, je takoj odgovoril Kalojanu in Baziliju. Naznanja jima, da pošlje drugega legata, Ivana iz Casemarina, ki bo prinesel nadškofovski palij in natančniše pregledal vse razmere ter se s carjem pogovoril o vsem, kar je treba. — Ta legat je prišel v Tarnovo na dan rojstva Marijinega 1203. l. ter je izročil Baziliju nadškofijski palij in papežev blagoslov v cerkvi sv. Demetrija, pred Kalojanom, pred škofi in nepregledno množico naroda. Bazilij je prisegel zvestobo in vdanost apostolski stolici.²⁾

Kalojan, ki ni mogel včakati carske krone, je sprevidel, da papež ni zadovoljen samo s praznimi besedami in lepimi obljubami. Da bi lažje in preje dosegel svoj namen, je dal legatu zlato bulo, s katero slovesno zatrjuje zjedinjenje z rimsko cerkvijo in obeta, da se ne bo nikdar odcepil od nje, marveč, da za vselej podvrgava bolgarsko cerkev apostolski stolici.³⁾ Ni mu pa bilo pravo, da je papež poslal Baziliju samo nadškofovski palij, a ni ga povzdignil na čast patrijarško, zato je prosil in roti papeža, da bi poslal pastirsko palico in druga častna znamenja, katera nosijo patrijarhi, in da bi imenoval Bazilija za patrijarha bolgarske cerkve. Dalje prosi, da bi dopustil trnovski cerkvi, da si po smrti vsakega patrijarha sama voli in posvečuje naslednika, ker je zaradi daljave in neprestanih bojov težko in skoro nemogoče obračati se vsikdar v Rim.

Iz tega se vidi, kam je meril Kalojan s svojim zjedinjenjem. Ta prošnja je izražena popolnoma po bizantijskih načelih. Po teh nazorih cesar ne more biti brez patrijarha, zato je ga Kalojan hoče na vsak način imeti. Pravi izhodni cazaropapizem moli iz druge prošnje, da bi si trnovska cerkev sama izbirala in po-

¹⁾ . . . Ex quo seiverunt istud Graeci, miserunt mihi patriarcha et imperator: Veni ad nos, coronabimus te in imperatorem, et faciemus tibi patriarcham, quia imperium sine patriarcha non staret; sed ego non volui, immo recurri ad sanctitatem tuam, quia volo esse servus s. Petri et tuae sanctitatis . . . Et rogo . . . ut mittas cardinales, quibus praecipiat sanctitas tua, ut me coronent in imperatorem, et in terra mea faciant patriarcham, ut sim servus tuus tempore vitae meae.

²⁾ . . . Et ego cum multa devotionis humilitate recepto palleo, exhibui fidelitatis obedientiam, praesentibus episcopis, qui scribunt sanctitati vestrae, et principe nostro, et multis aliis in ecclesia assistantibus.

³⁾ Subsigna autem imperium meum ad securitatem chrysobolam suam, quod nunquam ab ecclesia Romana et ab apostolica sede, principe Apostolorum Petro, ipsum videlicet imperium meum discedet, neque alii imperii mei principes disgregabuntur; sed ut vocatus dilectus filius sacrosanctae et apostolicae sedis principis apostolorum Petri ero. Et deinceps, quascumque terras christianorum seu paganorum meum acquisiverit imperium, sub potestate et mandato eiusdem sacrosanctae Romanae ecclesiae et apostolicae sedis erunt.

svečevala nadpastirje, seveda po volji carjevi, kaker je bilo v Carigradu. Na ta način bi car bil najvišji cerkveni poglavar, a škofje bi bili le za to, da bi izvrševali njegove vkaže in podpisali njegove politične težnje. Zjedinjenje z Rimom naj bi veljalo le v besedi, nikaker pa v djanji. —

Sicer je pa Bazilij vže tako postal najvišji poglavar bolgarske cerkve in se je kot tak tudi vedel. V Bolgariji je bilo sicer več metropolitov, a ker je papež poslal palij le jednemu, namreč trnovskemu, bilo je očitno, da je on dobil primacijalne pravice v Bolgariji. Kot poglavar bolgarske cerkve je Bazilij prosil papeža, da bi ga poučil, kako mu je treba pasti izročeno čredo. Pravi, da so prej dobivali posvečeno krizmo iz Carigrada, sedaj pa Grkl črtijo jednako Bolgare kaker papeža, kaj naj tedaj stori v tej zadevi?¹⁾ Prosi ga, da bi mu poslal še dva palija za prěslavskega in vekuždskega²⁾ metropolita.

Papež je odpravil v Bolgarijo novega legata Leona, kardinala od sv. Križa, da bi kronal Kalojana. Poslal mu je krono, vladarsko žezlo in zastavo s podobo sv. Petra. — Blizu današnjega Pančeva so Mađžari zgrabili Leona in ga pustili še le, ko jim je papež zapretil s hudimi kaznimi.³⁾

Bolgari so Leona z nepopisljivim veseljem sprejeli in dne 7. novembra 1204. je mazilil Bazilija za primasa bolgarskega. Metropolitoma prěslavskemu in velbuždsckemu je papež poslal palij, a škofom v Bdinu (današnji Vidin na Donavi), Nišu, Praničevu in Skopju mitre.⁴⁾ — Drugi dan, 8. novembra, je p. kardinal z velikim sijajem kronal Kalojara za carja bolgarskega. — To so bili dnevi veselja za Bolgarijo.

Papež je v vsem vlsišal prošnje Kalojanove, le Bazilija ni imenoval za patrijarha, marveč primasa. Imel je za to važne razloge.

Kaker smo vže zgoraj v 2. poglavji omenili, ni patrijarhat neposredno božjega izvora, ampak se je razvil sčasoma iz samega vstrojstva cerkve. Prvotno so imeli naslov patrijarški le tisti škofje, ki so sedeli na apostolskih stolicah in sicer v tistih cerkvah, katere je posredno ali neposredno vstanovil sv. Peter. Nicejski cerkveni zbor je priznal le trem škofom to čast, namreč: rimskemu, antiohijskemu in aleksandrijskemu. Pozneje je dobil tudi jeruzalemski škof ta naslov, ker je tudi tam vladal sprva sv. Peter, katerega je nasledil sv. apostol Jakob. Carigrajskemu škofu ni apostolska stolica nikdar priznala tega naslova, ker se je njegova moč razvila le iz političnih razmer.

¹⁾ Na izhodu so le patrijarhi posvečevali krizmo. Prim. 2. štev. R. K. str. 20.

²⁾ Velbužd je današnji Kōstendil ali Küstendil v južnozahodni Bolgariji. Das Fürstenthum Bulgarien str. 473.

³⁾ Gesch. der Bulg. 237.

⁴⁾ Ibid.

S tega stališča papež ni mogel dati patrijarške časti bolgarskemu nadškofu, ker njegova stolica ni bila v neposredni zvezi z apostoli, še manj s sv. Petrom. — A papež je imel še drug, mnogo važniši vzrok. Dobro mu je bilo znano, kakšne nazore so imeli takrat jutrovci o oblasti patrijarški. Tako je bilo tudi pri Bolgarih, a iz tega bi se o prvi priliki najlažje izcimil nov razkol. Tudi Kalojan ni s tem drugega nič namerjaval, kakor da bi storil bolgarsko cerkev neodvisno od Carigrada in Rima, z drugimi besedami, da bi si vstvaril državno cerkev.

Po takratnih nazorih je patrijarhat bil najvišja cerkvena oblast. Kar se je naravno in polagoma razvilo, to so zmatrali za bistveno, za božjo naredbo, in tako so se v 6. in 7. veku razširili in vtrdili nazori o tako imenovani cerkveni pentarhiji (petovladi). — Cerkev Kristusova je namreč telo — tako so razlagali Grki — in kaker ima telo pet čutov, tako ima tudi cerkev pet čutov, kateri jo ravnaajo, namreč pet patrijarhov: rimskega, carigradskega, aleksandrijskega, antiohijskega in jeruzalemskega. — Iz tega sledi, da so vsi ti „čuti“ jednaki in da je njih soglasje najvišje in najtrdnije ravnilo vernikom vesoljne cerkve v vseh dvomljivih verskih vprašanjih. To oligarhijo so zmatrali kot božjo naredbo.¹⁾

Pri tem vendar niso s početka oporekali prvenstva rimskemu patrijarhu, ampak so ga imenovali prvega patrijarha, ali polagoma so mu v svoji teoriji trgali kos za kosom od njegove oblasti. Nekateri so imenovali rimsko cerkev vid, ker kaker oči vodijo človeka, tako tudi rimski patrijarh vesoljno cerkev. Drugi so jo imenovali tip, ker če žival izgubi vsa čutila, ostane ji še vendar tip, s katerim si vzdržuje življenje. — Za tipom pride okus, in to je bizantinska cerkev; aleksandrijska je vid, antiohijska sluh, a jeruzalemska vonj²⁾ — Te primere so sicer malo smešne, vendar še vsaj nekoliko opravičene. A Grki so šli dalje in so učili, da je cerkvena pentarhija izražena v grški besedi *záqa* (glave), namreč: Konstantinopol, Aleksandrija, Rim, Antiohija, Jeruzalem. Tukaj je Rim vže na tretjem mestu! Tako razlaga najznamenitiši grški kanonist Teodor Balzamon in dostavlja, da so patrijarhi vsi jednaki, dasi je rimski po pravici izobčen iz pravoverne cerkve. Čudno, da ima izobčeni patrijarh iste pravice kaker drugi. No, takih nedoslednosti je vse polno v grških bogoslovnih knjigah. Primerjali so najvišjo cerkveno oblast peterim čutilom, potemtakem ne bi moglo biti več patrijarhov, in vendar so priznali, kaker smo vže slišali, bolgarskega patrijarha in pozneje — v 16. stoletji — je

¹⁾ Photius II 133: „Diese Oligarchie ward als etwas von Gott selbst Angeordnetes betrachtet und nach und nach suchte man diese Anschauung tiefer und vielseitiger zu begründen.“

²⁾ Ibid. 134.

patrijarh Jeremija II. priznal moskovskega metropolita za ruskega patrijarha.

Papež Inocencij III. je popustil Bolgarom, koliker je le mogel, a njihovega škofa ni smel imenovati patrijarha, ker bi na ta način sam pospeševal razkol. — Na zahodu patrijarhat ni imel toliknega pomena, zato je papež Bolgarom zatrjeval, da je patrijarh in primas isto.¹⁾ Vendar je glede na izvor patrijarh na višji stopinji kakor primas.

Papež je vže s tem dovolj odlikoval bolgarsko cerkev, da ji je dal primasa, a dopustil je celo, da bolgarski metropolitje in škofje sami volijo primasa, ali novoizvoljeni mora poslati poslanca v Rim po palij in, ko ga dobi, mora priseči zvestobo sv. stolici. — V liturgičnem oziru je bolgarska cerkev ohranila svoje posebnosti. Oblast trnovskega primasa je obsegala te le metropole: veliko-prěslavsko, drstersko (Silistria), ovečko (Provad), lovečko, črvensko (Ruščuk), b'dinsko (Vidin) in sofijsko (Srēdec). Pozneje so se pridružile še druge škofije, kakor mezbrijska in dr.²⁾

Bazilij in Kalojan sta zahvalila papeža v posebnih pismih, iz katerih se zopet vidi njuna sebičnost. — Papež je poslal Kalojanu kraljevske krono (*regium diadema*) in mu dal kraljevski naslov, a on se v svojih pismih dosledno zove carja (*imperator*), Bazilija je imenoval za primasa, a on se imenuje patrijarha.³⁾ V istem pismu je Kalojan izjavil papežu, da se bo v duhovnih rečeh obračal v Rim, sicer pa bo popolnoma samostalno vladal.

Gotovo je, da nameni Kalojanovi niso bili čisti, vendar so se škofje in ljudstvo iz srca zjedini z Rimom.⁴⁾

Žal, da je sebičnost in ošabnost zahodnjakov pokvarila lepe in plemenite osnove velikega papeža Inocencija III. — Njegov idejal je bil navrniti krščanske vladarje na pot resnice, pravice in poštenja ter ž njihovo pomočjo osloboditi sv. zemljo. Klical je krščanske narode na boj in ti so poslušali glas poglavarja krščanske cerkve; zlasti na Francoskem se je zbrala lepa četa hrabrih vitezov. Toda od Francije do Palestine je daleč, a brodovja je bilo premalo.

Trebalo se je torej obrniti na najmočnejšo takrat pomorsko državo, ponosno Venecijo. Hladna srca benečanskih spekulantov so se kaj malo ogrevala za velike ideje, katere so gonile zahodni svet v sv. deželo, njim je bilo le do dobička. Le za dobro

¹⁾ . . . Primas et patriarcha, pene penitus idem sonant.

²⁾ Gesch. d. Bulg. 395.

³⁾ Dominus Leo, legatus apostolicae sedis . . . benedixit sanctissimo patriarchae regni mei et totius Bulgariae, ex praecepto vestrae sanctitatis unxit me chrismate, mihi benedicens: et consecravat me in patriarcham Ep. Basilii.

⁴⁾ Cesarizam i bizantinstvo II. 125.

plačo so obljubili križarjem, da jih preskrbe z vsem potrebnim, a ker je križarjem zmanjkalo denarja, so jim morali odslužiti, in tako se je zgodilo, česar ne bi nikdo pričakoval: krščanski križarji so kakor razbojniki napadli krščanske zemlje. Benečane je vže dolgo mikala lepa Dalmacija, zlasti Zader, kateri se je pred 20 leti otel njihovemu gospostvu. Zviti beneški dužd (doge) Enrico Dandolo je pregovoril križarje, da so vdarili na Zader in ga osvojili. Hudo je bolelo papeža, ko je zvedel za to sramoto, ali zastonj je vgovarjal, svaril, prosil, pretil in celo ekskomunikacijo izrekel nad križarji, benečanska spekulacija je morala doseči svoj namen. — Tudi mnogi francoski baroni so bili nevoljni in so silili, da se čim prej odrine v sv. zemljo, a ker je bil vže pozni jesenski čas, so morali ostati v Dalmaciji do spomladi.

Toda zvitim Benečanom še to ni bilo dovolj. V duždu Dandolo je kipelo sovraštvo do Bizantincev in vže dolgo je iskal prilike, da bi se jim maščeval, ker so ga bili pred 30 leti kot poslanca v Carigradu oslepili. Sedaj je bila za to vgodna prilika. — Cesarja Izaka Angela je zbacnil njegov brat Aleksij s prestola in mu dal izkopati oči. Izakov sin Aleksij je pa pobegnil v Italijo, da bi dobil pomoči proti svojemu stricu. Najprej se je obrnil na papeža, ali ta se ni hotel spuščati v homatije notranje bizantinske politike. Šel je potem v Benetke, kjer so mu obljubili pomoč.

Ko so križarji ležali pred Zadrom, je prišel iz Carigrada nov glasnik, kateri je v imenu Izakovem in Aleksijevem ponudil veliko denarja križarjem, ako bi zbacnili cesarja Aleksija III, razven tega je obljubil, da se bo grška cerkev zjediniła z rimsko in da bo bizantinski cesar podpiral križarje proti teldžukom.

Ta prilika je bila prevabljava, da je ne bi porabili. Benečane je priganjala želja za maščevanjem in dobičkom, a tudi križarje so razni vzroki vlekli proti Carigradu. Mej njimi je bilo zadolženih in propadlih aristokratov, kateri so si hoteli napolniti žepe v bogati prestolnici izhodnega cesarstva. Drugi so imeli pred čmi cerkveno zjedinenje in pomoč v vojski proti nevernikom. — Tako so navzleč ostrí prepovedi papeževi odrinili l. 1203 proti Carigradu in dne 23. junija se je vstavilo njihovo brodovje pred mestom — Po devetmesečnem obleganju so Latinci vdrli v mesto ter postavili na prestol Izaka in njegovega sina Aleksija, ki pa nista mogla ali nista hotela izpolniti pogojev, pod katerimi so jima križarji pomagali do krone. — Ko se je kmalu potem vzdignila vstaja, ki je Aleksija pahnila s prestola, so križarji drugič vdarili na Carigrad in ga osvojili za sebe. Tako je nastalo carigrajsko latinsko cesarstvo in prvi latinski cesar v Carigradu je bil Balduin, grof flandrski.

Križarji so si pri tem hudo omadeževali roke z grško krvjo, ker so klali in razbijali po mestu ter počenjali vsakovrstne nesramnosti, da je bilo groza. Z druge strani so pa tudi Grki kipeli

od sovraštva do Latincev in jim škodovali, kjer so le mogli. Staro nasprotstvo mej grškim in latinskim življenjem je sedaj izbruhnilo v vsej grozoti. — Mislilo se je, da se bodele sedaj obe cerkvi zjedini, toda zgodilo se je ravno nasprotno, sovraštvo se je še povečalo. Grki so preklinjali in črtili zahodnjake iz vse duše kaker nevernike.

Četrta križarska vojska je imela jako slabe nasledke: za sv. zemljo se ni storilo ničesar, dasi se je toliko denarja in krvi potrosilo. prepad mej Rimom in Carigradom je postal še hujši in papežu so se razbili vsi lepi upi na obnovljeno bolgarsko državo. — Kaker so zahodni vladarji v obče mnogo krivi žalostni vsodi južnih Slovanov, tako so tudi zdaj križarji zakrivili, da se je Bolgarija odtrgala od Rima in si s tem nakopala na glavo veliko nesrečo.

Vže smo prej omenili, da so Bolgari prijazno sprejeli križarsko vojsko Friderika Barbarosse. Friderik je imel prav, da ni vdaril na Carigrad, a da ni hotel bolgarskemu vladarju priznati carskega naslova, tega je bila kriva nemška prevzetnost in ošabnost, s katero so povračali slovansko gostoljubje.

Ko so križarji oblegali Carigrad, ponudil jim je tudi Kalojan 100.000 vojščakov in drugega ni tirjal, kaker da bi mu priznali carski naslov.¹⁾ Ko je Balduin vže kot cesar obiskoval tračka in macedonska mesta, zopet mu je ponudil Kalojan prijateljsko roko, ali ošabni Latinci so zaničljivo odbili vse njegove ponudbe. Zaslepljeni in lakomni zahodni plemenitaši niso mogli razumeti, kolikega pomena je Bolgarija za križarske vojske in za novovstanovljeno latinsko cesarstvo ter za rimsko cerkev. Čisto drugače je o tem sodil papež, ali njegov glas ni našel odziva. Po pravici je tožil Inocencij, ko je zvedel, kaj se na izhodu godi: „Vse to bo na veliko škodo cerkvi in bo onemogočilo spreobrnjenje izhoda“.

Lakomni baroni in grofje so si mislili razdeliti lepe balkanske zemlje, zatorej so Kalojana zaničljivo zavrnil, da ne sme govoriti ž njimi kot vladar, marveč kot podložnik, ker oni ga zmatrajo za nepravničnega osvojitelja nekdanje grške zemlje, katera sedaj njim pripada.²⁾

Kalojan je iz tega pač lahko sprevidel, kam merijo Franki, da so mu sovražniki in da bodo prej ali slej vdarili na njegovo državo. Res se moramo čuditi kratkovidnosti in prevzetnosti Latincev, ki so na ta način prisilili Kalojana, da je nastopil kot hud sovražnik novega carigradskega cesarstva.

Grška mesta so iz dna duše črtali novo vlado in frankovske barone, ki so gulili in tlačili podjarmljeni narod.³⁾ Tračka

¹⁾ Gesch. d. Bulg. 236.

²⁾ Ibid.

³⁾ Cesar'zam i biz. 243; Ges. h. der Bulg. 238.

mesta so se obrnila na Kalojana, ki jim je bil doslej zaklet sovražnik, da bi jih oslobodil neznošnega jarma in so mu za to obljubila grško cesarsko krono.¹⁾ Kalojan je sprejel ponudbo in tako so zopet prišli Bolgari v zvezo z Grki. L. 1206. je zbral veliko vojsko in pobil Latince pri Drinopolju. V tej krvavi bitki so Bolgari vjeli samega latinskega cesarja Balduina; padlo je mnogo velikašev, med njimi tudi betlehemiški škof, ki se je z drugimi vred v oklopu in s čeljado bojeval. Grško ljudstvo se je jako spotikalo nad tem, da so latinski duhovniki nosili v boji orožje, ker ni bilo vajeno na kaj takega.

Ko je papež Inocencij zvedel, da je brubnil boj mej Bolgari in Latinci in da je Balduin vjet, pisal je Kalojanu kaker oče svojemu sinu in ga prosil, da bi pustil na slobodo Balduina. Mirno in blago mu dokazuje, da to zahteva njegova lastna korist, ker se od zahoda spravlja velika vojska na Grško, pa bi Latinci lahko vdarili na Bolgarijo in maščevali Balduina. Z druge strani pa tudi sovražni Madžari nanj preže in dvem sovražnikom bi se težko vpiral. Naznanja mu, da je vže naložil Balduinovemu bratu Henriku, poveljniku križarske vojske v Carigradu, da bi nagovoril Latince na mir z Bolgari in da ne bi več napadali bolgarske zemlje. — Henriku je Inocencij mej drugim pisal: „Plemstvu tvojemu z apostolskim pismom zapovedujem, da skrbite za oslobojenje tvojega brata in da sklenete pravi in trajni mir s predragim mojim sinom Kalojanom, slavnim kraljem bolgarskim in vlaškim; naj odslej veže Bolgare in Latince zvesto in krepko prijateljstvo, katero bo jednim in drugim jako koristilo“.

Kolika sreča, ko bi se izpolnile želje papeževe! Toda prepad se ni dal več premostiti. Kalojan je mej tem dal Balduina v ječi vmoriti. — Grk Niketas pripoveduje, da so trački Grki zopet odpadli od Bolgarov in se združili z Latinci, a to da je Kalojana tako razkačilo, da je dal Balduina iz ječe izvleči, odsekati mu roke in noge ter ga vreči v neko jamo, kjer je tretji dan v strašnih mukah izdahnul.²⁾

Papežu je Kalojan odgovoril zavračujoč vso krivdo na Latince, ki so tako bahato prezrli njegove ponudbe in mu izjavili, da ne sklenejo z njim miru, ako ne povrne zemlje, katero je krivično odtrgal carigraskemu cesarstvu. — Balduina ne more izpustiti, ker je vže v ječi poginil. Zatrjuje pa svojo vdanost do sv. Petra. Ponosi se z zastavo, katero mu je bil poslal papež, in dostavlja, da je on dobil krono od papeža, ne pa križarski cesar. — Vender je njegova vdanost vže precej ohladnila, ker papeževega legata ni sprejel z dostojno častjo.

Papež je še jedenkrat poskusil, da bi ga pripravil na mir.

¹⁾ Ibid.

²⁾ Gesch. der Bulg. 240.

Pisal mu je ljubeznivo pismo 25. majnika 1207. V tem pismu ga svari, ali blago, da ga ne bi razžalil. Očita mu, da se je prevzel zaradi dobljenih zmag, a trebalo bi za to zahvaliti le Boga, ki je kaznil Latince za njihove hudobije. — Obžaluje, da njegovega legata ni sprejel z dostojno častjo „Vendar, pravi papež, jaz te ljubim kaker svojega predragega sina in sem z vso častjo sprejelo tvojega poslanca“. — Naznanja mu, da je zvedel, kako je vže zdavna hotel poslati poslanca v Rim, a ni mogel, ker čez Ogersko ne bi smeli potovati, in tudi čez morje ne, ker bi jih Benečani vlovili; zato je zapovedal ogerskemu kralju in beneskemu duždu, da dovolita sloboden pot njegovim poslancem. — „Zato pa, ker mi zatrjuješ, da si vedno vdan apostolski stolici in da bi za njo tudi glavo dal, če bi trebalo, priporočam tvoje carsko veličastvo Bogu in zahvaljujem Njemu, od katerega prihaja vse dobro, da ti je milostljivo vdahnil take misli“. H koncu ga opominja, prosi in roti, oslanjajoč se na njegovo zvestobo in vdanost do apostolskega sedeža, da bi sklenil mir z Latinci.

Kalojan se ni dal pregovoriti, ampak je ostal hud sovražnik Latincem, kar so seveda največ sami zakrivili.

Vsakemu je jasno, da je to nasprotstvo moralo oslabiti vezi mej Rimom in Bolgarijo. Kaker so zahodnjaki v četrti križarski vojski povečali sovraštvo mej Grki in Latinci, tako so odvrnili tudi bolgarski narod od Rima. — Navadni ljudje ne znajo ločiti vere in cerkve od onih, ki pripadajo k cerkvi, in tako je sovraštvo do Latincev polagoma prešlo tudi na zahodno cerkev, tem bolj, ker so se križarji bahali, da so pri vsem svojem podjetji imeli pred očmi le slavo božjo in čast rimske cerkve ter so v ta namen počenjali najhujše grozovitosti. Reči moramo z Markovičem: „Mi dakle možemo držati, da je zlokožno (pogubno) bilo ovo latinsko carstvo na Bosporu te žaliti iz dua duše ovaj historički dogadjaj.“¹⁾

Rekli smo vže, da se je Kalojan iz političnih vzrokov obrnil v Rim, vendar je njegova vdanost bila trdna. Od takega polbarbara niti ne moremo kaj več pričakovati. V verskih in cerkvenih rečeh ni bil posebno poučen in svoje verske nazore je dobil od izhodne cerkve. Vendar, ko bi Madžari in križarji ne napadali Bolgarije, država bi se s časoma trdniše zavezala z apostolsko stolico, ker sta narod in duhovščina bila privržena Rimu. Ker je pa Kalojan videl, da se papeževi opomini nič ne primejo njegovih nasprotnikov, skušal si je sam pomagati, ljudstvo je pa polagoma izgubljalo ljubezen do zahoda ter vedno bolj črtilo svoje sovražnike in ž njimi vred zahodno cerkev.

Grki so se kmalu nasitili Kalojanovega prijateljstva, ker je grozno razsajal po grških pokrajinah z divjimi Kumani, ki so žrtvovali svojim malikom najlepše grške ljudi. — Vzdignila so

¹⁾ Cesar. i biz. II. 253.

še nekatera mesta proti njemu, ali Kalojan je zadužil vpor, ter se grozno maščeval nad vporniki. Grški kronist Niketas hudo toži nad razvalinami nekdanj cvetočih mest, nad opustošenimi polji in vrtovi, kjer sedaj zverina stanuje mesto ljudi. Kalojan se je hvalil, da bode on sedaj naplačal Grkom krvološtva Bazilija II, „Ubijalca Bolgarov“, in se je ponašal, da je on „Ubijalec Rimljanov“.¹⁾

L. 1207. je Kalojan vdaril na Solon. Pa nagovoru njegove žene Kumanske se je neke noči prikradel v njegov šotor poveljnik Manastres in ga je prebodel. Drugi dan (8. oktobra) je v groznih oblečinah izdahnul dušo surovi ali krepki bolgarski vladar, ki je bil strah in trepet Grkom in ki bi v drugačnih okoliščinah lahko vstvaril močno in trajno državo. Kmalu za njim je vmrl tudi trnovski primas Bazilij in po njuni smrti je vedno bolj propadala v Bolgariji misel cerkvenega zjedinenja in se vtrjeval razkol. — Kalojana je nasledil sin njegove sestre, Boril, ki je bil tudi kriv vmora Kalojanovega.²⁾ Boril (1207 — 1218) je bil slab vladar in pod njim je država naglo propadala. V deželi je kar mrgolelo vsakovrstnih krivovercev, zlasti so se bogomili takrat povzpeli na vrhunec svoje moči. S papežem še vendar Boril ni popolnoma pretrgal vezi. Na papeževo povelje se je l. 1211 sešel v Trnovu bolgarski cerkveni zbor, da bi poravnal verske homatije. To je prvi cerkveni zbor, kateri nam je znan iz zgodovine stare bolgarske cerkve. — Na tem zboru so se mnogi odrekli krivovestva, a proti bogomilskemu nauku se je izreklo cerkveno prekletstvo. Boril je na to pregnal mnogo bogomilov, druge je pa v ječo pahnul, zadušiti jih pa ni mogel, ker so bili presilni. — S carigrajsko-latinskim cesarjem Henrikom je Boril stopil v prijateljsko zvezo in mu dal svojo krasno hčer Marijo za ženo, ali to prijateljstvo ni mnogo koristilo niti Bolgarom niti lat. cesarstvu.

Borila je l. 1218. zbacnil s prestola sinovec Kalojanov, Ivan Asen II, ki je bil po smrti svojega strica zbežal na Rusko. Z rasko pomočjo je zasedel bolgarski prestol, ki mu je po postavi tudi pripadal. — Pod njegovo vladno (1210 — 1241) se je Bolgarija zadnjikrat pokazala svetu sijajno in močno. Njene meje so se razširile tako daleč, kakor nikdar poprej niti pozneje. Asen II. je skrbel tudi za notranji blagor svoje države. Bil je blag in miroljuben človek, a poseben vojskovodja ni bil. V verskem oziru je pustil proste roke vsem veram, kar je sicer za nekaj

¹⁾ Grki so se sami imenovali Rimljane (*Ρωμαῖοι*) in jih je hudo žalilo, če je kdo njihovega cesarja imenoval grškega cesarja. — Papež Ivan XIII. je enkrat v nekem pismu na carigrajskega cesarja, Nicefora imenoval Otona I. rimskega, njega pa grškega cesarja, a vsled tega je v Carigradu nastala tolika razburjenost, da se papeževo legato v ječo vrgli in bi jih skoro zadavili.

²⁾ Gesch. der Bulg. 243.

časa odstranilo notranje nemire, ali trajen tak mir ni mogel biti. Kmalu po njegovi smrti so se kazali hudi nasledki. Pravoslavni cerkvi pa ni bil neprijazen, marveč je pozidal mnogo samostanov ter bogato obdaril cerkve in duhovščino. — Iz sovraštva do latinskega cesarja, združil se je Asên II. z grško-nicejskim cesarjem Ivanom Vatacom ter je zaročil svojo desetletno hčerko Heleno z Vatacovim dvanaajstletnim sinom Teodorom. Nicejski patrijarh German je blagoslovil zaroko, ob enem je pa imenoval trnovskega nadškofa za patrijarha bolgarske cerkve. — Stara bizantinska politika! — Ker je papež Bolgarom dal primasa, razkolniški patrijarh jim daje patrijarha, ali papež ni iskal drugega, kaker da njega priznavajo poglavarja Kristusove cerkve, a grški patrijarh jih je hotel k sebi privezati na korist grškega cesarstva. —

Tudi te zveze so bili nekoliko krivi Latinci. Ko se je l. 1228. izpraznil carigrajski prestol, imel ga je zasesti Balduin II; ker je pa ta bil še maloleten deček, nastal je prepir, kdo bi prevzel v njegovem imenu vladati. Jedna stranka je svetovala, da bi poklicali za državnega regenta Asêna, ki je bil v sorodstvu z Balduinom. Imel je namreč za ženo Marijo, hčer ogerskega kralja Andreja II, ki je bil svak cesarja Roberta, očeta Balduinovega. Hoteli so celo, da bi se Asênova hčerka zaročila z mladim Balduinom, ali druga stranka se je odločno vprla in tudi zmagala. Mnogi vitezi so vsled tega zapustili Carigrad in prestopili v službo Asênovo. — On je pa bil silno razžaljen in se je vsled tega pridružil Vatacu. — Ker sta Ivan Vatac in njegov patrijarh German bila sovražna sv. stolici, zatorej je papež hotel odvrniti Asêna od take zveze. Gregor IX. (1227 — 1241) je zmatral Asêna za katolika in je zato zahteval od njega, da se odvrne od Vataca in vzame nazaj malo Heleno. — Škofu ostrogonskemu je papež naložil, da izobči Asêna, ako ne bi vbogal. — Kar je papež zahteval, to se je zgodilo, ali Asên tega ni storil iz vdanosti do rimske cerkve, ampak iz drugih vzrokov. — Nekoliko so Ogri na njega vplivali, glavni vzrok je pa bil strah pred Vatacom. Njuno prijateljstvo ni moglo biti trdno, ker sta oba hrepenela po carigrajski kroni. — Asên je svojo hčerko privabil iz Niceje v Drinopolje z izgovorom, da bi jo še enkrat rad videl, od tod jo je pa s seboj odvedel v Trnovo. Na to se je obrnil na papeža in ga prosil, da bi mu poslal legata, kateri bi sklenil zvezo med njim in Latinci. Papež mu je poslal škofa iz Perugie Salva de Salvis, ali kakšen uspeh je imelo to poslanstvo, ni znano. Gotovo je, da je Asên še istega leta obrnil plašč in se zopet združil z Grki.¹⁾ Papež je sedaj poklical ogersko-hr-

¹⁾ Conciliis atque armis cum Vatatizio sociatis in Latinum nomen, in Romanum pontificem et in catholicam religionem aperte persecutionem indicit et bellum.

vaškega kralja Bela IV. (1235 — 1270) in carigrajskega cesarja Balduina II. na križarski boj proti nezvestemu Bsánu. Bela se prepravljaj na boj, ker je hotel Bolgarijo pod svojo oblast spraviti, ali premeteni Asén si je vedel pomagati. Hitro je pretrgal vezi z Grki in se združil z Latinci. Ko se je čutil varnega, zopet se je obrnil na stran grško. — Ko je namreč oblegal neko grško mesto v Traciji, dobil je glas, da mu je vmrla žena Marija, rojena Madžarka, sin in patrijarh Joahim. To ga je zelo potreslo in nekdo mu je hitro vtepel v glavo, da je to kazen božja, ker se je sprl z Grki. Vrnil se je takoj z vojsko domov in poslal svojo hčer Heleno Vatacu nazaj ter se z njim pomiril.

Kmalu potem (1241) je vmerl Asén II. za Simeonom najimenitniši vladar bolgarski. On je svojo državo sicer visoko povzdignil, ali stalne moči ji ni mogel dati. Pod njegovo vladno je sicer Bolgarija živila notranji mir, razvijala se je trgovina in povzdignila se je tudi književnost, ali povsod so se kazala znamenja, da bode ta zlata doba kratka in da Bolgarijo čaka strašna katastrofa. V politiki ni imel nikakšnih stalnih načel, hipna korist je menjavala njegovo mišljenje in ga navračala zdaj sem zdaj tje. Najbolj se je zaupal Grkom, kateri so mu se prilizovali, priznavali mu carski naslov in njegovi cerkvi čast patrijarško. Tako so ga zavarali, da jim je izročil svojo državo na milost in nemilost. Žal, da mu ni odprla oči žalostna zgodovina njegovih prednikov. — Tudi njegova prizanesljivost proti raznim krivovercem je bila zelo pogubna za bodočnost Bolgarije, ker so se kriva verstva širila in množila kaker gobe. Zlasti so bogomili podkopavali vse državne in društvene temelje.

Z Rimom je Asén II. pretrgal vse vezi in si tako s početka vstvaril samostalno državno cerkev, ki je pa popolnoma iznemogla pod vladarjevim cesaropapizmom, a pozneje je bila prosto orodje Grkov, ki so si z njeno pomočjo vtrjevali svoj vpliv na Bolgarijo.

Po smrti Asénovi se je na Bolgarijo vsulo vse gorje, kar si ga človek more misliti. Nasledil ga je njegov devetletni sin Kaliman I. (1241 — 1246). Mesto njega so vladali državni velikaši, ki so iskali le svoj lastni dobiček. — Kalimanu je papež Inocencij IV. (1243 — 1254) poslal krasno pismo o cerkvenem jedinstvu, ali papežev glas ni našel odziva pri bolgarskih veljaki, v Bolgariji je vže zamrla misel na cerkveno zjedinenje z Rimom. —

Mladi Kaliman je vmrl vže v 14. letu, kaker se pravi, zastrupljen. — Zgodovina njegovih naslednikov je polna krvavih dogodkov v vladarski hiši, ker le malo vladarjev je včakalo na prestolu naravne smrti. —

Bolgarsko državo so znotraj slabili politični nemiri in zaroče, zunaj pa Grki, Srbi in Tatari, ki so celo bolgarske vladarje po svoji volji menjevali.

Še enkrat se je Bolgarom ponudila prilika, da bi se združili z Rimom.

Grški cesarji so se v 13. veku večkrat pogajali s papeži o cerkvenem združenju. Papeži so iskreno želeli spravo mej obema cerkvama, ali sebična bizantinska politika je vse pokvarila. — Po dolгих pogajanjih in vsakovrstnih ovirah se je naposled zdelo, da se jim bo vendar le izpolnila želja. Cesar Mihael Paleolog (1261 — 1281) je iskreno želel unijo, dasiravno le iz političnih vzrokov. Papež Gregorij X. (1271 — 1276) je sklical v ta namen štirinajsti vesoljni cerkveni zbor v Lijon (1275). Na ta zbor so prišli tudi grški prelati in so z latinskimi škofi vred slovesno razglasili unijo mej Rimom in grško cerkvijo. Na praznik sv. Petra in Pavla je častitljiv starček Gregor X. služil slovesno pontifikalno mašo, pri katerej so mu stregli grški in latinski škofje, list in evangelij sta se brala grški in latinski in trikrat so odpeli članek: „Qui ex Patre Filioque procedit“. Dne 17. julija je cerkveni zbor sklenil svoje seje in papežu so od radosti solze tekale, ko je zapel „Te Deum“. — Trdno je mislil, da bo zdaj zacelila strašna rana, katero je bil razkol vsekali cerkvi, a žal, motil se je. Na izhodu je bilo mnogo sovražnikov unije in tudi cesar jo je želel le iz politike. S početka je hotel s silo vpeljati cerkveno jedinstvo, ali sila nikjer ni dobra, najmanj pa v verskih rečeh. Nasprotniki unije so se množili dan na dan. Sama cesarjeva sestra Evlogija je iz vseh moči ovirala združenje ter dražila duhovščino in ljudstvo proti Rimu. V tem jo je podpirala njena hči Marija, žena bolgarskega carja Konstantina (1258 — 1277), katera je celo Turke nagovarjala, da bi vdarili na biz. cesarstvo. Vrli patrijarh Ivan Veko (Veccus), iskren prijatelj unije, je moral odstopiti.

L. 1277 je tudi trnovski patrijarh Joahim v Carigradu pred papeževimi legati izrazil svojo zvestobo in vdanost apostolski stolici ter je z drugimi grškimi škofi podpisal poslanico na papeža Ivana XXI. (1276 — 1277), v kateri se priznava prvenstvo rimske cerkvi. Zdi se pa, da doma ni ničesar storil za unijo, kar mu niti ni bilo mogoče, ker je carica Marija imela vso moč v rokah. Nesprestanost so hodili iz Carigrada v Trnovo in iz Trnova v Carigrad grški menihi, ki so posredovali mej Marijo in njeno materjo Evlogijo.

Zviti Paleolog je hotel ob tej priliki s pomočjo papeževo vničiti samostalnost bolgarske cerkve. Vže l. 1272. je obnovil nekdanjo patrijarhijo v Ohridi, od koder se je grščina širila po celi bolgarski državi. Oblast ohridskega patrijarha naj bi segala tako daleč kakor l. 1020, po prvi propasti bolgarske države. S tem je hotel zatreti autonomno bolgarsko cerkev v Trnovu in srbsko v Peci (Ipek). Cesarjevi poslanci so na cerkvenem zboru zahtevali, da se dve cerkvi podložite ohridskemu patrijarhu, ker ste baje nastali brez dovoljenja papeževega; naj se torej obnovi

oblast stare cerkve v Justinijaneji (Justinianaea Prima).¹⁾ Grki so poistovetili propadlo justinijanejsko cerkev z ohridsko, pozabili so tudi, da je sam papež Inocencij III. imenoval trnovskega nadškofa za primasa bolgarskega. Papež je odbil zahteve grških poslancev.

L. 1291. je zopet poskusil papež Nikolaj IV. (1288 — 1292), da bi nagovoril bolgarskega carja Jurija Terterija na zjedinenje s Petrovo stolico. Zlasti je patrijarha opominjal, da izpolni, kar je l. 1277. pred njim samim v Carigradu slovesno obljubil.²⁾ Ne vemo, če je imelo papeževo pismo kak uspeh; zdi se, da je v Bolgariji takrat vže bilo vse gluho in slepo za cerkveno jedinstvo.

Ni naš namen pripovedovati krvave zgodbe bolgarske države koncem 13. in v 14. veka, ogledimo si rajši versko-nravno stanje v Bolgariji v tem času, ker to nam bo pokazalo delovanje in vpliv bolgarske cerkve na narodno življenje in v marsičem pojasnilo veliko katastrofo, ki se bliža Bolgariji.

Strašna je slika notranjega življenja v bolgarski državi okoli 13. veka. — Vsa nesnaga in pokvarjenost se je iz Bizanca vže precepila v Bolgarijo. Bizantinizem, strahovita razuzdanost, verski prepiri in politični razpori so grozno razmesarili in oslabili nekdanj mogočno Bolgarijo. — Kaker je na izhodu v obče v tem času opešal pravi verski duh in izginil vsaki višji vzlet za lepo in vzišeno, tako je bilo tudi v Bolgariji. — Samostani, ki so si v starih časih pridobili toliko zaslug, so se popolnoma spridili in postali kaker nečista mesta, iz katerih se širi kužni zrak po vsej okolici.

Poleg neštevilnih krivoverstev, ki so se vgnezdila v Bolgariji, je prišla okoli sredine 14. veka še nova kriva vera, katera se je posebno mej menihi razširila.

Na gori Atos je začel učiti neki menih Simeon nekaj čuden misticizem t. zv. kvijetizem.

Učil je namreč svoje menihe, naj se zapro v celice, naj naslonijo brado na prsi in nepomično gledajo proti svojemu popku, tedaj se jim bo prikazala nadnaravna svetlost, ki jih bo napolnila z nebeskim veseljem. — Ta „nadnaravna svetlost“ je kmalu zmešala glave menihom in so začeli očitno trositi svoje blodnje mej ljudstvo. — Najgorečniji pristaš tega nauka je bil neki Gregorij Palama, zatorej se ta sekta imenuje tudi „palamovci“ ali „hesihasti“ od grške besede *ἡσυχάζω* = quiesco (počivam). Ta sekta je izlegla brezkrajne prepire, koncile in prekletstva v grški cerkvi. — Hesihasti so učili, da svetlost, katero vidijo na svojem popku, ni Bog, ali je vendar nestvarjena, nadnaravna. Ako torej ta svetlost ni istovetna z Bogom — tako

¹⁾ Gl. zgor. str. 216

²⁾ Nikolaj IV. je bil takrat papežev legat.

so jih zavračali nasprotniki — in je vendar nestvarjena, tedaj sta potemtakem dva boga. — Ta nauk je povzročil velike nepravilike grškemu cesarstvu, ker so se, kaker je bila v Bizancu navada, tudi cesarji vpleli v teološke prepire in ker so celo nekateri carigrajski patrijarhi bili hesihasti.

Neki carigrajski menih, Teodorit po imenu, je zanesel kvizetizem na Bolgarsko, kjer je bilo kaj pripravno zemljišče za take nauke. Kmalu je pridobil visoke in nizke za sebe ter oživil znova stare paganske ostanke. Izkazovali so celo nekemu hrastu božjo čast ter mu žrtvovali ovce in jagnjeta.¹⁾ — Kmalu za Teodoritom sta prišla druga dva meniha iz Atosa, kjer so ju radi bogomilstva pregnali. Jeden — Ciril — se je ponašal, da ima v spanji božje prikazni, razbijal je in zaničeval sv. podobe, Mater božjo in Križanega ter zametaval in obsojal delo in ženitev. — Njegov tovariš — Lazar — je nag okoli letal in si le jeden del telesa prikrival z izdolbeno bučo.

Posebno gorek oznanjevalec te sekte je bil neki Teodozij, ki je s svojimi pridigami privabil neizmerne množice ljudstva obojega spola. Mladi in stari so vreli za njim v samotne in divje gorske kraje, kjer so slavili najgnusnije orgije.

Tudi bogomilstvo je puščalo popolno prostost svojim pristašem, da so se le na smrtni postelji spreobrnili in postali popolni; bogomiski preroki so izrecno dopuščali ločitev zakona in druge nespodobnosti. — Višji stanovi so se od Bizantincev naučili uživati slasti, ki jih ponuja življenje, prosto ljudstvo se je pa pogreznilo v bogomilske in druge zmote.

Pa to še ni bilo dovolj, tudi Judje so morali dobiti svoj delež. V Bolgariji je vže od Borisovih časov bilo narogo Judov, ki so dobivali vedno večjo moč. — Car Aleksander (1331 — 1365) se je zagledal v neko judovsko dekle, katero je na vsak način hotel dobiti za ženo. Njegova zakonska žena Teodora je morala zapustiti sijaj carske palače in se zapreti v samostansko celico, a mlada Judinja se je dala krstiti in je postala bolgarska carica („novoprosveščena carica“). Patrijarh je to dovolil in po smrti so ji v bolgarskih cerkvah peli „večni spomin“. Z nje po pomočjo so se Judje tako osilili, da so imeli jednake pravice s plemstvom.²⁾

Bolgarska pravoslavna cerkev ni mogla v teh žalostnih razmerah ničesar storiti, ker je izgubila vso moč in spoštovanje pri državnih velikaših in ljudstvu. Res so patrijarhi držali več cerkvenih zborov (l. 1350 — 1355) proti bogomilom in drugim krivovercem in nekateri vladarji so jih kruto preganjali, ali vse ni nič pomagalo, ker je manjkalo bogoljubnih, podvzetnih, omikanih in za božjo čast vnetih mož, kateri bi branili pravoverje,

¹⁾ Gesch. d. Bulg. 311.

²⁾ Gesch. d. Bulg. 312.

učili ljudstvo in razganjali krivoverske zmote; manjkala je tudi krepka roka višjega duhovnega pastirja, katera bi brzdala strasti samopašnih velikašev in vladarjev.

Vzdignili so se sicer tu in tam dobromisleči možje, ali njihove moči so bile preslabe, da bi zajezili povodenj, ki je vdrla v Bolgarijo. — Velike zasluge si je pridobil v tem času za bolgarsko cerkev menih Teodozij, ki je bosonog prehodil deželo in povsod z ognjeno besedo pobijal krivoverstvo. V enakem duhu je deloval njegov učenec Evtimij, poznejši patrijarh trnovski. — Ta dva moža sta popravila cerkvene knjige, ki so se sčasoma zelo izopačile, spreobrnila sta mnogo krivovercev in vdahnila neko novo življenje menihom. Tudi bolgarsko slovstvo se je po nju nekoliko povzdignilo. Sam car Sišman III. (1365 — 1393), Aleksandrov sin, je skušal povzdigniti gnilo državo, ali tudi samo prizadevanje teh mož nosi na sebi pečat splošnega propadanja.¹⁾

V tem ko je Bolgarija ječala v blatu npravnega, kulturnega in političnega propadanja, razlegal se je vže od izhoda čez balkanske gore jok in stok pred turškim mečem in rudeče nebo je naznanjalo prihod strašnega sovražnika. Turek je vže prestopil na evropejska tla ter se bližal Bolgarom in Srbom, a nihče se ni zmenil za to. — Ko je bizantinski cesar Ivan Kantakozen prosil Bolgare pomoči proti Turkom, so mu madomarno odgovorili: „Stori, kar moreš, ko pride Turek do nas, bomo se vže branili!“ In ko je malo pozneje Ivan Paleolog prišel osebno v Trnovo prosit pomoči, vrgli so ga celo v ječo. — V takih razmerah je Bolgarija morala neizogibno propasti.

K vsej tej nesreči se je še bolgarska država po smrti Aleksandrovi (1365) razdelila na tri dele. V Trnovo je stanoval Ivan Sišman III., v zahodnih pokrajinah je vladal Ivan Sracimir v Bdinu (Vidin) in na izhodu okoli Črnega morja samostalni knez Dobrotić. Poslednji se je odtrgal celo od trnovske patrijarhije in svojo zemljo podložil carigraskemu patrijarhu.²⁾ V takem položaji je bila Bolgarija nesposobna, da bi se vpirala silovitemu Turku.

Južnemu slovanstvu je pretila strašna nevarnost in na nesrečo so bile vse balkanske države tako razmajane, da se nobena ni mogla krepko v bran postaviti. — Jediní bosanski kralj Tvrdko Tvrdković je snoval veliko misel, kako bi vse južne Slovane združil v jedno celoto, ki bi se lahko vpirala vsakemu sovražniku, ali njega je prehitela smrt in z njim je padla v grob tudi njegova misel.

Slovanski jug je zbral še enkrat svoje moči, ali vsodna kosovska bitka (na Vidov dan 1389) je pokopala slobodo južnih

¹⁾ Ibid. 315.

²⁾ Ibid. 338.

Slovanov. Za Srbijo so kmalu prišle na red: Bolgarija, Bosna, Hercegovina in druge zemlje.

Spomladi l. 1393 je sultan Bajezid z ogromno vojsko vdabil na Bolgarijo in vže 17. julija je padlo Trnovo v turške roke in z njim vred vsa bolgarska zemlja. — Strašna je bila vsoda nekdanj slavne bolgarske prestolnice. Najodličniše meščane in velikaše je Bajezidov sin sklical v neko cerkev na posvetovanje ter jih je dal ondi vse pomoriti. — Stolno cerkev sv. Demetrija so Turki spremenili v mošejo, a zadnjega patrijarha Evtimija so vrgli v ječo.

Drugo leto je pa Bajezid izdal strašen vkaz, da se mora vse lepše in boljše trnovsko stanovništvo preseliti v Malo Azijo. Patrijarh Evtimij je spremljal velikansko množico, ki je za vselej zapuščala svojo domovino. To je bil trenutek, ki bi ganil trde zidove trnovskega mesta, ali ni ganil srca divjega Turka. Otroci so se morali ločiti od starišev, bratje od sester, mož od žene — z žalostnim prepričanjem, da se ne bodo nikdar več videli. — Ko so prešli balkanske gore, so zahtevali turški spremeljvalci, da se mora patrijarh ločiti od svoje črede. Nepopisna žalost se je sedaj poprijela množice. Vsi so padli na kolena pred patrijarha in mu poljubovali obleko, a matere so polagale svoje otroke pred njega. Srečen je bil, kdor se je dotaknil roba njegove obleke, nekateri so trgali celo travo, na kateri je stal, za drag spomin. S solznim očesom jim je podelil zadnji blagoslov in jih opomnil, naj ostanejo zvesti Kristusovi veri; potem je pokleknil z njimi in molil. — Ko so ga vprašali: „Komu nas zapuščaš, dobri pastir?“ — rekel jim je: „Presveti Trojici zdaj in na vekomaj.“ Ko je to izgovoril, so ga Turki silovito odtrgali od njegove črede. — Poslednji trnovski patrijarh je preživel zadnje dni v Macedoniji, a bolgarska cerkev ga časti kot svetnika. — Trnovski izseljenci so se pa brez sledu izgubili v notranjih pokrajinah Male Azije.

Na tisoče bolgarskega ljudstva je padlo pod turškim mečem, mnogi so se pa razbežali; zlasti redovniki in pisatelji so iskali zavetja v Rusiji.¹⁾ Kaker so pozneje po padu Carigrada grški učenjaki iskali zavetja na zahodu — v Italiji, tako so bolgarski pisatelji izročili duševno dedščino propadle Bolgarije Rusom.

* * *

Pri kraju smo z zgodovino stare bolgarske cerkve in države. Preleteli smo v dulu skoro csem vekov bolgarske zgodovine; začeli smo s paganskimi Bolgari, videli smo, kako so se pokrstili, povedali smo važniše dogodke v bolgarski cerkvi in

¹⁾ Gesch. d. Bulg. 349.

državi in pokazali smo tudi, kako je vplivala cerkev na vsodo narodovo. — Osem stolotij je v primeri s človeškim življenjem dolg čas, ali je kratek v življenji velikega, krepkega naroda. — Bolgari, ki so nekđaj žugali vsemu Balkanu in celo ponosnemu Bizancu, ki so vzbujali papežem najlepše nade, so sedaj turška raja. Duševno so padli v grški, fizično pa v tuški jarem.

Kaj je vzrok, da je propadel nekđaj tako mogočen, čil in bojevit narod? — Nečemo pretiravati in iskati vzrokov tam, kjer jih ni, zatoj naj govori Jireček, najboljši poznavalec bolgarske sgodovine: „Die erste Ursache ist der Byzantinismus. Die Bulgaren, Gesetz und Literatur, Sitten und Unsitten von den abgelebten Byzantinern übernehmend, wurden von ihren Lehrmeistern in dasselbe Grab hineingerissen“.

In kaj je presadilo grški plevel na bolgarska tla? — Carigrajska cerkev, s katero so stopili v zvezo.

Drugi vzrok so krivoverstva, zlasti bogomilstvo: „Ferner hat der Bogomilismus zur Zerrütung Altbulgariens nicht wenig beigesteuert. Die düstere Glaubenslehre untergrub die Liebe zum Vaterlande, entzweite das Volk in allen Classen und trieb es schliesslich der Sittenlosigkeit in die Arme.“¹⁾

Bolgarska cerkev se ni mogla vpjeti tem navalom in tudi ni storila, kar bi trebalo, da se ljudstvo odvrne od pogubnih nauk. Prosto ljudstvo je bilo zelo nepončeno v verskih rečeh in sama grška duhovščina je večkrat pospeševala praznoverje.

Bolgarski vladarji so odbili krepko roko rimskega papeža, ki bi jim mogel ozdraviti hude rane, niso se hoteli vpogniti pod jarem sv. Petra, zato se jim je hiša razrušila, ker ni bila zidana na pečini, in morali so vpogniti glavo v turški jarem.

Sklepamo ta odstavek z besedami Gfrörejevimi: „Wären die Bulgaren römische Katholiken geblieben, so würde, denke ich, ein Reich ihres Namens heute noch bestehen und der Türke nicht am Bosphorus herrschen.“²⁾

Fr. K—č.

¹⁾ Ibid. 373.

²⁾ Byzan inische Geschichten II. 269. — Drugi zvezek tega dela je izšel l. 1873. torej pred oslobojem Bolgarije.

Raznoterosti.

Sveti Pavel,

apostol sveta in učitelj narodov. Njegovo življenje in delovanje, spisal dr. Mihael Napotnik, knez in škof lavantinski. Druga popravljena in pomnožena izdaja. V Mariboru 1893. Založil pisatelj. — Natisnila tiskarna sv. Cirila (152 str. v 8.)

Nimamo namena knjige priporočati, ker vemo, da izide naš list prepozno. Knjiga je morebiti vže pošla.¹⁾ Ali radi se ž njo nekoliko poveselimo in izberemo iz nje naukov, ki so posebno primerni času. —

Vže namen je vreden apostolskega moža. Prevzvišeni g. pisatelj pravi: „Vrlji, zavsem neomadežanih značajev šteje današnji syet vbogo malo. Plašč po vetru sukati, dozdeva se mnogoterim pametno, modro in koristno. Žalostna prikazen sicer, ali zato ni neresnična. In od tod prihaja nevspešno delovanje, nemarna popustljivost, tako škodljiva nezaupnost in nezanesljivost.“ Proti tej brezznačajnosti postavlja sv. Pavla za vzgled in dostavlja: „Kdo ne sprevidi, da je Pavlov treba današnjemu, glede na Boga zaspanemu in mlačnemu svetu? Apostolskih mož, pravim, je treba, ki nče brez strahu večne resnice, ki nevpogljivo branijo svete pravice ter vselej in vsakemu nepristrano povedo, kar storiti dolžnost velewa“. V vzvišeni namen je velenčeni vladika opisal sv. Pavla delovanje in življenje. Ogromno gradivo, zajeto iz sv. pisma in iz krščanskih pisateljev, je razvrščeno na 26 poglavij (§§), ki so polna samih lepih in svetih mislij. Pisatelj se nikjer ne izneveri plemenitosti in resnbnosti, cela knjiga do besede je praznična in slovesna, kar človeku tako dobro dē. Ni ene surove ali neotesane ali delavniške besede ne najdeš, v čemer se znanstvena knjiga odlikuje celo od leposlovnih listov. Mislim je ravnopravna oblika t. j. beseda je skrbno likana in oblikana. Rokopis je bil dobro osušen, predno ga je odnesel nestrpní stavec, kar je v današnjih mnogopisnih časih znamenito. Prevzv. g. pisatelj je prijatelj blagoglasju v obče in lepi slovenščini posebe. Za tega delj si je stavke po večkrat predelaval in poravnaval, glasno čital in glasbil, da so se glasovi zložili. Preč. g. pisatelj je govornik, ki dobro ve, da zveni tudi nevezana slovenščina prav blagoglasno, koli govornik besede razumno razvrsti in vbere. Ta trud je očiten v naši knjigi in veseli nas zapisati Prevzvišenemu pisatelju to hvalo. — Tako si je razlagati, da so stavki navadno zloženi, vender vedno razložni, včasih celo vmetalni. Blagoglasju služijo pridevna določila

¹⁾ Pisati je po njo v preč. lavant. ordinarijat.

in razne retoriške oblike. Kdor ima sluh za blagoglasje nevezane besede, bo vprav vžival nekatere strani. V časih se ve da je govor skoraj preslovesen, kar je koj zaznati pri bolj navadnih mislih. N. pr. „Pavel prosi za vbogega roba (Onezima) odpuščenja (1), prizanesljivosti (2) in milosti (3) pri njegovem (4) gospodarju in to s tako primerno (5) dostojnostjo.“ (str. 64) Sokrat se je vedno veselil (1), ponašal (2) in je bogove zahvaljeval (3), da je bil rojen v Atenah (str. 137). Na nekaterih straneh je do 70 pridevnih določil, kar priča, da je Prevzvišenemu pisatelju vzor Iv. Zlatoust, toda čitatelju se vender le vsili vprašanje :

Sehen uns diese langen Falten
Zu Gesichte wie den Alten ?

(Goethe.)

Glagol je bolj skromen in navaden. Nekoliko motijo tudi brezpotrebne besedice : vse, svoj, njegov, oni, ta, tako in pa superlativi v mislih in izrazih. Po vsakem poglavju je čitatelj vtujen od besed in mislij. Knjigi gre pa tudi svoja hvala, da je čitatelju po eno poglavje na dan obilno berilo.

Iz krščanski navdihnenih nauk, ki so posebno primerni našim časom, smo izbrali razpravo o Pavlovi ljubezni do naroda izraelskega. ¹⁾ Velenčeni vladika piše : „Pavel je z vsemi žilami in silami ljubil svoj narod. Toda kakošna je bila ta njegova ljubezen ? V čem je koreninila ? Nedvomno v ljubezni do Jezusa Kristusa, za katerega je hotel Pavel ves svoj ljubljeni narod pridobiti. In ta je edina prava ljubezen, iz katere izviraio tudi druge državljanske čednosti, poganjajo tudi druge domovinske kreposti. Kdor dela za večno srečo svojega naroda, ta bode storil vse in počel vse, s čimer se da doseči večno blagostanje. Tega porok je sv. Pavel, kateri ni umel druge politike kakor le evangeli in Kristusa križanega. Navzlic temu pa vendar ni misliti in ni najti boljših domoljubov, nego sta bila učenik in učenec, Jezus in Pavel. Prvi, vmi-rajoč na lesu svetega križa za vesoljni svet, ravno tisti čas ni pozabil na lastni, četudi neskončno nehvaležni narod svoj. In drugi ga je nosil vedno v svojem srcu, želeč mu večno, stalno srečo.

Mnogo se govori dandanes o domoljubni ljubezni. Nastalo je celo neljubo vprašanje, kar naj pravemu domoljubu več velja, vera ali narodnost ? Škoda, prav velika škoda, da je kedaj nastalo to vprašanje, ne bilo bi smelo nastati. Ali ker se je že sprožilo, naj se pa v prihodnje zakrije z vedno pozabljivostjo. Po mojih mislih ni dosedaj za ljubo našo domovino storil menda

¹⁾ §. 22. str. 118-127.

nikdo toliko, kakor njen prvi sin, pokojni knez in škof lavantinski Anton Martin Slomšek, in to po svojih podučnih spisih, nadalje po nedeljskih šolah, katerim so oni bili oče, posebej še pa po neprecenljivi družbi sv. Mohorja, katero so oni vzbudili. In kako so sodili o tej stvari od vseh, ki so dobre vesti in volje, enako občudovani vladika, ko so že več ko štirideset let za svoj narod neymorno pisali, istega modro učili in ko so nazadnje za svoj narod že tudi mnogo bridkega pretrpeli? Svarili so pred vsem pred praznimi besedami in malovrednim pričkanjem (Drobt. XXI. 91 v. 36) ter priporočali pohlevnost in pa modrost, prijaznost in miroljubnost: čednosti, ki so bile od nekdaj zvezde slovenske, naj ostanejo tudi naše vodilje. (Drobt. XXI. 92 v. 21). Vsem svojim rojakom so kot pravi krščanski rodoljub naročali: „Držimo se naše Avstrije trdno in domoljubno. Avstrija je bila in nam bode ostala edino zavetje... Ljubimo pa tudi svoj domači jezik in likajmo ga po svojih močeh.“ (Drobt. XXI. 96.) Ker so nekateri začeli le preveč vihrati in narodnost brezumno črez vse povzdigovati, vžalilo je jih to tako, da so iz ljubezni do naroda začeli njemu, ki so ga srčno, a ne slepo ljubili, vest izpraševati in mu tudi njegove slabosti očitati, kaker še nikdo pred njimi tega storil ni. Slomšek so svoj rod ljubili, zato so mu pa hoteli na noge pomagati ne s prazno hvalo, nego s krščansko vzgojo, in mu tako nadelati pot tudi do zložnega življenja na tem svetu. „Kar je preveč, zdravo ni. Moje grajilo ne bodi zamera, marveč zdravilo“ (Drobt. XXI. 97—99). Dalje so kazali na to, da je Nemce, tako tudi Slovane razcepilo v sovražne tabore in v krvave vojske zapletlo ravno to, ker se niso trdno držali sv. katoliške vere in so svojo trmo stavili nad nauk Kristusov. (Drobt. XXI. 102.)

Kar zadeva prednost vere pred narodnostjo ali narodnosti pred vero, mora pač veljati to, da je vera svrha in narodnost sredstvo. Kdor želi prvo, mora naravno hoteti tudi drugo. Kdor tako uči, naj se vendar ne ima za brezdomovince, katero očitanje dozdeva se vsaj meni najbolj abotno in najbolj prazno. Kdor se poslužuje tega oponašanja, temu ni verjeti betvice, ker mu ni resnobno za resnico.

Pravi katoličan je vselej bil in bode vselej tudi pravi narodnjak in treba mu ni, to še posebič naglašati. Resnica je sicer, da so prenatepneži tožili Pavla in ga dolžili, češ on ne ljubi naroda. A ljubil ga je bolje, kaker so ga ljubili njegovi tožniki, njegovi sovražniki, ki so postali pogrebniiki svoje domovine, prelepe Palestine, da še do tega (trenljaja nimajo njihovi potomci lastovitih tal. Prenapeta struna rada poči. Čudno je pač vsekako, da so ljudje tudi Gospoda tožili, da je vpornik, da je vstaš, da je, recimo, brezdomovinec (Luk. 23. 2. 5). In vender je Gospod točil mile solze nad domovino, videč, da jej ni rešitve, da jej preti časna in večna poguba, ker zaničuje vsak opomin. Pa tudi

Pavla in njegovega tovariša Sila so židje v Salonu kričili vstaje. (Dejanj. apost. 17, 6, 7.) In pozneje je sv. Pavla judovski odvetnik Tertul dolžil pred deželnim namestnikom Feliksom silovite vstaje, lagajoč; „Našli smo tega človeka, da je prava kuga in da snuje vpor zoper jude po vsem svetu in da je vodnik ločinki Nazaretski. On je tudi tempelj poskusil oskruniti, pa smo ga zgrabili in smo ga po svoji postavi hoteli soditi.“ (Dejanj. apost. 24, 5, 6). Kdo je pač bil boljši domoljub, Tertul ali Pavel? O hinavščina! O ti prezlobna in predrzna hinavščina!

Kršćanstvo se nikaker sovražno ne vstavlja, ono se nikaker škodljivo ne protivi domoljubnosti. Ne in milijonkrat ne! marveč krščanstvo je povzdiguilo ljubezen domovinsko v sicer glavno, vendar ne v izključno državljansko krepost. Res žalostno, ko bi se moralo krščanstvo po preteku skoro dvajset sto let še braniti v tem oziru. Krščanska vera je edina in sicer prav krepka zaslomba za manjše narode v vsch onih državah, v katerih prebiva več narodov pod eno vpravno streho. Sv. krščanska vera namreč uči, da je sam Bog hotel, naj bode in naj ostane razlika med mnogovrstnimi narodi, ki so vsi njegovi ljubi otroci. Krščanstvo nalaga posameznim narodom, naj se med seboj bratovski ljubijo, kaker otroci enega očeta in naj drug drugemu krivice ne dela, ki bi nje sam od svojega soseda prenašati ne maral. Le pogledjmo po naši ljubi, mnogojezični, avstrijski domovini! Kdo je bil šibkemu Slovincu od nekdaž zanesljiv prijatelj? Mar li nekatoličani katerekoli narodnosti? Ne! temveč sv. kat. cerkvi ter svetlemu cesarju zvesto vdani katoličanje katerekoli krvi. Glej narod moj! to so pravi avstrijski domoljubi in tudi najboljši prijatelji.

Ohranimo tudi mi narodu vero, pa ga varujmo mlačnosti, varujmo ga odpada od svete vere. Narod brez vere je stavba na pesek. Greh je največi sovražnik domovine, naroda.

Da! kadar opešata v narodu vera in nравnost, takrat se mu bliža sužnost. Vera je narodu najlepša svetinja in blaginja. Brez svete vere ne moreš posameznikov časno in večno osrečiti, zato tudi ne naroda. Narod pripraviti ob vero, je grše in še večja sramota in nesreča, kaker če izgubi devica cvetico ljube sramežljivosti in nedolžnost in srčni mir in poštenje in premoženje, tako da na zadnje obupa in zavoljo storjenega detomora sama žalostno in sramotno vmreti mora, od vseh zaničevana, pomilovana pa od nikogar!“

Ob koncu bodi izrečena Prevzv. Vladiki prisrčna hvala, da je slov. narodu podaril tako lepo delo. Naj se mu izpolni vroča želja, da bi čč. duhovniki slovenski pridno čitali in študirali pisma sv. Pavla apostola po vzgledu nepozabnega Slomšeka, da nam zasluzine zlata doba: Pavlov in Slomšekov.

Dr. J. Pavlica.

„Vesna“ o nasvetovani „Leonini“.

Naš nasvet ob vstanovitvi katoliškega pisateljskega društva je ostal skoraj brez odziva v javnosti. Zdi se, da stvar ni še zrela ali bolje: ideja ni našla mož. Kar jih je, so vže drugod v delu in ne morejo vsemu kaj. Iz tega razloga so molčali poklicani možje. Kjer pa so molčali možje, ne bi bila smela tako oblastno govoriti dva mladeniča v 10. št. „Vesne“. Toda mlada gospoda — va — in n — t menita, da govorita z „ljudmi, ki niso v nikaki zvezi z dijaki“. Takim se ve, da se lahko vse dopove, tudi da na Dunaju nekaterim Slovenijanom roge rastejo. Nas pa niste našli!

Kar sta izvolila namigniti o „Leonini“ sami, bodi pozabljeno, ali kar sta navrgla o prijateljskem nadzorovanju mladine in nje zavetišču, je prav, da se zapomni. Mi smo pisali, da mladi akademiki „niso še možje, da niso še odgojeni, da so še v šoli, potrebni nauka in dobrega sveta“. To smo pisali o akademikih v o b č e, nikar pa ne o g g. — va — in n — t. Ona da nista moža? ali pa da sta še v šoli? Morda res nista v šoli . . . , ali dobro bi bilo, da bi ponavljala collegium logicum. Tam bi izvedela, da se ne sme zamenjavati in bloditi pojmov. Tako pa — ker nista več v šoli — sta zamenila vseučilišnike — bodoče prwake naroda — z obrtniki, kupčevalci, trgovci ali njih pomočniki (!), nižjimi vradniki, častniškimi namestniki (pet čevljev merim, palcev pet!), z ljudskimi učitelji i. t. d. Zblodila sta pojmov: „k r š č a n s k i o d g o j e n e g a m o ž a“ s „s a m o s t o j n i m g o s p o d o m, ki lahko živi in izhaja brez vsakega (sic) nadzorstva“. Kdo namreč? trgovski pomočnik ali častniški namestnik ali ljudski učitelj? — Pravita pa tudi, da „duhovnik, kapelan smatra se nezmotljivim gospodom in vladarjem pobožnih duš“. „Smatra se“ ali k e d o g a „s m a t r a“ (sit venia verbo), ni lahko vganiti.

O duhovnem voditelju pišeta: „Prisiljena reč nikjer ni dobra“ in pa: „Kdo mu (akademiku) bo drag vodnik nego zopet „duhovni voditelj“ — vrstnik njegov?“ (t. j. 23—24 letni kapelan). Za to je pa treba „slepe samostanske pokorščine“. Res incognita animos turbat. Morala bi bila vsaj pogledati v naučni slovar, kak posebnost je duhovni voditelj, predno sta pisala o njem.

Ponosno pa povdarjata poštenje, čast in z n a č a j n o s t slovenskih visokošolcev.

No menimo, da smo mi vender le pred njimi, kjer gre soditi o značajnosti one mladostne dobe, ko smo mi vže preživeli, a gospoda — va — in n — t nimata še te prošlosti. Ker pa dobro vemo, da jima naša beseda ne velja, navedemo o značajnosti dijaštva in izobraženega občinstva naših dnij pomenljive

besede temeljitega misleca in znanega prijatelja mladine, moža, kojega tudi mi resnično spoštujemo, če tudi vemo, da ni katoliški cerkvi prav nič prijazen. Ta mož je prof. Masaryk, čegar besede so: „So können sich in Ermanglung einer einheitlichen Weltanschauung keine vollendeten Charaktere bilden, nur ein intellectuelles und moralisches Chaos

In einer solchen Zeit der geistigen Anarchie kann es keine allgemein verbreitete gründliche Bildung geben, nur eine Halbbildung, eine Halbcultur, und so ist denn das charakteristische Kennzeichen unserer Civilisation jene eigenthümliche Halbheit mit allen ihren schrecklichen Folgen für Kopf und Herz derer, welche sich nicht zur Einheit und Harmonie emporarbeiten können Man sehe sich nur unsern absolvirten Hochschüler an. (Gospodoma — a — in n — t torej to ne velja). Am Gymnasium lernt er Mathematik, Griechisch und Latein, die Literatur seines Volkes und etwas Naturwissenschaft; an der Universität obliegt er seinem Fachstudium, macht seine Prüfung aus Philosophie, Jurisprudenz oder sonst einem Fache und tritt nun ins Leben, bringt aber fürs Leben nichts, gar nichts mit! Im „Leben“ soll er vor Allem ein Charakter sein, dazu wurde er nicht gemacht. Er soll Staatsbürger sein, er weiss von Politik nichts, nur das, was ihm die Zeitungen vorkauen Menschen, welche zwanzig Jahre (NB) in die Schule gehen, lernen und lernen immer wieder, aber **um ihr Gemüth und ihren Willen kümmert sich niemand**. . . . Und wer sagt unsern Universitätshörern etwas Ethisches?“¹⁾

Evo, kako sodijo naše srednje in visoke šole možje, zreli, izkušeni, učeni možje. Discite moniti!

O vrlih „Daničarjih“, svojih vrstnikih in kolegih pišeta skromna gosposdiča: „Kdor pozna naše „Daničarje“, kakeršni so in ne, kakeršne jih slikajo v katoliški ljubezni njih kolegi — ta niti trenutek ne bode pomišljal, kje je pravo in kje navidezno poštenje“. Mein lieber Freund, du weisst wohl nicht, wie grob du bist! —

Toliko v prijazen odgovor porednim in v pojasnilo krivo poučenim. Sicer pa imajo gg. vseučiliščniki na Dunaju mož, tudi v podpornem društvu, od katerih mogo slišati našo sodbo: „Sami se smešijo, sami si škodijo s takim pisarjenjem in vede-njem“. Veseli nas, da se to prepričanje ravno zdaj širi mej slovenskimi akademiki. Živeli!

—a.

¹⁾ Masaryk, Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation. Wien 1881. pag. 168—169.

Danica,

Akademično društvo „Danica“ je našim čitateljem vže znano. Našli so se na Dunaju mej slovenskimi vseučiliščniki vrli značaji, katerim je sveto slovensko in katoliško ime. Zato so sestavili pravila za novo društvo, ker jim „Slovenija“ ni vgajala. Toda c. kr. namestništvo na Dunaju je vrnilo doposlana pravila rekoč, da društva ne more zahvaliti, ker je poslovni jezik slovenski, kojega niže-avstrijsko namestništvo ne razume. Na pritožbo pri ministerstvu so vdobili odgovor, da je namestništvo postavno ravnalo še tudi zato, ker si je izbralo namerjavano društvo demonstrativno znamenje belo-modro-rudeče. — Slovenski akademiki so vso stvar izročili preč. g. Klunu državnemu poslancu, ki je dne 25. t. m. zahteval od ministra predsednika pojasnila, kako li more vlada opravičiti tako prepoved vpoštevajoč §. 12. temeljnih postav. —

Mi pa kličemo vrlim akademikom: Per ardua ad astra. Te formalne zapreke ne morejo zapreti poti novi ideji. Kar nas katoliški čuti, z iskrenim veseljem pozdravljamo „Danico“ s slovesno obljubo, da jo bomo podpirali. Veselilo nas je slišati še nedavno od dobro poučenega svedoka, da ima „Danica“ zanesljivih prijateljev na Dunaju. Toda število prijateljev se bo še namnožilo, ko bodo Slovenci videli plemenito, zavedno in možko vedenje „Danicinih“ članov. Z vami Bog!

Darovi za mlade pisatelje.

P. n. g.	Cibič Anton, dekan v Črničah	for	3
" "	Neimenovan	"	4
" "	Kragelj Josip, dekan v Tominu	"	5
" "	Brence Ivan, župnik pri Sv. Gregorji	"	1
"	gg. duhovni vipavske dekanije	"	18

* * *

Čestitim gospodom duhovnom in vsem drugim, ki so vneti za dobro stvar, spet gorko priporočamo nadepolne mlade pisatelje. Denar, ki smo ga nabrali, je vže pošel, a krog naših mladih prijateljev se čedalje bolj širi. Upamo torej, da se bo naše blago početje tudi v prihodnje podpiralo ter se tako zbere okol naše zastave vojska mladih junakov, ki bodo krepko branili vero in dom.

Slovenskim dijakom.

VII.

Bili ste spet prav pridni. Nič manj ko štiri in dvajset se Vas je ta pot oglasilo — malo da ne z vseh gimnazijev, katere obiskujejo slovenski dijaki. Nadejam se pa, da pri tem niso trpeli šolski predmeti, kar Bog obvaruj!

Štirje so se spominjali nekdánjih «pastirskih» dni. Tudi jaz, da bi vtegnil, bi hotel kaj napisati iz tistih srečnih časov, katerih spomin mi še zdaj neredkokrat preganja mračne misli. Zatorej sem pa tem raji bral, kar sem dobil od Vas. Najbolje nam je srečo pastirskega življenja opisal neki petošolec. Za spise te vrste ima zlog kar vstvarjen. Pa tudi neki drugošolec prav z otroško priprostopostjo, katera se posebno prilega takim predmetom, riše pastirsko idilo. Spis sklepa: «... Večkrat nas je kdo podil z njive, ko smo se polastili tujega. Kaker je navada, so povsod pastirji malo poredni. Doma, sem si mislil, se mi tudi ni slabo godilo, kakor tudi tukaj ne. Saj se pastirjem nič slabega ne godi. Štiri leta sem služil za pastirja; potem sem se moral iti malo izšolat, ker vsakega veselja se človek v mladosti naveliča.» Droben ptiček, le spiši nam še kaj!

Dva sta nas nekoliko seznanila, kako se pri njih obhaja sveti večer. Pri takih predmetih bi Vam priporočal, da ste kratki in kár mogoče preprosti v obliki in zlogu. Bolj mi jo je pogodil neki četrtošolec, ki je napisal dve strani, kaker drug četrtošolec z osmimi, akoravno je tudi on vrlo sposoben.

Trije so prav marljivo ušesa nastavljali, da bi slišali, kako se je skopuh na večer sè sabo pogovarjal. Neki sedmošolec je prav psihologično iz kotov mrzle duše skopuhove pomel vse, kar se navadno v nji nahaja; le da je vvod nekoliko predolg. Pri takih vprašanjah je boljše koj začeti s predmetom; bravec rad ne čaka; naslov mu naznanje skopuhovo modrovanje, katero je za vsakega tako zanimivo, da ni prav odnašati ga s predolгим opisovanjem.

Vmirati skopuhu gotovo ne more biti kaj prijetno; pa tudi gledal bi ga nerad, ko vmira. Zatorej se je «smrti skopuhove» lotil le eden — isti mali porednež, ki se je zgorej tako odkrito spovedal, kako je kradel repo! Da ni bila njiva — skopuhova?!

«Stari cilinder» je spet iz groba vstal. Četrtošolec, ki nam je poslal vže več nalog, ga je nedavno našel nekje na polji, kamor ga je zanesel — veter. Da bi revež skoro vže našel pokoja zdrobljenim kostem!

Drug četrtošolec — noben razred se bolj ne oglašá ko četrtri — pripoveduje, česa se je lani učil v šoli. Isti nam tudi opisuje svoj sprehod po gozdu. Pohvaliti moram njegov zlog. Pričakujem v kratkem spet kaj.

Najbolj me je ganilo »Materino oko.« Opisal je je še otrok, kateremu se pač pozna, da je v resnici izgubil ljubo mamko. To nalogo boste brali v denašnji »prilogi.«

Svoje »želje« nam je prav preprosto, kaker znajo otroci, razodel neki prvošolec. Če bo mogoče, prinesemo bravcem tudi ta najmanjši spis, ki smo ga dozdej dobili. Želimo pa našemu najmlajšemu pisatelju, da bi se mu resnično spolaile vse njegove želje!

»Solze« se dajo bolj jokati, nego popisovati. Človeška beseda je preokorna za to. Pravo je zadel neki sedmošolec, kateri začnjenja svoj spis tako: »Solza! lepa beseda, kaj ne! A kaj je solza? Pred nami leže kupi knjig, besednjaki, grški in latinski, tudi Wolf je zastopan — morda nam ti povedo, kaj je solza? Torej pogledjmo! Začnemo premetavati liste — a iščemo zaman. V enem je solza »die Thräne,« v drugem to in to, a nazadnje ostane solza le solza. O vi učenjaki, škoda, da ste pisali tako debele knjige, a naposled še tega ne veste, kaj je solza! . . . » Spis se nam zdi prav lep, le nekoliko predolg je.

Zgodovina. Zastopa jo ta pot le eden, sedmošolec. Razpravljal je o »pravil: vzrokih reformacije.« Vidi se mu, da je bral in mislil, kar je neobhodno pri zgodovini. Domišljije posebne ne kaže, gorkega čustva tudi ne; pač pa trezno razsodnost in prozajičen zlog, lastnosti, katere najbolj vsposabljaajo za zgodovinske studije. Prevroče domišljije in pregorakega čuta ne nosi v zgodovino! Ta naš zgodovinec se podpisuje: »Bog-vas-žegnajev II.« Kaj to pomeni, je za Vas vganjka. Kar se mene tiče, bi želel, da bi se oglasili k malu še drugi »žegnajevi« — III, IV, V, itd. Pa se zdi, da so — čudni svetniki!

V poglavje »zgodovina« nekako spada razprava nekega šestošolca: »Kateri šolski predmet meni najbolj vgaja, in zakaj?« Pisatelj si je namreč izbral zgodovino. Navaja pa raznih razlogov, radi katerih mu je zgodovina predmet pred drugimi priljubljen. Akoravno še gimnazijec, kaže se v mišljenji tu pa tam — moža. Da bi le vstrajno nadaljeval! Najbrže prinesemo to nalogo prihodnjič.

»Kakšno mora biti pravo prijateljstvo? — razlaga nam četrtošolec, kateri je dozdej najmarljiveji mej našimi mladimi pisatelji — poslal nam je, če se ne motimo, vže okol deset nalog.

Prišli smo do filozofije. To poglavje mi je provzročilo veliko veselja. V prvi vrsti mi je omeniti razprave: »Žakaj nam mora umetnik predstavljati vzore?« — spisal neki četrtošolec. Ko bi sam za gotovo ne vedel, da je to res delo mladega četrtošolca, bi me o tem nihče ne preveril. Po obliki sicer naloga ni dovršena, a misli so na posameznih mestih tako globoke, nazori tako zdravi in — kar je za mlade ljudi posebno označilno — vzlet v metafizične višine tu pa tam tako smel, da sem se moral čuditi. Pisatelju priporočamo učenje filozofije. Priobčili smo iz te razprave nekoliko posameznih mest.

Trije gimnazijci, en sedmošolec, en četrtošolec pa en tretješolec, so našli »nekaj glavnih razlik med človekom in živaljo.« Prvega izdelek odlikuje se po temeljitosti, kaker tudi po jeziku in obliki. Vgaja nam pa tem bolj, ker se pisatelj ozira na novejšo naravoslovje in spodbija razloge, s katerimi se dandanes darwinisti trudijo dokazati človekovo sorodnosti z opico. Prav naravoslovja — dopadi ali ne — bi se morali poprijeti z večjo vstrajnostjo, kaker se navadno godi, kajti ravno na naravoslovskem polju se odločuje dandanes boj med resnico in lažjo! —

S tem sem z oceno pri kraju. Le pridno spet na delo! V zadnjem času se je nabrala lepa svota v Vašo podporo. Le pogledjte na predzadnjo pa zadnjo stran pričujočega zvezka. Vidite, kako radi Vas imajo ljubljanski gospodje! Ne da bi pa kdo, ako kaj dobi, z novci Bog ve kaj vganjal. Pust je, in pust ina svoje muhe. Mladim ljudem, kaker ste Vi, preveč ne zaupam. Pazite, da Vas ne bo v post glava bolela. Sicer pa bodite li veseli.

Vi bi tedaj radi kaj slišali o filozofiji! Veste pa, da filozofi niso dandanes nič kaj v dobrem imenu. Še kdo od Vas se je morda vže pošalil s tovarišem, ki je hotel posebno učeno in modro govoriti: Vižga, filozof!

Tako je — filozofija je v našem veku prišla ob vso vero. Ako bi pa iskali po razlogu te prikazni, bi bil morda najprvi, ker dandanes so ljudje preleni, da bi filozofirali. Čudno — a vendar je tako! Filozofija pelje človeka po strmih, omotnih visočinah; in kdor ni čilega, čvrstega duha, se kmalu vpeha. Kar pa sosebno v mladih ljudeh, kaker ste Vi, duha vlenablja za študije filozofične, je v prvi vrsti branje romanov in družih sorodnih knjig; kajti v romanih prevladuje domišljavost; romani tedaj preveč vplojajo domišljijo mladeničevo s podobami. Ne da bi jaz popolnoma zametal romane — vse zna koristiti, vse srce oplemenjati — a odobravati ne morem, da nekateri dijaki vsako prosto in neprosto uro za drugo ne porabijo kaker za branje romanov in povesti. S tem se domišljija preobloži s čutnimi podobami in potlači vse druge dušne zmožnosti, da se ne morejo razkleniti in razviti. Tudi sè samim najlepšim cvetjem vdušimo rast mlademu drevescu, ako je tako obsujemo, da ne more očesec odpreti gorkemu solnčicu. Pa zmožnosti, katerih ne urimo, tudi otrpnejo in zaspijo. Kdor je v mladosti le romane bral, bi se tudi poznej vedno rad le po cvetočih vrtilih in duhtečih gajih sprehajal in domišljijo pasel — a za na strme, skalnate gore, na katere ne more nego razum, ki se je v mišljenji izbistril in vjačil, on ni.

Kdor od Vas tedaj želi kaj koristi od mojih pričujočih razprav, kdor hoče kdaj biti vsaj nekaj od tega, kar se zove filozof, naj vže zdaj preišče svojo biblioteko in naj iztrebi iz nje vsaj polovico tistih romanov in novel, ki mu krađejo toliko dra-

zih ur, pa naj vsaj en del tistega časa, ki ga je dozdej potratil za branje, uporabi v premišljevanje in razglabljanje filozofičnih naukov, ki jih boste našli ali na tem mestu ali pa v knjigah, katere Vam bom o svojem času nasvetoval.

Kaj je filozofija, kaj je filozof? — povprašavate vže dolgo.

Vsi znate toliko grškega — za otroke tega ne pišem — da *φιλόσοφος* pomeni prijatelja modrosti, *φιλοσοφία* je pa ljubezen do modrosti.

Modri je, kdor se svojim razumom dalje sega, kakor navadni ljudje, ter ume svoje popolnše spoznanje tudi uporabiti. Vsak včinek ima svoj vzrok. Navadni človek se zadovoljuje ostati pri včinku, ne da bi vprašal ob enem tudi po vzroku. Modri pa ne tako; on hoče z razumom dalje, ter vpraša: od kod to? zakaj to? — on teži po spoznanji vzroka. Ko je pa oboje: včinek in vzrok doznal, tedaj primerja, razmerja in sklepa dalje. To razširjeno, spopolnjeno spoznanje potem uporablja bodisi na mišljenje, bodisi na delovanje. Kdor tedaj teži po takem višem in obsežnišem spoznavanju, hoteč prodreti od včinka do vzroka, od prikazni do tega, kar je za prikaznijo, bi se zval filozof.

Dvoje vzgledov naj Vam stvar pojasni. Večina dijakov se učijo zgodovino tako, da si le posamezne dogodke z leti in kraji, kjer so se vršili, v spomin vtiskajo; ko so si s tako snovjo duha založili, menijo, da zgodovino vže znajo — dalje ne gredo. Taki ne bodo nikoli filozofi. Kdor hoče biti zgodovinec-filozof, mora tvarino vse drugače obdelovati. Njemu ne bo zadosti, da si je s zgodovinskimi fakti, imeni in števili zagromadil dušo, ampak on bo dogodke z dogodki primerjal in iz tega primerjanja resnice izvajal, ki večno skrite ostanejo navadnemu, nemodremu zgodovincu. Pa ne le to: on bo od vidnih prikazov v zgodovini prodiral do nevidnih vzrokov, on bo iztuhaval, kateri razlogi, katere ideje so nagibale slavne može ali cele narode k činom, katerih spomin nam je ohranila zgodovina. Vgloobil se bo v notranji, duševni svet, iz katerega se snuje, se preminja in preraja zunanji. Našel bo tu, kako silovito, gospodovalno segajo ideje v življenje narodov in človeštva, kako ravno one določujejo tok cele zgodovine. Nad vsem tem pa bo zapoznal vsevedno oko in vsemočno roko božje previdnosti, katera vsodo človeško krepko po edinstvenem vkrepu vodi h konečnemu smotru. On bo zgodovino pretvarjal v — filozofijo zgodovine.

Vzemimo naravoslovske stroke: zoologijo, botaniko, mineralogijo. Kar se poslednje tiče — mimogrede — sem slišal, da Vam nič kaj ne vgaja, in da se Vam profesor kaj zameri, ako tirja, kar ima pravico tirjati od Vas. Mineralogija tedaj pa kar je enakih ljubih in neljubih predmetov, se pečajo s stvarmi v vidnem ali fizičnem svetu: zoologija z živočimi, botanika z rastlinskimi, mineralogija z neorganičnimi; dalje te vede same na sebi ne segajo; mineralog ostane pri svojih mineralih, botanik pri rastli-

nah itd. Kdor bi pa si postavil vprašanje: Odkod izhaja živalsko življenje? od kod je gibanje v fizičnem svetu? je materija sama od sebe, večna, ali moramo iskati nadmaterijalnega vzroka? — ta bi vže prekoračil meje naravoslovčeve, ta bi stopil na polje filozofovo. A ravno razrešitev teh in enakih vprašanj bi ga dvignila višje, in s tega vzvišenega motrišča bi globokeje zrl v skrivnosti fizičnega sveta, kakor more gol naravoslovec.

Filozofija potemtakem povsod človeka speljuje od zunanjih prikazni odpiraje mu svet, ki biva za prikaznimi. Filozofija povzdiga duha od nizke čutnosti v svet nadčutnosti, kjer razmotriva idealno stran vesolstva in stvari. Čim višje se vspenja, tem bolj se mu širi obzorje; kdor se pa vspne do spoznanja najvišjega, samoissebnega vzroka, objame in spozna nekako v njega gledanji vse končne stvari, katere idealno in virtualno bivajo v prvem vzroku.

Naslednji vzgled naj Vam pojasni, koliko razlike je mej filozofom in navadnim človekom. Pred nami leži širna planjava obsejana z mesti in vasmí, ceste in steze jo prepletajo, reke, gozdi, njive jo venčajo na vse strani. Dokler potuješ po nizki ravnini, ti bo mogoče le posamezne kraje gledati; o celoti krasne pokrajine, o toku rek, o vtisu, ki ga dela celotna podoba na gledalca, ne boš imel pojma. Zdaj pa splezaj na visoko goro, ki se nad ravnino vzdiguje; z vsakim korakom se ti bo čedalje širje razgrinjala planjava, in ko si došel na vrh, ležala bo pred tabo čela, v vsem svojem krasu, z vsem svojim bogastvom. Tok njenih rek boš zasledoval daleč dol proti morju, primerjal boš, kako se mej sabo zblížavajo, pa spet ločujejo; po obsežnosti mest boš sklepal na število njih prebivalcev itd. Koliko vidiš ti, česar ljudje v nižini videti ne morejo!

Tako tudi filozof. Česar navaden človek niti od daleč ne more slutiti, on iztuhta; on zre v notranji sklad svetovnih stvari, razmotruje, občuduje harmonijo vesolstva, vživa lepoto ne deloma, vkoliker se prikazuje na posameznih rečeh, ampak sceloma, kakor odsvit najviše, vse posameznosti nedeljivo obsegajoče enote: vse to je knjiga sedemkrat zapečateha lajiku, ki ne razume nebeske filozofije.

Vsrčite se torej tudi Vi in stani, kar hoče, krepko, vstrajno poprimite se filozofije. Učenje filozofije res, da stane posebno iz začetka, veliko truda, a ko si premogel prve težave, oslaja se ti čedalje bolj. Dandanes nihče ne zasluži imena pravega omikanca, učenjaka, kdor ni doma vsaj v temeljnih vprašanjih iz filozofije. Pa tudi do trdne značajnosti ne more priti omikanec, ako si ni s filozofičnim premišljevanjem podprl in vtrdil svojih názorov; tak, bodi njegovo znanje še toliko obsirno, je vedno odvisen, vedno igrača v rokah drugih, ki znajo zajemati iz filozofije in iz te — prav ali neprav — podkrepljajo svoje nauke. Hočete biti kdaj možaki-značaji, neodvisni, prosti — tedaj bodite prej filozofi! — Prihodnjic kaj več. Vas

Dr. Mahnič.

Z mojega sprehoda po gozdu.

V naravo! — —

V naravi kaže se nam vsegamogočnost in visokost Onega, koji je početnik vsega, početnik naš, početnik prirode in njenih lepot. Najmanje zrno, koje posadi kmet v naročje zemljino, začne kliti in se razvijati ter priča o dobroti Očeta našega. Slednja čvetka oznanjuje nam Njega; slednja ptica poje slavo Njemu; listje šumi Njemu veličasten spev. —

V naravo tedaj, v zeleni gozd!

Kaj, v zeleni gozd?! Ne, ne — v vmirajoči, v hirajoči gozd. — —

Jesen se je naselila v deželo. Mrzla burja brije ter trosi velo listje na zemljo, kjer je bo krila skoraj mrtvaška odeja — beli sneg. Le malo listja še visi na trepetajočih vejicah ter se ziblje v jesenskem pišu; drug drugemu toži bridko osodo, koja bode jih skoraj pahnila na zemljo, k drugom, ki že tam žalujoči leže. Tam se razgovarjata dva bratca o divni pomladi, ki ju je rodila, o vročem poletji, ko sta delala senco s svojimi bratci trudnemu potniku, ko sta slušala žvrgolenje malih ptičic, ki so gnezstile mej vejami; spominjata se, kako sta pridno in radovedno prisluškovala, ko sta stara ptiča učila mlade, kako se morajo vesti v svetu, v veliki družbi, kako se morajo bati ljudi, posebno malih paglavcev; spominjata se, kako so trgali otroci po gozdu cvetic in iskali jagod, smijali in radovali se. — A sedaj? Vse je minulo! Potnik ne počije pod drevesem, ampak urno koraka po stezi naprej. Ptički, ki so spreminjali s svojim petjem gozd v čarobni raj, so odleteli v druge, topleje kraje. Le četa vrabcev spusti se včas čivketaje na drevo; a ko se mali sitneži dogovorijo, kam bodo šli iskat koruze, odletijo dalje. Otrok ni več v gozd, ampak čepe raji doma pri topli peči — —

Tam se dvigne list od tal, kot bi hotel doseči svoje nekdanje mesto, kjer se je ponosno zibal v pomladnjem pišu. A zaman! Ne povzdiguje se, zopet padeš, kjer si ležal poprej, ali pa celo v prepad, ki zijá kraj gozda! — —

Pod nogami mi šumi velo listje. Otožen, v srce segajoč je ta šepet, kaker bi hotel slednji list zaklicati: »Nikar! Ne teptaj me, saj sem že dovolj ponižan, pahnjen iz zračne višine na trdo, bréžčutno zemljo!» A človeško srce ne razume te prošnje, ne razume tajnega šepeta vmirajočih listov! —

Tam pod širokim krilom stare lipe stoji lična klopica. Tam sem sedeval mnogokrat spomladi in poleti ter slušal petje ptičic, dihal vonjavo pisanih rož in se divil lepoti Božjih rok. A sedaj me ne mika in ne vabi ta ljubljeni prostorček. — Mrzlo je. — Naj čaka klopica do prihodnjega leta. Bom li hodil prihodnje leto

tod? Bog ve. Morda bom že spaval v tesni gomili, in nad menoj šepetale bodo žaljno ciprese. Morda! Zato pa še hočem enkrat tukaj posedeti, še enkrat se nagledati doline, ki se razprostira pred menoj. Dim se vali iz majhnih vaških dimnikov ter naznanja, da se pripravlja večerja. Bela hiša vaškega župana, največa v selu, blišči se v svitu zahajajočega solnca. Vse je mirno v vasi. Le mlinska kolesa ropočejo neprestano. —

Stopam dalje.

Sredi gozda leži mogočen hrast, razmesarjen in razdropan. Strela vdarila je vanj v noči pred malo gospojnico, ono leto, ko so vbili sosedovega Jarneja na potu s sejma. — Kako ponosno je gibal vejevje svoje v viharju, kako trdno je stal! In vendar je pal, moral je pasti. In sedaj leži nem, nepregiben na mestu, kamor ga je položila strašna moč, v zasmeh in v vesele drevesom, koja je varovala dobrohotna roka Očeta nad oblaki. —

Tu prastara bukev. Vrh že je suh; osrčje debela razjedel je zob časa; kjer se je pretakal poprej sok življenja, tam je sedaj votlina. Na skorji rasejo gobe ter jej sesajo kri in pospešujejo njeno smrt. Marsikatera burja tulila je črez njo ter zibala njene veje, pripogibala nje vrh k zemlji, a strla je ni. — Marsikatero hčerico videla je rasti ter se lepó razvijati; prišli so mogočni možje z velikimi sekirami ter so zvedavo motrili njene hčerke. — Žalno je odmevala sekira po sveto-tajnem gozdu, mati slišala je bridke tožbe in vzdihne ljubljene hčerke, a pomagati ji ni mogla; še en mahljaj — hčerka se zaziblje — nagne — poljubi še enkrat mater — in sveta tihota vlada zopet po širnem gozdu. Majka joka in bol ji razjeda srce. — Vse je izgubila, le jedna hčerka še ji je ostala, a ta se ne zmeni za staro, grbavo mater. Ponosno se ziblje kraj nje ter ljubeznivo šepeta z vitkim topolom, a na staro mater niti ne pogleda! —

Tam leži droben ptiček. Ali je reva zmrznila, ali jo je zadela kaka druga nezgoda? Morda je hitel ravno proti toplemu jugu, ko ga je zasledila smrt, ko ga je ne, mara vgonobila roka kacega hudobnega človeka. In zakaj? Kaj mu je storilo nežno, slabo bitje?! — Piš potegne, in listje zagrne ptička; listje nad njim zapoje mu žalno nagrobnico. Mirno spi v mehlem grobu, a bratje njegovi bite morebiti ravno čez morje v daljne, tople dežele. Glad in druge nezgode jih mučijo; tu in tam pade kateri v morje, še enkrat zaplapola — in se pogrezne v neizmerni grob. Že je videl zaželeno deželo, a dosegel je ni! —

Same žalne prikazni! Šel sem v naravo, da bi si olajšal srce, da bi se znebil otožnih misli, ki mi polnijo srce, a sedaj še se mi jih rodi več.

Vse vmira, vse veni! —

Zakaj žalujete, drevesa, zakaj kimate tako mrtvo z vejami? Ne žalujte! Saj bode zopet zasijalo pomladanje solnce. Sneg bode skopnel; cvetke rivale bodo polagoma radovedne svoje glavice na

svet; ptice bodo se zopet vračale v vaše naročje in listje bode spet dičilo vaše veje. Življenja sok pretakal bode se z novo močjo po vaših žilah; ponosno boste se zibale v zefiru, trdno boste stale ter kljubovale vsem vihram.

Moram se posloviti, ljubljeni mi gozd! — Srce mi je ložje, prosteje; melanholična čustva se poslavljajo. Saj mi pravi in priča narava, ki se bode spomladi zopet prebudila, da bom vstal tudi jaz! Le ta zavest more človeku odvzeti tužne misli, koje se mu rode pri pogledu smrti in hiraanja v naravi in pri človeku. —

In ti narava, čeravno vmiraš, si krásna; gledam te in divim se ti, večno lepa, poezije polna priroda!

Sedmošolec.

Moj prvi pogled na morje.

V Pulju sem na počitnicah.

Burja buči, dež bije ob okna morje, v zalivu je temno in nemirno.

Tako vreme je prve dni.

Ali kmalu se nebo zjasni, solnce posuši tlak z ognjenimi žarki, navadni hrup vstane zopet po ulicah.

Iz okna se vidi na zaliv, na črne ostanke starorimljanskih poslopij med kopo visokih hiš; na desni v daljavi se dviguje mal hribček s trdnim zidovjem.

Malo mi je do tega razgleda. Prišel sem v to vroče, meni tako dolgočasno mesto, da bi videl morje, da bi se vozil po njem v majhnem čolnu, o času, ko solnce zahaja. Koliko dobrih in slabih pesmij sem bral o lepoti tistih trenutkov! —

Nekako proti izhodu od mesta se širi drevored »cesarski gozd«. Tam nekje je nizek hribček, s pritlikavim, zapletenim grmičevjem obrasten. Vmes se vijejo nekatere steze, vendar povsod preprežene s tankimi zavitimi vejicami.

Ko spijem v zamazani, zapuščeni gostilni kozarec črnega vina, se napotim na holmec, da vidim odprto morje še pred solčnim zahodom. Nebo je jasno, zrak je vroč, in od las mi kapljejo potne kaplje. Zdaj sem na vrhu; solnce je še več kot za moža visoko. Valovi se blišče v zlatih žarkih. Ni mogoče videti, kje se spoji morje z nebom — v daljavi je zavito vse v sreberno meglo.

Kaker daleč oko seže, zibljejo se valovi v solčnem svitu, manjši, vedno manjši — kaker bi se v morje potapljale zlate školjke in se prikazovale. In kako veličastno pada solnce: daleč razliva po nebu in po vrhovih gora poslednje, slabe, rdeče, žarke. Nebo ni več višnjevo: blišči še, da le težko gledam. Le polovica bliščeče plošče gleda še iz vode — in počasi, počasi tudi ta iz-

gine: dolgo se morje sveti, z morjem nebo in bregovi — ali ta svet je vedno bledejši.

Kaj mi ni prišlo na misel v tistih trenutkih! Zdi se mi, da se dvigujejo iz svetle megle bela jadra; mnogoštevilno brodovje se vozi hitro in mirno — vozi se junak Enej s tovariši, ko beže iz Troje. V daljavi je grad Eola. Kako drve vetrovi od tam, razkrope brodovje; grom bobni, blisk šviga po nebu kot ognjena kača..... Al ni tam na visoki skali grozna pošast? Da, to je Scila, in na oni strani vrtinec Karibda. Na belih ladijah prijadra Odisej, ko išče svoj dom. Huj, kako hitro veslajo brodarji, huj, kako se masti zver s trupli grških junakov!

Tam daleč je Olimp — na njem mogočai bogovi preganjajo se mej seboj, sovražijo se — vsak varuje svoje ljubljence na zemlji.

Ali, to ni Olimp — to je na desni nizek hrib s trdnjavo; na njem niso bogovi, to so le oljke in njih dolge sence. To ni brodovje Enejevo in Odisejevo — to je parnik, kateri hiti v pristanisce; in Scila na visoki skali je le siv dim, kateri se širi in izgublja. —

Morje je temno, samo na izhodu so valovi posrebreni — luna vstaja.

O kako veličastno je to!

Tako veren in pobožen sem bil malokdaj, kaker v tek trenutkih. Vrtelo se mi je v glavi, ko sem pomislil, kako veličasten je še le tisti, kateri je to vstvaril. In tu se mi je gujusilo to hudobno, glasno hudobno, glasno življenje, kjer ljudje skoro pri vsakem migljeju zasramujejo svojega stvarnika, in stvarnika vse prirode, te krasne prirode, katera se kaže krog mene v svoji lepoti. In zopet se izpreminja vse pred mano: nebo se zasveti — tako mi je bilo, kaker takrat, ko začno v polsplanju trepalnice padati in še vse v krogu zavrti.

Zdelo se mi je, da sem videl čudno svetlobo, ne zlato ne srebrno. Vse, kar sem videl, je bilo tako svetlo, kaker bi bilo v ognji. Plavajo gori in doli angelji z velikimi perotnicami, oblečeni v dolgih haljah — taki, o kakeršnih mi je pravila nekda stara mati. In nad njimi se dviga svetel prestol, v takem blesku, da ni mogoče razločevati. Čutim le, da je tam največa moč, največa slava, največa lepota; okrog in okrog je vse gosto svetlih obrazov, lepih, angeljskih; in ko hočem natančneje gledati, se vse spoji v morje svetlobe. Počasi ta svetloba obledi, le v sredi še sije — in to je svetla luna.

Vedno še strmim. Jedva si upam dihati v čudnem strahu. Kar skoči nekaj poleg mene; jaz planem kvišku, se ozrem, in ne daleč zagledam velikega — zajca. «Oh, čakaj me ti dolgoušec hudobni!» zakričim in planem za njim. Ali noge se mi zapleto v grmičevje in nenadno ležim na tleh in moj nos tiči mej koreninami zavitih vejic. Poberem se počasi in kobacam po holmu navz-

dol, ko se še nekolikokrat ozrem na morje. Luna sije čarobno, morje se blišči še lepše, kot o solnčnem zahodu, ker valovi so na jedni strani črni, na drugi srebrni. In zvezde migljajo nad njimi. Kmalu stopam po razsvetljenih mestnih ulicah. Na dvoriščih lajajo psi, na strehah se derejo mački, iz gostiln se sliši krohot ljudij. Huj, kako nasprotje z lepim pogledom na morje, z veličastno naravo! Pohitim domu in drugi dan zapišem v dnevnik te le slabe, morebiti neumne verze, katerih vender do sedaj nisem hotel popravljati:

Tvoje zrêm kraljestvo, Pozejdon močni!

Lâhno ziblješ z roko valove zlâte!

Zarno solnce, potnik nevtrudni pada

V krilo ti hladno.

V mraku ljubem širi, odpira brezno

Pred pogledom mojim se, kakor v sanjah;

Vsak trenótek svetla, 'zgubi se iskra

V temni globini.

Čuj, mrmranje čudno se čuje 'z dalje:

«Svet, bolečni stavec, krivično sodiš —

Misli, duše lepe gostuje davno

Tiha pozabnost.»

Oh, in duh za duhom prisveti v noči!

Konec vender! Splavajo iskre kvišku:

Bleda luna gleda, Pozejdon močni,

Tvoje kraljestvo.

Učiteljski pripravnik I. leta.

Materino oko.

Tri leta so že minila, odkar sem zadnjič videl ljubeznjivo oko drage mi matere. V teh treh letih nisem vžil nobenega veselja, da bi ne bilo spojeno z žalostnim spominom na oko, ki je že toliko časa zaprto svojemu sinu.

Da, v resnici ni mi bilo dražega na svetu, kakor to oko. Kako ljubko me je pogledalo ono, ako sem bil priden, poslušen in vbogljiv; nasproti pa, kako je bilo žalostno ali se je celo solzilo, ako me je videlo na slabih potih; in toliko časa ni bilo veselo, da sem se zopet poboljšal.

Vrjamem, da je že marsikaterega mladeniča odyrnilo ljubeznjivo materino oko od slabih tovarišev, katerih je sedaj toliko na svetu, ki hočejo s silo iztrgati slovenskim mladeničem narodni čut

in kal sv. vere, ki je pognala v njigovih mladih srcih. Toda, ako bi hotel navesti vse slučaje, v katerih pomaga ljubeznjivo materino oko, nedostajalo bi mi prostora.

Blagor toraj temu, ki ga spremlja po tej solzni dolini in čuje nad njim to oko! Kako srečen je vendar tak človek!

In tako srečen bil sem pred tremi leti tudi jaz; toda ceniti nisem znal te sreče. Oh, tolikokrat sem razžalil to ljubeznjivo oko, ki me je varovalo vseh zmot!

Kaj pa sedaj? Sedaj ne vživam več te velike sreče, ne gledam več v ono ljubeznjivo oko, ki mi je sijalo kaker solnce na nebu. Kako se je to zgodilo, hočem povedati.

Minoli so bili že vroči dnevi, listje je odpadalo od dreves, veliko ptičev se je že bilo preselilo od nas v toplejše kraje, malokatera cvetlica bila je videti še na vrtovih ali na polju — nastopila je jesen, in ž njo tudi praznik posvečenja cerkva. Ta praznik bil je zame kaker za vso našo obitelj jako nesrečen.

Marsikdo poreče, tako imeniten in veličasten praznik, pa nesrečen? Da, bil je res nesrečen in sicer jako nesrečen. Zaprlo se je namreč tega dne ljubeznjivo oko vsem drage nam matere.

Kako se mi je boiesti trgalo srce, ko sem gledal njo mrtvo v rakvi ležečo, njen blede, od kratke, toda mučne bolezni shujšani obraz, in njeno nekdanje tako ljubeznjivo oko, ki je bilo sedaj zaprto in se ni več moglo ljubeznjivo ozirati na svojega sina!

Kako me je bolelo, ko sem videl solzno oko svojega dobrega očeta in slišal mili jok svojih malih sestic.

Kaki čuti so me obdajali pri sprevodu, ki se je pomikal iz hiše žalosti na kraj, kjer počivajo trupla vmrlih — na pokopališče.

Kako hudo mi je bilo pri srcu, ko sem slišal gromenje prsti, ki se je vsipala na rakev, v kateri je počivalo oko brez vsega življenja — oko moje sedaj mrtve matere.

Oh, tako težko sem se ločil od groba, v katerem je ležalo meni najljubše oko na svetu!

Drago oko, kje si sedaj? Te morebiti vekomaj ne bodem videl? Ali se s teboj srečam v nebesih, iz katerih sedaj gledaš na zemljo — na svojega sina, kateremu je na tem svetu še edino veselje iti k sv. Kristofu — na pokopališče, kjer počivaš ti, o ljubeznjivo oko!

Toda, kaj bom žaloval? Saj klije v meni, kar lahko s ponosom trdim, sv. vera, in ta nas uči, da se bomo vsi enkrat združili. In tudi s tabo, ljubeznjivo oko, bom se še jedenkrat združil in bodeva skupaj bivala na veke.

Drugošolec.

Zadostuje, da umetnik le naravo posnema?

Vže stari modrijan Aristotel je rekel: umetnost si jemlji snovi iz narave. In res so se vsi veliki duhovi, ki so se proslavili se svojimi umotvori na polju umetnostij, vestno držali matere narave, ki jim je vedno znova dajala svojih nepotekljivih zakladov.

Nekateri mlajši hočejo seveda prezreti vsako pravilo narave in resnice in se tako izgube v tej fantastični praznoti, da bi le mogli «slobodno» služiti svojim samosilnim gospodovalkam — strastem. Da bi vendar nekoliko pogledali ti zaničevalci narave v razne vede, posebnost v modroslovje in naravoslovje, in pa v zgodovino! Ni li narava s človekom pod vodstvom Božjim najveličastnejša podoba in resnica, katero si sploh človeški duh misliti more?

Pritrditi mora toraj pač vsak pameten človek, da narava je res veličasten predmet za umetnost. Zato je pa za umetnika velike važnosti, da pozna naravo, življenje po lastni skušnji, ali pa vsaj po dotiki z njim. Mnogo umetnikov se pregreši v tem; slikajo nam namreč nedoločne, nejasne podobe, katerih jih še sami temeljito ne poznajo in ne razumejo. Postranski namen umetnostim je tudi učiti: «Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci» A učiti nam je le mogoče, ako smo mi preje podučeni. Narave vsestransko proučiti se, bodi tedaj umetnikova prva naloga, in ko bode to v prvotnosti temeljito poznal, povzdigniti mu jo bode mogoče v poezijo.

A sedaj se vprašamo, kako naj se narava posnema, po kateri poti naj se dviga v poezijo? — Je li za umetnika narava taka, kakršna je? — To je vprašanje, katero hočemo tu prevdariti ob kratkem.

Vsaka stvar ima svoj namen, katerega doseči ji je naloga. In dobra, prava je le ona stvar, katera je zmožna ta namen doseči. Glavni namen umetnostim je človeško srce blažiti, njegov duh povzdigati nad materialno okolico do lepega, do idealnega. Umetnost, ki to nalogo izpolni, je brez dvombe prava. Poglejmo toraj, ali golo posnemanje narave, ki se tako mnogokrat kaže pri umetnikih, dosega to svrho.

Marsikdo je bral vže popise zemljemerca, ki meri cesto ali železnico, a blažila ga ta slika pač ni, nima pesniškega duha, ki blaži. Taka suha slika narave se pri umetnikih ne sme nahajati, vdihniti ji morajo višega, pesniškega duha. A prav tukaj se umetniki najbolj razlikujejo; tega blažila hočejo namreč vdihniti svojim umotvorom na zelo različne načine. Nekateri obdajo naravo z lepimi frazami in rimami, jo olepšajo z razdražljivimi podobami,

se zanimivimi, čudnimi dogodki. Drugi pa s pomočjo narave izrazijo, razvijejo, vtelesijo lepo misel, vzvišeno idejo.

Kaker smo vže preje rekli, obravnavali bodemo tukaj umetnika, ki si jemlje za predmet golo naravo, katero obleče z lepo obliko. A ni fraze, ni rime ne blažijo, ampak zrno, ki se za temi skriva. Lepa oblika je le zato tukaj, da vabi, da takorekoč sili bralca ali gledalca, seči po zrnu. Le tedaj koristi umetnost, ako jo človek premišluje, se v umetniški pro izvod vglobi, z umetnikom misli in čuti, zrno nase obrne, takoda se sam s svojo dušo, s svojim srcem v njej kaker v ogledalu vidi.

Tukaj se velikokrat slabo razume namen umetnosti. Mnogi iščejo v njej kratkočasnosti, razdražljivosti itd. Zato pa tudi polnijo n. pr. pesniki, svoje proizvode s čudnimi, razdražljivimi dogodki. A kaj so ti? Največkrat nesreče, smrt, poboji itd. To naj povzdiga, naj vedri!? Nikaker! — Kdor hoče okusiti pravih koristi in sadov umetnosti, mora skozi obliko in dogodka do zrna. In ako ni boljšega zrna, kaker taki dogodki, kaker samovmori, poboji, pijančevanje, kar se tudi mnogokrat vporablja za umetnost, kaj naj tukaj blaži?! Da ta umetnost, ki si stavi take predmete, ni prava, bode pač vsak spoznal. Ta ne spolnjuje svoje naloge, ampak se ji izneverja, ker človeškega srca ne boljša, ampak slabša, naredi je tako rekoč divje, ker je napolni s samo takimi podobami.

Drugi umetniki nam ne slikajo samo pregreškov, ampak sploh naravo tako, kakeršna je. Da moremo soditi, je-li ta umetnost prava, moramo si popreje ogledati njih predmet, naravo. Je-li ta zmožna «blažiti um, oživiti dušo in prsi?» (J. Pajk, Poslanica o tragediji.)

Vže preje smo rekli, da je narava veličasten, vzvišen predmet, seveda ne v vseh potezah. Narava je od ene strani prav tako poniževalna, kaker od druge vzvišena. Poniževalne strani smo vže zgorej omenili in rekli, da ne smejo segati v poezijo, ali vsaj ne biti njih glavni prednost. Pa vzenimo drugi, vzvišeni del. Da, vzvišeni, pa tudi ne vedno.

Oglejmo si naše življenje tako, kakeršno je. Ni dneva skoraj, da bi bili z njim popolnoma zadovoljni. Življenje nam je polno grenjav, nadlog, težav in rev. Ravno tako je, ako pogledamo okrog sebe. Vse trpi, vse se bori za svoj obstanek, in vse dela na človeško srce nepovoljen, žalosten vtis. Vse se nam zdi samo na sebi nekako nepopolno, nedostatno, revno: veden boj, vedno delo, vedno trpljenje. Tedaj je tudi narava, vzvišena, veličastna narava od te strani revna, polna nadlog, prava dolina solz, kraj trpljenja in muk.

Ako nam tedaj podaja umetnik to revno naravo, to ječo brez pravega veselja, brez stanovitne sreče, kjer ni nič varnega, kjer vse vara, kako naj nas s tem vedri, kako naj našega duha napolnjuje z lepimi mislimi! Umetnik, ki nam kaj tacega predo-

čuje, nam še le prav pokaže našo revo, naše slabosti, nam razloži naše žalostno stanje, a ne povzdiguje nas iz teh nadlog v srečnejši svet, kar naj bi storile umetnosti. Da taka narava ni zrela za umetnije, vidi pač vsakdo.

Prav umetniki, ki nam tako naravo podajajo, so krivi, da je sedaj toliko melanholikov in pesimistov, katere brezup, ki so se ga nasrkali iz tacihi leposlovnih spisov, tako daleč tira, da si celo dijaki življenje končavajo.

A vzemino naravo od druge strani. Bil je čas, tako nas uči sv. vera, ko je bila narava popolna, ko ni bilo trpljenje in nadloge njen delež, ko je bil človek srečen, nevmrljiv; a človek se je pregrešil in narava se je spremenila v kraj pokore, muk. Skoz to trpljenje, skoz to revo pa pridemo do večnega veselja v nebesa. Bog se le poslužuje nepopolne narave, da se v njej očistimo, da nas privede do najvzvišenejšega našega namena, do zveličanja. Vse slabo, vse trpljenje in nadloge nam Bog le pošilja, da doseže kaj višega. In v tem smislu, pod vodstvom božjim se nam kaže narava res veličastna, vzvišena; vse nedostatnosti se skrijejo za vzvišenim njenim smotrom, katerega z njih pomočjo dovršuje. Narava ni torej tukaj radi sebe, ampak zato, da izpolnjuje visok namen. In narava v tem smislu je blažilna, poviševalna.

Tako naj tedaj tudi umetnik posnema naravo; poslužuje naj se je v obraženje, vtelešanje blažilnih misli, vzvišenih idej; tedaj bode njegova umetnost izpolnjevala svojo nalogo, katera ji je:

«... povišati um, oživiti dušo in prsi,
Da se od nje drugačni na dom povrnemo vsak svoj:
Obogačeni tak z besedami krasnimi kaker
Misli kake visoke navdani, poboljšani v volji,
Sladkih polni čutil, z osodo spravljeni svojo....

J. Pajk, Poslanica o tragediji.

Četrtošolec.

Nekaj odlomkov iz spisa: „Zakaj nam mora umetnik predstavljati vzore?“

«Naši umetniki pa, ki posnemajo Francoze in Nemce, naj bi pomislili, da ni vsaka cvetlica primerna za vsako zemljo, in da je narod sveta stvar, katerega zatajiti tudi le v umetnosti je izdaja, je greh. Umetnik mora podati narodu sliko, ogledalo! Umetnost mora biti narodna, poljudna, a ne v tujem duhu in po tujem kopitu».... «Da, umetnost mora biti poljudna, narodna, pa ne v tem, da prinaša na svetlo skrite narodove pregreške, da ga onečasti pred vsakim dobrim človekom, da ga tira

v pogubo. Nikaker! To ne časti niti naroda, še manj pa umetnika samega. Ne onečastiti, oskruniti, ampak proslaviti mora narodni umetnik svoj narod. Segel bode v zgodovino in proslavljal njegove slavne čine, pogledal v domače družinsko življenje in počastil lepe šege in dobre navade — sploh, ovekovečil bode dobro narodno stvar, a potlačil slabo.»

«Nihče ne bode pritegnil onim hlapčevskim opisovalcem greha in njegovih izrodov Tudi posnemovalcev narave ne smemo imenovati teh ljudi. Narava sama na sebi je lepa, vzvišena, popolna; a oni nam ne predstavljajo te častitljive narave, ampak ono grdo skorjo, s katero so jo obdali grehi in njegovi nasledki, ki so vse pomanjkljivosti, vse reve in nadloge, progreski in hudobije te doline solz. Človeški duh, ki je obdan od vseh teh bed, si želi olajšave, razvedrila, išče poti, izida iz njih, in sicer — v umetnosti, ki naj bi ga povzdignila Kako pa naj bi izpolnjevala to svojo sveto nalogo, če hoče zadovoljiti po lepem hrepenečega z grdim? če mu še le prav predočuje polje pregreh in hudobij? če zadušuje v njem vsak blaži čut?» . . .

«Dobro jo je zadel! — V prešestvanji, v krvi, v vmorih itd. naj išče človeštvo svojih vzorov?! Kdaj je bil izginil vže zadnji človek s zemeljske krogle, če bi bil tak, kakeršnega hoče imeti ta umetnik! . . .

Pa vgovarja se, da je ljstvo privajeno takim silnim podobam, da ne želi lepega, ampak razdražljivega, čutnega! . . . Pa če je tudi ljudstvo pokvarjeno, stati mora vender umetnik kot njegov sodnik, kot posrejevalec mej nizko realnostjo in idealnimi nebese mnogo više! Čim nižja je okolica, tem lepša, častitljivejša je na razvalinah, sredi propadanja — svitla, čista podoba umetnikova.»

Četrtošolec.

Želje.

Kadar je moj starejši brat Ivan, ki je šolo obiskaval, prinesel kako knjigo iz šolske knjižnice, moral jo je zvečer na glas čitati. Jaz sem se vsedel na drug konec mize, tadaj še nisem hodil v šolo; oče se je pa naslonil v naslonjač in Ivana poslušal. Poslušal je, toda ne dolgo. Zamislil se je. Brat pa je čital dalje, list za listom iz debele knjige, jaz pa sem ga pazno poslušal. Grobna tišina je vladala po sobi okrog, le zvonki bratov glas je odmeval po njej. Molče sem zrl brata, kako hitro in glasno, pa vendar umevno je čital! Čudil sem se sam seboj, kako da se more iz črnih kljuk — črk toliko lepega pripovedovati. Hipoma pa se mi je porodila želja: tudi jaz bi že rad hodil v šolo, da bi znal čitati. Ko je Ivan zaprl knjigo in se je svetilnica že vgasnila, zazibala se je moja želja v krasen sen.

V nedeljo je odšel oče po opravilih. Ivan pa je po maši vzel knjigo v roko in se vsedel za mizo: čital je tiho sam zase. Tedaj se mu približam, prisedem. Zrl sem molče v knjigo, kaker bi znal bogsigavě kako čitati. Zdaj sem se ozrl v oko bratovo, kako se je napajalo s črkami v knjigi. Zopet se mi je porajala stara moja želja. Hrepenel sem, previdnost in ne le čudni instinkt sta me vlekla h knjigi.

V jeseni prihodnjega leta se mi je izpolnila vroča moja želja, jel sem pohajati šolo. Črez nekoliko tednov znal sem že čitati.

* *

Vedno me je veselila knjiga. Potekalo je zadnje poluleťe, ko sem obiskaval četrti razred h koncu. Tedaj pa so prišli v naš trg »gospod« Matej. Kako vneto in ginljivo so propovedovali nam vsako nedeljo. Tedaj mi je vskipela iz dna srca vroča želja, kaj, ko bi tudi jaz postal svečenik? Kako častitljiv je ta stan, ki ljudi k svetosti napeljuje! In ta želja me je spremljevala povsod. Navdajala me je črez nekoliko tednov, ko sem stiskal svojim znan-cem in prijateljem roko v slovo. Navdajala me, vozečega se v Ljubljano v srednje šole, ko se je solzeče oko poslavljaló od domačega trga in domačih gor. Bog daj, da bi se vresničila!

Prvošolec.

Slovenskim dijakom.

VIII.

Po treh mesecih hočem spet z Vami spregovoriti dvoje besed. Veseli me, da Vaše število narašča od meseca do meseca. Prejšnji so mi večinoma zvesti ostali, pa njim je pristopilo tudi lepo število novih. Došlo mi je od zadnjič nič manj ko štirideset nalog, to je do sedaj najviše število. Da bi hotel vse objaviti, bi moral natisniti posebno knjigo, ki bi bila precej obsežna. Prav tako: upam, da radi teh vaj ne trpi dobra stvar, najmanj pa slovenska logika in slovenski jezik. Le vstrajno nadaljujte. Nekoga od Vas so mi sicer oবাদili, da je v šoli slabo naredil, pa to bodi njegov greh; jaz sem Vas izrecno opominal, in Vas spet opominam, da radi teh vaj nimati najmanj za nemarjati šolskih dolžnosti. Komur preostaja časa od šolskih predmetov, poskusi se v pisateljevanji. Poslednje ni Vaša dolžnost, pač pa dolžni ste se učiti, ker to hočejo Vaši stariši, to je Vaš od Boga določen poklic. Ko bi jaz spet o komer zvedel, da mu v šoli ne gre gladko, mu nalogo koj vrnem. Potrebno bi bilo skoro, da bi se ob koncu leta skazali sè spričevalom.

Zdaj nekoliko o posameznih izdelkih. O vsakem posebe seveda mi ni moč na drobno govoriti; vender vsakemu vsaj euo besedo.

Trije so se še spominali svojih pastirskih dni. To sta dva tretješolca in en šestošolec. Oba prva je prekosil seveda poslednji. Posebno mikavno nam opisuje pastirsko življenje na planini. Mojsterski so narisani tu pa tam prizori iz narave. Pa tudi kar sta prva dva napisala, je deloma prav brsno. Eden nam pripoveduje, kako so na paši napravljali si iz želoda pipice ter iz njih kadili suho listje višenj. Da li tudi zdaj po Ljubljani ne kadite, kaker vidim, da delajo Vaše starosti junaki po goriških ulicah? — Drugi pa nam prav mično pripoveduje svoja veleslavna dela in zgradbe na paši: «Tu smo delali hleve iz klinov in kamenja, kamer smo potem zapirali svojo živino iz ilovice. Na vrhu vsake skale je stala cerkev ali grad narejen iz ilovice. Sedaj leže ti hlevi in cerkve vže v razvalinah, od naših kozlov, volov, konj, krav, kur, rac itd. pa ni ne duha ne sluha.» No, človek se res pootroči, ko kaj takega bere!

Neki tretješolec pripoveduje svojemu bratu na kmetih, česa se je učil. Zanimivo je, kako sodi o matematiki: «Matematika, ta, ta ti je za vsakega vganjka. Kaj smo se tukaj učili, tukaj! Gotovo bi ti glava počila ali pa bi se ti možgani zmešali, predno bi tej zverini v oko prišel...»

Drug tretješolec prav živo in poetično opisuje svoj spre-

hod po gozdu. Mi bi to nalogo objavili, da nismo vže zadnjič enake natisnili. Fant obeta veliko, če se bo pridno vadil.

Veseljé božíčnega večera nam slikajo trije gimnazijci: en šestošolec pa dva nižšolca.

Na dolgo in široko — vsega je 20 strani — pripoveduje neki četrtošolec, kaj je Janezek doživel in skusil, ko ga je oče prvokrat pripeljal v mesto študirat za »gospoda«. Janezek si vse ogleduje, vse pozvedava, oče mu pa odgovarja. Glavne osebe, s katerimi se Janezek seznani, sta »gospodinja« pa gospod učitelj. Tu pa tam bi se dlo kaj prikrajšati.

Skopuha v življenji in smrti je pridno opazoval neki prvošolec. Skopuhu so lajali »posestnik starega fraka«, njemu je služila v hiši postarana ženska z imenom »hči svoje matere«. Mladi dijak bo imel lep pripovedovalen zlog, ako bo vstrajno nadaljeval svoje vaje. — Tudi nekdo drug, četrtošolec je izdelal isto nalogo. Brali jo boste v »prilogi«.

Nalogo: Nočna tišina je meni ljuba sem v »prilogi« priobčil, ker se izraža v nji rahlo čustvo, in neprisiljena poezija. Tudi je zadel mladi pisatelj, da ni bil dolg. Domišljiji in srcu dajajmo vedno malo besed.

Isti mladi petošolec spet prav nežno in ginljivo opeva moč materinega očesa. Pravim pa »opeva«, ker dve tretjini naloge je spisal v gladkih verzih; pa tudi kar je v nevezani besedi, je res prav poetično-milo. Ker smo vže zadnjič »materino oko« od nekega drugošolca natisnili, smo za zdaj to prelepo nalogo izpustili. Mlademu pisatelju pa iz srca čestitamo. — Isto nalogo je izdelal tudi neki četrtošolec, katerega zlog nam vrlo vgaja, ker je preprost, neprisiljen, stavki kratki.

Solze je spisal še le otrok — prvošolec. Skazali smo mu čast, da smo tudi njegovo drobno nalogo sprejeli v »prilogo«, in jo bodo zdaj brali po vsem Slovenskem. Naj li ohrani srce nedolžno in preprosto, potem bo vedno prav mislil in čutil, pa tudi prijetno pisal.

O isti reči smo dobili tudi od nekega višegimnazijca šestavek. Vgaja nam oblika: solzo nam kaže v raznih »slikah iz življenja«. Pisatelj vže bolje pozna življenje in človeško srce. Upamo, da ta njegov prvi izdelek ne bode — zadnji. Ker je naloga nekoliko dolga in bi nam zavzela preveč prostora, je nismo mogli prinesiti.

Isti mladi drugošolec, katerega »materino oko« so čitatelji zadnjič brali v »prilogi«, nam je ta pot poslal svoje želje. Njegova najsrčniša želja je, da bi bil duhoven. Poslušajte nedolžno molitev: »Tudi jaz bi bil rad enkrat tako srečen, da bi prejel vsak dan Tebe, o Jezus, in ponavljal Tvojo daritev na križi! Res sem sedaj še drugošolec, in se vsi moji nazori še lahko spremené, vender, ako bode Božja volja, spolnile se mi bodo moje najsrčnejše želje . . . « Tudi mi bomo Boga prosili, da se mu spolnijo njegove želje, in hočemo, če nas Bog živi, takrat celo

priti na novo mašo! — Pripomnimo še, da je isti drugošolec poslal nam ob enem tudi misli pri pogledu človeške črepinje. Bodi tudi nadalje še tako priden.

Pridemo zdaj k nalogam zgodovinskega sodržaja. Dva prav marljiva višegimnazijca sta se ta pot oglašila: oba šestošolca. Od enega boste v pričujoči »prilogi« brali nekoliko okrajšano razpravo o koristi zgodovine, katero nam je pa poslal vže zadnjič. Isti nam je spisal za ta pot tri zgodovinske naloge. Prva: Likurg in Solon, obsega šestnajst strani velike pole; nadalje je pisal o dobrotah, katere je krščanstvo prineslo človeštvu, in: katere misli so vodile Aleksandra Velikega? V obče moram hvaliti njegovo pridnost; pa, kaker se lahko prepričate iz njegovega sestavka v tej »prilogi«, je zmožen tudi globoče seči in zgodovinska fakta z mislimi vezati in oživljati. Na posameznih krajih sodi vže kot zrel mislitelj. Le nekaj nam ne vgaja: zlog je tu pa tam še pretrd in spominja preveč na nemščino. Upamo pa, da si ga bo z vajo bolj po slovenski vpilil in vblažil. Šestošolcu delajo take razprave vsekako čast.

Drugi šestošolec mi je poslal nalogo: Kdo je bolj vreden našega občudovanja — Aleksander ali Hanibal? On daje prednost Hanibalu, kar vtrjuje z raznimi razlogi. H koncu navaja sodbo Niebuhr-ovo o Hanibalu. Njegove misli so večinoma tudi moje. Nadalje je tudi on pisal o dobrotah krščanstva. Proti koncu sklepa prav resnično: »Te dobrote pa spozna vsak človek sam, če se ravna po katoliški veri. Edina ta vera zamore človeka osrečiti, mu zamore dati mir, kakeršnega ne najde nikjer . . .« Res, božanstvenega značaja Kristusove vere ne more spoznati nego le tisti, ki po njej vravna svoje življenje.

Prišli smo do zadnje vrste spisov, onih namreč, ki so filozofičnega zadržaja.

Trije nam zagovarjajo vsak svoj šolski predmet, kateri jim najbolj vgaja: dva govorita za ljubo materinščino — eden je nekaj prekratek — tretji ogreva se za — matematiko. Da nihče ne bo mislil, kaker bi jaz bil tak nespravljiv sovražnik matematike, sem prav ta spis natisnil v »prilogi«. Priporočam torej: pridno berite in prepričajte se o koristi in potrebi matematike vsaj toliko, da nobeden od Vas ne dobi »dvojke« koncem semestra. V vsem se pa ne zlagam z mladim gospodom.

Neki šestošolec prav resno in spodbudno razpravlja nalogo: Heraklej na razpotji. Zlog je preprost, lehak. Misli zdrave, krepke. Le naprej! V listu, ki nam ga je postal z nalogo, piše: »Do letos nisem Vašega cenjenega lista poznal, zato sem o Vas tako sodil, kaker sem od drugih slišal.« To je označilno za večino naših nasprotovavcev: sodijo in obsojajo nas ravno tisti, kateri še ene strani iz našega lista brali niso!

Nekaj glavnih razlik mej človekom in živaljo nam je navedel in razložil šestošolec. Za dijaka, ki se ni še učil logike in psihologije, je razprava dovolj temeljita; posebno pa nam dopada lehkobnost in umljivost, s katero razlaga in pojasnjuje tudi abstraktne reči.

Še nekdo drug se je poskusil z istim za njegova leta še težkim vprašanjem — neki tretješolec. Zlog je sicer precej šolski, vendar kar pove, se da lepo brati; ako bo vstrajal, bomo za tri štiri leta imeli mislitelja, da mu ga ne bo zlepa para na slovenskih gimnazijah.

Isti šestošolec, ki nam je, kaker smo zgore omenili, poslal dve zgodovinski razpravi, nam je spisal šest strani tudi o človeški prostosti — trd oreh, ki ga ne more zgristi, kdor nima trdnih zobov. Nekaj lepih misli iz tega spisa mislimo prineesti v prihodnji «dijaški prilogi». Pripomnili bi le, da so mladi pisatelji v enakih razpravah navadno predolgi.

Vse je pa ta pot prekosil sedmošolec, katerega razpravo berete v današnji «prilogi»: Čemu se učimo klasikov? Spis nam je priobčili, kaker smo ga dobili. Mladi pisatelj prebira «Rimskega Katolika» in je v mišljenji dobro izurjen. Mi bi le želeli, da bi res učenje starih klasikov obrajalo več sadu in blažilno vplivalo na našo mladino. —

Zadnji dan, ko smo vže sklepali pričujoči zvezek, smo dobili od nekega četrtošolca še dve nalogi: Z mojega sprehoda po gozdu, in: Janezek pride v mesto, da bi se šolal za «gospoda». Moramo priznati, da tako živahno je dozdej malokdo pisal; le da nam tu pa tam skoro preobširno opisuje. Posebno radi smo brali drugi spis. Akoravno še precej dolg, nas je vendar mikal do konca. Najbolj moramo pohvaliti jezik: lep in čist je, da se človeku tu pa tam kar srce zasmeje. Upamo, da to ni zadnji poskus nadepolnega četrtošolca.

Zadnjo uro došel nam je še en droben spis, v katerem nam drugošolec razodene svoje nedolžne želje. Tudi tu se nam obeta nova maša. No, če res pride do tega mladi Janko, se bomo radostno veselili in mu voščimo vže zdaj dobro srečo, za nas pa naj le nadalje pridno kaker doslej izdeluje naloge.

Omeniti nam je še drugih dveh dijakov, ki sta nam poslala nalog, kojih mi nismo razpisali. Eno teh sicer priobčimo, želimo pa, da bi se izdelavale in nam pošiljale one naloge, katere mi dajemo. Od nekod se nas je prosilo, naj bi skoro razpisali novih vprašanj, ker dosedanja so vže vsa preznana in večinoma predelana. Tej želji tedaj hočemo res vže ta pot vstreči, in koj spodej na konci najdete razpisanih novih osem in dvajset nalog. Le urno sezite po njih!

Ker je ocena Vaših izdelkov pobrala toliko prostora, ne morem za ta pot še kaj posebnega razpravljati, kaker sem doslej navadno delal. Zadujkrat sem Vam govoril o učenju filozofije, kako važno in koristno je. Da bi Vam jaz na tem mestu siste-

matično razpravljaj o filozofiji, gotovo ne pričakujete, akoravno bom o priložnosti in koliker bode prostor dopuščal, pojasnjeval to ali ono znamenitiše filozofiško ali sorodno vprašanje. Namen moj je, da bi Vas le napeljal k učenju filozofije in sploh k resnišemu mišljenju. Pa kaker sem zvedel, so se nekateri od Vas vže poprijeli filozofije. To je res veselo znamenje — da bi le ne ostali pri prvem poskusu. Ako bi kdo želel, bi mu tudi mi oskrbeli katero knjigo o filozofiji, le se mora zavezati, da se je bo učil. Le pogumno stopajte po poti, kaker ste začeli: pred vsem vestno opravljajte šolske dolžnosti, a kar Vam preostaja prostega časa, posvetite ga vedi in pred vsem filozofiji: to donese i Vam i domovini stoternih obresti.

Naloge.

1. Spomini na mojega deda.
2. Ko sem prvokrat v šoli bil . . .
3. Moje prvo dijaško stanovanje.
4. Naše nekdanje pastirske igre.
5. Janez godec-veseljak.
6. Pozdrav spomladi.
7. Vstajenja dan.
8. Na goro me vleče.
9. Kaj bom delal prihodnje počitnice?
10. Zaduja ura šolskega leta.
11. Zaprashene knjige.
12. Slavohlepje Napoleona I.
13. Napoleon I. premišljuje svoje vsodo na sv. Heleni.
14. Kdaj in zakaj je začela propadati rimska država?
15. Narodni prazniki in igre pri starih Grkih.
16. Muhamedova vera ne povspešuje napredka.
17. Kaj premore krepka volja — naj se pokaže iz zgodovine.
18. Se je poznalo poglavje o «človeških pravih» pred francosko revolucijo?
19. V zgodovini moramo ločiti mej vzrokom (Ursache) in povodom (Anlass).
20. Zakaj mnogim dijakom slovnica ne dopade?
21. Prej treba učiti se — potem še le učiti.
22. Latinščina veliko pripomore k duševni izobrazbi.
23. Kako se vtrdi značaj?
24. Mlademu človeku treba domišljijo brzdati, a voljo krepiti.
25. Ne beri preveč romanov!
26. Razlika mej omiko in oliko.
27. Lepe umetnije blažijo in vzgajajo človeka.
28. Kako se dokaže duhovnost in nevmrljivost človeške duše?

Dr. Mahnič.

Čemu se učimo klasikov?

Dandanes vse napreduje ali vsaj hoče napredovati; tudi kultura ali spolšna omika je dosegla visoko stopinjo. In kako je to prišlo? Stoletja so delovala zanj in mnoga ljudstva so zidala pri velikem poslopji, nekatera z večjim, druga z manjšim vspehom. Od vseh narodov pa sta bila v prvi vrsti dva poklicana, da bi povspeševala napredovanje kulture, namreč Grki in Rimljanje.

V Atenah je omika, da tako rečemo, pogнала prvo kal, tu se je razvila in dosegla vrhunec v poganskih časih. Kakšni umetniki, kakšni pesniki!

In Rim! Tudi Rimljane so po svoje (seveda po drugi poti nego Grki) povspeševali napredek omike. Izvrstni politiki in praktični ljudje — in to so bili Rimljani v pravem pomene besede — so imeli nalogo grško kulturo širiti in rešiti jo pogina, ko je izginila grška prostost.

Pa kaj hoče ta vvod? Saj pravi napis naloge, da bomo razlagali, čemu se učimo starih klasikov; čemu tedaj to? Da povemo vže koj v začetku, v katerem oziru imajo klasična dela največi vpliv na naše izobraženje in omiko in v koliko nam koristijo. Ako govorimo namreč o klasiških izdelkih, mislimo v prvi vrsti grške, potem pa latinske umotvore v slovesni obliki. Ti nam hranijo duševne proizvode omenjenih narodov. Tu se hranijo večno veljavni vzori lepote in umetnosti nam in našim potomcem.

Ker govorimo o dveh po svojem značaju različnih narodih, kaker so bili Grki in Rimljani, je potrebno, da najprej kaj povemo o značaji obeh narodov.

Grki, bivajoči med jutrom in zapadom, so strinjali v sebi svojstva izhodnih in zapadnih narodov. Od jutrovcev so si prisvojili tvorljivost, od zapadnih ljudstev pa čilost in živahnost.¹⁾ Zato je imel grški narod lastnosti, ki so neobhodno potrebne za estetični okus. Grški genij je bil čil in bister, značaj pa mehek, nekako vabljev; sè svojo bujno domišljijo so se mogli Grki povzdigniti v više kroge, do idealov in njihov bistri razum jih je vodil, da niso zabredli od prave poti.

Rimljan je bil popolnem drugačen. Trdo srce, resnost in praktičnost se javljajo v njegovem značaju. Pri njem dobimo le malo domišljije; tem bolj pa je obdarovan z bistrim razumom, odločnostjo in vstrajnostjo, in prav zato je bil manj sposoben za lepe umetnosti, tembolj pa za vladarstvo.

In ta svojstva obeh narodov nam izraža več ali manj tudi jezik njihov. Kaj hočeš lepšega in milejšega nego je atiški zlog?

¹⁾ Primeri Rim. Kat. I. 1. str. 609 in sploh cel XI. odstavek: «O vzgoji».

Nedosegljiva harmonija ga diči, ki se ne dobi tako hitro drugje. Na teh proizvodih so se izobraževali največji duhovi poznejših časov, posebno kar se tiče zunanje oblike, v koji so često izražene tudi prav lepe ideje. Stari klasiki so v tem oziru neprekosljivi. In ako bi na njih ne bilo drugega nego zunanja oblika in umetniški zlog, zadostuje vže to, da se jih mladina pridno uči ter iz njih zajema zakone za lepo zunanjo obliko. Zato je tudi umestno, da je odmenjeno klasičnemu slovstvu na gimnazijih tako odlično mesto.

A ne samo zunanja oblika, temveč tudi vsebina klasičnih proizvodov je vredna, da se jih z veselim srcem oklenemo. Res je sicer, da ni vse čisto zlato, ker poganska umetelnost ni mogla podajati tako vzvišenih idej, kaker jih podaja krščanska; a vender so tudi ideje klasičnih del često prav lepe, vzvišene. In za marsikaterega novejšega umetelnika bi bilo dobro, da bi še v šolo k starim Grkom; kajti dasi imamo božje razodenje, ki je rešilo najtežja vprašanja in odkrilo marsikatero resnico, o kateri so Grki dvomili ali celo nič vedeli: dasi imamo resnico, vendar je dandanes umetelnost v mnogem oziru nižja, nego je bila za časa poganskih umetelnikov.

Grški umetelniki, da govorimo nekaj več o vsebini klasičnih izdelkov, so zasledili sè svojim bistrim umom in sè svojo domišljijo, ki jih ni nikdar zapustila, marsikaj pravega. Izrazili so na najlepši način v svojih proizvodih idejo lepega in umetnosti bodisi obrazne ali slovesne.

Vzemimo grške modroslovce; Sokrat, Platon in Aristotel so prvaki mej njimi. Prvi je sè svojim vspešnim delovanjem pobijal krive nauke sofistov; drugi, Sokratov učenec, je početnik nauku o idejah, in tretji, eden izmed največih duhov vsega človeštva, je postavil modroslovju trdno podlago in vgladil pot, po kateri so hodili vsi modroslovci srednjega veka; ta pot je, kaker priča zgodovina, neorglivo prava.¹⁾ Sicer se pa javlja v grškem modroslovju kaker i v vsej umetelnosti poganskih narodov omejeni človeški razum.

Kaker glede modroslovja, so klasični umotvori posnemanja in občudovanja vredni tudi glede umetelnosti. Tu moramo razločevati mej obrazno in slovesno umetnostjo, kaker smo vže prej omenili. V obeh so bili Grki strokovnjaki. V njihovih proizvodih si poišči umetelnik razliko mej obojimi; tu dobiš zakone, po kojih se ravna prva in pa druga. Slovesna umetnost namreč nam mora kazati umotvore v času, obrazna pa v prostoru; to pa so Grki izvrstno zadeli, kaker še pozneje pokažemo na Homeru.

Obrazna umetnost, ki nas pa tukaj ne zanima toliko, se je pri Grkih prav lepo razvijala, ker jih je narava sama pri tem podpirala. Milo grško poduebjje in zdrav, estetičen okus jim je delo

¹⁾ Prim. R. K. I. I. str. 607.

olajševal. Njihov značaj jih je vsposobil, da so mogli visoke ideje lepo vtelesiti ter svoje umotvore v pravem razmerju s čutnostjo oživiti, in tako so nastali res pravi umotvori, ki blažijo človeku čut in srce.¹⁾

Še nekaj je za grško umetelnost pomenljivo; bili so namreč Grki veren narod. Vera pa je prvi pogoj vsaki umetelnosti; iz vere poganja umetelnost vselej prve kali. Grk si je mislil svoje bogove kot ljudi, samo da imajo vse človeške lastnosti v najpopolnejši meri; dal jim je človeško podobo, ki je najlepši vzor naravne lepote. Lessing pravi o tem:

«Vorzüglich an den Bildern der Götter hat sich die älteste Kunst aufgerichtet und gleichsam gehen gelernt; daher auch alle Völker, denen Abbildungen von Göttern versagt waren, in der bildenden Kunst eigentlich nie emporgestiegen sind».

Grki so slavili svoje bogove s petjem; in kaj je bilo potem bolj naravnega, nego da je postala obrazna umetelnost od prvih časov sèm hči slovesne umetelnosti? Od pesnikov je zajemal obrazni umetelnik ideje za svoje umotvore in tako je postal Homer, pravi vzor poezije, tudi vzor za obrazno umetelnost. Po njegovem načrtu je stvaril Fideij svoj umotvor, olimpskega Zena:

*ἦ, καὶ κτανέησιν ἐπ' ὀφρούσι νεῦσε Κρονίων
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χεῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο μέγαν δ' ἔλελιξεν Ὀλύμπον.*

V teh stihih tiči slovesno izražena ideja, koju je Fideij mojstersko vtelesil v svojem Zenu.

A Grki niso svojih umetelnih proizvodov izdelovali samo zase, ampak tudi za poznejša ljudstva. In koliko umotvorov imamo — hvala Bogu — od njih na razpolago tudi mi, i če se oziramo samo na slovesno umetelnost! Na prvem mestu stoji brez dvombe Homer; v njem se javlja lepota jezika z naravno preprostostjo, plastika sè slikovitostjo. Tu se vidi razlika mej obrazno in slovesno umetnostjo. Da omenimo le en zgled! Homer nam ne opisuje lepote grške Helene Bog ve kako na dolgo in široko, kaker delajo to naši romanopisci, ampak pove nam kratko, da je bila tako lepa, da so celo trojanski starci rekli pri sebi, ko so jo videli: Ni čudo, da se Ahajci bojujejo s Trojanci radi te ženske; podobna je boginji. To je vse, kar nam pove o lepoti Helene.²⁾

In da pogledamo Homera bolj natančno, kako lepo in duhovito nam opisuje bogove in junake! Vsi, koliker bogovi, toliko ljudje, kažejo (svoje krepke) značaje; prvi se odlikuje po svoji modrosti in zvitosti (Odisej), drugi po svoji hrabrosti (Ahil), zopet drugi po svoji neustrašnosti itd. In kako izvrstno opisuje razne

¹⁾ Ibi str. 609.

²⁾ Prim. Dvanajst večerov.

prizore; kolika najivnost, kolika preprostost, a na drugih mestih spet resnost in krepkost. In jezik! kako je ličen, rahel, mil, prav pesniški. Ne li izraža popolnem značaj grškega ljudstva?

A ne samo epika, ampak tudi lirika je cvetla na grških tleh. Pindar je peval bogovom v slavo svoje ode in epinikije. Tudi z dramatiko se Grki lahko ponašajo; i ona se je pri njih porodila iz vernega čuta narodovega in gledišča so bila posvečena bogovom. Eshil, Sofoklej in Evripid so se ovekovčili s svojimi dramskimi proizvodi. Tukidid in Ksenofont sta se skušala v zgodovinopisji. Demosten pa, največi grški govornik, je s svojimi izvrstnimi govori budil svoje meščane, da bi se zavedli velike nevarnosti, ki jim preti od macedonskega kralja, kateri hoče vničiti grško prostost; z Demostenom je dosegla retorika svoj vrhunec.

Tako so pakazali Grki, kaj premore zdrava domišljija in bister razum pri človeku, ki ne pozna krščauških resnic; gojili so vse, kar je človeško. Zato pa imenujemo tudi pečanje z klasičnimi izdelki humanizem ali humanistične študije. Grki so bili poznejšim narodom učitelji; veleumi vseh krajev in časov so se ob njihovih umotvorih izobraževali.

Tudi mi se moramo tedaj pečati s klasično omiko in navduševati se za vzvišene ideale, ki nam jih klasiki podajajo; a da svojo omiko spopolnimo, pridružiti moramo tem idealom še ideal krščanske humanitete. Da se pa moremo navduševati za grško omiko, jo moramo najprej spoznati, kar pa dosežemo, ako pridno in s premislekom prebiramo klasična dela. Res, da so marsikateri težave pri tem, koje nam provzročuje jezik, kateremu nismo vajeni; a ta trud se v poznejših časih obilo poplača.

«Pa,» bi lahko kdo vgovarjal, «saj je vendar krajše in boljše, ako beremo klasična dela v prevodih.» Čujmo, kaj odgovarja na to Lessing: «Pot prevodov je res krajša, a zanesljiva ni; vedno so lepote, katere se blišče skozi zagrinjalo jezika, dvakrat lepše; odgrni jih in vsa lepota izgine. Oni sveti ostanki poezije in govornišva starih Grkov in Rimljanov izgube svojo jednatost in vabljivo moč, svojo barvo in znak priprostosti, ako jih presadimo iz rojstnega vrta.»

Ako hočemo tedaj predreti v duh klasicizma, moramo se pridno vaditi v grščini in latinščini; saj se je Ciceron iz Demostenovih govorov vadil govornišva in Aleksander Veliki se je solzil na Ahilejevem grobu radi njegove slave; vnemajmo se tudi mi na delih grških veleumov, saj nam bode le v korist!

Sedmošolec.

Kateri šolski predmet meni najbolj vgaja, in zakaj?

Neki naravni čut, rekel bi potreba, nas vleče k zgodovini. Naša domišljija tiči dostikrat v preteklih podobah in srce se nam vžiga vsled tega. Pisatelj Ancillon jako lepo pravi: «Wenn der alte celtische Barde den tiefen und süßen Eindruck schildern will, den die Musik auf seine Seele macht, so sagt er bloss, sie wirke auf ihn, wie die Erinnerung an die Tage der Vorzeit.» Od kod izvira to splošno nagnjenje? Ono je vkoreninjeno globoko v občutni in moralični človeški naravi, ki se povsod pokaže v sočutnosti, kjer se le pojavi neskažena in nekoliko razvita. Človek ne živi rad v osamljenosti, ampak v veseljnosti človeškega roda. — Zanima nas, da spoznamo ta daleč na okrog razširjeni rod, čegar udje smo tudi mi, da razumemo njegovo dušno življenje, da spoznamo, kako plava v tej reki tudi lastni naš mali čolnič življenja. In kje drugod se nam pokaže človeštvo v svoji pravi luči, v svojem pravem življenju, kaker v zgodovini? V zgodovini izsledimo, kar je stanovitnega, bistvenega v človeški naravi; to se nam javlja izpod krinke raznih slučajev in različnih in krajevnih posebnosti. Sicer se pokaže človeška občutna narava v jako menjajočih se oblikah, vendar se nahajajo povsod iste zmožnosti in moči, povsod delajo isti nagibi, iste strasti. Ravno tako tudi opazimo pri mnogolični zmesi posameznih dogodkov, da se vali človeški rod zmerom po istem toku. Tako je oni, ki ne zna zgodovine, tujec na zemlji in med svojim rodom in je tuj tudi samemu sebi; nič ga ne zanimajo koristi, za katere se je borilo človeštvo od začetka sveta.

Iz zgodovine se pa tudi občečloveško življenje dopolnjuje. Brez zgodovine bi hodila vsaka generacija po svojem posebnem potu in bi nastopila zmerom na novo ono stezo, po kateri jih je hodilo že prej veliko. Zgodovina sklene vse generacije v jedno verigo. Ona je vedna zavest človeštva in narodov. Njena lastnina je skušnja vseh stoletij in tradicija z vsemi njenimi zakladi. Se poznim rodovom pripoveduje o znanostih, o idejah, iznajdbah vseh časov in narodov in kar so modrijani v temni preteklosti mislili in čutili. Nasledniki lahko nadaljujejo tam, kjer so predniki nehali, in oni zamorejo začeto dovršiti do nedoločnih mej popolnosti.

Mnogostranska pomnožitevkušenj, ki jih zadobi zvedenec zgodovine, mora vplivati tudi praktično. Zgodovina je učiteljica razumnosti, pravice in kreposti. Poglavitna vira razumnosti sta skušnja in poznanje ljudi; zgodovina je pa svotakušenj in poznanja ljudi. V nji se nahajajo najimenitnejše nauki, ki tiče v sva-rečih in spodbujajočih vzgledih in ki so važni za zasebno in javno življenje, za posamezne ljudi kaker tudi za cele države. Nauki so jednakomerni v dokazih, če prav so različni v porabi. Kar je

merodajno za velike reči, je tudi večinoma za male. Kdor hoče vplivati na posameznike in cele narode, mora dobro poznati ljudi. Družinska sreča se ojači in množi z umom, pridnostjo, previdnostjo in zmernostjo, ona pa omaga in pogine z nespametnostjo, prizanesljivostjo, predrznostjo in prisiljenostjo. Ravno tako vsoda ima tudi sreča narodov.

Mej plemenitimi čuti, ki jih vzbuja in goji zgodovina, sta dva gojenca najodličnejša. Ona dva sta si v sorodu in iz njih izvirajo skoro vse druge kreposti. Ta dva gojenca sta: ljubezen do domovine in prostosti. Zgodovina je polna teh vzgledov, ker pridejo večkrat na pozorišče javnega življenja in pogostoma izvirajo iz njih junaška dela. Vsled njih naravno potrebujeta oba nekako zgodovine ali pa dosežeta vsaj v nji še le svojo najvišjo moč in popolnost. Kdor je tujec v zgodovini, zamore ljubiti svojo domovino samo po instinktu, kajti on ne pozna domovine. Dostikrat zamoremo samo iz zgodovine črpati pogum za prostost, kajti ona nam kaže, da je prostost mogoča in kako je mogoča. Kolikokrat je že ime Leonida, Decija in drugih junakov navduševalo borilce za domovino, da so izvrševali plemenita dela! Kolikokrat je avstrijske vojake in častnike v nemal spomin onih vitežkih junakov, ki so zadobili vsled svoje hrabrosti red Marije Terezije! Kolikokrat je že prešinila podoba Katonova plemenitega branitelja prostosti, ko mu je vpadal že pogum, da je vstrajal še nadalje!

Zgodovina ni samo učiteljica kreposti, ona je tudi stroga sodnica in nepristranska plačevalka. Ona poravnava vsled tega mnogo krivic, ki jih povzročujejo ljudje in osoda. Le premnogokrat se zgodi v življenju, da ljudje ne poznajo plemenitega, le pogostoma se posreči prekanjenim hudobnežem, da goljufajo sovrstnike, da podkupijo ali celo s silo izvijo njihovo hvalo in spodbijo njihovo zasramovanje. Akoravno so posamezni zgodovinpisci in tudi vsi sovrstniki podkupljeni, prestrašeni in prevarjeni, poznejša zgodovina ni. Ona preiskuje spričevala in dokaze brez nagnjenosti in strasti, brez upanja in strahu, sodi posamezna dela in odkaže po zaslugi slavo in sramoto. Odide ji sicer marsikaj, ker ima pičlo število spričeval ali ji celo manjkajo; tudi je mogoče, čeprav se redkokdaj prigodi, da se zmoti včasih. Toda ona raziskuje zmerom s skrbljivostjo, tehta z mirno visokostjo in izreče pristo in večno sodbo. Koliker časa bo živel človeški rod na zemlji, se bo glasilo ime Kritija in Kromvela mej preklinjevanjem, gnjusobo, nasprotno pa ime Sokrata in Sidneja z ljubeznjivostjo in blagoslovom. Spomin in misel na to neizprosno plačevalko je zagrenila že dostikrat srečnemu zločincu njegove triumfe in ga je navdušila za dobra, čeprav to ni bil njegov namen, vsaj na zunanje dobra dela, tudi je povzdignila pogum razžaljevali pravici in trpeči nedolžnosti. Kajti človeku je vkoreninjeno, da želi doseči nesmrtnost.

Šestošolec.

Kateri šolski predmet meni najbolj vgaja — in zakaj?

V zadnjem času bilo je dosti prepira, katera znanost naj zavzema prvo mesto mej učenim svetom. Ta hoče imeti klasične jezike in zgodovino, drugi zopet moderne jezike, tretji matematiko in naravoslovje kot predišče učenju. V tej smeri more vsakdo za svoje nazore naštetih dokazov, a kamorkoli se odloči boj, gotovo mora prejeti matematika in naravoslovje najmanj odlično mesto, če ne prvo mej njimi.

Zgodovina seznani nas z delovanjem naših prednikov in izpusti mal pogled v prihodnost. Stari jeziki pokažejo nam Homerja in Virgilija in nam razjasnijo razvijanje modernih jezikov, oni so radi svojega slovničnega postavlja neprekosljiv predmet praktičnega razmišljanja. Novi jeziki peljejo nas čez meje naše ožje domovine in nam olajšajo občevanje z drugimi narodi, čegar trgovina in znanost nam je toli potrebna. Stavimo pa vprašanje, katera znanost je največ pripomogla k napredku naše izobražbe, slediti mora odgovor: naravoslovje in matematika. Naravoslovje ni nam samo odprlo nova polja, katerih stari niso niti slutili, ampak dalo je tudi današnjemu veku do cela drugo obliko. Znanje o toploti rodilo nam je parni stroj, znanje elektromagnetizma brzoglas in brzoglas (telefon). Do tolike pomembe bi pa gotovo ne prispelo naravoslovje brez zdatne pomoči matematike. Oglejmo si naravoslovsko knjigo, takoj zapazimo, da vse se vrsti v njej matematično razdeljeno in napisano.

S pomočjo matematike napravimo si sestavljen drobnogled, kateri pokaže našim očem drobne stvari, ž njim zasledujemo razvijanje neizrečeno majhnih živalij in rastlin, katere povzročujejo n. pr. naše nalezljive bolezni, vretje in gnilobo. Z daljegledom hitimo v večji svet, ž njim ogledujemo milijone zvezd in zvezdic, katere bi skrite ostale neoboroženim očem. Z njeno pomočjo zveemo njih velikost, težo in oddaljenost.

Koliko popolnost je morala doseči, predno je pomagala tako zelo naravoslovju. In vendar na naših gimnazijah ravna se žnjo prav kaker s pastorko, in najrajši bi jo videli vrženo pred vrata. Sicer pa deli naravoslovje ž njo isto osodo, in sedaj je temeljito znanje matematike omejeno le na nekatere učitelje in zvedence.

Na računoslovje opirajoč se zidamo najtežavnejša poslopja, vežemo pobrežja deročih rek z umetnimi mostovi, vsekavamo v trdo kamenje več ur dolge preduhe, in še celo pod morjem (Canal la manche) naj bi vozil hlapon. Razum stavbarstva omenim naj še strojstvo, načine bojevanja, pomorstvo (navtika), zemljo-merstvo in gozdarstvo.

Na vhodu v učilnico v Atenah, kjer je učil veliki modroslovec Plato, je bilo napisano: »Nihče matike nevešč naj ne vstopi v mojo hišo.« Ravno iste besede naj zakliče moderna znanost onemu, kateri se hoče njej posvetiti.

Toda nekoliko na navadno polje! Kamer se človek obrne, tam se meri, računa in določuje velikost in vsebina. Zidar in tesar napravita si račun o poslopju, katerega bodeta zvršila. Vsaki rokodelc, bodisi da obdeluje železo ali baker, les ali kamen, mora računati in meriti, če noče zapravljati z brezkoristno poskušnjo čas in moč. Kmetovalec meri svoje polje, pretehta in preceni vrednost njiv in travnikov. Koliker bolj se dviguje izobražba, toliko večje so potrebščine, toliko bolj je treba modrega računanja.

Za praktično vrednostjo ne zaostaja duševni dobiček. Saj bode vsakdo, ki pozna vsled občevanja z matematiko prostorne količine, več videl v svetu, kateri ga obdaja okoli in okoli, kaker oni, kateri nima matematičnega znanja. Vsako telo, katero zapazi njegovo oko, zbudilo mu bode več zanimanja, kajti v njegovi duši vrstijo se že predočevanja, katera sprejmejo novost. Ni po krivici opomnil nekdo, da vstvarja in krepča red in natančnost, katera ima v tej vedi veliko vrednost, zanimanje za vse vravnano, in kratko za vsako estetično lepo stvar. Kdor opazuje z matematično natančnostjo lepa stvarstva, gledal bode z drugimi čuti marmorne stebre in razpokane stolpe pri zidovju, kaker strogi učenjak, kateri je zgubil vsled vednega tolmačenja latinskih in grških klasikov vse zanimanje za vidni svet.

O vseh časih imenovali so matematiko najboljšo šolo logičnega mišljenja in sklepanja. In v resnici! Njeni ravni in neovrgljivi sklepi vodijo mišljenje in rešitev nalog podeli duhu neko prosto gibanje, kaker tudi moč in pogum, da z lastnim premišljevanjem za stvari, katere je prej veroval drugim kar tako.

Pri teh okoliščinah mora vsak omikanec želeti, da, celo treba mu je, da ga vpeljejo v njene skrivnostne prostore, da si pomnoži svoje znanje. A nekateri mislijo, da ima oni, kateremu je odprta pot na to polzko polje, poseben dar. Gotovo je pa, da je narava svoje dari v obilnej meri trosila onim, ki so dobri računarji; to pa je tukaj tako kaker drugodi. Da ni treba k poučevanju matematike posebnih darov, pokažejo nam oni, ki so bili začetkom nevedneži in so si vsled vstrajne pridnosti nagrmadili dosti lepih nauk.

Pri učenju matematike slediti mora učenec predavanju učiteljevemu z natančno pazljivostjo; če je preslišal nekaj besed, ne razume popolnoma stavka, raztrgana je takoj nit, in ker se naslanja drugi stavek na prvega, zgubil je tako razumevanje prihodnjih. Učenec oslabi in je slab matematik, starši pa pravijo: nima »talenta« za matematiko. Temu se lahko opomore, učencu daj

knjigo, katera more spolniti prazne prostore v njegovi glavi — in pridno naj ponavlja in izkopal bo zakopani «talent». Ako si oslabeled, dragi mi sovrstnik, nikari ne obupaj, ampak z vso marljivostjo se je poprimi, saj ona sama na sebi ni tako težka, meni celo se dozdeva najlažji predmet, ampak navadno jo otežijo ali učenci sami ali pa učitelji, da tako dobi dijak koj začetka neko mržnjo proti njej.

Torej nujno na delo!

Sedmošolec.

Skopuhova smrt.

Koliker daleč se je slišal farni zvon, tako daleč na okoli poznal je vsak človek največega stiskača in oderuha, Boštkovga Gašperja. To vam je bil človek! Po obrazu poznalo se mu je toliko brazd, da bi človek mislil, da je star 90 let, ko jih je nosil le 60 na svoji grbi. Vse te brazde naredile so mu vedne skrbi, da bi ga kedo ne goljufal za denar. Oči je imel globoko vdrte, znamenje siromaštva. Lahko bi jedel vsak dan pečenko, pa si še močnika ni privoščil. Sploh, bil je suh kot medved, ko prileze spomladi iz svojega brloga. Kako pa je bil še le oblečen! Na glavi je nosil zamazan cilindar, kateri bi nam zgodovino celega stoletja povedal, če bi znal govoriti. Za vratom imel je zamazano svileno ruto, katera je že tudi mnogo skusila. Suknja se pa ni mnogo razločevala od one kakega brusača. Hlače so se mu tudi tako svetile, da bi jih lahko rabil mesto svetilke, seveda po dnevi.

Na čevljih pa se mu je kazal znak največjega vboštva; palca sta hodila gledat na uro. Zdaj bi ga pa morebiti še vi poznali, ko bi prišel pred vas!

Boštkov Gašper, kaker so ga vsi imenovali, bil je sin revnih starišev. Po njihovi smrti podedoval je hišo in kmetijo ter si sčasom toliko pridobil, da je hišni dolg poplačal in nekaj celo nesel v hranilnico. Precejšno svoto je že imel v hranilnici. Skrbeti ga je jelo, da ga ne bi goljufali, šel je torej k blagajničarju ter ves denar, kar ga je imel shranjenega, vzel seboj. Domov prišedši skrije ga takoj pod hišni pod. Ko sosedje zvedo, da je Gašper vzel denar iz hranilnice, gre ga drug za drugim prosit, naj mu posodi nekaj denarja. Gašper ga jim sicer posojuje, a dajati mu morajo velikih obresti.

«Iz malega raste veliko», pravi pregovor. Tako je tudi Gašperjev denar vedno rasel. Pa ko človek misli, da je srečen, trka mu že nesreča na ramo. Pri Gašperju ravno to lahko opazujemo. Menil je, da je popolnoma srečen, ko je imel toliko denarja, a nečesa mu je manjkalo, česar je človeku najbolj treba, namreč zdravja. Že od mladih nog nekoliko bolehen, pokvaril si

je zdaj še bolj zdravje. Ker ni hotel žrtvovati par krajcarjev zdravniku, ga je zgrabila huda bolezen. Nobeden izmed zdravnikov mu zdaj ne more pomagati. Bolezen vrže ga na smrtno posteljo.

Iz vasi pokličejo Orančevo Uršo, «da mu skuha» in da ga opravi. Večkrat mu Urša prigovarja, naj bi se spovedal, ker mu smrt že trka na vrata.

«Kaj mi je treba spovednika?» pravi Gašper. «Nič nisem vkradel, vse sem po pravici si pridobil. Ne, goljufam tudi ne. Kaj mi torej treba spovednika? Može mi raje preskrbi, može, da bodo, «testament» napisali. Hiti pa hitro po vasi okoli mojih dolžnikov in reci, da mi morajo še danes vse vrniti, kar mi je kedo dolžan. Le brž, le brž!»

Med tem ko je šla Urša po može, zdihuje tako le: «Oh, zakaj sem bil tako neumen, da sem posodil tem beračem! Nikoli ne bodo vrnili. Pa če imam tudi vmreti, grem še danes k sodniji, če mi danes ne prinese. Vse svoje ljubčke moram ineti skupaj . . .» Zdajci se vrata odpro in Urša stopi s petimi možmi v sobo.

«Kaj bo Gašper, kaj?» vprašajo ga.

«Testament,» pravi, «bi rad naredil, da me ne ogoljufajo za hišo. Denar morajo še danes vsi vrniti.»

«Saj ga ne boš seboj nesel,» zavrnejo ga može.

«Naj ga nesem ali ne, vrniti ga morajo do zadnjega krajcarja,» pravi Gašper.

«Testament nam povej zdaj, pravijo može. Gašper jim ga narekuje ter naredi križec na koncu. Pa le za denar ga je skrbelo, kar je imel izposojenega. Zdaj se odpro vrata in v hišo prideta dva kmeta. Prinesla sta mu dolg. Le tretjega ni, kateri mu je največ dolžan.

Ko se dolgo časa pogovarjajo z Gašperjem, ga nazadnje tudi ti prosijo, naj se da prevideti. A odgovor jim da tak, kaker malo popreje Urši. Nato ga kmetje zapuste, sam ostane v sobi v groznih bolečinah. Zdaj sprevidi, da je smrt že blizu. Jako žalosten začne tarnati in zdihovati tako-le:

«O Gašper, kaj bo s teboj? Kaj bo s tvojim denarjem? Kaj bo, če bom moral tako zgodaj vmreti? O ne, ne smem, ne smem še. Nečem!»

Zdaj začne naštevati vse svoje premoženje: «Hiša, vredna je še 500 gl., pride gosposki v roke. Zakaj je nisem preje? Bi vsaj zdaj imel 500 gl. Polja ni ravno veliko, pa je več vredno kaker sosedovo. O koliko sem prodal žita! Koliko sem lahko dejal pod pod! Zdaj bom pa moral vse pustiti! To ni pravica! Kravica mi je tudi mnogo koristila, zdaj bo pa kedo drugi prodal teleta in mleko! Raje vidim, da še danes pogine.»

Počasi se vzdigne, seže z roko proti tlem. Kaj neki bo zdaj? Majhno deščico odstrani in kmalu prinese velik železen lo-

nec iz luknje. Poslednje moči še zbere in ga postavi na posteljo zraven sebe. Še enkrat se stegne proti tlem, da zadela luknjo. Komaj ima še toliko moči, da se vzdigne nazaj v posteljo. Zdaj ga moči zapuste, onemogel zgrudi se na posteljo. Čez dolgo časa se zopet zave, objame svoj ljubi lonec ter počne takole besediti: «Ta dva sta mi zdaj prinesla 300 gl. V loncu jih je tisoč in še dvajset, če se ne motim. Tako imam vsega skupaj tisoč tristo dvajset goldinarjev . . . Lepo število jih je. Samo, kaj, ko jih ne bom dolgo gledal? . . . Pa le ta preklicani Rožman! Posodil sem mu štiristo gl., zdaj ga pa še blizu ni. Vrag te vzemi, če mi še danes ne prineseš! Saj vem, zakaj ga ni! O, saj ga poznam, kakošen goljuf je. Druge si, zdaj pa še mene hočeš! Saj mi je prav, da se mi tako godi, zakaj sem pa posodil takemu goljufu?

O ljubi moji goldinarčki, uobeden več vas ne bo imel! Lej, če bi mi danes Rožman prinesel onih štiristo, bil bi ravno polen lonec.

Da, Gašper, se ti vidi, da se ti že meša, kje so pa obresti štiristo gl.? Tri leta jih je imel. Tedaj vsako leto po osem od sto. Štiristo jih je, torej vsako leto, osem pa osem je šestnajst, šestnajst pa osem je štiri in dvajset na leto.

Tri leta po štiri in dvajset da, trikrat dvajset je šestdeset, trikrat štiri dvanajst, to je, šestdeset in dvanajst, dva in sedemdeset. Na Gašper, zdaj boš pa še nekaj več imel! Če se ne motim, imam vsega skupaj tisoč sedemsto dvajset gl. in dva in sedemdeset gl., je skupaj tisoč sedemsto dva in devetdeset goldinarjev. Še v lonec bi jih ne mogel spraviti. Oh, da sem bil jaz tak osel! Zakaj sem jih mu posodil?»

Zdaj pokrije lonec s pokrovom, zbere vse svoje moči ter se stegne iz postelje, da bi zopet lonec skril. Z jedno roko odstrani deščico, z drugo hoče dejati lonec v luknjo. V tem trenutku se pa vrata odpro, in v hišo se primaje stara postrežnica Urša. Gašper se je v tem trenutku tako prestraši, da pade iz postelje na tla ter obleži. «Nobeden naj ne . . . dobi . . . teh . . . mojih . . .» šepetaje — in izdahne svojo dušo.

Četrtošolec.

Solze.

Jesenski večer je bil. V visoko obokanej sobi je sedel pri pisalnici mizi moj oče, globoko zamišljen in zamaknjen v težke račune. V ozadju pa sva sedela jaz in moja mati. Sklenila mi je ročici k molitvi. Nato pa se je čul tajen šepet — učila me je kratko «molitvico k angelju varhu.» Bila je zelo ganjena, ko sem ponavljal za njo besedo za besedo. Svetla solza jej je porosila lice, solza srčnega veselja in radosti.

* * *

Bilo je v nedeljo pred Kristusovim vnebohodom. Na postelji je ležala moja mati — smrtno bolna. Ko je odšel spovednik, poklicala me je k postelji. Jokajoč sem pristopil. Takrat sem izpolnil jedva četrto leto. Vsklonila se je, prijela me je za roko in je dejala sè slabotnim glasom: «Francè, vida se zopet nad zvezdami. Vedno se ravnaj po božjih zapovedih in zaupaj v Boga, kajti Bog ne zapusti svojih. Sedaj, ko se poslavljam od tebe, izrekam ti presrčno željo, da» — — — Mogla ni dalje spregovoriti, oblił jo je smrtni pot in na njenem lici je vtrnila debela solza, solza ločenja.

* * *

Na obletnico, toraj leto pozneje, šla sva z očetom na gomilo rajne matere. Dolgo je zrl oče nemo v cvetke, ki so kinčale grob. Slednjič spregovori s tužnim glasom: Oditì morava. Vem, da se težko ločiš od drage gomile, toda noč bode kmalu tu. Vdajva se v voljo božjo, kajti vkrepi Onega, ki kraljuje nad zvezdami, so nam nerazumljivi. Ostavila sva mirodvor. Zvečer sem pokleknil kraj postelje in molil, dolgo molil za rajno mater. Potolažen sem se vlegel v posteljo in mirno zaspal. Sanjal sem prav lepe sanje. Korakal sem po ozkej poti. Kar pridem do visokih vrat, ki so zabranjevale nadaljno pot. Vstavim se in premišljujem kaj bi. Kar se vrata sama odpro. Vstopim. V silnej daljavi zazrl sem veselo družbo, nad katero se je vspenjal svod iz samih cvetlic. V družbi je bila tudi moja mati. Ko so zaškripala vrata se je ozrla in me je spoznala. Pozdravljala me je z robčem in mi je dejala: «Francè, ostani še v dolini solzá. Ako se bodeš ravnal po opominih, ki sem ti jih dala na smrtnej postelji, te bode osrečilo nebo.» Prenehala je. Otrla si je solze, ki so pričale njeno sedanjo srečo. Naposled se mi je dozdevalo, da me blagoslavlja in mi šepetá: «Vedno se ravnaj po božjih zapovedih in zaupaj v Boga, kajti Bog ne zapusti svojih. Sedaj, ko se poslavljam od tebe, izrekam ti presrčno željo, da» — — — Izginila je družba in svod in vrnil sem se po potu nazaj.

Prvošolec.

Ponočna tišina je meni ljuba.

Kako skrivnostno se razlega zvečer nad mestom pesem zvonov! Noben predrzen glas ne moti tega svetega miru! Ali vendar; tam spodaj v zaduhli krčmi hrešči in cvili nekaj, in vabi goste v šumen ples . . . O, kako ste podle, misli človeške, kako gazite po mlakah, in to v trudu in večnem obupu, časih pomešanem z

divjim veseljem. O, da bi se dvignile saj za trenotek nekoliko višje, da bi čutile saj za trenotek tisto blaženo zadovoljnost, tisto nebeško srečo, katera polni srce dobrega človeka — in z gnju-som bi zle nazaj v pogubljivo zmešnjavo nesrečnih ljudij . . .

Ali modrovanje, beži: ker ti si se mi vsililo v misli sedaj, ko sem srečen, in vidim torej tudi druge srečne, med tem ko nesreče ne opazim.

Luč na mizi peša, z rudečim svitom barva mizo, sicer je temno po sobi. Vtopil sem se v vesele misli, in opazil sem, da luč peša, a ni se mi ljubilo, ji priliti, in jo znova prižgati. —

Lepe podobe se vrste v mojem duhu, lepe podobe ravno-kar preteklih ur. Tu me srečujejo znani obrazi. O, kako so bili takrat drugačni, ko sem jih gledal v živem mestnem hrupu; tedaj se nisem zanimal zanje, jedva opazil sem jih mimogrede. In zdaj mi jih pripelje živa domišljija pred oko, in vsi so nekako srečni, veseli, vsem bi rad podal roko, kaker bi imeli bogve kakšen vpliv na moje življenje. In pozabil sem vse žalostne trenotke, niti naj-manjši oblaček se ni prikral na jasno teh lepih ur, katere sem kaker v sanjah še enkrat živel. Da, zdelo se mi je, da sem naj-srečnejši človek na svetu, in največji moj sovražnik bi se mi zdel tisti, kdor bi me prašal, ali sem zadovoljen se svojo vsodo.

In še dalje so segle moje misli. Da, gledal sem ves svet. O, vboge moje misli, kako se varate v nedolžnem veselju vsak večer, ko mesto vtihne. Dobrotni angel brani od vas vse gorje, kar ga je nakopičenega po zemlji, skriva vam vso žalost, katera kraljuje na sredi mestnega vrišča. In lepa sreča, odeta v krasnem, blišče-čem plašču zadovoljnosti, v roki svoje vsemogočno žezlo, ljubi mir, stopi pred-me v vsi svoji krasoti. Srce mi je zadovoljno, ker se mi zdi, kaker bi gledal same ljudi, kateri se med sabo ljubijo, nad katerimi vlada dobrotljivi Bog. in jih varuje duševnih sovražnikov.

Luna sije čarobno, zvezde migljajo svetlo in hodijo po nebu; — moje lepe misli pa se spreminjajo polagoma v sladke sanje, kaker preide v daljavi morje v nebo.

In vsak večer, ko vtihne svet, se mi vračajo te sanje, tola-žijo me v žalosti, hrabrijo me v skrbah. In čeravno so te sanje tako mnogokrat neresnične, in dasiravno se mi zdi po dnevi, kaker bi se samo neumne sanje vsako noč z menoj igrale, vendar vas ljubim, ve prijetne misli, vendar te ljubim, ponočna tišina! —

Petošolec.

Dijaško srce, junaško srce.

(Črtica s počitnic).

Bilo je 12. avgusta pretečenega leta. Dan je bil vroč, in solnce je pripekalo s svojimi žarki, lepe poljske cvetlice so žalostno povešale svoje glavice k tlem, in slavček je vtihnil v mirnem logu

poiskavši si kak hladen prostorček. Ako si pogledal na vaške siamnate strehe, zdelo se ti je, da se iz vsake strešne slame kadi, tako je pritiskalo solnce s svojo toploto. «Bog i sv. Florijan varuj nas hudega ognja, vse je suho kot močvirsko pičevje, in nihče več ne vstavi pogube in nihče več ne otme požrešnemu ognju svoje žrtve». Tako mi je govoril starikast mož, klicali so ga za Dobriha. —

Res priprost in ljubeznjiv je ta starček! Dopolnil je vže svoje 72. leto, ali vendar še tako gre, kaker bi jih imel še-le 40 let na svojih ramah. Vesel in hudomušen je tudi, pravi prototip dolenjskega rojaka. Ni čuda, da se mi je ta mož posebno prikupil, in še sedaj se ga večkrat spominjam, ako sedevam pri moji učni knjigi.

Zemlja je zijala od suše in velike razpokline so šterlele vsakemu v oči. «Vsa setev bode vničena, ako nam Bog ne da dežja» — govorili so po vasi. Ali na mah se je spremenilo vreme! Daleč tam za Gorjanci podil se je majhen siv oblaček, vedno večji in večji postaja, močau i hladen veter vniči hudo vročino, in nekaka neznosna tišina sledi po vsakem veternem sunku. Vedno urneje i urneje se pode gromonosni oblaki po nebu, žarko solnce se je skrilo za temnim zastorjem črnih oblakov, nekaka temota se razstre nad vasjo —

Vse hiti domov sluteč hudo nevihto, ptiči begaje letajo po zraku in si iščejo zavetja. Zdajci pretrga oblak ognjen blisek in za njim pa sledi gromječ grom. Vedno bolj pogostoma se zvijajo ognjene kače po nebu, in vedno bolj i bolj pretresa grom zemljo.

Cerkovnik zleze urno v stolp in začne zvoniti, vabeč ljudstvo v cerkev, da bi molili k Bogu Vsegamogočnemu, da bi odvrnil hudo nevihto. Vse hiti v cerkev staro in mlado, pade na kolena, in duša se jim topi v goreči molitvi. Star častiljev duhovnik pa s stresočim glasom moli litanije «vseh svetnikov», in prosi Vladarja vladarjev, da bi odvrnil nesrečo od mirne vasice. — Vže padajo prve kaplje na zemljo, zdajci švigne spod neba, zgreši svojo pot v drug oblak in se zaprši v hišo sredi vasi. Prestrašeni in omamljeni od hudega treska gledajo vaščani strašni včinek ognjenega gosta, hiša jame goreti, ogenj se razširja, in mej bliskom in gromom gori lepo stanje z rudečo-rjavim plamenom. Grozen prizor! Kako mogočen je pač stvaritelj te grozovite sile, kako vzvišeno je pač to bitje nad nami revnimi zemskimi sinovi! — A nakrat se zasliši iz hiše bolesten krik, star mož vije roke in kliče na pomoč, vse je osupneno pri žalostnem pogledu. V srce se smili vsakemu stari mož, ki ni bil nihče drug kot stari Dobriha. Okoli stoječi navduševali so jeden drugega za rešitev vbozega moža, pa nobeden iz med njih se mu ne upa pomagati. Klaverno so stali boječi se strašnega ognja. Vedno bolj i bolj se širi ogenj, vsak trenotek se lahko zruši hiša, in pokoplje vbozega moža v grob gorečih ogljev, ali nihče se še ne vjunači, da bi rešil star-

čeka. Samo rohnenje nesrečnega se še sliši, in vže se zgrudi kakor klada nezavesten na tla.

Zdajci me prešine junaška in predrzna misel, nenadoma skočim iz trume gledalcev, ter planem, akoprvm mi strašna vročina nasproti puhti, v gorečo hišo. Urno vzdignem nezvestnega starega moža, naložim ga na rame, ter hitim s težkim bremenom na prosto. Sam ne vem, kje sem dobil ono moč, ker sem po postavi šibek, a ne ravno močan, da sem nesel moža skozi liza-joče plamene. Ravno o pravem času je prišla moja pomoč, kajti komaj stopil sem na prosto, vže se je porušila hiša v kup gorečih ogljev. Rahlo položim onemoglega starca na trato in padem sam zbog trudopolnega dela nezavesten na tla. —

Sam ne vem, kaj se je pozneje godilo z menoj; ko se zopet prebudim in zavem, stala je skrbna mati poleg moje postelje in me ljubeznjivo spraševala ali sem truden. Spreletavala je moj život nekaka mrzlica, in zopet potem je sledila huda vročina. Skrbno oko materino je spoznalo, da sem nevarno zbolel. Pošlje v mesto po zdravnika, kateri je kmalo dospel k moji postelji, in je belježil mojo bolezen za vročinsko bolezen ali tifus. —

Dolgo časa ležal sem bojevaje se z življenjem in smrtjo, bledlo se mi je, kakor mi je mati pozneje pripovedovala, govoril sem o ognju in Dobrihi. Gospod župnik dohiteli so vsaki dan k moji postelji in čakali trenutka, da bi se zavedel in se potem spravil z Bogom, če je že smrt ravno neizogibna. Po preteku dveh tednov prebudim se iz blodenja, in bil sem zopet pri zdravi pameti. Gospod župnik, kot skrben pastir svojim ovčicam, me opomni-jo na dolžnost vsacega kristijana, in veselo sem jim pritrdil, ter jih prosil, da bi prej ko mogoče me obiskali z Najstvetejšim.

Po sprejemu sv. obhajila čutil sem se nekako poživljenega in bolj zdravega. Moje zdravje boljšalo se je od dne do dne, in vsaki dan postajal sem bolj čil in zdrav. Po preteku štirih tednov zlelel sem zopet iz postelje, seveda še bled in slaboten, in prva moja pot bila je v cerkev, kjer sem se zahvalil Bogu in Mariji Devici za srečno ootetbo mojega življenja, in za podeljeno mi moč in srčnost, da sem rešil vbozega starčeka grozne smrti. Krepil sem se vidno vsaki dan bolj i bolj, tako da sem pred začetkom šole vže popolnoma okrevail. Stari Dobriha pa se je po moji rešitvi kmalo vzbudil iz svoje nezvesti, čuteč dobrodejen dež, ki je nanj rosil. — Seveda se je siromak prestrašil, ali okrevail je vse jedno in je sedaj ravno tako čil in zdrav kakor je bil. Prijatelja sva pa sedaj, odkar sem mu življenje otel, še večja.

Tretječolec.

Slovenskim dijakom.

Vaše število se čedalje bolj množi. Ne prejde skoro dne, da ne bi mi došlo pismo, katero spoznam vže iz naslova, da je je pisala dijaška roka. Seveda me to prav veseli. Le da so nekateri, rekel bi — ne zamerite — presitni; ali pa bolje — oni ne poznajo mojih razmer. Ta mi piše, naj bi mu koj sporočil, ali njegova naloga kaj velja, ali je vredno, da se še nadalje trudi s pisateljstvom; oni želi nadrobniše ocene svojega spisa; tretji spet prosi posebnega navodila za izdelovanje nalog; in tako dalje. Lehko si mislite, da jaz bi ničesar bolj ne želel, nego vsakemu posebe obširno odgovoriti; a pomisliti morate, da meni tega ne dopuščajo razna druga opravila; ako bi hotel vsakemu vstreti, najeti bi se moral samo za Vas posebnega tajnika. In še ne vem, ali bi eden zadostoval.

In res, došlo mi je od zadnjikrat nič manj ko 66 reci: šest in šestdeset dijaških nalog. Celo Koroška ni izostala. Pred sabo na mizi imam visok kup Vaših rokopisov, in skoro ne vem, kje bi začel, kje končal. Mej temi so nekateri precej obširni. Dva dni mi ni zadosti, da vse to preberem. Zatorej mi ne boste zamerili, da ne bom več imenoma omenjal vsake naloge ter tako natančno ocenjal, kakor sem delal doslej.

V obče bi opomnil, da nekateri prehitro izdelujejo svoje naloge. Vsaj iz logičnega stika pa iz pisave se da sklepati, da se pri svojih nalogah ne potijo, tudi o pasjih dneh ne. To je velik pogrešek za mlade ljudi. Iz takih ne dobimo nikoli misliteljev. Ne veste li, kaj so vže stari pravili: da so bogovi pred krepost stavili znoj — tako nekako. Neki mlad tiček poslal mi je — poslušajte — celih šestnajst izdelkov. Bil je čas — meseca maja in junija — ko sem dan za dnevom nekaj dobil; zdaj pa je vže cel mesec in čez, ko ni o njem ne duha ne sluha. Rad bi ga poznal. Vem, da je še mlad, pa žal bi mi bilo, ako bi se tako poplitvil, tem bolj, ker kaže posebne zmožnosti; tudi ga je celo čast zadela, da so Slovenci vže brali nekaj od njega v „dijaški prilogi“. Odslej bi jaz rad dobival manj nalog, pa boljših in temeljitejših.

Od več strani moram slišati, da niso vsi pošteni med Vami, in da naj pač pazim, komu zaupam. To so seveda le izjeme. O nekomur se mi je poročalo, da je zvezke mojega lista, ki sem mu jih pošiljal brezplačno, naj bi jih razdajal mej zrelejšimi višegimnazijci, delil ravno mej take, ki so vže znani zabavljivci čez mene in moj list in so potem z darovanimi zvezki vsega hudirja vganjali. Ob enem je pa dotičnež v pismih zatrjeval mi svojo vdanost in spoštovanje, tako da bi človek mislil, da občuje s kakim od ljubezni do resnice gorečim serafinom! Ne bodi-

te taki neznajci! Ni jih pod solncem zoperniših ljudi! Tudi o družih dveh hočejo nekateri trditi nekaj enakega — česar pa za zdaj še ne verjamem.

Sicer je v poslanih nalogah dosti zrna. Take hočem v naslednjem posebno pohvaliti.

Skopuhovo smrt sta nam naslikala dva; odlikuje se posebno izdelak nekega četrtošolca. Akoprav še mlad, je vendar dober psiholog; jezik je tu pa tam krasen.

Svoj sprehod po gozdu nam je posebno mično opisal neki prvošolec; pa tudi nekdo drug, tretješolec, se odlikuje po naravni domisljiji. po kratkih, preprostih stavkih, kakeršne slovenščina sploh rada ljubi.

Na goro je vleklo tri: mej temi je neki šestošolec poln plemenite ljubezni do naroda in domovine. Odlikoval se je pa tudi neki tretješolec, njegovi starosti dela spis vso čast. On piše h koncu: „Ko sem bil še otrok, sem bil čisto prepričan, da se na visokih gorah nebo dotika tal, in da tamkaj vsak lahko Boga gleda. Dostikrat vem povpraševal babico kdaj bom tako velik, da bom mogel na goro gledat ljubega Boga in angelje. Kar zavidal sem našim prostim pastirjem njihovo srečo; tudi jaz sem hotel biti kdaj pastir, toda nemila vsoda me je pahnila iz gorskih višav mej temno zidovje h knjigam. Želja po prostosti pa še ni vgasnila v meni, in menda tudi ne bo . . .“

Vstajenja dan je nekdo oslavil v lepi pesni, katero najdete v „dijaški prilogi“. Neki šestošolec je poln žive vere. Prav — da bi le ne vgasnila, kaker v tolikih dijakih danes vgasne!

Pozdrav spomladi so spisali trije. Neki šestošolec preveč opisuje; sicer je čustvo gorko in plemenito. Odlikuje se mej vsemi tremi učiteljski pripravniki iz Ljubljane. Slika prav živahno, beseda je krepka in vendar milo-gladka. Sploh, ako smem soditi po onem malem, kar sem doslej dobil z ljubljanskega učiteljskega moram sklepati, da tam se šola dosti izvrstnih, nadpolnih moči. Mladi gospod me v pismu vpraša, je li vredno, da se še dalje trudi in ali sme še dalje pošiljati nalog; mi mu z veseljem odgovarjamo, naj li vstrajno nadaljuje in mi željno pričakujemo še kaj in še veliko od njega.

Ko sem prikrat v šoli bil . . . nam pripovedujejo štirje nižegimnazijci, mej katerimi neki četrtošolec piše prav mično in otroško-preprosto.

Spomine na deda nam slika pet nižegimnazijcev. Posebno nam vgaia izdelek nekega tretješolca, brali ga boste v „prilogi“. Tudi neki drug tretješolec z iste ljubljanske gimnazije obeta, da bo kaj.

Janez Godec-veseljak je tako imenitna oseba, da smo dobili štiri životopisce o njem. Neki šestošolec je poln zdrave šale, pa tudi slanih dovtipov ne pogršaš v spisu.

Nadalje so se razpravljale naloge: Kaj nam govori narava v zimi? — Zadnja ura šolskega leta — Moje prvo dijaško stanovanje — Božični večer — Materino oko (dva: sedmošolec, izvrstno, le nekaj predolgo, pa petošolec, prav poetično, gorkočutno.)

Pridemo k izdelkom zgodovinske vsebine. Omeniti nam je na prvem mestu treh zgodovinskih razprav, ki nam jih je poslal neki šestošolec, kateri nam je vže znan po nekaterih družih izdelkih. (Glej v II. zvezku: Čemu se učimo zgodovine?) Te tri razprave so: Kdo je bolj vreden našega občudovanja — Aleksander ali Hanibal? — Narodni prazniki in igre pri starih Gradih — Nasledki križarskih vojsk. Hvaliti moramo železno pridnost, s katero mladi pisatelj izdeluje in spisuje svoje naloge. Zlog zdel bi se suh in preprozajčen, pa ko se domislimo, da smo v zgodovini, moremo ga le odobravati, ker v zgodovini sta poezija in pregorko čustvo prenevarna. Naš mladi prijatelj obeta biti temeljit zgodovinar, obsežnega znanja, pa trezne razsodnosti. Žal, da nam ni mogoče spuščati se v pobrobnišo ocenjevanje omenjenih treh razprav.

Napoleon premišljuje svojo vsodo na sv. Heleni. To nalogo so izdelali trije: en osmošolec en šestošolec pa nekdo, ki nam ni povedal, v katerem razredu se šola. Prvega izdelek smo natisnili v „prilogi“, ker se odlikuje po živi domišljiji kaker po dobrem poznanji zgodovine; vender se nam je zdel tu pa tam preobširen, nekateri stavki bi lahko izostali, kar bi celoti le koristilo. Ne bodite predolgi, kjer imata prvo besedo domišljija ali srce. — Pray dobro jo je izdelal tudi šestošolec.

Muhamedova vera ne povspešuje napredka — je izdelal neki osmošolec. Ta nam piše, da je rešil sicer vže več vprašanj, a nam jih noče poslati, ker ga je strah, da bi ne bile ničesar vredne. No, pa njegova zgodovinska razprava o Muhamedovi veri dovolj spričuje, da je vzmožen razumno soditi o zgodovinskih faktih pa prevelikem vplivu, ki ga verstveno naziranje ima na življenje. Pogumno naprej!

O narodnih praznikih in igrah pri starih Grkih sta nam izven gore omenjenega šestošolca razpravo poslala še dva gimnazijca, eden iz četrtega, drugi iz tretjega razreda. Oba pripovedujeta preprosto, ne da bi dosti samostojno modrovala, česar tudi ne smemo zahtevati od nižegimnazijcev. Upam, da se bosta v zgodovinskih vprašanjih še poskusila.

Heraklej na razpotji — nam je po Ksenofontu spisal neki petošolec. Prav lepo in gladko se da brati. V pismu nas prosi, naj bi mu odgovorili do 1. julija. Naj nam odpusti, da smo to zamudili. Obljublja nam, da bo o počitnicah prav marljivo izdeloval naloge ter poslal nam jih kot šestošolec. Mi jih tedaj s pravim zanimanjem pričakujemo.

O vprašanji: Ne beri preveč romanov! sta nekaj spisala dva četrtošolca pa en šestošolec. Poslednji pozna dobro, kake nevarnosti so romani za mlade dijake. Na mnogih mestih nismo mogli nego pritrčiti mu s celim srcem. On se celo nagiblje, ba bi mladina ne brala sploh nikakih romanov. — Eden omenjenih dveh četrtošolcev nam v obliki mične povestice slika žalostno vsodo prej tako nadepolnega dijaka, ki so ga romani speljali na kriva pota, da je potem žalostno skončal. Mladi pisatelj obeta biti dober pripovedovalec. Tu pa tam jo prav živahno zakroži. Na primer: „Kmalu je vstopil v prvo latinsko ali v šolo, kjer se učenci — nedotakljivi s palico — vže kot gospodje vikajo in dovršil jo je prav dobro. Tudi aoristov v tretji šoli se ni vstrašil, marveč jih je hrabro boreč se slavno premagal in nadaljeval svoje študije.“

Filozofiji so ime in čast rešili trije šestošolci pa en tretješolec. Zanimalo je vse štiri vprašanje o duhovnosti in nevmrljivosti človeške duše. Od poslednjega sveda ne smemo dosti zahtevati; vender za svojo starost storil je veliko. Eden izmej šestošolcev je popolnoma przrl glavno točko v nalogi namreč o duhovnosti duši ter govoril le o njeni nevmrljivosti. Najbolj nam je vgodila razprava, katero smo natisnili v „prilogi“, akoravno tudi ta ni dovršena. Posebno o duhovnosti duše pogrešamo marsičesar. Sicer dotični pisatelj pride letos v sedmo šolo, kjer se bo začel bolje seznanjati s filozofijo.

S tem sklepamo za ta pot oceno nalog. Ako kdo ne najde svoje naloge posebno omenjene ali ocenjene, je temu krivo veliko število poslanih izdelkov. V bodoče pričakujem manj pa boljših deloma obširniših razprav.

Domu sveda pričujočega zvezka Vam ne morem pošiljati, ker prvič bi to stalo preveč zmote in truda, drugič pa tudi ne vem Vam vsem za naslov. Vsakemu dojde tje, kjer ga je dobival doslej. Ako bi se v tem oziru kaj premenilo, boste vže zvedeli.

Voščim Vam, da se na počitnicah, katere ste nedavno začeli uživati, prav dobro počutite. Jaz se še živo spominjam, kako sladke so dijaške počitnice za tiste, ki so se zavedali svoje dijaške dolžnosti mej letom. In upam, da Vi ste vsi taki, z drugačnimi bi se tudi ne hotel meniti. Ker je pa mogoče, da bi se Vam počasi pridružil dolg čas, skušajte ga pregnati z izdelovanjem vže razpisanih nalog; ako bi Vam pa te pošle, izberite si eno ali drugo naslednjih.

1. Kaj sem našel doma novega?
2. V senci ob potoku sedeti — kako je lepo!
3. Prej večen študent — zdaj klatež.
4. Kaj je namerjal cesar Friderik I?
5. Pogubni nauki Jana Husa.

6. Pri učenju zgodovine bi se morali največ zanimati za kulturni razvoj narodov.

7. Dijak iz mesta obišče o počitnicah sošolca na deželi.

8. Sladki spomini na britke ure prošlega šolskega leta.

9. Dijaka o počitnicah neprijetne sanje.

10. Kateri je pravi napredek?

Vstajenja dan.

Noč izginja, zarja zlata
Rudeči vže vrhe gor,
Solnce skoz nebesna vrata
Lahno plove na obzor,
Pomlad nova cvetje trosi
Po blestiči rosi.

V bubi se metulj predrami,
Zleze, vzleti na dan,
Vonj vabljev ga prvič mami,
Ko se ziblje tja čez plan.
Bujnemu se cvetju čudi,
Ki se tu mu nudi.

Slavec v grmu prebudi se
In začujen zre okrog,
Od povsod mu spev glasi se
Pomlajen se zdi mu log.
Vse veselje svoje zlije
V sladke melodije.

Veličastno s stolpa poje,
Glas ubran, krepak zvonov,
Stresa polni zračne sloje,
Da odmeva od bregov.
V dol grmi z zelenih gričev
Pokanje topičev.

Iz razôra škrlec vstaja,
Vzdiga v jasno se nebo,
V solnčnih žarkih kroži, raja,
Pesen žvrgoli glasno,
Slavo Stvarniku prepeva,
Da okrog odmeva.

V vetru prapori vihrajo,
Vije se svečan sprevod,
Svetle lučice migljajo,
S cvetjem je posuta pot.
Množica nešteta se raduje,
Zmage god praznuje.

Truma s srcem poje slavo
Njemu, ki je zmagal smrt,
Strl sovragu ljuto glavo
In otvoril raj zaprt.
Saj njegovo jim vstajenje
Dalo je življenje.

Šestošolec.

Spomini na mojega deda.

Ni ga več blagega starčka, mojega deda. Vmrl je ta o vseh spoštovani mož, toda meni ni vmrl, še vedno mi živi v spominu. —

Bil je moj ded šaljivega značaja in trdne volje. Nosil je ve-

like škornje, irhaste hlače, platneno srajco in klobuk s širokimi okraji — vse to je kazalo moža stare korenine. In to je moj ded tudi bil. —

Nas otroke je posebno ljubil in znal nam je tako lepo pripovedovati, da bi ga bili cel dan poslušali in se ga ne naveličali. Pravil nam je zanimive dogodbe iz svojega življenja, kar je pričalo, da je on vže veliko skusil na svetu. — «Tudi jaz sem bil svoje dni vojščak», pravil nam je pogostokrat, «in takrat, dragi moji, skusil sem največ hudega». — «Pa kaj bi Vam vse to pravil», rekel je konečno, «vsaj boste sami skusili, kaj se pravi cesarja služiti». —

Za svojo starost je bil moj ded še dokaj trdne postave, le po zimi je moral povsod imeti zvesto svojo spremljevalko — kljukasto palico. Razven te palice bila mu je tudi okovana pipica zvesta prijateljica; kupil jo je bil, kaker je sam pravil, v mestu za celih 10 kr. in to je bilo veliko. Imel jo je vedno prižgano, le kadar nam je pravil kaj posebno zanimivega, takrat je pozabil nanjo, da mu je vgasnila. —

Pa tudi čitati je znal naš dedek, in rad je čital. Odloživši po kosilu svojo pipico se je ves zamaknil v «Novice». Ko jih je prečital, je navadno zmajal z glavo rekoč: «Sam Bog naj umeje to gospodo doli v mestu. Tu nas hoče podučevati o gospodarskih stvareh, pa si izmišljuje vse po novem.»

Pa tudi tebi, blagi starček ni prizanesla bela žena — smrt; položili so te na mrtvaški oder. Bil sem takrat še otrok, toraj nisem tako britko čutil te izgube; zdaj še le, ko se mi bude davni spomini, zdaj še le občutim, kaj si mi ti bil . . . Ni te več, blagi starček. Mirno počiva zdaj tvoje truplo pod košatimi vejami žalujoče vrbe. Najlepše cvetlice ti krase gomilo, tvoj dun pa gleda iz nebeških višav doli na me, svojega vnuka, ki se hvaležno spominja preteklih ur v tvojej družbi. Tebi naj bodo toraj posvečene te vrstice . . .

Tretješolec.

Kako se dokaže duhovnost in nevmrljivost človeške duše?

Že mej poganskimi starodavniki živela je vera v duhovnost in nesmrtnost človeške duše. Toda lehkoživcem, katerim so se lasje ježili pred strogim sodnikom v podzemlji, ta vera ni vgajala; jeli so torej proti lastnemu prepričanju lastnosti človeške duše zanikovati, da bi svojo pekočo vest vsaj nekoliko vtešili. Kristijanstvo je vero v duhovnost in nesmrtnost naše duše še bolj vtrdilo in dokazalo, ali lažimodrijani novega veka, slični onim v starem veku, začeli so iz enakih razlogov, kaker oni, z vsemi

močni to vero pobijati in sramotiti. Glavni in največji nasprotniki te verske dogme so brezdvomno materijalisti t. j. oni ljudje, ki obožujejo in verujejo samo v materijo. Z različnimi, zelo zavistimi dokazi skušajo ovreči to vero, a s takim počenjanjem najbolj sami sebe smešijo.

Duša je od telesa različna, nematerijalna, nesmrtna substanca, katera je z razumom in prosto voljo obdarjena. Ta stavek materijalisti odločno zanikavajo ter pravijo: Take duše ni. To, kar se imenuje duša, je le skupen izraz za vsa delovanja človeških možganov, katera so bistveno navezana na materijo in tudi popolnoma nehajo po smrti človekovi. Kaker živci povzročajo gibanje mišic, kaker skrbi želodec za prebavljanje hrane in za ohranitev telesa, kaker je srce organ, ki pretaka kri po telesu, tako so možgani oni organ, ki povzroča mišljenje. Po mnenji materijalistov rodi se misel, ako se sestavina možganov v svoji notranjosti kaj premakne.

Na te trditve bi se dalo dolgo odgovarjati, toda menim, da bodo te vrstice zadostovale. Nasprotniki povdarjajo, da ni nematerijalne, od telesa različne duše, ker je samo to v resnici, kar lahko s svojimi občutki zapazimo. Da je ta trditev brez prave podlage, vvidi se lahko že iz sledečega. Ako si predstavljam kak ud svojega trupla, vem dobro, da sem jaz, ki si ud predstavljam, bistveno različen od uda, katerega si predočujem. Tudi ako si celo telo z možgani vred predstavljam, natanjko razločujem mej subjektom, ki si telo predstavlja, in mej objektom, katerega si predstavljam. Razun telesa, materije, mora biti v meni substanca, katera ni identična z materijo, substanca, katera si telo predstavlja. Da bi si pa materija samo sebe predstavljala, tega pač nihče ne bo trdil, ker v celem našem truplu ni organa, ki bi imel to opravilo. Ker pa biva v nas substanca, ki si lahko truplo predstavlja, mora biti ta substanca nematerijalna, od našega trupla bistveno različna.

Učenjaki, materijalisti in nematerijalisti, so znanstveno dokazali, da se tvarina našega trupla vedno spreminja in da se ta tvarina v dobi (okolu) sedem let popolnoma zamenja z drugo, novo. Ako bi pa bila duša bistveno navezana na posamezne delce našega trupla, morala bi se tudi naša duša spreminjati in spreminjati, kaker se oni spreminjajo. A vsakdo je natančno prepričan, da je ravno tisti, da biva v njem taista duša, katera je bila v njem pred sedmimi ali več leti. Tudi to je precej jasen dokaz za duhovnost naše nesmrtni duše.

Duša se poslužuje možganov kot orodja, da more z njimi delovati, duša napravi vtis na možgane, ti zopet povzročajo po živcih stezanje ali krčenje mišic. Ako je pa kedo na možganih bolan, ne more duša delovati, ker nima orodja, ali pa to ni zmogočno del opravljati. Da se laže razume, hočem prav preprost primer povedati. Ako bi me sedaj, ko to pišem, roka bolela, ne

mogel bi spisa dokončati, ako bi prav hotel, ker bi mi orodja nedostajalo, s katerim svoje misli napisujem, ali bi pa prav take nestvore črkal kaker oni v prvem razredu, ki se v potu svojega obraza borijo z umetnostjo pisanja. Iz tega se lahko vvidi, da je izraz umobolen prav za prav napačen, ker um in duša ni bolna, ampak orodja ali sredstva, katerih se um ali duša za svoje delovanje poslužuje.

Pred nekaj vrsticami všel mi je izraz «nesmrtné duše» izpod peresa. Treba je torej tudi nesmrtnost duše dokazati, katero materijalisti dosledno zanikujejo. Ker so z dokazom o duhovnosti duše vse trditve materijastov glede naše duše popolnoma ovržene, treba je vendar nesmrtnost duše pozitivno dokazati.

Naša duša ni samo princip telesnega življenja, ampak tudi mišljenja in proste volje. Ker so posamezni deli našega telesa samo sredstva, po katerih se mišljenje in prosta volja javlja, mora tedaj naša duša imeti samostojno življenje, katero je pri živem bitji navezано na ude tega bitja. Po smrti človekovi ne nastopi tedaj tudi smrt duše, ker duša ne vmre, ako nima več materijalnega sredstva za svoje delovanje. Kaker ostane slikar umetnik, tudi ako zgubi vse priprave za slikanje, tako je tudi z našo dušo. Ona ostane tako dolgo pri življenji, dokler jo njen stvarnik, Bog, ne vniči, kajti samo On ima moč in oblast vničiti jo. Toda Bog ne bode naše duše vničil, ker bi ta čin nasprotoval njegovim lastnostim, posebno pa njegovi modrosti, dobrotljivosti in pravičnosti. Vsak človek nosi v sebi zavest, da ga ne bo konec s telesno smrtjo; tega prepričanja so bili po ogromni večini vsi narodi. V egiptčanski zgodovini dokazuje nam vera v Izida in Osirida, v potovanje človeške duše po smrti, da so Egiptčani verovali v nesmrtnost duše, iadijke in medoperzijske bajke spričujejo nam isto resnico, grške pravljice o Hadu in njegovem sodniku govore nam dovolj jasno, kakega naziranja so bili Grki glede dušnega življenja po smrti. Cicero pravi: «De quo natura omnium consentit, id verum esse necesse est.» Ako se tedaj pri vseh narodih nahaja vera v dušino nesmrtnost, moral jo je sam Bog, večna resnica, človeku v dušo vsaditi, ako bi pa ne bilo dušnega življenja po smrti, bi Bog samemu sebi nasprotoval, česar si pa ne moremo misliti.

V vsakem človeku nahaja se želja in hrepenenje po popolni sreči in blaženosti. Ker je to hrepenenje vsem zemljanom skupno, moral je Bog sam to hrepenenje v človeku vstvariti, moral je torej tudi kraj sreče in blagostanja človeku pripraviti, kajti drugače bi se hrepenenje človekovo ne strinjalo z Božjo dobrotljivostjo. Vsakdo je prepričan, da popolne sreče ni mogoče na tem svetu doseči. Recimo, da je človek srečen na duši in na telesu, vendar ga misel na smrt muči in moti, največjo srečo spremeni mu v nesrečo. Prava sreča pa, kaker si jo mislimo, ne mine nikdar. Še le po telesni smrti zamore človek deležen biti prave ne-

skaljene, popolne sreče, katere mu življenje na tem svetu ne more podariti. Ako bi tedaj ne bilo življenja po smrti, bilo bi človeško hrepenenje po sreči človeku samo v muko in boleost vstvarjeno, česar si pa ne moremo in ne smemo misliti o debrotljivem Stvarniku.

Vsi dobro vemo, da se na tem svetu pogosto resnici v obraz bije in krivico podpira. Marsikateri poštenjak je celo življenje preganjan, za vso svojo poštenost, krepost in ljubezen do bližnjega žanje samo krivico, zatiranje in sovraštvo; zopet vživa hudobnež za svoje pregrehe vso srečo, ki mu jo more svet podeliti. A razum nam pravi, da zasluži krepost plačilo, krivica pa kazen. Ker se pa na svetu tako ne godi, mora biti po smrti drugo življenje, v katerem vsakdo po zasluženji plačilo prejme, sicer bi ne mogli govoriti o pravičnosti Božji.

Materijalisti trdijo tem dokazom nasproti, da celemu človeštvu skupna mnenja niso merodajna, ker si je človek le zato izmislil življenje po smrti ter vse neizrečne sladkosti in prijetnosti vanje presadil, da bi se samemu sebi sladkal. Toda vsi narodi ne vedo samo o prijetnem plačilu, ampak tudi o strašnih kaznih. Vsakemu je znana grška pripovedka o groznih mukah Tantalaja, ki se je za svoje pregrehe pokoril, dalje o Sisifu, o Danaidah i. t. d. Tudi bajeslovja drugih narodov nam jasno pričujejo, da ni prihodnje življenje le čas plačila, ampak tudi kazni.

Na ta način se da dokazati duhovnost in nesmrtnost naše duše samo iz umstvenih razlogov. Že modrijani starodavnosti, kakor Sokrates in njegovi učenci Ksenofon, Platon in Aristotel, so te dve lastnosti jasno dokazali in večina izobražencev v poganstvu je te nauke verovala. Za vzgled naj omenim samo Katona Uticana, kateri je malo pred svojo smrtjo prebiral spise o nesmrtnosti in duhovnosti duše. Večina poganov, tudi iz najnižjih stanov, je bila teh resnic prepričana, samo najslabši ljudje vseh časov so jih zametavali, ker so silno želeli, da bi bilo s smrtjo vsega konec, kajti plačila za svoje življenje niso mogli pričakovati, kazni se pa vsakdo boji.

Šestošolec.

Napoleon I. premišljuje vsodo svojo na sv. Heleni.

«La terra al nunzio sta,
Muta pensando all'ultima
Ora dell'uom fatale.»

A. Manzoni,

No, tako je in ne drugače: visoko sem letal, nizko sem padel; svet sem hotel vpokoriti si, a svet vpokoril in vmiril je mene; Bogu sem se vpiral, a roka njegova je še vedno močnejša

in mogočnša od moje: pomignil je samo, in Napoleon vsemogočni je ponižan, vničena mu slava in moč; vsodo svojo pre-mišljam osamljen na odtujenem otoku sredi velikega oceana. Da, tu na tihem, skalnatem stoku bivam sedaj — nemirnež evropski:

« . . . in sì breve sponda,
Segno d' immensa invidia
E di pietà profonda,
D' inestinguibil odio
E d' indomato amor. »

O kje so moje čete vojne in hrabri moji bojovníki? Narod moj, narod francoski, ali ne čuješ več cesarja svojega, slavnega in mogočnega velitelja Evrope? — Kje je slava moja?

« Fu vera gloria? — Ai posteri
L' ardua sentenza . . . »

O pač, vse drugače je bilo nekda! Narod zbral se je krog mene proseč me, naj ga rešim krvolokov, naj ga otmem pogina, kateri mu je pretel od revolucije. Pa kdo sem jaz, da se me oklepa velik narod tako, da me voli za svojega načelnika? Sin sem revolucije. — Jaz sin one revolucije, katera je končala toliko bitij, včiniła toliko zlega?! — Da, jaz sem oni nesrečnik, da sem živel prav za revolucijo, prav za časa, ko

« . . . due secoli,
L' un contro l' altro armato,
Scommessi a me si volsero,
Come aspettando il fato. »

O pač nisem mogel biti sin revnega očeta pa priproste matere — rojen sem cesar francoski. Tam na obalah ponosne Sene tekla mi je zibelka zlata, tam so dojile boginje me krásne, rastel sem tam in vzrastel i svojim podanikom i Evropi vsej v mogočnega cesarja. Vže je narod moj omagoval in obupaval, vže je propadal in ginil — zadnji up bil sem rju jaz. In klic naroda probudil me je, da sem šel otet ga sovragov, da sem dovedel ga do slave nesmrtné. Ha, kako ste se pokorile mi, glave ponosne! Vašim zakonom naj bi se jaz klanjal?! Zakon sem jaz — Napoleon. Jaz sem govoril narodu svojemu, in narod me je slušal. Hoteli ste ga končati, moj rod, ker ni ga bilo, da bi vpri se vam: tedaj vstal sem jaz pa rešil sem rod svoj in pomiril duhove razburjene . . .

In ti, ti deva nevkročena, ti ponosna mi nasprotnica, ali se nisi mi klanjala, ali me nisi vbogala?! Hotel sem te povzdigniti in povelicati, hotel razširiti kraljestvo tvoje, a morala bi slušati

mene, v meni spoznati svojega glavarja. Pa ti nisi hotela, nesrečnica, in strta ležala si pred nogami mojimi. Vprl se mi je zaščitnik tvoj, starček sivolasi, in ni me hotel slušati. Vpiral se je in branil, proklet me, a drznost svojo obžaloval je kmalu: tam v prestolnici moji vzdihoval je jetnik in premišljal vsodo svojo. Ha, «non possumus» — zaklical je starček sivolasi, a mi smo mogli, in strt mu je bil prestol, na katerem se je šopiril pa velevati hotel svetu celemu in meni, cesarju francoskemu; mi smo mogli, in potisnili smo drzneža s prestola . . .

Pa glej ga, orel mogočen dviga krila mogočna preteč mi pogin! Kako ponosno vihra mu zastava, kako oblastno se mi vpira! O dvokrili orliček, ne tako hitro, da si ne polomiš kril, da ne treščiš v brezduo, iz katerega ti ni več rešenja! Stoj in poslušaj glas velitelja evropskega: pokori se cesarju francoskemu! Pa obotavljaš se, orel dvokrili, hočeš kljuti in praskati?! No, dvignil je mogočni oroslan nogo svojo, pa vdaril je orla, da se koj zgrudi pričakovaje smrtnega vdarca. Da, orel dvokrili, zdaj si v rokah mojih, lahko bi te vničil bil, pa oroslan je veliko-dušen: vsmilil sem se potrtega nasprotnika in življenja mu nisem hotel končati. Ker zazrl sem pri njem čarobno prikazen: o deva prekrasna, deva nedolžna, kaj bi hotel dati, da bi ti moja bila! Ti si, hčerka slavnega orla, ponos rodbine svoje, zabranila pogin svoji hiši. Da, še ti živi oče, o deva preljuba, in živel ti bode življenje novo, a ti bodi moja . . . Pa glej ga, očeta, kako se vpira, kako mu je temno obličje — čemu prezira ponudbo mogočnega oroslana, mu prošnjo odbija?! Aut — aut, moj ponižani sosed: daj, in ne vpiraj se . . . No, vidiš, dragi France, tako je prav: kar Napoleon reče, se mora zgoditi. Saj vidiš, kako padajo prestoli in prestolčki, in tudi ti se mi braniti nisi mogel . . .

Sedaj si dosegel, česar ti je srce želelo najbolj, o car vse-mogočni! Glej, klanja se ti kmalu cela Evropa: mogotci se treso pred teboj, starček sivolasi je zaprt v prestolnici tvoji, vtihnila je beseda njegova, katera te je vznemirjala tako. In na tvoji strani biva angelj, deva prekrasna, prikazen nebeška! Reci mi, Napoleon, česa bi še pozelelo tvoje srce, nenasiťljivo srce? O še rogoviliš, podiraš, pa znova zidaš! Kdaj bo zadovoljno ti srce in srečno? Aha, oni kupec onkraj oceana, na otoku samotnem, ti kljubuje, da ne moreš biti samovelitelj Evropi . . .

A klanjati se moraš mi, Evropa, pokoriti se Azija, in potlej — gorje tebi, kupče britansko! Le zvičaj se in skrivaj v varnem zavetju: pride čas, in po tebi bo: strem ti ošabno glavo, da boš vedelo, komu si kljubovalo. — V Azijo tedaj . . .

Oho, pa kdo mi hoče zabraniti pot v Azijo!? Alò, ljudstva evropska, na noge, sedaj velja medvedu na severji: slecite mu kožo, pa razprostrite jo po poti v Azijo, koder pojdemo božat kupca britanskega! Ne bojite se, bojevniki dragi, streti hočemo kožuharja, bodi še tako svest si svoje moči; ker strli smo orla

in strli vže marsikoga! Zmaga je naša -- Napoleon je nepremagljiv, slava njegova nemiuljiva. Alò, hodimo krotit kožuharja: dve zmagi, in v Moskvi smo in v Petrogradu. Tam narekoval bom mir: pogum, le pogum, in v treh mesecih imamo mir.»

Pa kaj je to? Vmikajo se nam. Zažgimo jim mesto sveto. Kaj čujem? «Gospodar, hvalite previdnost božjo — Rusija je oteta!» Rusija je rešena, in Napoleon pobit, potolčena mu vojska ogromna?! — No, Napoleon, tam si učinil jedno, da se ti lahko smeje ves svet. Zakaj si požgal in pustošil za seboj, zakaj vničil sveto mesto — kje si nosil glavo, da nisi pomislil, kako zviti je severni medved? Si menil li, da se ti kožuhar vkloni tako hitro, kaker orel dvokrili, si menil, da izustiš besedo samo, in prestol njegov se zdrobi? — Pa le počasi, «sam pojdem na Rusko, in vojske francoske zmagovale bodo vedno: Moskva pokorila se bode oblasti moji». Zatorej narod moj, ne obupaj, pogumno na noge: ogromna je nevihta, ki preti meni, cesarju tvojemu in cesarstvu celemu. Poglej le kupca britanskega, kako preži, kje bi vgrabil kaj, poglejte orla dvokrilega, kako je nemiren, kako se dviga z življenjem novim: bratec severni ga kliče, podaja mu roko v zvezo proti meni; giblje se tudi kožuhar in bliža se nam — to bo še bliska in strel, kedar treščimo vkup! Hrabri bojovníki, dajte, vdarimo še enkrat, in mir dosežemo — «miru želim tudi jaz, ker mir je potreben Evropi» . . .

Ti polje ogromno, nesrečno polje! Tu so pokopani bojovníki moji! O bojevali so se kaker ljuti levi za carja svojega in vmirajoči klicali so mi: «Salve, Caesar, morituri te salutant!» Da, z vami, predragi sobojovníki, zatemnela je zvezda moje sreče, izginila slava moja! — Slava moja vničena?! Kaj bežiš, Napoleon, cesar francoski? — Ne, strle me ne boste sovražne moči, strle nikdar: Za manoj, zadnji moj up, narod moj — kupec britanski se bliža in druži se z medvedom in orlom dvokrilim, vdarimo nanj, rešite cesarja svojega . . .

Predragi vojaki — vse je zaman: cesar vaš je premagan, cesar vaš zapušča svoj rod, ostavlja vas, predragi sobojovníki! «Dvajset let sem delil z vami srečo in nesrečo — sedaj grem: z Bogom, sobojovníki predragi, ne zabite cesarja svojega!» Tija me tirajo na otok neznan, v samoto mi grozno. O kupec britanski, prišel sem k tebi kaker Temistoklej z upom, da me rešiš; a britko čutim vstrajnost tvojo, zlobo in moč . . .

Pa sanje, zbežite, o lepe sanje mogočnosti moje in slave: kje sem sedaj? Kje je cesar francoski, kje slava njegova, kje moč in beseda vsemogočna? Velik ja Napoleon, a lahko ga nosi skalnat otoček sredi velikega oceana: vsoda moja — kam si me privedla?

Svet se spreminja, in mi se spreminjamo na njem. Ni ga dneva, da bi nas ne povzdignil, pa tudi ga ni dneva, da bi nas ne ponižal; vsode moč je velika, je vsemogočna. Vsoda povzdiga človeka, a ona ga i ponižuje — v nič. Kaj sem bil jaz, kaj sem sedaj? O često želim si smrti v obupu! Zakaj me nisi pokrila v svoje hladne valove, Berezina mrzla, zakaj me nisi pokopalo, polje ogromno, polje vsodno? Vsoda, vsoda — strašna si!

Pa kaj je vsoda?

Stari Grki in Rimljani so imeli boginjo Vsodo. In celo Zen, največi bog, se je moral pokoriti Vsodi; njej je služilo vse, vse se njej pokorilo. In njej je moral tudi Napoleon vpogniti ponosno svojo glavo. Vsoda govorila je besedo, in Napoleon se je povspel do najviše slave na zemlji; vsoda je govorila drugo besedo, in Napoleon mora na otok Elbo, mora jetnik na otok sv. Helene.

Pa zopet — kaj je vsoda?

Boginja starih poganov gotovo ni. Kdo bi pač bil še tako smešen, da bi verjel babjeverstvu starega veka in se klanjal kakemu Zeau, pa boginji Vsodi! Spoznali so vže slari Grki sami, da njihovi bogovi ne mogo bivati, da je vse njihovo verstvo izmišljotina, prazen nič. Kako bi se stari Sokrat nam smejal, ko bi vedel, da mi verujemo v bogove starih Grkov! In vendar mora bivati neko bitje, ki je nad človekom, kateremu se mora človek klanjati rad ali nerad. Temu bitju se pravi — bog. Biva li bog? In če biva, kdo je bog? Je li bog — vsoda?

Mnogo imamo tudi dandanes bogov. Mameluk moli svojega, Indijanec svojega, in svojega ima tudi Evropa. Pamet človeška, pojdi ga iskat in izbirat, da najdeš pravega! Da, pamet mi vže pravi, da bog mora biti samo jeden, sicer ni mogoče, da je bog; ker bog pomenja neko najviše bitje; ako bi bilo pa več bogov, bi bilo tudi več bitij najviših, kar pa nasprotuje zdravi pameti. Bog mora biti tedaj samo jeden; ali kateri je pravi? Je li mohamedanski? Najviše bitje, ki se imenuje bog, mora biti popolno, sicer bi bilo lahko še drugo bitje nad njim. Je li pa Mohamedov bog popoln? Bog Mohamedov veleva sovraštvo in vojsko drugovercem, posebno krščnikom. Tako bitje pa, ki veleva sovraštvo do ljudi, kateri vendar izvirajo iz njega, ako je ono bog, ne more biti popolno bitje. Je li bog Indijancev popoln? Indijancem in sploh divjakom je najviše bitje kaka žival ali, strašilo v naravi; taka bitja pa niso popolna vže iz tega vzroka ne, ker so mnogobrojna. in ako vzamen boga brahmanov, tudi njega ne morem spoznavati za popolno bitje. Saj uči nas zgodovina, koliko trpe vbogi spoznavalci one vere: ona vera uči nasilstvo, bog nasilstva pa ne more biti popoln. Sicer pa je njihov bog strašna pošast, kaker si jo pamet človeška komaj misliti more; pamet naša pa želi spoznanati v najvišem bitji nekaj prijetnega, nekaj lepega in resničnega — popolno resnico in lepoto. Ali kje je bog, da zjedinja to oboje? Je li Bog krščanski, je li on pravi Bog, bitje popolno

— Bog moje vsode? — Groza me prešinja, ako premišljam, kaj sem počenjal za slave svoje in moči. Vse jedno mi je bilo, naj imam Boga ali ne. Da, ko sem v Egiptu, bil govoril sem: »Moslimci pravi smo mi Francozi; mi smo strli papeža, ki pridiguje boj proti moslimcem; tudi stremo viteze malteške, najhujše sovražnike moslimcem.« Sicer pa v srci nisem mislil tako, — ker vere nisem imel nobene. In kako sem preganjal in trl cerkev; kaj je trpel od mene starček sivoiasi — božji namestnik! = Ne, Bog krščanski ne more biti pravi Bog; moja vest mi ne dopušča, da bi ga spoznal za pravega Boga — Boga vsode svoje!

Pa ko bi le bil, in bi vstanova, ki se zove cerkev, bila res njegova vstanova?! Napoleon, potlej trepetaj in boj se sodbe njegove! Kaj si počenjal s cerkvijo, kaj z vidnim njenim poglavarjem? Zatiral si jo, pravice njene si kratil in hotel si, da bi se tebi pokorila in ti — služila. A ker ti služiti ni hotela, zaprl si ji 500 služabnikov, vjel si starčka sivolasega, vklenil ga in vodil tija v novodobni Babilon ob Seni, pa prisiliti si ga hotel, da bi se tebi klanjal, a »non possumus« — čul iz ust njegovih. In zaprl si bolehnega starčka preteč mu in grozeč, da bi se ti vdal, a ni se ti vdal.

A isti starček sivolasi je sedaj prost; na svojem prestolu sedi zopet ter vlada cerkvi. In cerkev, katero sem hotel vničiti in streti, ona cerkev, katero sem toliko preganjal in poniževal, vstaja zopet močnejša nego kdaj poprej, vstaja in kliče narode premočene pod krilo svoje; kakor deva mogočna, ki je s pogumno roko strla sovrahe svoje, vstaja v novi krasoti, z novo močjo: in ti, Napoleon, kje si? — Hočeš li jasnejšega dokaza, da vlada cerkev neka viša moč? Ali nisi prisiljen spoznati, da je Bog krščanski pravi Bog?

Mogočno prešinja srce moje to ime, in ves se tresem, premišljujoč vsodo svojo: ali me ni Bog treščil in kaznoval, ker sem toliko britkosti provzročil namestniku njegovemu in cerkvi sveti? Ali nisem z služil, da bivam sedaj jetnik na otroku tem? — Bolj in bolj se mi jasni, v srci mi je lože, topi se mi, hitreje mi bije; ne morem se več vbrantiti presilni besedi, ki vre iz dna srca: Bog krščanski, tebe spoznam za bitje popolno, za svojega Boga, tebe za — Vsodo svojo.

Da, pokoril si me strašno, a pravično. Pravica tvoja ni še izgubila veljave; še vdarja roka tvoja in kaznuje vpornike vse in nasprotnike tvoje: moč in sodba tvoja sodi jih preje ali kasneje. Kaj sem jaz pred teboj? Črvič sem, ki se ganiti ne morem, ako mi ti ne dovoliš. Kje je moja moč, mogočnost moja? Ostaviti sem moral vse, celo ljubljence svojega srca, pa pokoriti se — Vsodi svoji. A vdam se vsodi, vdam se volji tvoji, Bog. Ti si me ponižal, a ti me zopet i dvigniti moreš — v te zaupam...

Res, čudna so pota božja! Nemogoče se zdi skoro, kaj vsega sem doživel jaz v malo letih svojega življenja:

«Tutto provai: la gloria
Maggior dopo il periglio,
La fuga e la vittoria,
La reggia e il triste esiglio:
Due volte nella polvere,
Due volte sull'altar.»

In sedaj sem tu, zapuščen, osamljen. Svet me sodi različno; pa ponilovaje ga, zrem drvenje njegovo in čudni tok, pa kličem mu: Vkloni glavo, svet pozabljivi, svet trenutka, pokori se bitju najvišjemu in ne zabi ga, ne zabi svojega Boga!

Ti pa, cerkev mogočna, katero sem toliko poniževal, le vstajaj in dvigaj se, pa zasveti Evropi v novem sijaji, zasveti narodu mojemu, kateri ječi v sponah tujega nasilstva, pogubne zmote! Sveti mu zvezda vodnica v bodoče, sveti mu vedno, da doseže smoter svoj! Starčku sivolasemu pa zasij lepša bodočnost, zasij mu bodočnost slave in prostosti, da more te vladati uspešno in skrbeti za blagor rodu človeškega, da more oteti narod moj pogina pregroznega: Bog te vodi, deva rajska, Bog te čuvaj, starček sivolasi na stolu Petrovem — to želi ti in kliče iz srca ponižanega, a ne strtega Napoleon, slavni cesar francoski in puščavnik na otoku sv. Helene.

Osmošolec.

Nasledki križarskih vojsk.

Celih dve sto let so trpele strašne križarske vojske, sto in sto tisoč kristijanov je vmrlo za svete kraje. In kaj so naposled dosegli? Sveta dežela je ostala zopet v rokah nevernikov kaker nekdanj. Marsikdo je tedaj vže rekel, da je pač škoda toliko prelite krvi in da križarske vojske niso bile nič družega, nego trma nekaterih prenapetih kristijanov in gola zduha samopridnih papežev, ki so si hoteli s križarskimi vojskami tudi do najviše posvetne oblasti pomagati; z jedno besedo, križarske vojske so jim pravi nebodijihitreba. Toda kdor tako govori, ne pozna zgodovine in ne vidi na tanko; sovraštvo do sv. katoliške cerkve ga je oslepilo. Vedro krščansko oko pa hitro vidi, koliko so koristile križarske vojske, dasiravno niso dosegle prvega svojega namena in niso rešile sv. dežele iz rok sovražnikov.

Največi hasek križarskih vojsk je, da so križarji mohamedansko posvetno moč poiskali doma v Aziji in jo ondi toliko ponižali, da se ni upala napasti Evrope več sto let; in ko se je slednjič zopet toliko okrepila, da je prestopila v Evropo, bila je pre-slaba in ni mogla do dobrega premagati zahodnih krščanskih narodov. Mohamedani so spravili vse dežele do grškega morja pod svojo oblast in so prežali tudi v Evropo. Toda mnogoštevilne

križarske vojne se podajo v Azijo in strašno razsajajo v moha-medanskem drobū in osrčji, da so Arabci dolgo bolehali na teh ranah in niso nikdar več dobili prve svoje moči. Ko so namreč Turki l. 1453 vzeli Carigrad ter se razlili po Evropi, so sicer kakor z železnimi rokami objemali krščanske narode, toda toliko moči niso več imeli, da bi jih zdrobili, nego so se morali nazaj pomikati bolj in bolj pred krščanskim mečem.

Papeži, ki so klicali najbolj na križarske boje, so si pridobili s tem veljavo, ker se je krščansko ljudstvo, kakor tudi kralji in cesarji navadili v bogati papeža, kakor svojega očeta. Kakor je oče zapovedoval, tako se je vse vršilo v hiši katoliških narodov, in njegovi besedi se ni upala vpirati nobena posvetna oblast. Cerkev je bila ponosna na svojo moč za časa križarskih vojsk.

Papeževi poslanci hodili so v razne katoliške dežele ter nabirali križarjev; ob enem so tudi nadzorovali tamošnje cerkve ter tako krepili edinost v katoliški cerkvi. In sicer so nastali papeževi poslanci ali legatje v 11. stoletju, ko so se pripravili papeži prenoviti cerkev. Pošiljali so jih v posamezne dežele, da so preiskavali in odpravljali napake in so jim podeljevali tudi veliko moč. Papeži so kmete, ki so sprejeli romarski križ, osvobodili trdega graščinskega jarma; vzeli so v svoje varstvo zemljišče in drugo imetje svobodnih ljudij, in če se posestnik ni več povrnil iz svete dežele, je njegovo premoženje ostalo cerkvi. Tako je jako naraščalo premoženje cerkveno. Nekateri so tudi zastavili vse svoje imetje, da so se mogli oborožiti. Zopet je bila cerkev, ki jim je posodila, in ako so se vrnili iz svete dežele z dragocnim plenom, ga je ona kupila. To je dosti škodilo duhovščini, ker je preveč obogatela. V cerkvi so vstajali krivoverci (Valdovci), kateri so se ponašali s svojim vboštvom ter se bahali s svojim ostrim življenjem, zaničevaje bogato cerkev in više duhovnike. Ljudstvo si je želelo ponižnih pastirjev, ki bi bili bolj jednaki v bogim apostolom. Bog je tedaj obudil svoji cerkvi moža, ki je našel biser vbožnega evangelijskega življenja. Ta mož je bil sv. Frančišek, začetnik beraškega reda bratov frančiškanov. Za časa križarskih vojsk so nastali še trije redovi: dominikanski, avguštinski in karmelitski.

Prvotni pglavitni smoter križarskih vojsk je bil boj krščanstva proti čedalje prodirajočemu islamu. Uk lažnjivega preroka Mohameda mora biti pregnan iz Evrope, s pirenejskega in apeninskega poluotoka ter mora biti ohranjeno gospodstvo in čast krščanstva. Toda kmalu so križarji razširili svoj prvoten namen; premenili so defenzivno vojsko v ofenzivno. Križarji so se namenili Jeruzalem in Palestino zopet osvojiti in križ postaviti v onih deželah, kjer je nekdanj vladal. Kmalu se je razširila križarska ideja še bolj. Tudi poganski narodi ob vshodnem in baltškem morju in ob Visli bi morali sprejeti krščanstvo in poslušni biti za-

povedim iz Rima. Naposled so se morali križarji bojevati pod krinko križarske zastave proti notranjim sovražnikom cerkve, proti neprijateljem hijerarhije in papeštva. Ker so se križarske vojske tako razširile in ker so križarji popustili svoj prvotni namen, zato je naposled kmalu vgasnil notranji ogenj navdušenja. Prebivalci Evrope so sprejeli vest, da so neverniki osvojili sveto deželo, brez velicega razburjenja. Z tropejami vnanje politike razpadla je tudi veljava kurije. Cerkev se je naposled vzbudila kaker iz dvestoletnega spanja; k temu pravočasnemu vstajenju so mnogo pripomogle križarske vojske.

Križarske vojske so pojav žive, krepke vere; božjih potov v sv. deželo in na druge sv. kraje so se kristijani pogosto in z veseljem vdeleževali ter tako pokazali, da so jim mar božje reči. Na novo ustanovljeni redovi so dobivali prav mnogo udov, kateri so zapuščali vse posvetno ter tako vtrjevali upanje svoje na nebeško plačilo. Velikanske cerkve so zidali in jih krasili dragoceno: vse na večo božjo čast. Cerkvenim samostanom so poročali verni kristijani veliko in radi, tako da so jako bogati. Za bolne, vboge in sirote se nikdar ni toliko storilo, kaker ravno v tem času; povsod so zidali bolnišnice, stavili sirotišnice in oskrbnišnice in bogati kristijan so dali včasih polovico svojega premoženja ali tudi vse imetje za pobožne ustanove, ker so si bili svesti, da ga enkrat v nebesih dobijo s stoterimi obresti nazaj. Iz prejšnjih samostanskih in iz stolnih šol so zdaj izrastle visoke šole, katerim so bili skoraj vseskozi papeži očetje, a sv. katoliška cerkev jim je bila mati in jerenica. Visoke šole so namreč živele iz cerkvenega premoženja in tudi profesorji in dijaki so skorej povprek jeli cerkven kruh. Papeži so nadzorovali pouk in visoke šole so bile v njihovem zavetju; oni so dajali učenikom oblast učiti in visokim šolam pravico povišati doktorje. Vse vede so se opirale na vero in so zaradi tega trdno stale, a profesorji so bili učenjaki in verni poštenjaki, zato so bili tudi študentje jaki. Delavci so se družili v društva in rokodelci v tovaršije; ravno tako tudi obrtniki in umetniki. Vsako društvo je imelo svojega patrona, svoje cerkvene praznike in svoje bandero, okoli katerega so se udje zbirali. Z jedno besedo: vse, kar ima ta doba velikega, bodisi v vedi ali umetnosti, bodisi v državnem, meščanskem ali cerkvenem življenju, vse ima nekako pobožno lice, vse obseva in pregreva luč sv. evangelija.

Posvetni vladarji niso nič zgubili, če je rastla više in više papeževa oblast, ampak križarske vojske, katerim so bili na čelu krščanski vladarji, so provzročile, da je častilo verno ljudstvo svoje vladarje kot od Boga postavljene oblastnike. Zraven tega so vladarji v tem času zelo obogateli, ker so posestva tistih plemenitašev, kateri so poginili v svetih bojih in niso imeli sorodnikov, jim ostala. Tudi so krepili svojo kraljevsko moč, ker dosti velikašev, ki so zmerom majali ob kraljevskem stolu in njegovih pra-

vicah, ni bilo več nazaj iz sv. dežele. Ravno plemenitnikov pa je največ hodilo v križarske vojske in mnogo rodbin velike in male gospode je takrat izmrlo. Najbolj se je kraljevo premoženje pomnožilo na Francoskem, kajti ondi je bilo navdušenje za svete vojske zmerom največje. Za vladanja krepkih vladarjev iz rodovine Štaufov je zadobilo cesarstvo najvišjo moč. Najbolj so si želeli, da bi si tudi osvojili Italijo, kar se je tudi resnično posrečilo Frideriku I in Henriku VI. Toda mislili so, da jih ovirajo pri tem podjetju papeži. Nastali so neprestani boji mej Velfi in Gibelini. V teh bojih je bil omajan vpliv papežev in moč cesarjev je začela hitro propadati. Vladarji so se začeli zanimati za Italijo in so zanemarjali Nemčijo. Ko je rodovina Štaufov izvmrla, razkrojila se je Nemčija na veliko število malih držav, katere so nastale na mestu starih vojvodin.

Za časa križarskih vojsk je nastalo viteštvo. Plemenitniki so v prejšnjih časih le za bojem hrepeneli; drug je družemu zavidal njegovo imetje in začeli so se krvavi poboji, katerih niso mogli vbraniti niti sami kralji. V tej stiski je tolažila katoliška cerkev nesrečnike, katerim je dala v križarskih vojskah lepo priložnost, da se rešijo posvetnih nadlog ter si nabirajo zaslug za srečnije življenje na drugem svetu. Kajti prej so grajščaki nevsmiljeno drli kmeta, kateremu zemlja in hotela roditi več nego prej, ko je bilo manj pospode in manj prostega ljudstva. Čem dalje več ljudi je bilo brez zaslužka in od dne do dne se je množilo število lačnih postopačev in razbojnikov. Pa tudi bojaželjni gospodi so dobro došle svete vojske; kajti mesto da bi po nedolžnem preganjali krščenega brata, mogli so si pridobiti v bojih zoper nevernike posvetne slave, ob enem pa velike milosti božje. Plemenitniki so se sprijaznili mej seboj v križarskih vojskah ter so sluzili s svojim orožjem sveti svari. To je blažilo njihova srca in sprevideli so, da pravi junak more biti tudi dober kristijan, ki pomaga slabim in zatiranim s svojo močjo, a ne preganja nedolžnih. Kaker so v Palestini duhovni vitezi ustanovili posebne rede in društva, tako so sklepali odslej tudi doma v Evropi plemenitniki večje zaveze ter so se ločili bolj nego prej od ostalih prebivalcev kot poseben stan. Najprvo se je združilo plemstvo v poseben stan na Francoskem in v Provansi, polagoma tudi v družih romanskih in germanskih deželah. Tako so nastali vitezi, katerim so bile pglavitiše dolžnosti te-le: bramba vere, varstvo slabotnih (posebno vdov in sirot) in češčenje (courtoise) žen.

Mladi plemenitaški sinovi so se morali po več let pripravljati za viteški stan (Edelknabe in Knappe imenovan v tem času). Ko so se skazali, da so vredni in zmožni spolnovati določene stanovske postave, so jih svečano oklicali za viteze (Ritterschlag ali Schwertleite). Svojo hrabrost so morali pokazati ali v bojih proti nevernikom (mosleminom, poganskim Prusom in Letom) ali pa v

turnirih. Turniri so svečanosti plemenitnikov, pri katerih so se večkrat shajali in jih jako slovesno praznovali. V zagrajenem prostoru so se skušali vitezi v boji po natanko določenih pravilih. Bili so na konjih ter imeli popolno železno opravo, a borili so se navadno z dolgimi sulicami, ki so bile prvotno tópe. Okoli zagraje bili so sedeži, na katerih so sedeli drugi plemenitniki z gospami in gospicami, ki so bili vsi v najlepših prazničnih oblačilih, gledali boj, ter zmagalcu določevali namenjeno darilo. Ker je železna viteška oprava zakrivala celo obraz in ni bilo moči borilcev razločevati, imela je vsaka plemenita rodbina posebno znamenje, ki je bilo naslikano ali vrezano na ščitu. Tako so se začeli plemenitaški ščiti ali grbi in tudi rodbinska imena plemenitnikov. Po dovršenem boji se je vsa pričujoča gospoda zbrala k veliki pojedini, pri kateri je zmagovalec sedel na prvem mestu. Na večer se je svečanost končala s sijajnim plesom. Pri tacih shodih prepevale so se razne pesmi, zlasti junaške, ki so slavile junake iz križarskih vojsk. Vitezi jeli so tedaj tudi pesni zlagati in tako so sveti boji, ki so pesnikom dajali največ gradiva, tudi obudili narodno slovstvo.

Da se je jeruzalemska država lože obranila nevernikov, k temu so dosti pripomogli duhovni viteški redi. Duhovni vitezi so bili namreč menihi, ki so ob enem tudi dobro vedeli meč sukati, ali vitezi, ki so spokorno in pobožno kaker menihi živeli. Slušali so na meniški zvon, ki jih je vabil k molitvi, in ravno tako hitro so vbogali, če je bojna trompeta zapela ter jih klicala v boj.

Italijanski trgovci iz Amalfija so bili že leta 1048 blizu božjega groba v Jeruzalemu ustanovili samostan, kjer so romarji prenočevali in kjer so oskrbovali bolehné in vboge romarje. Patron te bratovščine je bil sv. Ivan Krstnik in po njem so zvali brate tega samostana Ivanovce. Razun trojih navadnih redovnih obljub so sprejeli še četrto obljubo, vojskovati se hrabro proti nevernikom. V samostanu so bili združeni duhovniki, vitezi in bratje: duhovniki naj bi opravljali službo božjo in bolne oskrbovali, vitezi so spremljali in branili romarje in se vojskovali proti nevernikom, bratje pa so pomagali ali duhovnikom ali vitezom. Poglavar vseh redovnikov se je zval veliki mojster. Ko so neverniki zopet vzeli sveto deželo kristijanom, so se preselili Ivanovci na Ciper in od tukaj na Rodus (1310), zato se tudi imenujejo rodiški vitezi. Ko so Turki leta 1522. vsvojili si otok Rodus, jim je podaril Karl V. otoke Malto, Gozo in Komino in tudi nekoliko Tripolisa, vsled tega so imenovali viteze malteške. Malto si je najprvo osvojil Napoleon, pozneje Angleži. Namesto velikega mojstra vlada red od leta 1805. namestnik skupno z sv. konsilom, ki ima svoj sedež v Rimu.

Leta 1118. napravi devet vitezov, katerim je bil na čelu Hugo de Payens, obljubo duhovega viteštva. Jeruzalemski kralj jim je podaril svojo palačo poleg nekdanjega Salomonovega tempelja in od tod so dobili ime templarji. Ko so kristijani l. 1291. mesto

Ptolomais zgubili, so bivali templarji nekaj časa na otoku Cipru, a potem je bilo njimovo glavno zbiratišče v Parizu. Red templarjev je bil razpuščen leta 1312. Ivanovci so imeli črno obleko in na njem bel križ vшит, templarji pa belo obleko in na prsih rudeč križ.

Od l. 1118. je imela v Jeruzalemu tudi nemška bratovščina svojo bolnišnico, v kateri je oskrbovala bolehnne in vboge romarje iz Nemčije. Ta bratovščina se je pozneje s papeževim dovoljenjem prevstrojila v nemški viteški red, kateremu je bila Devica Marija patroninja, a Henrik od Valpota prvi veliki mojster (1190.). Leta 1226. za velikega mojstra Hermana od Salce so se nemški vitezi preselili na Prusko in so se zavezali ondi braniti kristijane zoper sosedne nevernike. Njihov sedež je bil od leta 1309. v Marienburgu na Pruskem, kjer so vtemeljili nemški vitezi svojo državo, katera se je veliko bojevala s sosednimi Poljaki in Litavci. Ko je pa veliki mojster Albreht Braniborski l. 1525. prestopil k protestantizmu, je nastala iz te države posvetna pruska vojvodina, v kateri je vladal rod Albrehtov in iz katere je zrastle pruska kraljevina. Nemški vitezi so nosili bel plašč s črnim križem. Od leta 1761. so veliki mojstri principi avstrijske cesarske rodovine; sedanji veliki mojster je nadvojvoda Viljem.

Največ se je spremenilo v teh časih po mestih, ki so se začela prav za prav še le po križarskih vojskah. Bilo je sicer tudi prej dosti mest, ali ni bilo meščanskih svobodščin in pravic. Mesta so namreč tako nastala, da so se naselili svobodni in tudi nesvobodni podložni okoli grajščin ter so ogradili svoje stanje z zidom, za katerim so jih grajščaki s svojimi oboroženimi hlapci branili krivičnih napadov. Ti meščani so bili pravi sužnji svojih gospodarjev in niso imeli nobenih pravic in nobene svobode. Ko ste pa v križarskih vojskah oživel trgovina in obrtnija, so meščani čim dalje bolj obogateli in so začeli kupovati od svojih gospodarjev, katerim je bilo treba dosti denarja za dolgo pol v sv. deželo, več in več pravic, in ker so poginili plemenitaši dostikrat v križarskih bojih, so postala mesta celo svobodna in samostojna. Najprej so si pridobili meščani osebno svobodo ter so se odkupili od vsake tlake in družih dolžnostij, ki so jih morali splovnati svojemu grajščaku. Na to so si kupili pravico, da so si sami izmed sebe volili mestno poglavarstvo in mestne sodnike, a s časom so si celo vstrojili meščansko vojsko in naposled niso več imeli nad seboj drugega gospodarja, nego kralja samega. Ko je pa mestom enkrat prisijalo solnce svobode, je jako naglo rastla njih moč in njih blagostanje. Vrhovni kraljevi oblasti se meščani niso skoraj nikdar odtegali, ampak bili so ji celo vsikdar na pomoč proti prevzetnim plemenitnikom. Sploh so mesta jako povzdignila moč kraljev, ki so zato branili in podpirali meščanske pravice. V gorenji Italiji so se mesta najprej osvobodila graščin-ske oblasti, potem na Francoskem, in naposled tudi na Nemškem.

Dalje.

Slovenskim dijakom.

Velike počitnice so vže daleč za nami. Upam, da ste jih veselo uživali in se tudi srečno vrnili v mesto. Zdaj ste se vže zarili v šolske knjige. Prvi mesec po počitnicah gre po navadi malo šepavo, in Bog ve, ali ni prva «konferencija» tudi iz Vas koga zatožila. Pa nadajam se, da se bo dalo zaniujeno popraviti.

Te počitnice smo se z enim in drugim videli. Ne verjamete mi lahko, kako neizrečeno me veseli, ko na koga naletim, ki sem ga vže poznal iz poslanih mi nalog. Prepričal sem se, da vender se me toliko ne bojite, kaker bi se morali me bati, ako bi bilo res, kar se je o meni v svet razlajalo. Le to mi težko de, da ne vtegnem na toliko Vaših pisem odgovarjati. Bodite prepričani, da odgovarjam Vam z duhom in srcem, ker ste mi in ostanete vedno najdraži prijatelji.

Kaker sem slišal, se prav plemenito vneimate za dobro stvar in jo tudi navstrašno zagovarjate. Prav tako! Učite se vže v mladih letih trpeti za vse, kar je pravo in blago. Dobra stvar zahteva žrtv. Posvetite ji torej um, voljo in srce, da boste kdaj razsvitljeni, možje jeklenega značaja. Nikar pa ne mislite, da mora mladi človek vse poskusiti, vse videti in vedeti, vse uživati. To mnenje je dandanes razširjeno mej dijaki; zatorej se preradi vržejo v valove razburkanega življenja in strasti, češ, mi moramo svet spoznati, brez izkušnje ni moža! Počasi! Mlad človek ni še dovolj vtrjen, da bi mogel trden vstrajati v viharjih, ki besne v javnem življenji; zmajejo ga in telebijo v prepad. Koliko dijakov dandanes pred časom pogine, v spomladi življenja, ko še niso začeli niti cvetja poganjati — kaj še le sadu? Pre-rana smrt tolikih dijakov in vseučilišnikov slovenskih se sicer izgovarja, češ, oni dosti trpe, kajti vboštvo slov. dijakov je v prigovoru. Pa to je le redkokdaj res. Največ jih dobi kal neozdravljive bolezni z nerednim življenjem, s ponočevanjem in popivanjem. Mik življenja je presilen in mladeniča tako premami, da se mu brezbrdno vda; vživati hoče, uživati v da j, izpiti omamljivi strup do dna, stani, kar hoče. Kdor hoče v življenje, mora prinesiti se seboj razvit razum, kateri drži strasti pod svojim poveljem, ako ne, mu mičnost življenja razvname strast in ta si v kratkem podjarmi razum ter tira človeka v prepad. Takega razuma pa mladenič še nima, to je razum možev. Mladenič tedaj omeji se na domačo hišo, na šolo, sploh na kroge, v katerih stoji več ali manj pod višim nadzorstvom. Izgovor: moram spoznati življenje, moram si pridobiti izkušnje — je jalov. Kaj ti pač pomaga poznavati življenje, ako v viharjih tega življenja pogineš, ter moraš ravno takrat, ko bi moral kot mož stopiti v življenje in

koristiti društvu v grob! Vsaka reč ima svojo dobo: v mladih letih uči se ter postavlja temelj prihodnjemu značaju; pridejo potem leta, ki te pokličejo v javnost, v življenje; in tedaj ti tudi življenje pokaže svoje lice, tedaj je boš spoznaval brez nevarnosti, ker stal boš trden, krepak ko hrast. Spominjam se bivšega svojega sošolca, kateri me je tiste leta tako rad zbadal, ker me je videl doma ostajati in pridno prebirati razne knjige, v tem ko je on pridno pohajal pa zahajal v razne družbe, češ, svet se mora spoznati! Revež je opešal vže v šesti šoli in gimnazija ni nikdar končal. Slednjič je nekje obtičal kot kotni писаč, in ni je mogel više dognati — z vso svojo «skušnjo»! — Ne porajajte pač, ako Vas poredni tovariši brijejo kot bivole («Büffelochs»), knjižaje molje, kot čudake, ki se ljudi ogibljejo, ali še kaj hujšega — vstrajajte malo, in videli boste, kako se reči obrnejo, kako daleč za seboj boste zagledali take junake, od vseh zapuščene, od nikogar spoštovane — križ i sebi i drugim!

Zdaj pridem k nalogam. Moj opomin v zadnjem pismu ste dobro umeli. Ta pot prejel sem sicer manj izdelkov, a ti so boljši. Prav tako. Marsikateri misli, da se da brez posebnega truda veliko doseči. Dovolj ena ura — in jaz bom vže prištet «mladim pisateljem»! Ne, ampak reč morate resniše vzeti. Naj se Vam preveč ne zdi, da zdelujete eno nalogo cel mesec; le tako se boste privadili logičnemu, temeljitemu mišljenju.

V kratkih besedah hočem tu oceniti nekatere izdelke. Dva gimnazijca sta narisala nesrečneža, ki dandanes žalibog ni redka prikazen: Prej več en študent — zdaj klatež. Oba sta precej pohvalno izdelala; eno najdete natisnjeno v «prilogi».

V zgodovini se je spet poskusil naš dovolj znani zgodovinec, od katerega ste vže marsikaj brali v «prilogi». Kaj je namerjal cesar Friderik I? — je vprašanje, katero da vže nekaj misliti. Priznati moram, da je pisatelj Friderika I, brezobzirnega samodržca in tlačitelja rimskega papeža, prav dobro označil. Lepo je razvil, kako je cesar skušal ponižati cerkev in zatreti italijanskim občinam svoboščine — a spodletelo mu je to početje ob trdni volji rimskega papeža. — Isti mladi pisatelj nam je poslal tudi daljšo razpravo o še težem vprašanji: Se je poznalo poglavje o «človeških pravih» pred francosko revolucijo? Ker pa nam ni še doposlal konca razprave, si pridržujemo za prihodnjič kaj več spregovoriti o tem spisu, ki obeta biti precej obširen.

Dalje nam je neki sedmošolec spisal na pol zgodovinsko na pol filozofično razpravo: Pogubni nauki Jana Husa. Kar bi pred vsem želeli, namreč da bi razložil, kako Husov nauk načelno opravičuje revolucijo ter povspesuje socijalistične težnje — omenil je pisatelj le mi mogrede. Ravno ta točka, menimo, je za naše čase najpomembnejša.

Kar se tiče razprav filozofičnega značaja, omeniti moramo

dve. Prva je o duhovnosti in nevtrljivosti človeške duše, katero je izdelal neki osmošolec. Ta sega z umstvenimi dokazi globje, nego vsi drugi, ki so do zdaj se lotili tega vprašanja. Pisatelj je dosti čital, vzmožen je pa tudi sam misliti. Mi bi razpravo priobčili v «prilogi», da bi vže zadnjikrat ne bili natisnili enake razprave. Vrlo naprej!

Vso hvalo zasluži tudi pisatelj naloge: Kako se vtrdi značaj, katero boste brali v pričujoči «prilogi». Pisatelj je vže precej zrel mislitelj; pa, kaker se da z nekaterih mest sklepati, ima tudi vže nekaj izkušnje ter dobro pozna sile, ki se javljajo v človeški naravi. Življenje mu je resno, mu je — boj. Mi bi le želeli, da bi mladeniči o takih vprašanjih večkrat in pridno razmišljali. —

K sklepu spet razpisujem nekoliko nalog.

1. Poletje in jesen.
2. Polnočno zvonjene o božiči.
3. Sejem in gostije na kmetih.
4. Moj prvi spomin.
5. Razlika mej starim in srednjim vekom.
6. Kaj je Konstantina V. nagibalo, da je cesarski prestol prenesel v Bizancij?
7. Zakaj se je muhamedanstvo tako naglo razširilo?
8. Pravo in hinavsko prijateljstvo.
9. Idealizem in realizem v umetnosti.
10. Zakaj ljubimo domovino?

Dr. Mahnič.

Nasledki križarskih vojsk.

Konec.

Ravno na isti način kaker mesta, se je osvobodil tudi prosti kmet, ki je bil prej pravi trpin in suženj in je moral delati tlako svojemu grajščaku. Svete vojske so tudi kmetu nekoliko olajšale težek njegov stan. Na papežovo besedo moral je grajščak spustiti vsacega, kdor je sprejel romarski križ. Mnogo kmetov je tedaj šlo v sveto deželo, kajti nadloge v križarskih vojskah niso bile nič hujše, nego grajščinski jarem, a kdor bi se zopet povrnil na svoj dom, imel se je nadjati popolne svobode, ki mu jo je zagotovil sam papež. Toda s tem kmetu ni bilo mnogo pomagano, kajti le malokdo se je povrnil, a kdor je doživel to srečo, navadno ni imel novcev, da bi si kupil kako kmetijo, in moral si je iskati zopet pri gospodi službe. Križarske vojske torej kmeta še niso osvobodile, pač pa so mu koristile drugače. Vsled mnogoštevilnih vojsk se je število delavcev jako pomanjšalo in gospoda so morali blažje ravnati s kmeti. V nekaterih krajih je bilo toliko po-

manjkanje delavskih rok, da so grajščaki morali dati v najem mnogo zemljišč svobodnim ljudem. Če je pa grajščak tudi v prihodnjič pretrdo ravnal s kmeti, tedaj so zbežali v bližnje mesto.

Ob času križarskih vojsk so Evropejci dohajali v detiko z vshodnimi narodi in kmalu je znova oživila prekmorska trgovina, ki se je čim dalje bolj širila po vseh krajih sredozemskega morja, in na obalih tega morja so nastale najimenitnejša trgovska mesta. Najstarejše je Amalfi; mornarji tega mesta so se baje že v 11. stoletju posluževali kompasa. Imenitna mesta so tudi Piza in Marselj, Benetke in nekoliko tudi Genova sta zasluli po četrti križarski vojski. Benečani so posedli vse imenitne otoke in primorska mesta bizantinskega cesarstva. Benečani so gospodovali v egejskem in črnem morju. Črno morje jim je odprlo kupčijo z rodovitnimi kraji današnje Rusije ter tudi z bogato Indijo in družimi azijskimi deželami. Genovezi, ki so se tudi pečali s trgovino in brodarstvom, so Benečanom zavidali njihovo bogastvo in so jih skušali spodriniti, kjerkoli so le mogli. Zato so pomagali nikejskemu cesarju Mihaelu Paleologu, da si je zopet osvojil Carigrad, od koder so se morali izseliti vsi Benečani. Zdaj so jadrane genoveške ladije po črnem morju, ali Benečani so si našli drugih poti za imenitno kupčijo s Perzijo in Indijo; tudi so si zagotovili vsled pogodb kupčijo v Siriji in Egiptu. Središče benečanske trgovine je postala Aleksandrija. Vsled živahnega prometa in mnogo prepirov mej posameznimi trgovskimi državami je nastalo pomorsko pravo, imenovano: *Consulatio del mare*. Kar so Benečani dragocenih prekmorskih stvari nakupili po vshodnih mestih, so znosili vse v Benetke, od koder so jih nemški trgovci vozili čez Alpe, kjer je v porenskih in podonavskih mestih takrat tudi jako oživila trgovina. Razun Benečanov poprijela so se tudi druga italijanska mesta brodarstva in kupčije, ki je obudila v celi Evropi novo življenje. S trgovino pa je oživila obrtnija, ki je dajala poštenega zaslužka sto in sto tisoč pridnim delavcem.

Pred križarskimi vojskami je bil vsak narod, vsaka država za se kaker bi bila s plotom ograjena in z blanjami obita. S križarskimi vojskami se je pa začelo živahno gibanje mej narodov, kar je hasnilo vedam, umetnosti, pa tudi obrtniji in kupčiji. Meje so se odprle, narod se je učil od naroda, kaker če kmet pogleda čez mejo in vidi pri sosedu kaj novega in reče: to je pametno, to hočem tudi jaz poskusiti. Več glav več ve, pa tudi kdor več vidi, več ve povedati. Na jutrovem so našli zaklade nekdanje učenosti, ter so jih prinesli domu in so z njimi vzbudili toliko ljubezen do učenja, da so nastale ljudske šole in tudi visoke šole tako goste, kaker bi jih nasejal bil. Nekdo pa pravi, da so bile križarske vojske same nekakova šola za narode. Videli so križarji na dolgem potu na jutrovi strani kaj lepih stavb in tako so tudi doma stavili velikanske krasne cerkve, katerim se še dandanes čudimo.

Vsled križarskih vojsk je jako oživel promet mej izhodom in zahodom in posamezne znanosti se jako bujno procvitale.

T zidarstvu je nastal nov čin zidanja, znak temu novemu slogu je špičasti obok. Ta obok so vporabljali že Arabci v prejšnjih časih kot krasilni motiv. Normani so ga prinesli iz vzhoda na Sicilijo. Špičasti obok je zadobil svojo konstruktivno veljavo pod normanskim vplivom v posebnem slogu. Nahajamo ga na severnem Francoskem in od tam se je razširil po Angliji in Nemčiji. Ko so Italijani videli ta slog, se jim je zdel barbaričen in so ga imenovali gotiški. To so storili iz jeze in sovraštva do Gotov, ker so tako kruto vladali za časa Teodorih. Ta slog bi morali prav za prav imenovati normanski, ne pa gotiški. Medtem ko je poslopje v romanskem slogu celotno in gosto zidano in ko se odlikuje romanski slog z okroglimi oboki in z vodoravnimi črtami, nahajamo v gotiškem slogu navpične črte; poslopja, v tem slogu zidana, so jako velika in vitka. Stolna cerkev v Strassburgu je najstariša v Nemčiji, ki je zidana v gotiškem slogu, najlepša je pa ona v Kolonji.

Kiparstvo se je jako povzdignilo v tem času. Gotiški slog je potreboval kiparstva za dekoracije, kajti kipe so postavljali na vse prazne prostore. Njihova oblika je trda in spominja na bizantinske podobe svetnikov, toda postava ima ljubeznjivost in živahnost.

Ker izginejo v gotiškem slogu široke stene, zato se je tudi slikarstvo malo vporabljalo za stenske podobe. Vendar so pobarvali v poznejših časih strop, stebre in oboke z jako živimi barvami in ako je bilo le količkaj prostora praznega, so ga okrasili z figuraličnimi podobami. Vsled gotiškega sloga je nastalo v začetku 12. stoletja slikarstvo na steklo. Žalibog je le malo ostankov tega slikarstva ohranjenih iz tega časa, najimenitniši so v stolni cerkvi v Strassburgu in v samostanu Sveti Križ (Heiligenkreuz). Jako lepo se je razvijalo v tem času minijaturno slikarstvo. Velika in drzna domišljija je vstvarila siv bolične in čudne podobe. Odlikujejo se po živahnosti in naravnosti v risanju in kompoziciji; jako jih diči tudi okus tedanjih slikarjev v izbirauiju barv. Posebno bogato so bile okrašene začetne črke v rokopisih.

Vitezi so se seznanili v križarskih vojskah z mnogimi vshodnimi jeziki, ki se odlikujejo po bogati fantaziji in so polni raznih prispodob. Križarske vojske so pospeševale tudi kužjevnost. Najprej so nastale ljubavne pesni trubadurjev v Provansi (Provençe); razširile so se te pesni kmalu po Francoskem, Španji in Italiji in zaceli so jih posnemati tudi nemški vitezi. V Nemčiji so slavili tako imenovani »Minnesänger» nemške gospe in nemško zvestobo. Mej vsemi pesniki te dobe se odlikuje Walther von der Vogelweide vsled izvirnosti in obsežnosti. Največ pesnikov je živel na dunajskem dvoru zadnjih Babenberžamov in tiringiškega grofa Hermana. Tudi je jako cvetelo junaško slovstvo, iz katerega odse-

va vitežka bojaželnost. Najimenitniši epiški pesniki so: Herr Wolfram von Eschenbach, Meister Gottfried von Strassburg in Herr Hartmann von Aue. Ad mesta do mesta, od grada do grada so hodili pesniki, ki so brali ali peli pred zbrano gospodo pripovedke o starih bogovih in herojih. Te pripovedke, ki so se ohranile v narodu ustno, so pesniki premenili času primerno. V tem času so tudi zložili neznani pesniki velike nemške epiške pesni, ki so bile prej razširjene mej narodom kot povesti. Neki neznan pesnik je zbral posamezne speve in je dodal mnogo kitic, ker ni bilo dostikrat mej njimi nobene zveze.

Tudi za vednosti so bile križarske vojske velikega pomena. Najbolj se je razvila filozofija. Filozofi srednjega veka (skolastika) so najraje raziskavali posamezne dogme z vednostnega stališča in so menili, da je njih glavna naloga, da so dobro poučeni v veri. Najimebitniša skolastika sta bila Peter Abelard († 1142) in Tomaž Akvinski (1274). Nasproti skolastiki se je razvijala mistika. Mistiki so sprejeli v filozofijo namesto razuma čut in fantazijo. Jako naudušen zagovornik mistike je bil sv. Bernard Klervoški (Clairvaux).

Razum filozofije so jako gojili pravo. Štaufiški cesarji so povspeševali rimsko pravo, da so povzdignili svojo moč; papeži so si prizadevali, da so pomnožili pravice in privilegije cerkve in njenih organov; oni so zaradi tega ustanovili posebno cerkveno pravo. V Bolonji je učil Irnerij rimsko pravo in je ondi ustanovil prvo vseučilišče. Neki menih Gracijan je ustanovil prvi sistem rimskega prava. V tem času so nastale tudi v Nemčiji razne zbirke domačih zakonov, ki so imele različna imena (Sachsenspiegel, Schwabenspiegel in Deutschenspiegel). Z naravoslovjem so se posebno pečali Arabci in oni so razširili to vedo po spodnji Italiji. Friderik II. je bil velik prijatelj naravoslovja. Dal je sezidati mnogo zverinjakov in sam je spisal neko naravoslovno knjigo. Učenje naravoslovja je najbolj cvelo na veliki šoli v Neapolju. Najslavniša zdravniška šola je bilo vseučilišče v Salernu.

V križarskih vojskah je nastala nova razdelitev stanov.

Preseljevanje narodov	Doba Karlovičev	križarskih vojsk.
I. knezi	I. kralji II. kraljevi vradniki III. mejni in srenjski grofi, grofi (oskrbniki) kraljevih posestev	I. kraljeva rodovina II. cerkveni knezi (nadškofi, škofi in opati državnih samostanov.)

II. plemenitaši	IV. plemenitaši (liberi barones)	III. svetni knezi (vovodi, mejni in de- želni grofi, oskrbniki kraljevih palač in po- kneženi grofi)
	V. komendovani (Trust)	IV. Visoko plemstvo (grofi in baroni)
		V. Vitezi
III. prosti kmeti	VI. prosti kmeti	VI. Ministerijali
		VII. prostaki (meščani v prostih mestih in prosti kmeti v gorskih krajih)
IV. neprosti	VII. neprosti	VIII. neprosti

V dobi križarskih vojsk se imenujejo prvi šesti stanovi vitežki, neprosti se pa še šteli niso. V tej dobi so se vrinili mej kraljevo rodovino in svetne kneze cerkveni knezi, kar se je ohranilo še dandanes, kajti «ecclesia praecedat»; sedaj tudi nagovori cesar pri vsprejemih najprvo zastopnike cerkve. Tudi se je ohranila vsa razdelitev stanov, ki je nastala v križarskih vojskah, še do današnjega dne. K visokemu plemstvu so spadali oni grofi in baroni, ki niso imeli nobene vladarske službe. Vitezi so oni prosti najemniki (freie Lehensleute), ki so izšli iz prostih kmetov (Gemeinfreie). Ministerijali so oni najemniki vitežkega stanu, ki so nastali iz neprostih ljudij. Prosti kmeti so ginili zmerom bolj in bolj, ker so se morali v vojski sami oborožiti in preživiti; ako je pa sovražnik prišel v deželo, so se morali sami braniti, ker le oni kmeti so našli pri bližnjem grajščaku zavetje, ki so bili njegovi podložniki. Mnogo prostih kmetov se je podalo v varstvo grajščakom, v katerih ozemlju so ležala njihova zemljišča, in oni so jim dali oskrbnike (Vogt), ki so jih nadzorovali. Prosti kmeti so se ohranili le še v oddaljenih gorskih krajih, kjer so bili varni pred sovražniki; tako so bili nekateri kmetje da Gorenjskem prosti, pri Dimitzu se nahajajo mena: Freibauer, Freibauernschutze etc.

Ne samo francoska in laška mesta so cvetela v dobi križarskih vojsk, ampak tudi severonemška. Vstanovila se je ondi zveza mest, severonemška Hansa, ki je segala od Londona do Rusije. Ker so opleni roparski vitezi jako mnogo trgovcev te zveze, tedaj so izmislili kupčevalci severonemških mest nov način prometa namreč po nakaznicah (Anweisung). Tudi Benečani so jako koristili kupčiji z izumeljenjem menjic (Wechsel). Nauki roparji so lahko prezrli, ako so oropali kakega trgovca, take neznatne maie papirje, ki so bili dostikrat pisani v nerazumljivem jeziku in konvencionalnih znamenjih.

Vendar nobena reč na svetu ni tako sveta, da bi se vsaj

nekaj prahu na njo ne vleglo; tudi križarske vojske imajo svojo senčno stran. Resnica je namreč, da so križarji prinesli nalezljive bolezni z jutrovega, da so se ondi naučili razkošno in mehkužno živeti, da jih je veliko šlo v sveto deželo iz sebičnih namenov in da se je križarjem včasih zavrtelo v glavi v previsokem navdušenju, da so postali prav praznoverni; toda hasek križarskih vojsk je tako velik, da ga kvar, ki so jo provzročile, nikdar dosegel ne bode.

Križarjev ne smemo grajati, če so darovali za svete kraje svojo kri. Križarske vojske so bile še-le takrat mogoče, ko se je že razvijalo krščanstvo med krščanskimi narodi. Občudovati moramo plemenito srce križarjev, ki so zapustili svoj dom, da se niso borili za posvetno bogastvo in za lastni prid, nego da so svoje življenje zastavljali za svete kraje, kjer je nekdanj bival naš Odrašenik, Božji Sin Jezus Kristus, da si naberejo zaslug za boljše življenje na onem svetu. Do tako zvišenih misli se pač naš sedanji svet ne more povzdigniti, ki samo posvetno gleda, za nadzemske reči pa nima oči. Neverne duše, katerim je Kristus norost, ne bodo križarskih vojsk nikdar po vrednosti cenile, le verni kristijani jih zamorejo čislati, kateri svoje oči proti nebesom povzdigujejo ter zdihujejo: Moj Bog, moje vse! Če bi zdaj kdo klical na križarski boj krščanski svet, ne spravi ga na noge sto let, to je pa tudi znamenje, da zdaj spi krščanska pobožnost, ko je takrat veselo bedela. Celo neverni mohamedanci so se čudom čudili sveti navdušenosti krščanskih junakov in so začeli bolj ceniti krščansko vero; tudi se jih je mnogo pokristijanilo, ker so dejali, da krščanska vera dela boljše junake, kaker njihov islam. Samo zategavoljo so križarske vojske že pomenljive, ker so svetu pokazale, kako je oblačila krščanska vera surova srca evropskih narodov, da si niso več zbirali zakladov na zemlji, ampak v nebesih.

Sedmošolec.

Prej dijak, zdaj — klatež.

Tožno klenka mali zvon ter znani, da se je zopet nekdo preselil na boljši svet. Gotovo je bil revež vmrli, sicer bi se iz stolpa glasili mogočno vbrani zvonovi, vabeč ljudi k molitvi za dušopokojnega.

Res, revež je bil, ki je zatisnil trudne oči . . . revež! Vender mu je bila namenjena nekdanj lepša bodočnost . . .

* * *

V gozdu je ležal na mahu, ko sem se prvič z njim seznanil. Vznak je ležal, zakrival s svojima suhima rokama blede čelo ter vpiral oči v oblačice, ki so se podili po nebu. Štal sem za njego-

vim hrbtom, a ni me zapazil, ker me je zakrivala mogočna bukev. Ogoljena, na pol kmetska na pol gospodska obleka bila je na več krajih z različnimi podplatami zakrpana; palec je nekako prevzetno silil iz svoje temne ječe na beli dan; star, ogorel klobuk, ki je tudi vže davno pozabil, kako barvo mu je izbral njegov stvaritelj — klobučar, ležal je na tleh. Vse to je kazalo, da je moj znanec bil bolj podoben kakemu klatežu kot poštenemu človeku; vendar sem sklenil ogovoriti to čudno osebo, kar me je tem bolj mikalo, ker so mi vže prej domači večkrat rekali: Tine, le glej, da ne postaneš tak, kot je Tomažev študent. Po popisu domačih vganil sem takoj, da je to ona oseba, ki so mi jo stavili v svarilo.

Stopil sem torej s težkim korakom, da bi me oni slišal, malo naprej. Listje mi je vršelo pod nogo, a ni me čul. Se le ko stopim predenj, me zagleda. Malo se zgane; videti je, da mu ni po volji, da ga motim v njegovih mislih.

«Ne zamerite, da Vas motim; sam slučaj me je nanesel na ta kraj», pričnem, da bi ga spravil v dobro voljo.

«Mene ni treba prositi zamere», odvrne, ter se lahno nasmeje zravnavši se toliko po koncu, da je sedel. «Vidi se, da niste še dosti znani v tem kraju, sicer bi me ne ogovorili tako prijazno».

»Res je, na počitnicah sem pri svojem strijcu, da se nekoliko počijem od učenja».

«Torej dijak! Pač ste srečni! Še ne poznate skrbij, katere glojejo človeško življenje, neviht, katere starejo srečo tolikih bitij, ki se jim ne znajo staviti v bran! O tudi jaz sem bil nekdaj tako srečen kot Vi! A prehitro sem vozil ter se zavozil. Lahko bi bil spoštovan človek delajoč v blagor človeštva; kaj sem pa sedaj? Nepotrebna oseba, vel list na mogočnem drevesu človeštva, katerega otrese prvi veter . . . smrt!

Tako je; če mladenič dela po svoji glavi ter ne posluša starišev in izkušenih mož — on drvi lastne volje v prepad. In tudi jaz sem bil tak . . .» — Solza se mu je prikazala v očeh, katero je pa hitro z roko otrl.

«Vem, da se Vam čudno vidi, da sem tako mehak», dejal je — videč me osupnenega, da ga je tako pretresla njegova pripoved — »a naleteli ste name v takem trenutku, in spomin na mojo preteklost mi je bil vselej grenak».

«A zdaj oprostite, da se zopet zamislim v svoje sanje, ker le tedaj sem srečen», rekel je ter se vleknil po mehkem mahovju.

Obljubil mi je povedati drugi dan svojega življenja povest, v »svarilen vzgled meni«, kaker je rekel klatež.

* * *

Strijčevim nisem pravil, s kom sem se v gozdu sešel, ker sem vedel, da ni rad videl tega človeka, jaz sem pa težko pri-

čakoval popoldne, ker so me vedno zanimala resnične pripovedi, zajete iz življenja pripovedovalčevega. Predno sem se podal v gozd, vtaknil sem v žep doberšen kos kruha; vede! sem, da ga bo razcapani nekdanji dijak z veseljem povžil.

Zopet je ležal v mahovju, a ko sem se mu približal, čul je takoj moj korak.

— «Ali ste Vi! Veste, da se mi čudno zdi, da me zopet obiščete. Nisem verjel Vaši besedi, da boste prišli!» čudi se dobrovoljno.

«Zakaj ne? Tudi ste mi obljubili pripovedovati odlomek iz Vašega življenja — prav rad sem prišel!» odvrnem mu.

«To Vas je torej premotilo, da se zopet družite z menoj», reče nekoliko trpko, «a ne mislite zvedeti Bog ve kaj zanimivega, velikrat neverjetnega, kaker se čita navadno v romanih. kjer junaka preganja vsoda, da se vpropasti! Neumnost! Vsoda! Vsak je sam svoje sreče kovač! Kakor boš sejal, tako boš tudi žel! to so resnične prislovice»!

«Ne berem veliko romanov. Studijo se mi nenaravni prizori, ki dandanes skoro ne morejo biti brez vmazane ljubezni», dejal sem.

«Tem bolje! Tudi zame bi bilo bolje, da ne bi jih bil čital, in sicer brez izjeme, dobre in slabe. . . . A saj boste videli kam me je to pripeljalo. Ako Vam je po godu, pričnem pripovedovati», reče klatež ter se suho odkašlja, kar je znani, da boleha na prsih.

Naslonil sem se par korakov od njega na drevo ter poslušal njegovo povest.

* * *

Ne bodem vam pravil o mladostnih dneh, ki sem jih preživel v domači vasici. Vesel sem bil vedno, kot so sploh še nepokvarjeni otroci; saj mi pa tudi ni bilo nič hudega; dobrega očeta, ljubko mater sem imel! Oj, da bi bil vedno ostal doma! A prišlo je drugače! Stariši so določili, da grem v mesto v šolo, da postanem kaj boljšega kot priprost kmet. — A to je bilo zame poguba!

Znano Vam je dijaško življenje; v prvih razredih se dijak da voditi dobrim namenom svojih gojiteljev in namestnikov starišev, ki mu gotovo le dobro žele. — A človek se prevzame, čim višje se popne, in to se rado godi tudi pri dijakih. Tako je bilo tudi z menoj! Vedno manj sem se brigal za opomine, mislil sem, da sam vse najbolje vem; sploh: prevzel sem se. Začel sem čitati romane, dobre in slabe, ter se navzel njih duha. Čim več je bilo pisano v kakem takem spisu o ljubezni, čim bolj je knjiga nasprotovala veri, tem rajši sem jo prebiral. Ker sem imel dobro podlago sè spodnjih šol mi, iz začetka ni tako trdo šlo. A čitanju romanov pridružilo se je nekaj še veliko nevarnejšega: slaba tovarišija. Pravijo, da če za smolo primeš, se osmoliš, tudi jaz sem se osmo-

lil — popačila me je popolnoma. Učenje mi vže tako ni bilo več mari, jel sem pijančevati cele noči, večkrat zahajati na ples v malovredne gostilne — kar je bilo seveda od šolskega vodstva ostro prepovedano. Stariši so zvedeli, kako se obnašam, in oče se je srdil, rotil me za božjo voljo, naj mu ne delam sramote, da mi ne da nobenega novca več, če bom tak, a mati je jokala, da bi ganil kamen njen jok — toda mene ni premaknil! Hudo ba me je imela vže na vrvi, da se nisem mogel vrniti s slabe poti. —

Bližal se je vže konec šolskega leta; upal sem sicer, da dovršim sedmo šolo, a bilo je negotovo. Učitelji so me spoznali, da se ne učim rad, da pohajam po prepovedanih potih ter so radi tega še ostrejšje ravnali z menoj, kot z dijaki, ki so se težko učili, a trudili, da bi dosegli kedaj svoj kruh. Bal sem se, da me podere grščina, katere vže kar videti nisem mogel. Seveda Homer in Demosten mi nista dišala; rajši sem prebiral «Werther's Leiden» in jednake sentimentalne svetobolno romane. Vender strah, da padem primoral me je, da sem se pričel učiti; ponavljal sem, kar sem med letom zamudil. A moje učenje ni bilo piškavega oreha vredno. Neko nedeljo — še dobra dva tedna stamankala do sklepa šole — sedel sem zopet za knjigo ter sklenil se prav pridno učiti in potlej poprositi g. profesorja, naj bo tako dober, da me še enkrat praša. Kar pride k meni prijatelj — slab prijatelj.

«Ali se zopet »guliš»? me zaničljivo ogovori.

«Da, in bodem se! zadnji čas je vže, da zlezem iz jame, ki sem si jo mej letom sam skopal».

«A tako; torej ne pojdeš na ples, ki bo pri »severnem medvedu»? Jaz pojdem tja, če tudi, kaker ti, ne vozim ravno po gladki cesti v šoli ter se morani vedno držati za grmovje, da ne spolznem v brezno. Vender se ne bojim tako, kot ti», moti me tovariš; »naučiš se pa lahko tudi še jutre. Pojdi z menoj»!

Skoro me je pregovoril. — «Denarja nimam», dejal sem, »ne morem iti».

«Uro zastavi», zakrohotal se je, »uro imaš, pa praviš, da nimaš denarja. Le hitro v zastavnico!»

In zaprl sem knjigo, a midva sva hitela uro zastavit. — Ples pri »severnem medvedu» bil je zame v propast; ker sem precej denarja potegnil za uro, pil sem do zgodnjega jutra. Kaj mi mari šola! Ves vinjen vračal sem se domov ter pričel na ulici prepir z nekim rokodelcem; gnal sem tak hrup, da sem privabil policaja, ki me je tudi kaj prijazno povabil, naj grem malo ž njim. Takoj sem bil trezen. Vedel sem, kaj me čaka, če me naznani v šoli. — Izključen? — Prosil sem ga za božjo voljo, naj me izpusti, da bom šel mirno domov, a vse ni nič pomagalo. In res me je naznanil v šoli. Izključili so me! Sedaj sem imel dovolj! —

A kam sedaj? Malovrednega dijaka nikdo ne mara, a mene

je poznalo vže vse, kakošen sem. Odločil sem se iti k vojakom. Očetovega doma nisem nič obiskal, na svojo roko izbral sem si ta stan. Mati mi je vmrla, kaker so ljudje govorili, od žalosti radi mene. In še ob zadnji uri nisem bil pri njej. Zato me je pa tudi Bog vdaril, da nimam sedaj, ko bi bilo treba počiti, svojega prostora, kamer bi glavo naslonil.

Tudi pri vojakihi nisem imel sreče. Nekega dne se mi po neprevidnosti sproži nabasana puška, da mi je krogla zdrobila kost v nogi. Odvedli so me v bolnico. Osem tednov moral sem ležati ter trpeti hude bolečine. Tedaj sem se spomnil nekdanjih svojih dnij, spomnil nehvaležnosti do starišev, in solza kesanja mi je prvič porosila oči. Sklenil sem prositi očeta odpuščenja, obljubiti mu, da postanem ves drugačen, kot sem bil do zdaj.

A bilo je prepožno! V bolnico so mi prinesli vest, da se je oče ponesrečil. Konji so se splašili ter povozili nesrečneža. Toliko moči je imel še, da je naredil testament, a mene se v njem niti spomnil ni! Prav mi je bilo.

Ko so me odpustili iz bolnice, odpustili so me tudi od vojakov. In postal sem to, kar sem sedaj — klatež! Lahko bi jedel bel kruh, a sedaj sem vesel, če črnega kje dobin. Župnik mi je skazal vže veliko dobrega; vsak teden dobim dvakrat v v njegovi kuhinji gorkih jedij.

Spomnil sem se, da sem dejal v žep kos kruha, ko sem šel od doma; ponudim ga mu. Da bi videli, kako mu je šel v slast! «Hvala Vam za kruh, srčna hvala!» govoril je ter potlačil kos v usta; «dolgo že nisem jedel tako dobrega». — Obljubil sem, mu prinesiti še večkrat kako jestvino, ter odšel proti domu, premišljujoč, kako daleč pade človek, če nima trdne volje doseči svoj namen.

Šestošolec.

Kako se vtrdi značaj.

Značaj je red v mišljenju in delovanju, dosledna edinost v mišljenju in delovanju. Vže definicija sama nam tudi pove, kako se ga i vtrdi. Toda definicija takega pojma se kmalu dobi, teže je pa izvrševati in vresničevati kar definicija narekuje.

Red v mišljenju in delovanju si človek le težko in le deloma pridobi. Najteže je samega sebe spoznavati, a še teže je na podlagi pridobljenega spoznanja samega sebe vladati, voditi, voljo krepiti, nagnjenje k slabemu dušiti, z eno besedo, čutno naravo v jarem duha vklepati. Navadno prevladuje čutna narava človekova dušno v mnogem oziru. Človek ima premalo trdne volje, da bi nadzorovala in orila delovanje; če pa ni trdne volje, ni tudi nobenega reda v delovanju, v činih človekovih. Človek dela potem

navadno kar se prilega čutni naravi, večinoma slabo, a le malo dobrega. V tem slučaju ni govoriti o nikakem značaju.

Prašanje je tedaj, kako človek vkrepi voljo ali kako človek vkrepi značaj.

Da to dosežemo, moramo najprej same sebe dobro spoznati. Spoznati moramo svoje dobre in slabe strani, vrline in slabosti, moč in trdnost svoje volje. Pred vsem pa moramo tudi dobro poznati svoj smoter, namen vsega našega življenja in delovanja. V ta smoter moramo vedno zreti. Vsak naš korak bodi dobro premišljen, oprežno moramo stopati oziraje se na končen namen ter popraševaje se, se li strinja ž njim, ali je ž njim v pravem razmerju.

A končen smoter je Bog, in dosledno se mora strinjati delovanje naše edino le z Bogom, z zakoni, katere nam je dal; nauk pa, ki se peča s tem, kako vpliva volja na delovanje, se imenuje morala ali pravoslovje. Nemogoče si je tedaj misliti značaj ali red v mišljenju in delovanju brez pravstva.

Kdor govori, da ni človek navezan v mišljenju in delovanju na nikogar, ne more nikdar biti značajan, da, sklepa se lahko še dalje: on ni po svojem vedenju niti človek, ker nima nikakega smotra, ker noče verjeti, da biva nad njim še neko višje bitje, kateremu mora biti podložen po vseh razumovih zakonih.

Da, človek mora spoznavati samega sebe, če hoče doseči smoter, postavljen mu. Vzemimo malo primer. Mož pride do potoka, ki je vsled deževja narasel; struga ni sicer toliko široka, a tem globokejša. V skrbah gleda vodo, čez mora na vsak način. Prebresti je ne more, ker je pregloboka in hudo dere — drugega mu ne ostane nego skočiti čez. A ne zaupa svoji moči, da bi preskočil potok; gre tedaj, odloži nepotrebno obleko in poskuša na suhem, kako daleč skoči. Res vidi, da je proti svojemu pričakovanju daleč poskočil. Se le sedaj se upa potok preskočiti, poskušavši in spoznavši svojo telesno moč.

Enako mora človek delati v življenju, da doseže kdaj gotovo svoj smoter, poznati se mora dobro. Kar ima slabega na sebi in bi ga oviralo v dosegi smotra, mora odstraniti; zraven si mora pa drugih pripomočkov pridobivati, pospešujočih dosego smotra.

A ne zadostuje, da spozna le samega sebe. Poznati mora i svet, ljudi, s katerimi občuje; truditi se mora, da spozna njihova svojstva, navade, njihove vrline in slabosti, ker le na ta način mu je mogoče uspešno delovati v svoj in njihov blagor. To spoznanje mu svetuje v mnogih ozirih, kaj nam je začeti v prid bližnjemu, in gotovi smo, da zadenemo vselej najboljše, ko nam je voliti mej boljšimi in slabejšimi pripomočki. Na tak način nismo nikdar prisiljeni zapustiti prvotnega tiru, in lahko ohranimo red i v mišljenju i v delovanju. Z vsakim lahko občujemo, ker ga poznamo, in trdno oklepaje se svojega prepričanje, moremo mnogo i na druge vplivati.

Pridobivši si dobro in trdno prepričanje o katerem si koli predmetu, se ga moramo trdno držati. Na prvem mestu je verska prepričanost, vera. Koliko si mora človek prizadevati, kako se mora varovati, da mu ne oslabi, da je ne izgubi! Vedno mora čuvati, da ne pride sovražniku v roke najdraži zaklad kar jih ima. Katerkoli se ozre, povsod mu zija sto in sto pogubnih priložnosti nasproti.

Naše življenje je, rekel bi, sezidano popolnoma na trdni podlagi vere. Vedno in povsod stoji vera pred nami, kažeča nam pot po šumnem vrtincu življenja; ona nam pomaga iz zadrege, nesreče, ona nas privede spet na pravo pot, ako zajdemo na stranške, pogubne steze.

V vsakem oziru, na vsako vprašanje nam odgovori vera, vse nam pojasni. Ona nam pojasni vprašanja tičoča se Boga, človeka posameznega in več skupine. Človek, dasi razumno bitje, bi vendar ne mogel nikdar priti do prave resnice, a glej, vera, Bog nam jo podaja in nas reši zmotnjav, katere bi bile sicer osodopolne za vse človeštvo.

Vse, kar delamo, delamo le, da si pridobimo srečo. Človek vse žrtvuje v dosego sreče. A sreče ni izven vere, le vera osreči človeka, le ona ga usodovolji. In vendar jo hoče doseči neizmerna večina ivven vere. Kako je tedaj neumno, da se človek z vso silo odtuja ver, dasi mu je najzvestejša zaveznica v življenju.

Človek dobro čuti, da ima prosto voljo in ponaša se ž njo. Ker je na zna vporabljal, mu je pa mesto v blagor v nesrečo. Neče več biti, kaker misli, v verinih okovih, ampak zaupajoč lastnej moči hoče biti prost, neodvisen. Revež pa ne premisli, da je ta prostost še le prava neprostost. Pri takih ljudeh ni niti sanjati o kaki značajnosti. Kdor hoče biti značajan, mu mora biti vera največja srača, največji ponos. Nanjo se mora sklicavati, ona mu mora biti edino vodilo v življenju. Ona ga bo gotovo privedla na končen smoter, lahko bi živel značajno, povsod ga bodo značajnim prištevali, in ne bo ga varala, ker je od Boga dana, ker je sama na sebi popolna.

Res je, da mora v sedanjih časih oni, ki se trdno drži vere mnogo zasramovanja, zasmehovanja prestati, posebno če je v družbi samih brezbožnikov; a to za nikar ne straši. Žal, da marsikateri omaga v takem položaju in opusti radi trenutne puhle časti ali pa dobička svojo vero. — Dotičnemu bodite ravno taka zasramovanja, zasmehovanja v spodbudo, in še draži mu bodi zaklad, katerega ima. V takem slučaju gledaj na prihodnost bolj nego na trenutno sedanjost misle si, da vse konča, kar je zemeljskega, da mine zasmehovanja in še celo prej nego človek pričakuje.

Taki sorovi napadi so le zapeljevanja trajajoča malo trenutkov. Zapeljivci skušajo s tem dotičnega pridobiti svoji stvari in zato si prizadevajo na vse mogoče načine, da dosežejo svoj

namen; videči pa, da je vse drizadevanje brezvspešno, odjenjaro od svojega početja, pusté človeka pri miru ter občudujé njegovo stanovitnost in značajnost ga celo čislajo, se vè, da le v srcu.

Koliko si pridobi človek s tem, da srečno premaga skušnjavo!

Prigodi se večkrat, da se zdi človeku navidezno vgodniše, pripravniše, ako opusti dobro delo, lepo navado, dolžnost bodi si glede časti bodisi v gmotnem oziru. Neobhladno potrebno je v takem položaju zanj, da se praša, je li več vredna malenkost, katero si stem ptidobi, nego značajnost, k s takim postopanjem otemni, oslabi. In ako se človek prepriča o nespametnosti namerjanega postopanja, mora vse dušne moči napeti, da zaduši še oni ostanek poželenja po blagu ali čem drugem, ki ga moti — zatajevati se mora!

Da se pa more, človek zatajevati, se mora mnogo izriti. V najmanjših rečeh mora gledati le nato, da nasprotuje svojemu poželenju, čutnosti. Prosto voljo mora v takih trenutkih dobro vporabljeti in jo krepiti. Če imaš vže krepko voljo, se pa mora vpozniti vše, da celo — stara navada, kam še skušnjave in mamila!

Rekli smo, da mora človek gledati, da nasprotuje v najmanjših rečeh čutnosti, ako si hoče ykrepiti voljo.

Pogosto se prigodi človeku, da vidl reč, ki se mu posebno dopada. Bolj in bolj ga mika in za trdno sklène, da mora biti njegova. V trenutku največé skušnjave pa naj sà obrne kaker sè stadam od nje — še par trenutkov morda traja želja, da bi si prisvojil reč in zmagal je. In ne kesa se prav nič, kajti zavest, da je zmagal, mu je dosti ljubša nego dotična reč. Od tega malega koraka stopa naprej. Čas je vže, da kosi, da večerja, južina. Jako mu diši jed in vže zgrabi za žlico — kar se premisli in sklène ničesar ne pokušiti. Hudo ga mika jed, a ne sme se je dotakniti, ker je tako sklenil in bi se moral samega sebe sramovati, da ima tako šibko voljo. Najrajše bi šel iz sobe, da bi se mu zmanjšale skušnjave — toda ne, pri mizi ostane in zre nalašč v dobro dišečo jed — trdna volja! Lačnemu bi se kaj dobro prilegal počitek v hladnej senci. A ne ostane, tje gre po vrcini se sprehajat.

Še večá zatajevanja pridejo na vrsto. Gre po sredi tega v mestu. Kar zazvoni poldan in — ozre se okrog, da bi videl, če je kdo odkrit. Na daleč ne zagleda nikogar. Dobro ve, da ga bo vse gledalo odkritega s pomilovanjem, posebno ker je malo gosposki oblečen, a ne mara zato, in ne da bi se obotavljal se odkrije.

Takih in enakih vzgledov bi se dalo navesti celo vrsto. Dosti je, ako rečem, da ima človek priložnost zatajevati se vsak tšenotek, vsak korak, če drugače ne, gláde mislij.

Toda nima vsakateri sreče in moči, da bi si mogel z lastnim prizadevanjem in naporom okrepiti voljo, okrepiti značaj.

Mnogo jih je, kojih prosta volja nima niti toliko moči, da bi zmagela poželenje čutne narave dostikrat niti v najmanjših rečeh. In vendar je tudi od teh še pričakovati, da ozdravijo, na postanejo tekom časa značajni.

Najboljši pripomoček za te je branje knjig npravstvene osebine, junaških povestij in činov. Tako berilo vpliva na človeka sicer polagoma, a gotovo. -- V vsaki povesti je kak glavni junak. Beroči povest se skoraj nehotе potegujemo zanj, njegov značaj, sam na sebi dober, krepko orisan, nas vleče nase, da z junakom čutimo, hrepenimo, se jočemo, trpimo in prenušamo težave ž njim. Veselimo se ž njim, če je srečen, če je srečno premagal skušnjavo, čudimo se mu, ker je bil tako srčen, da ni obnemogel in končal bodisi v dušnem bodisi v telesnem boju.

Vsakateri junaj nekaj zakrivi, radi česar mora potem trpeti, za kar mora zedostovati. Gledé tega še človek uči, kaj sme delati, česa ne sme, in kako hudo se dostikrat kaznuje majhen prestop. Človeku beročomu se sploh vtisne značaj junakov globoko o srce, vedno mu je junak pred očmi, njegove vrline mu dopadajo in on si jih želi prisvojiti videč njihovo lepoto in vzvišenost. Tako dobi on del junakovih vrlin, zraven pa še vspodbudo, da jih goji, bolj in bolj plemeniti in vsestransko razvija.

Nemogoče je tedaj, da bi čitatelj ne imel nikakeršnih koristij od bsanja, da, veliko jih ima. Kaker se človek popolnoma pokvari z branjem nenravstvenih knjig, si otemni pamel, oslabi voljo in ž njo značaj, enako se izvrstno izšola z branjem dobrih npravstvenik knjig. On se poplemeniti, si vkrepi voljo in postane mož, značajan o pravem pomenu besede.

Če ima človek vže dosti dobro podlago, če si je voljo vže dosti dobro vksepil, ni se mu več tako zlepa bati, da pade, da bi bil neznačajan v mišljenju in delovanju. Načela, katera si je pridobil, so mu kaker prirojena in zdi se mu nemogoče, da bi se jim ne vklanjal ali da bi jih zavračal.

Sedmošolec.

Nove misli.

To že by ty slovo,
Da ne tak by molvil
Ruska prislovica.

Koliko je bogov? — Svoj živ dan nismo slišali drugače, ko kar stoji v katekizmu: Da je en sam Bog; ali došli so na Slovensko krivi proroki, ki nas uče, da sta dva: eden v nebesih, eden v Gorici. Ta štetev se nam ne zdi nič kaj logična. Sicer pa pričakujemo o tem dualizmu učeno razpravo iz Maribora; čas sicer ni prijazen novim veram, ali rad sliši — kaj novega.

Zakaj so propali Slovenci? — «Ker so zgubili vse velike cilje pred očiji». In ti novi cilji bodo? «Zjedinjena Slovenija. Pred to zastavo zginila bode dosedanja tema in z njo vsi prepiri in bratomorni boji in delovali bomo zopet duhovniki in posvetnjaki složno na narodnem polju; ne kot konservativci in radikali, ampak kot pravi rodoljubi.»

No, ako ne bo program bolj jasek ko te besede, se je bati, da ostanemo tudi v bodoče še v temi. In kdo bo otel veliko luč slovenskemu narodu? «Na mesto dosedanjih za malenkosti se prepirajočih politikov in drugih prvakov nastopijo novi mladi možje, kateri brezobzirno (sic) pometejo to staro šaro (sic) ter store konec tem malenkostim in pa bratomornim bojem.» Očito je, da je bilo vse pozno v noč, ko se je tako navdušeno govorilo, kajti sicer ne govorijo tako močje. Drugi dan je gospode glava bolela. Zato se pa bojimo, da ostane nad nami še vedno proklestvo Prešernovo:

Prišli bili bi že Slovencem zlati časi,
Ak' klasik bil bi vsak pisar, kdor nam kaj kvasi.

* * *

«Edinost» je prinesla dne 27. sept. t. l. v odgovor «Pr. L.» članek, v katerem se trudi učeni pisatelj dokazati, da je treba poučevati otroke krščanski nauk v materinem jeziku, ako hočemo, da bodo otroci kedaj verni katoličani. «Tako poučevanje pa pospešuje družba sv. Cirila in Metoda — ergo je bilo postopanje izvestnih krogov nasproti tej družbi ne le ožalovanja vredna taktiška pogreška, ampak neodpušljiv greh z ozirom na verske in narodne koristi naroda slovenskega».

Kar stoji pred ergo, je tako jasno, da ne potrebuje nobenega pojasnila. To smo tudi mi že tolikokrat pisali in priznali, toda na kat. shodu smo zahtevali še nekaj družoga, **novega**, da bodi tudi družba sama katoliška in da pospešuj katoliško mišljenje tudi med člani, ki niso otroci, ampak možje. Tega do zdaj nismo še zapazili vsaj pri nas ne, pač pa so razni shodi slavne družbe begali naše katoliško ljudstvo.

Tako ravnanje je netaktno in je tudi protivno družbenim pravilom. To, in edino to smo mi izrekli o družbi sv. C. in M. Vse drugo je laž in obrekovanje. Tudi ni nikjer zapisano, da ne more biti domoljub, kdor ne daja družbi novecev. Slovenski narod ima še mnogo drugih nalog in potreb, ki so tudi podpore vredne.

Nova knjižica.

Toplo priporočamo knjižico in želimo naj se posebno pri nas raznese med zavedno ljudstvo:

Resolucije katoliškega shoda.

Praktična meditacija za obletnico I slov. katol. shoda. Komad stane 20 kr., po pošti 22 kr., na 10 komadov jeden po vrhu. Naročila: Kat. Tiskarna v Ljubljani, Vodnikovcve ulice 2.

OBSEG

IV. zvezka »RIMSKEGA KATOLIKA«.

Vera in politika. Kako nas sodita dva mariborska gospoda! — Področje vere in področje politike. — Razmerje mej cerkvijo in državo v zgodovini. — Politikovanje je opravilo lajikov, ne duhovnikov. Vodstvo v politiki. — Duhovnik ne le da more, ampak dandanes tudi mora politikovati. — Ne zaupajte liberalcem, ker so prekanjeni! Dr. Tavčarjeva značajnost	str. 373
Zavornica duhovne sile	390
Filozof Herbart v novodobni državni šoli. Gospod Henrik Schreiner pri glavnem zboru učiteljske »Zaveze«. Slomšek — Herbart. — Pred moramo ločiti mej naravnim in čeznaravnim smotrom! — Herbartove in Kristusove pravoslovne ideje. — Herbartova pedagogika — na višini samostalne znanosti, posebno njegova psihologija — Pustite filozofijo!	405
Kaj je smešno?	421
Apologetični razgovori: Fizika uči, da sedanji svet se mora končati in ne more biti od večnosti; iz tega sledi, da mora bivati Bog. — Kaj uči astronomija?	436
Odgovori na vgovore	432
Žensko poglavje. »Soča«. Žensko pismo z našimi opazkami. — Ženska v javnosti in v politiki	449
Bolgarija in Rim. V. Nova bolgarska država (1187-1393)	457
Raznoterosti: Sv. Pavel. — Danica. — Darovi za mlade pisatelje	478
Dijaška priloga: Slovenskim dijakom. — Nasledki križarskih vojsk. — Prej večni študent — zdaj klatež. — Kako se vtrdi značaj?	47

